

การออกแบบผังเมืองสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487) : ลพบุรี,สระบุรี และเพชรบูรณ์

โดย
นางสาวณัฐฐานิตย์ คะเชนทร์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม

ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “การออกแบบผังเมืองสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487) : ลพบุรี,สระบุรี และเพชรบูรณ์” เสนอโดย นางสาวณัฐฐานิตย์ คะเชนทร์ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ชารทศนวงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์ชาติรี ประกิตนันทการ

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์สมชาติ จึงสิริอารักษ์)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.คุ่มพงศ์ หนูบรรจง)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ชาติรี ประกิตนันทการ)

...../...../.....

54052201 : สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม

คำสำคัญ : การผังเมือง / จอมพล ป. พิบูลสงคราม / การผังเมืองสมัยใหม่

ณัฐนันท์ คะเชนทร์ : การออกแบบผังเมืองสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475-2487) : ลพบุรี, สระบุรี และเพชรบูรณ์. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : รศ.ชาตรี ประทีคนนทการ. 207 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาพัฒนาการการออกแบบผังเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในด้านของนโยบายและการออกแบบผังเมือง โดยศึกษาถึงอิทธิพลที่ส่งผลต่อการออกแบบผังและผลสะท้อนที่มีต่อผู้คนในสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมโดยรวม ขอบเขตการศึกษาประกอบด้วย ผังเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่เมืองใหม่ลพบุรี ผังนครหลวง (สระบุรี) โครงการนครบาลเพชรบูรณ์ และ โครงการพุทธมณฑลบุรีเป็นหลัก เนื้อหาที่ทำการศึกษาประกอบไปด้วย ประวัติศาสตร์และรูปแบบผังเมือง ในช่วงพ.ศ.2475-2487 โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมดำเนินการศึกษา และอ้างอิงข้อมูลเอกสารเป็นหลัก เพื่ออธิบายบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม นโยบายของภาครัฐ และผลสะท้อนที่เกิดจากการผังเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามในช่วงปีพ.ศ. 2475-2487 เพื่อความรู้ความเข้าใจพัฒนาการทางการผังเมือง โดยเฉพาะความเชื่อมโยงของผังเมืองลพบุรี สระบุรี และเพชรบูรณ์

จากการศึกษาพบว่า การออกแบบผังเมืองสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามเริ่มมีการดำเนินการจัดการวางแผนงานตามแบบวิชาการผังเมืองสมัยใหม่ ส่วนการออกแบบผังเมือง และรูปแบบผัง เป็นแบบที่พัฒนามาจากผังเมืองของชาติตะวันตกในช่วงร่วมสมัยเดียวกัน (ต้นคริสต์ศตวรรษ ที่ 20) ทั้งนี้การผังเมืองสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ยังเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายสร้างชาติและไทยอารยะ ซึ่งสะท้อนอุดมการณ์ทางการเมือง และความเป็นเอกภาพตามแบบลัทธิฟาสซิสต์อีกด้วย

ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ปีการศึกษา 2558

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

54052201 : MAJOR : (HISTORY OF ARCHITECTURE)

KEY WORD : THAILAND URBAN PLANNING / PRESIDENT FIELD MARSHAL P.
PIBULSONGKRAM / MODERN URBAN PLANNING

NATTANIT KACHEN : URBAN PLANNING DESIGN DURING FIELD MARSHAL
PIBULSONGKHAM PERIOD (1932-1944 C.E.) : CASE STUDIES OF LOPBURI,SARABURI
AND PHETCHABUN. THESIS ADVISOR: ASST.PROF.CHATRI PRAKITNONTHAKAN.
207 pp.

The purpose of this thesis is to study design and development of urban planning in the days of President Field Marshal P. Pibulsongkram, in the aspects of policy design and urban planning. To find out the influences on urban planning design and reflection of people in the society, culture and economic. The education's scope of urban planning from 1932 to 1944 C.E. which project on the Pibulsongkram government at Lopburi, Saraburi and Phetchabun. Research methodology in History of Architecture. The study were to examine the historical context, society, government policy, and the modern urban planning reflection, during the year 1932-1944 C.E. To the understanding of the urban planning's development and planning of connection of the Lopburi, Saraburi and Phetchabun.

The results of the study were as follows : 1) The urban design of President Field Marshal P. Pibulsongkram began the age of modern urban planning design, 2) The designs were derived and developed from the urban planning of the West in the same period (20th century), 3) The urban planning of President Marshal Pibulsongkram, is a part of the policy "nation building", civilized Thai, Political ideal and Fascism.

Department of Architecture and Related Arts

Graduate School, Silpakorn University

Student's signature

Academic Year 2015

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยดีเนื่องมาจากได้รับการสนับสนุนทั้งทางด้านกำลังทุน กำลังแรงในการเก็บข้อมูลการวิจัย และคอยให้กำลังใจอย่างเสมอมาจากบิดา-มารดาของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงขอขอบคุณอย่างสูงสุดมาในโอกาสนี้

กราบขอบคุณรองศาสตราจารย์ชาติรี ประกิตนนทการ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เป็นอย่างสูง ที่ได้ให้คำแนะนำและคอยช่วยเหลือแก้ไขปัญหาในการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้มาโดยตลอด

กราบขอบคุณรองศาสตราจารย์สมชาติ จิงสิริอารักษ์ ประธานกรรมการสอบ วิทยานิพนธ์ ที่จุดประกายและให้คำแนะนำที่ดีในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้มาโดยตลอด และกราบขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.กุ่มพงศ์ หนูบรรจง ที่ร่วมเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และให้คำแนะนำเป็นอย่างดี รวมถึงคณาจารย์ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรทุกท่าน ที่มอบความรู้และความเมตตาแก่ข้าพเจ้ามาโดยตลอด

ขอขอบคุณองค์การบริหารส่วนจังหวัดลพบุรีและองค์การบริหารส่วนจังหวัด เพชรบูรณ์ ที่ให้ความช่วยเหลือข้าพเจ้าในการออกภาคสนามในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ให้สำเร็จ ลุล่วงได้ด้วยดี

สุดท้ายนี้ขอขอบคุณเหล่ากัลยาณมิตรทุกคนของข้าพเจ้าที่คอยช่วยเหลือทั้งกำลังแรง และกำลังใจ รวมถึงคำแนะนำที่ดีให้แก่ข้าพเจ้ามาโดยตลอด

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญ.....	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	8
สมมุติฐานของการศึกษา.....	8
ขอบเขตและวิธีการศึกษา.....	8
วิธีการดำเนินการศึกษา.....	9
ขั้นตอนของการศึกษา.....	9
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
กรอบโครงการศึกษา.....	10
2 นโยบาย และการผังเมือง พ.ศ. 2547 - 2487.....	12
การผังเมืองในประเทศไทย.....	12
การผังเมืองยุคโบราณ	13
การผังเมืองยุคศิวิไลซ์	15
การผังเมืองยุคปัจจุบัน	27
นโยบายผังเมือง พ.ศ. 2475 - 2487.....	30
นโยบายผังเมืองของรัฐบาลคณะราษฎร พ.ศ. 2547 - 2481	30
นโยบายผังเมืองของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2582 - 2487	31
การสร้างทางหลวงแผ่นดินในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม	34
โครงการผังเมืองในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม.....	37
โครงการเมืองใหม่ลพบุรี	37
โครงการนครหลวงใหม่	48
โครงการย้ายเมืองหลวง “นครบาลเพชรบูรณ์”	54
โครงการพุทธบุรีมณฑล	68

บทที่	หน้า
ความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงระหว่างโครงการการผังเมืองในสมัยรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม (ในจังหวัดลพบุรี สระบุรี และเพชรบูรณ์).....	73
การจัดสรรที่ดิน “นิคม”	78
นโยบายรัฐบาล กับ การบำรุงการครองชีพของราษฎร	78
นโยบายรัฐบาล กับ การจัดตั้งสหกรณ์นิคม	81
3 ผลสะท้อนจากบริบททางการเมืองและนโยบายภาครัฐต่อการผังเมือง.....	85
“เมือง” กับการเปลี่ยนผ่านทางการปกครอง.....	85
เมือง ความหมายและการตีความ.....	85
เมือง ในการปกครองโดยระบอบอำนาจพระมหากษัตริย์.....	86
เมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง.....	94
แนวคิดการพัฒนาชุมชนเมืองในมุมมองของรัฐบาลคณะราษฎร.....	95
นโยบายรัฐบาลคณะราษฎรกับการพัฒนาชุมชนเมือง	96
การพัฒนาชุมชนเมืองของรัฐบาลคณะราษฎร แนวคิด ทฤษฎี และนโยบาย	100
การออกแบบผังเมืองสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม	106
การออกแบบผังเมืองสมัยใหม่.....	107
การออกแบบผังเมืองสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม.....	114
การผังเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามกับการสร้างชาติและความศิวิไลซ์.....	120
กระบวนการสร้างความศิวิไลซ์กับการผังเมือง.....	120
กระบวนการสร้างชาติ สยามใหม่>ไทยอารยะ>มหาอาณาจักรไทย	128
4 ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากนโยบายผังเมืองในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ระหว่างพ.ศ. 2475 – 2487	140
ผลกระทบจากการจัดระเบียบ “เมือง” “ที่ดิน” และ “ผู้คน”	140
ระเบียบของเมืองและระเบียบของผู้คนในที่สาธารณะ	140
การจัดระเบียบ บ้านและที่ดิน สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม	147
การผังเมือง กับ โลกทัศน์.....	151
ผังเมือง กับ โลกทัศน์ชาวลพบุรีในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม.....	152
ความทรงจำถึงยุคจอมพล ป.พิบูลสงคราม	154
บันทึกร่วมสมัย ยุคจอมพล ป.พิบูลสงคราม.....	154
5 สรุป และข้อเสนอแนะ.....	165

บทที่	หน้า
สรุป	165
ข้อเสนอแนะ	169
รายการอ้างอิง	171
ภาคผนวก	180
ภาคผนวก ก การสัมภาษณ์ประชาชนในพื้นที่	181
ภาคผนวก ข รวมคำสั่งจากสมุดสั่งการเพชรบูรณ์ และสมุดสั่งการฝ่ายทหาร	194
ประวัติผู้วิจัย	207

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ภาพตึกแถวแบบจีนถนนเจริญกรุงสมัยรัชกาลที่ 5 ตึบบนตึกแถวแบบเดิมสมัยรัชกาลที่ 4.....	16
2	ถนนราชดำเนินและขบวนเสด็จโดยรถยนต์.....	17
3	ศาลาว่าการมณฑลปราจีนบุรี.....	19
4	ศาลมณฑลปราจีนบุรี	19
5	ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย	22
6	ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ	23
7	แผนที่ท้ายพระราชกฤษฎีกาให้ใช้พระราชบัญญัติการผังเมืองและผังชนบท พ.ศ. 2495 ในท้องที่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2495.....	26
8	แผนที่ท้ายพระราชกฤษฎีกาให้ใช้พระราชบัญญัติการผังเมืองและผังชนบท พ.ศ. 2495 ในท้องที่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2497.....	27
9	ผังการใช้ที่ดินในเขตพื้นที่กรุงเทพ-ธนบุรีปีพ.ศ.2501	28
10	ผังนครหลวง 2533 แสดงการใช้ที่ดินในเขตพื้นที่กรุงเทพ-ธนบุรี ตามผังลิทซ์ฟิลด์.....	29
11	แผนผังเมืองพิเศษ โลกผังเมืองตัวอย่างในโครงการผังเมืองทั่วราชอาณาจักร	34
12	แผนที่แสดงทางหลวงที่กำลังก่อสร้างและแล้วเสร็จ(2482).....	35
13	แผนที่แสดงแนวเขตเวนคืน อ.เมือง ลพบุรี และ อ.หนองโดน สระบุรี	38
14	แผนที่แนบท้ายพระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ ในท้องที่อำเภอเมืองลพบุรี	41
15	แผนที่แนบผังเมืองตาม โครงการบูรณะเมืองใหม่ลพบุรี	47
16	แผนผังกำหนดอาณาเขตการเวนคืนท้ายพระราชกำหนดจัดสร้างนครหลวง.....	51
17	ปรับจากผังจัดสร้างนครหลวง บริเวณพื้นที่จังหวัดสระบุรี	52
18	แผนที่แสดงทางหลวงที่กำลังก่อสร้างและแล้วเสร็จ, ภาพจากหนังสือไทยในสมัยรัฐธรรมนูญ (2482) ปรับแต่งและขยายเฉพาะส่วน (เส้นประสีฟ้าแสดงทางหลวงใหม่ในแผน ยุทธศาสตร์การย้ายเมืองหลวง	54
19	แผนผังที่ใช้ในคำสั่งสำรวจภูมิประเทศเพชรบูรณ์และเขตติดต่อลพบุรี ชัยภูมิ	56
20	แผนผังที่ใช้ในคำสั่งสำรวจเพื่อการทำทางจังหวัดเพชรบูรณ์	57
21	แผนที่ กำหนดเขตที่ดินเวนคืนเพื่อสร้างทางรถไฟเลียบบแม่น้ำป่าสัก.....	59
22	ภาพแสดงเมืองยุทธศาสตร์สำคัญที่ใช้ในการอพยพและย้ายเมืองหลวงไปเพชรบูรณ์	61
23	ภาพจอมพล ป. พิบูลสงครามคล้อยพวงมาลัยและเจิมหลักเมืองนครบาลเพชรบูรณ์ เมื่อในวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2487.....	63

ภาพที่	หน้า
24	ภาพแผนที่แสดงที่อยู่ของหน่วยงานต่างๆ ในช่วงการย้ายเมืองมาประจำการที่เพชรบูรณ์.... 64
25	แผนที่ที่ท้ายพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบรมฉัตร พุทธศักราช 2487..... 70
26	แผนที่แสดงเขตหวงห้ามบริเวณพระพุทธรบาท..... 75
27	ผังบุเลอวาร์ด ซึ่งใช้ประตูลูกศร Arc de Triomphe เป็นวงเวียนจุดตัดสำคัญของเมืองปารีส 107
28	The McMillan Plan of 1901. Washington, D.C. 109
29	The The Three Magnets แผนภูมิแม่เหล็ก 3 แห่งของ โฮเวิร์ด 110
30	ผังเมือง Letch worth ออกแบบโดย Raymond Unwin ในปี ค.ศ. 1903..... 111
31	ผังเมือง Canberra ออกแบบโดย Walter Burley Griffin ในปี ค.ศ. 1912 111
32	ผังเมือง New Delh ออกแบบโดย Lutyens and Baker ในปี ค.ศ. 1913 112
33	Plan maison type G de la cité-jardin du Chemin vert à Reims . Dressé par J.M. 113
34	La cité-jardin du Pré-Saint-Gervais. 1927-1954..... 113
35	ภาพขยายผังเมืองพิษณุโลกที่รัฐบาลสร้างไว้เป็นตัวอย่างแก่ส่วนภูมิภาคอื่นๆในโครงการผังเมือง ทั่วราชอาณาจักร 115
36	ภาพขยายผังนครหลวง(สระบุรี)..... 116
37	ภาพเปรียบเทียบผังเมืองแบบ Garden City ใน ผังเมือง Letch worth , พิษณุโลก และสุรินทร์ (พ.ศ. 2446, 2483 และ 2495 ตามลำดับ)..... 116
38	ภาพแสดงผังและรูปด้าน อาคารที่อยู่ในผังเมืองพิษณุโลกที่รัฐบาลสร้างไว้เป็นตัวอย่างแก่ ส่วนภูมิภาคอื่นๆในโครงการผังเมืองทั่วราชอาณาจักร..... 117
39	ภาพเปรียบเทียบผังนครหลวงสระบุรีกับผังของเบอร์เนมวอชิงตัน บริเวณศูนย์กลางผัง 118
40	ภาพลายเส้นแสดงโครงร่างรูปแบบผังเมืองลพบุรี นครหลวงสระบุรี และนครบาลเพชรบูรณ์..... 119
41	ภาพอาคารปลายตรอกต้นของ สร้างเมื่อพ.ศ. 2478 โดย G C Winbourne 121
42	ภาพอาคารชุดบนถนนLayteelton กับปลายมนที่โดดเด่น สร้างพ.ศ. 2478 โดย Ernst Freud..... 121
43	ภาพด้านหน้าบ้านพิบูลสงคราม เขาน้ำโจน (ในค่ายโคกกระเทียม) จังหวัดลพบุรี 122
44	ภาพโฆษณาวัฒนธรรมไทย : การแต่งกายเมื่อไปในที่สาธารณะหรือตามถนน..... 143
45	ภาพโฆษณาณรงค์ให้คนสวมหมวก 144
46	ภาพโฆษณารณรงค์ให้คนฟังวิทยุ..... 145
47	ภาพเสาธงในงานฉลองรัฐธรรมนูญปี 2481 146
48	ภาพเสาธง ใน มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี..... 146
49	ภาพนักเรียนกำลังทำความเคารพธงชาติ..... 146

ภาพที่	หน้า
50 ภาพแสดงรูปแบบประตูกับรั้วบ้าน และภาพซุ้มไม้เลื้อยกับม้านั่งในสวน ทำแบบง่าย.....	149
51 ภาพการจราจรในกรุงเทพฯเมื่อพ.ศ.2480 จากวิดิทัศน์ของ James A. Fitzpatrick	157
52 ภาพหน้าหนังสือพิมพ์เพชรบูรณ์	163
53 ภาพหน้าหนังสือพิมพ์เพชรบูรณ์	163

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

งานการศึกษาเกี่ยวกับผังเมืองในประเทศไทยที่ผ่านมา เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับผังเมืองเฉพาะพื้นที่ เฉพาะช่วงสมัย หรือเฉพาะกลุ่มวัฒนธรรมเป็นส่วนมาก และงานวิชาการพัฒนาการการผังเมืองในประเทศไทย ที่มีอยู่ ณ เวลานี้ที่มีไล่เรียงพัฒนาการผังเมือง จากอดีต-ปัจจุบันมีจำนวน ไม่น้อย หากแต่เมื่อกล่าวถึงจุดเริ่มต้นการผังเมืองสมัยใหม่ งานวิชาการเหล่านี้มักจะอ้างถึงนโยบาย 3 นโยบาย ของการผังเมือง คือ โครงการแผนผังนครหลวง พ.ศ. 2471¹, การประกาศใช้พระราชบัญญัติการผังเมืองและผังชนบท พ.ศ. 2495,

¹ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เกิดโครงการ “แผนผังพระนคร พุทธศักราช 2471” ขึ้น เนื่องจาก กระทรวงยุติธรรมขอพระราชทานสร้างโรงเรียนกฎหมาย บริเวณศาลหลักเมือง รัชกาลที่ 7 จึงทรงมีพระราชบัญชาให้คณะอภิรัฐมนตรี ประเมินการสร้าง ว่า จะมีผลกระทบอย่างไร โดยให้กระทรวงมหาดไทยจัดตั้งคณะกรรมการ 7 คน ทำการศึกษาและจัดทำโครงการแผนผังนครหลวง พุทธศักราช 2471 นำมาสู่การประชุมเพื่อสร้างหลักการ วิธีการของการทำแผนผังพระนครในขณะนั้น โครงการดังกล่าวได้จัดการประชุมถึง 3 ครั้งด้วยกัน โดยความสำคัญของการประชุมอยู่ที่ รูปแบบการปกครองและพื้นที่เมืองที่ขยายเพิ่มขึ้น กำหนดข้อมูลที่ต้องใช้ในการวางผัง ข้อมูลประชากร ระบบขนส่ง สาธารณสุข และกำหนดหน้าที่ของพระนคร (Town Planning) ให้เป็นจุดศูนย์กลางการค้า อาชีพ ที่พักอาศัย และพื้นที่พักผ่อน เพื่อให้ประชาชนได้มีสุขอนามัยที่ดี มีความสุข และได้รับความประหยัด คุรายละเอียดใน พินิต ภูจินดา, “แผนผังพระนคร พุทธศักราช 2471”. เอกสารสรุปการบรรยายอาหารสมองคนเมือง. (ครั้งที่ 12 : ภาคการศึกษาต้น/2553), เข้าถึงเมื่อ 13 มกราคม 2559, เข้าถึงได้จาก

http://www.cuurp.org/D_publicP/D_data/academic%20meeting/2553-1/12_Pranakorn%20Plan.pdf

และผังนครหลวง 2533² เป็นจุดเริ่มต้นของการผังเมืองสมัยใหม่ในประเทศไทย³

ช่วงเวลาของการเริ่มเข้าสู่การผังเมืองสมัยใหม่ดังกล่าวทับซ้อนอยู่กับเวลาแห่งการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศ ในปีพ.ศ. 2475 ซึ่งงานวิชาการที่ได้มีการศึกษาในช่วงเวลาหลัง พ.ศ.2475 -2500 นั้น โดยส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการศึกษาในด้านประวัติศาสตร์การเมือง หรือนโยบายรัฐบาลในด้านสังคมและวัฒนธรรมเป็นส่วนใหญ่ ส่วนงานศึกษาด้านสถาปัตยกรรมของช่วงเวลานี้โดยเฉพาะนั้นยังมีค่อนข้างน้อย ซึ่งมักรวมอยู่ในงานเขียนพัฒนาการรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในประเทศไทยเป็นส่วนใหญ่ อาทิเช่น หนังสือสถาปัตยกรรมในประเทศไทย ของ นารถ โทธิประสาท(อาจารย์การสถาปัตยกรรมและสถาปนิกร่วมสมัย) ซึ่งกล่าวถึงงานสถาปัตยกรรมช่วงหลัง พ.ศ. 2475 ว่าเป็นยุคปัจจุบัน โดยยกตัวอย่างงานยุคนี้คือ วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน, ฌาปนกิจสถาน วัดไตรมิตร, บ้านสามัคคีชัย, อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ, อนุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ, อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย, อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี โดยบางตัวอย่างมีข้อความกำกับไว้ว่าเป็นงานคอนกรีตเสริมเหล็ก หรือกำกับว่าทำตามแบบที่เรียกว่า“สมัยใหม่”⁴ หรืองานวิจัยพัฒนาการแนวคิดและรูปแบบผลงานของสถาปัตยกรรมในอดีตปัจจุบันและอนาคตของคณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และคนอื่นๆ ที่กล่าวถึงการออกแบบอาคารที่พักอาศัยและอาคาร

² ในพ.ศ. 2503 ได้ว่าจ้างบริษัท Litchfield Whiting Browne and Associates เป็นที่ปรึกษา จัดทำ Greater Bangkok Plan 2533 ผังนครหลวง 2533 ขึ้น หรือที่นิยมเรียกว่า “ผังลิทช์ฟิลด์” (Litchfield) ถือเป็นการดำเนินการจัดทำผังเมืองตามหลักวิชาการผังเมืองสากล ที่ศึกษารอบด้านและครอบคลุมที่สุดเท่าที่เคยมี

³ ดูรายละเอียดใน ปานปั้น ร่องหนาม. “วิวัฒนาการการผังเมืองของประเทศไทย”. หน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย 12 (มกราคม-ธันวาคม 2558). กรุงเทพฯ : ภาควิชาศิลปะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร. หน้า 250-271, การผังเมืองของประเทศไทย : ปัญหาและการแก้ไข. (เมษายน 2553). ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เข้าถึงเมื่อ 13 มกราคม 2559, เข้าถึงได้จาก http://www.cuurp.org/B_resource/B_data/articles/2553_01-URP_NT140410%20x.pdf และวรรณรินทร์ พัฒนะอนอก. วิวัฒนาการชุมชนและการผังเมือง. ปทุมธานี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต, 2543.

⁴ นารถ โทธิประสาท, สถาปัตยกรรมในประเทศไทย. (กรุงเทพฯ : การไฟฟ้าฝ่ายผลิต, 2542). ไม่ระบุเลขหน้า

สาขารณะ ซึ่งมีการกล่าวถึงสถาปัตยกรรมในยุคสมัยนี้รวมไว้เช่นกัน⁵ หรือศึกษาแยกไปในผลงานของสถาปนิกร่วมยุคสมัย

การศึกษาผลงานของสถาปนิกร่วมสมัย อาทิเช่นงานศึกษาเกี่ยวกับผลงานของพระพรหมพิจิตร กับการใช้คอนกรีตเสริมเหล็กเข้ามาในงานออกแบบสถาปัตยกรรมไทย ของสมใจ นิ่มเล็ก⁶, บทความเกี่ยวกับพระพรหมพิจิตรกับการออกแบบสถาปัตยกรรมไทย“สมัยใหม่”และงานแบบ Modernism ของสมชาติ จึงศิริอาร์ักษ์⁷, วิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาสถาปัตยกรรมโครงสร้างคอนกรีตของพระพรหมพิจิตร ของสิปปะ ด้วงผึ้ง⁸ ซึ่งนอกจากจะศึกษาถึงงานโครงสร้างคอนกรีตของพระพรหมพิจิตร ภายในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ยังมีการกล่าวถึงสถาปนิกยุคชาตินิยม และสถาปัตยกรรมเชิงสมัยใหม่ ในบทพัฒนาการรูปแบบสถาปัตยกรรมจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชจนถึงยุคจอมพล ป. พิบูลสงครามร่วมด้วย⁹, วิทยานิพนธ์เรื่องสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ของสถาปนิกไทยรุ่นบุกเบิก พ.ศ.2459-พ.ศ.2508 ของใจรัก จันทร์สิน ซึ่งรวบรวมประวัติและผลงานการออกแบบสถาปัตยกรรมของสถาปนิก 6 คน คือ หม่อมเจ้าอิทธิเทพสวรรค์ กฤดากร หม่อมเจ้าสมัยเฉลิม กฤดากร นายจิตรเสน อภัยวงศ์ นายนารถ โพธิประสาท พระสาโรชรัตนนิมมานก์ และหม่อมเจ้าโวฒยากร วรวรรณ และงานวิจัยสถาปนิกสยาม พื้นฐาน บทบาท ผลงาน และแนวคิด (พ.ศ.2475-2537) ของมุสดี ทิพทัส ซึ่งเกี่ยวกับการศึกษาสถาปัตยกรรม ผลงานและแนวคิดในการออกแบบของสถาปนิกไทย ทั้งนี้งานเขียนที่กล่าวมาข้างต้นได้ทำการศึกษาผลงานของสถาปนิกมูลเหตุและปัจจัยในการออกแบบและรูปแบบสถาปัตยกรรมในยุคสมัยนี้ไว้เป็นอย่างดี นอกจากนี้

⁵ วิมลสิทธิ์ หรยางกูร,และคนอื่นๆ(คณะวิจัย). พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม : อดีต ปัจจุบัน และอนาคต. (กรุงเทพฯ : สมาคมสถาปนิกสยาม, 2536)

⁶ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สมใจ นิ่มเล็ก, “ศาสตราจารย์พระพรหมพิจิตรกับงานสถาปัตยกรรมคอนกรีตในสถาปัตยกรรมไทย”, ประวัติและผลงานสำคัญของพระพรหมพิจิตร. (กรุงเทพฯ : ศิริมิตรการ)

⁷ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สมชาติ จึงศิริอาร์ักษ์, “จิตวิญญาณแบบไทยสมัยใหม่ : ผลงานสถาปัตยกรรมแบบ Modernism ของพระพรหมพิจิตร”, เมืองโบราณ 27 (มกราคม-มีนาคม 2544)

⁸ ดูรายละเอียดเพิ่มเติม สิปปะ ด้วงผึ้ง, การศึกษาสถาปัตยกรรมโครงสร้างคอนกรีตของพระพรหมพิจิตร. (วิทยานิพนธ์ ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภาควิชาศิลปะสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2548)

⁹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติม มุสดี ทิพทัส, สถาปนิกสยาม : พื้นฐาน บทบาท ผลงาน และแนวคิด (พ.ศ. 2475-2537). (กรุงเทพฯ : สมาคมสถาปนิกสยาม, 2539)

ยังมีงานเขียนเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมคณะราษฎร(สถาปัตยกรรมแบบทันสมัย) ที่มีการศึกษาความหมายเชิงสัญลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมต่อบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของประเทศในช่วงเวลาดังกล่าวในงานวิจัยของชาติรี ประกิตนันทการ¹⁰

สำหรับการศึกษางานสถาปัตยกรรมด้านการผังเมืองในช่วงเวลารอต่อระหว่างพ.ศ. 2475-2500 มีอยู่เป็นจำนวนน้อย และงานวิชาการส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นในเกี่ยวกับประเด็นทางด้านอธิบายสภาพเหตุการณ์เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และนโยบายของรัฐบาลในช่วงเวลานั้นเป็นหลัก เพื่ออธิบายความหมาย มูลเหตุ หรือลักษณะรูปแบบ การสร้างการออกแบบผังเมือง รวมไปถึงรูปแบบขององค์ประกอบเมือง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในขอบเขตพื้นที่หนึ่งพื้นที่ใดโดยเฉพาะ เช่นงานวิจัยเรื่องการวางผังเมืองลพบุรีของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ของบุปผา ทิพย์สถาพกุล ซึ่งกล่าวถึงนโยบายของรัฐบาลคณะราษฎรที่ส่งผลต่อการผังเมืองในลพบุรีและการพัฒนาเมืองลพบุรีของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ในช่วงเวลาหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงช่วงพ.ศ. 2500 ในพื้นที่เมืองลพบุรีฝั่งตะวันออกถนนรถไฟ หรือที่เรียกว่า“เมืองใหม่” ลพบุรี ซึ่งมีเนื้อหาโดยสังเขปว่า นโยบายผังเมืองในช่วงสมัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิธีการพัฒนาความก้าวหน้าเพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าที่เป็นรูปธรรมอย่างเร่งด่วนเพื่อให้ประชาชนโดยทั่วไปเห็นความก้าวหน้านั้น และจัดวางให้เมืองลพบุรีเป็นศูนย์กลางทางการทหารขนาดใหญ่ โดยมีการพัฒนาหน่วยงานทหารก่อนเป็นอันดับแรกแล้วจึงพัฒนาด้านอื่นๆตามมาในภายหลัง ซึ่งจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้วางผังเมืองลพบุรีขึ้นตามหลักของการพัฒนาชุมชนเมือง และได้ดำเนินการสมัยใหม่เข้ามาพัฒนาเมืองลพบุรีให้กว้างขวางทันสมัยขึ้นในทุกๆด้าน ทำให้เมืองลพบุรีมีความก้าวหน้าอย่างเด่นชัด และการขยายตัวเมืองใหม่ออกไป ทำให้ที่ดินทางทิศตะวันออกเกิดประโยชน์มากขึ้น หน่วยราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน รวมทั้งกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจขยายตัวเพิ่มขึ้น และยังส่งผลทางด้านทัศนียภาพและสภาพแวดล้อมโดยรวมของเมืองลพบุรีที่ดีขึ้นด้วย ผลของโครงการพัฒนาเมืองลพบุรีดังกล่าวยังปรากฏอยู่ทั่วไปในปัจจุบัน โดยเฉพาะระบบ

¹⁰ ดูรายละเอียดเพิ่มเติม ชาติรี ประกิตนันทการ, คณะราษฎรฉลองรัฐธรรมนูญ : ประวัติศาสตร์การเมือง หลัง 2475 ผ่านสถาปัตยกรรม "อำนาจ". (กรุงเทพฯ : มติชน, 2548) , การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม. (กรุงเทพฯ : มติชน, 2550) , ศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร : สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์. (กรุงเทพฯ : มติชน, 2552) , สถาปัตยกรรมกับสังคมไทยยุคสมัยใหม่. (กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554)

คมนาคมที่มีการสร้างขึ้นในลพบุรี ซึ่งเป็นโครงการเพื่อรองรับการขยายตัวในอนาคต¹¹ งานวิจัยการวางผังเมืองลพบุรีของจอมพล ป.พิบูลสงครามฉบับนี้ นับว่าเป็นงานวิจัยที่มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาการผังเมืองเนื่องจากได้รวบรวมนโยบายของรัฐบาล และสภาพเศรษฐกิจสังคมมาเป็นส่วนหนึ่งของการอธิบายเหตุแห่งการสร้างเมืองใหม่ในลพบุรี รวมถึงอธิบายองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของผังเมืองและองค์ประกอบในผังเมือง และพัฒนาการด้านต่างๆที่เกิดขึ้นตามมาไว้ค่อนข้างดี อย่างไรก็ตามงานวิจัยดังกล่าวยังขาดการอธิบายด้านโครงการผังเมืองที่เชื่อมต่อเกี่ยวเนื่องกับโครงการผังเมืองลพบุรีที่มีอยู่ ณ ช่วงเวลานั้น ทั้งยังขาดการตีความรูปแบบเชิงสัญลักษณ์และจุดมุ่งหมายของรัฐที่แฝงอยู่ในการผังเมืองลพบุรี

การศึกษาเนื้อเมืองในบริเวณถนนราชดำเนิน ในบทความ ณ ที่นี้ ไม่มี “ความเสื่อม” : ถนนราชดำเนิน พ.ศ. 2484-2488 ของพินัย สิริเกียรติกุล ซึ่งกล่าวถึงการออกแบบเมืองและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมในบริเวณถนนราชดำเนินกลางภายใต้ นโยบายรัฐนิยม และนโยบายสร้างชาติของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ที่มุ่งหมายให้ถนนราชดำเนินเป็นกลไกหนึ่งในการกำหนดควบคุมพฤติกรรมทางสังคมในการสร้างความ “ศิวิไลซ์” ของประเทศ และในบทความนี้ยังได้วิพากษ์การทำหินเทียมด้วยซีเมนต์ฉาบด้านหน้าอาคารบนถนนราชดำเนินไว้ ว่าเป็นการสร้าง ความศิวิไลซ์โดยใช้ซีเมนต์วัสดุที่สร้างขึ้นได้เองภายในประเทศต่างจากความศิวิไลซ์ยุคก่อนหน้าที่พระมหากษัตริย์ทรงโปรดให้ใช้หินแท่นำเข้าจากต่างประเทศสร้างงานสถาปัตยกรรม จึงเป็นการสะท้อนการต่อต้านฐานันดรศักดิ์และต่อต้านการลงทุนของชาวต่างชาติ สนับสนุนการใช้ของที่ทำขึ้นในประเทศ ตามนโยบาย ไทยทำ ไทยใช้ ไทยเจริญ¹² บทความดังกล่าวมุ่งเน้นในด้านการอธิบายจุดมุ่งหมายและนัยยะแฝงของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามที่กระทำต่อโครงการผังเมืองถนนราชดำเนินผ่านรูปแบบสถาปัตยกรรมและนโยบายเชิงรุกที่ส่งผลต่อการใช้ชีวิตของผู้คนในบริเวณถนนราชดำเนิน เพื่ออธิบายพื้นที่เมือง(urban space)ดังกล่าว เช่นเดียวกับงานวิจัยการวางผังเมืองลพบุรีของบุปผา ทิพย์สภาพกุลข้างต้น บทความนี้เป็นการศึกษาในบริเวณพื้นที่เฉพาะและเป็นการศึกษาในมุมมองทางด้านนโยบายของรัฐที่ส่งผลไปสู่การผังเมืองเท่านั้น ยังขาดการศึกษาในส่วนของผลสะท้อนและการตอบรับของประชาชนที่มีต่อโครงการผังเมืองดังกล่าว

¹¹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติม บุปผา ทิพย์สภาพกุล, การวางผังเมืองลพบุรีของจอมพล ป.พิบูลสงคราม. (รายงานผลการวิจัย ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูเทพสตรี สนับสนุนการวิจัย)

¹² ดูรายละเอียดเพิ่มเติม พินัย สิริเกียรติกุล, “ณ ที่นี้ ไม่มี “ความเสื่อม” : ถนนราชดำเนิน พ.ศ. 2484-2488”. หน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย 6 (กันยายน 2552-สิงหาคม2553). กรุงเทพฯ : ภาควิชาศิลปะสถาปัตยกรรม

นอกจากนี้ยังมีวิทยานิพนธ์เรื่อง โครงการย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯ ไปเพชรบูรณ์ของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม โดยนายพรเลิศ พันธุ์วัฒนา โดยเป็นการวิจัยทางด้านประวัติศาสตร์ เพื่อศึกษามูลเหตุและจุดประสงค์ที่แท้จริงของการย้ายเมืองหลวง และเหตุผลแห่งการยกเลิกโครงการย้ายเมืองหลวงไปเพชรบูรณ์ รวมถึงวิเคราะห์ถึงข้อดีข้อเสียของโครงการย้ายเมืองหลวงดังกล่าวอย่างละเอียด เป็นงานที่อธิบายประวัติศาสตร์และสังคมในช่วงเวลาปลายสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามยุคที่ 1 (เป็นนายกรัฐมนตรียุคที่ 1 พ.ศ.2481-2487) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกับนโยบายการผังเมืองด้วยเช่นกัน¹³ และเช่นเดียวกับงานศึกษาท่อนำ งานวิจัยชิ้นนี้ยังขาดการอธิบายเชื่อมโยงภาพรวมของการสร้างเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวอย่างเป็นเอกภาพ(แม้แต่ในแง่มิติทางประวัติศาสตร์) และการอธิบายด้านการผังเมืองยังไม่ละเอียดมากนักเนื่องจากเป็นงานวิจัยด้านประวัติศาสตร์

จากที่กล่าวมางานศึกษาและวิจัยด้านผังเมืองในช่วงเวลาหลังพ.ศ. 2475-2500 มักอ้างอิงอยู่ในการศึกษา นโยบายรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งมีอำนาจทางการเมืองในขณะนั้นและจึงเป็นรัฐบาลเจ้าของโครงการการผังเมืองดังกล่าว ทั้งที่ราชดำเนินกลาง เมืองใหม่ลพบุรี และที่เพชรบูรณ์ โดยเป็นการเน้นการศึกษาเฉพาะพื้นที่ และศึกษาเฉพาะในแง่มุมของนโยบายรัฐบาลเป็นส่วนใหญ่

ทั้งนี้จากงานวิจัย ประเทศไทยกับการปฏิรูปเศรษฐกิจ : จากกำเนิดทุนนิยมนายธนาคารถึงวิกฤตเศรษฐกิจ 2540 ของอภิชาติ สถิตนิรามัย ซึ่งกล่าวถึงการปฏิรูปเศรษฐกิจในยุคจอมพล ป.พิบูลสงครามช่วงพ.ศ.2491-2500 ว่าเป็นช่วงรอยต่อระหว่างระบบทุนนิยมโดยรัฐกับระบบทุนนิยมนายธนาคารเอาไว้¹⁴ และ งานวิจัย อำนาจและทรัพยากรทางการเมือง : กรณีศึกษาจอมพล ป.พิบูลสงคราม ของสุรวุฒิ บัดไซสง ซึ่งกล่าวถึงอำนาจที่สำคัญที่สุดของจอมพล ป.พิบูลสงครามในยุครัฐบาลเป็นนายกรัฐมนตรี(พ.ศ.2481-2487)คืออำนาจทางการเมือง และการเมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงในช่วงยุคที่ 2(พ.ศ.2490-2500) อำนาจทางการเมืองในการเป็นนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ถูกแบ่งไปให้ทางด้านพรรคการเมือง และความชอบธรรมในการปกครองร่วม

¹³ รวบรวมเพิ่มเติมเพิ่มเติม พรเลิศ พันธุ์วัฒนา, โครงการย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯ ไปเพชรบูรณ์ของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม. (วิทยานิพนธ์ ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521)

¹⁴ รวบรวมเพิ่มเติมเพิ่มเติม อภิชาติ สถิตนิรามัย, ประเทศไทยกับการปฏิรูปเศรษฐกิจ จากกำเนิดทุนนิยมนายธนาคารถึงวิกฤตการณ์เศรษฐกิจ 2540. (นนทบุรี : ฟ้าเดีวกัน, 2556). หน้า 11-56.

ด้วย ไม่ใช่อำนาจทางทหารและทรัพยากรด้านกำลังพลโดดเด่นเพียงอย่างเดียวเหมือนในสมัยแรก อีกต่อไป¹⁵ ซึ่งจากการศึกษางานวิจัยทั้งสองข้างต้นทำให้ทราบว่า อำนาจทางการเมืองของจอมพล ป.พิบูลสงครามในช่วงการเป็นนายกรัฐมนตรียุคที่ 2 ไม่ได้มีอำนาจทางทหารเบ็ดเสร็จในความควบคุมเหมือนกับยุคที่ 1 อีกต่อไป¹⁶

จากงานเขียนเชิงวิชาการและงานวิจัยต่างๆ ที่กล่าวมาในข้างต้นทั้งหมดนั้นทำให้เห็นว่าการศึกษางานสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะด้านผังเมืองในช่วง พ.ศ. 2475-2500 ยังมีค่อนข้างน้อย และยังไม่มีการศึกษาในภาพรวมนักจึงทำให้เกิดงานวิจัยฉบับนี้ขึ้นมา โดยเลือกช่วงเวลาการศึกษาในช่วงพ.ศ. 2475-2487 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ จอมพล ป.พิบูลสงครามสะสมอำนาจทางการเมืองจนเข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีโดยมีอำนาจทางทหารอย่างเต็มเปี่ยมอันเป็นฐานอำนาจทางการเมือง และเลือกกรณีศึกษาที่พื้นที่จังหวัดลพบุรี สระบุรี และเพชรบูรณ์ที่มีความเชื่อมโยงกันของโครงการอย่างน่าสนใจในช่วงเวลานั้น เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการและการเชื่อมโยงในภาพใหญ่ของการผังเมืองในสมัยดังกล่าวในมุมมองระดับภูมิภาค นโยบายและจุดมุ่งหมายหลักของรัฐบาลต่องานผังเมืองในภาพรวมของพื้นที่ทั้งในพื้นที่บริเวณที่ทำการศึกษา และรวบรวมมุมมองผลกระทบของประชาชนทั่วไปต่อโครงการผังเมืองดังกล่าวซึ่งอาจจะเป็นไปตามหรือไม่เป็นไปตามจุดประสงค์ของรัฐบาลทั้งสิ้น เพื่อประโยชน์ต่องานการศึกษาการผังเมืองในช่วงสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามยุคแรก ให้ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น และเพื่อเติมเต็มการผังเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวลงในพัฒนาการของประวัติศาสตร์การผังเมืองยุคเริ่มต้น/รอยต่อสู่การผังเมืองแบบสมัยใหม่ของประเทศไทย

¹⁵ คูรายละเอียดเพิ่มเติม สุรวุฒิ ปัดไธสง, **อำนาจและทรัพยากรทางการเมือง : ศึกษากรณีจอมพล ป.พิบูลสงคราม**. (รายงานการวิจัยฉบับที่ 51 สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มศว ประสานมิตร ,2536)

¹⁶ พ.ศ. 2476 พันโท หลวงพิบูลสงคราม(ยศในขณะนั้น) มีตำแหน่งเป็น ผู้บัญชาการทหารฝ่ายยุทธการ มีอำนาจหน้าที่ควบคุมฝ่ายกำลังรบทั้งหมด ต่อมาพ.ศ.2476 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และควบตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ในปีพ.ศ.2478 และในปีเดียวกันนี้ได้รับยศทหารของกองทัพเรือและกองทัพอากาศ(สามัญชนคนแรกที่มียศทางทหาร 3 เหล่าทัพ) จนเมื่อขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีในปลายปีพ.ศ. 2481 ยังคงควบตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหมอยู่นจนกระทั่งปลายยุคที่ 1 จึงได้เปลี่ยนให้ผู้อื่นดำรงตำแหน่งแทน ทั้งนี้ในยุคที่ 1 ได้ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดเป็นระยะๆ อ้างอิงใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ชำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ และ วิมลย์ พงศ์พินิตานนท์,(บรรณาธิการ). **บันทึกการสัมมนาจอมพล ป. พิบูลสงครามกับการเมืองไทยสมัยใหม่**. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2544). หน้า 22-24.

งานศึกษาในวิทยานิพนธ์ได้ทำการศึกษาเฉพาะพื้นที่ในเขตจังหวัด ลพบุรี สระบุรี และ เพชรบูรณ์เพียงเท่านั้น โดยทำการศึกษา โครงการเมืองใหม่ลพบุรี โครงการนครหลวงใหม่สระบุรี โครงการเมืองหลวงนครบาลเพชรบูรณ์ โครงการพุทธบุรีมณฑล และโครงการการจัดสรรที่ดินที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ อาทิเช่นการจัดสร้างนิคม เป็นต้น อย่างไรก็ตามในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้มีการกล่าวถึงโครงการอื่นๆในช่วงปีพ.ศ. 2475–2487 ร่วมด้วย เพื่อการอธิบายภาพรวมของการผังเมืองในช่วงเวลานี้อย่างเป็นเอกภาพมากยิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 2.1 เพื่อศึกษาถึงพัฒนาการการออกแบบผังเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม
- 2.2 เพื่อศึกษาถึงนโยบายการผังเมืองในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม และการเชื่อมโยงที่มีต่อโครงการในพื้นที่จังหวัดลพบุรี สระบุรี และเพชรบูรณ์ ในช่วงเวลาระหว่างปีพ.ศ.2475-2487
- 2.3 เพื่อศึกษาถึงบทบาทและหน้าที่และผลกระทบของ โครงการการผังเมืองในพื้นที่จังหวัดลพบุรี สระบุรี และเพชรบูรณ์ ในช่วงเวลาระหว่างปีพ.ศ.2475-2487 ในภาพรวม

3. สมมุติฐานของการศึกษา

การออกแบบผังเมืองในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามพัฒนามาจากผังเมืองของชาวตะวันตกในช่วงร่วมสมัยกัน เป็นส่วนหนึ่งของการเริ่มต้นการดำเนินการด้านการผังเมืองอย่างเป็นระบบระเบียบตามหลักวิชาการผังเมืองสมัยใหม่ โดยการผังเมืองเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายการสร้างความชาติของรัฐ ซึ่งเป็นการสร้างความทันสมัยและการเป็นชาติไทยอารยะของประเทศ และยังเพื่อประโยชน์ทางการยุทธศาสตร์ทหาร โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดลพบุรี สระบุรี และเพชรบูรณ์ อันเป็นผลมาจากสงครามโลกครั้งที่ 2 (สงครามมหาเอเชียบูรพา)

4. ขอบเขตและวิธีการศึกษา

- 4.1 ศึกษาผังเมืองในสมัยจอมพล ป. โดยเลือกกรณีศึกษาที่ ผังเมืองใหม่ลพบุรี ผังนครหลวง (สระบุรี) โครงการย้ายเมืองหลวง“นครบาลเพชรบูรณ์” และโครงการพุทธมณฑลบุรี เป็นหลัก เนื้อหาในรายละเอียด ประกอบไปด้วย การศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์และรูปแบบผังเมืองมูลเหตุ และปัจจัยแวดล้อมที่มีผลต่อลักษณะรูปแบบงานสถาปัตยกรรม
- 4.2 ศึกษาการออกแบบผังเมืองในช่วงเวลา พ.ศ. 2475 – พ.ศ. 2487 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เริ่มเข้าสู่อำนาจจนถึงมีอำนาจทางการเมืองไทยอย่างที่สุด

4.3 งานที่ศึกษาที่มีอยู่ในปัจจุบัน สามารถมองเห็นเค้าโครงเดิมของรูปแบบผังเมืองเดิม หรือมีโครงการออกแบบและการก่อสร้างผังเมืองเป็นลายลักษณ์อักษร

5. วิธีการดำเนินการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมเป็นหลัก โดยอาศัยหลักฐานจากสภาพปัจจุบัน เอกสาร และการสัมภาษณ์

หลักฐานจากสภาพปัจจุบัน เช่น การศึกษาจากภาพถ่ายดาวเทียมจาก www.google.co.th/map และการลงพื้นที่เพื่อสังเกตสภาพเมืองในโครงการผังเมืองที่ทำการศึกษา

หลักฐานเอกสาร แบ่งเป็นหลักฐานชั้นต้นและชั้นรอง โดยชั้นต้นได้แก่หนังสือโต้ตอบของหน่วยงานต่างๆของรัฐบาลและนโยบายของรัฐบาลผ่านเอกสารจากสำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ห้องสมุดรัฐสภา และจากฐานข้อมูลราชกิจจานุเบกษาออนไลน์ จากสมุดสั่งการฝ่ายทหาร, สมุดสั่งการฝ่ายพลเรือน และสมุดสั่งการเพชรบูรณ์ ของจอมพล ป.พิบูลสงคราม รวมถึงบันทึกเหตุการณ์ของบุคคลร่วมสมัย และเอกสารชั้นรองจากงานวิชาการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับช่วงเวลาดังกล่าวในหลายๆด้าน ทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว เน้นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องและบริเวณที่ทำการศึกษา และงานวิจัยและงานเขียนต่างๆ ที่เกี่ยวกับจอมพล ป.พิบูลสงคราม

หลักฐานจากการสัมภาษณ์ โดยเป็นการสัมภาษณ์บุคคลร่วมสมัยกับเหตุการณ์ที่เกิดโครงการผังเมืองในบริเวณพื้นที่ซึ่งบุคคลนั้นอาศัยอยู่

โดยวิธีการดำเนินการจะเน้นการศึกษาในด้านข้อมูลทางเอกสารเป็นหลัก เพื่ออธิบายบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม นโยบายของภาครัฐ และผลสะท้อนที่เกิดจากการผังเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามในช่วงปีพ.ศ. 2475-2487 เพื่อนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจพัฒนาการทางการผังเมืองและการออกแบบผังเมืองในสมัยดังกล่าว โดยเฉพาะกลุ่มความเชื่อมโยงบริเวณจังหวัดลพบุรี สระบุรี และเพชรบูรณ์

6. ขั้นตอนของการศึกษา

แบ่งขั้นตอนออกเป็น 3 ส่วนคือ ขั้นตอนการศึกษาข้อมูลทางด้านเอกสารและการศึกษาภาคสนามให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสาระที่ได้กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของการศึกษา, ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากส่วนที่ 1 และขั้นตอนการนำเสนอผลงานการศึกษา

ส่วนที่ 1 : ขั้นตอนการศึกษาข้อมูล แบ่งเป็นการศึกษาข้อมูลทางด้านเอกสาร และภาคสนาม

โดยการรวบรวมเอกสารจาก ข้อมูลที่เกี่ยวข้องในหอจดหมายเหตุ ราชกิจจานุเบกษา และหนังสือ งานวิจัย บทความต่างๆ รวมถึงข้อมูลจากสื่อออนไลน์ เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลเชิงนโยบายของรัฐบาล รูปแบบแผนผังเมือง และบันทึกข้อมูลร่วมสมัยที่เกี่ยวข้องกับการผังเมือง เป็นต้น

การศึกษาข้อมูลภาคสนาม เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลของพื้นที่ในปัจจุบัน โดยการสัมภาษณ์ บุคคลร่วมสมัย และรวบรวมข้อมูลเอกสารที่มีอยู่ในพื้นที่

ส่วนที่ 2 : ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล จำแนกข้อมูล โดยแบ่งข้อมูลออกเป็นข้อมูลด้านเอกสารเกี่ยวกับพัฒนาการและนโยบายของการผังเมือง เอกสารเพื่อวิเคราะห์รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของผังเมือง และสุดท้ายเอกสารและข้อมูลจากภาคสนามเพื่อวิเคราะห์ผลสะท้อนที่เกิดขึ้นจากนโยบายผังเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ส่วนที่ 3 : ขั้นตอนการนำเสนอผลงานการศึกษา นำข้อมูลและการวิเคราะห์ที่กล่าวมานั้นมาสรุปผลการศึกษาและนำเสนอผลงานในรูปแบบบรรยายความเป็นรูปเล่มวิทยานิพนธ์ตามรูปแบบของบัณฑิตวิทยาลัย

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

7.1 เข้าใจถึงประวัติศาสตร์และการพัฒนาการผังเมืองของประเทศไทย โดยเฉพาะในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม พ.ศ.2475-2487 มากขึ้น

7.2 เข้าใจถึงนโยบายการผังเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

7.3 เข้าใจถึงนัยยะแห่งโครงการการผังเมืองและการออกแบบผังเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

7.4 ทราบถึงผลสะท้อนที่การผังเมืองสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามมีต่อผู้คนในสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมโดยรวม

7.5 ได้เก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสารและศึกษาผลสะท้อนก่อนข้อมูลและความเข้าใจบางส่วนจะหายไปตามกาลเวลา

8. กรอบโครงการศึกษา

บทที่ 1 : บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ ขอบเขตการศึกษา ขั้นตอนและวิธีดำเนินการ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ และกรอบโครงการศึกษา

บทที่ 2 : นโยบาย และการผังเมือง พ.ศ. 2475 – 2487

กล่าวถึงประวัติและพัฒนาการของการผังเมือง บรรยายข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ และรูปแบบของโครงการการผังเมืองที่ทำการศึกษา คือ โครงการเมืองใหม่ลพบุรี โครงการนครหลวงใหม่สระบุรี โครงการย้ายเมืองหลวงไปนครบาลเพชรบูรณ์ และโครงการพุทธบุรีมณฑล

บทที่ 3 : ผลสะท้อนจากบริบททางการเมืองและนโยบายภาครัฐต่อการผังเมือง

กล่าวถึงเมืองและการพัฒนาเมืองกับการเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคมในช่วงเวลาต่างๆ โดยเฉพาะช่วงสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม และนัยยะแห่งการออกแบบผังเมืองในสมัยนั้น

บทที่ 4 : ผลสะท้อนที่เกิดขึ้นจากนโยบายผังเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่างพ.ศ. 2475 – 2487

กล่าวถึงผลสะท้อนจากมุมมองร่วมสมัยของนโยบายผังเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระหว่างพ.ศ. 2475 – 2487 และผลสรุปของภาพสะท้อนนั้น

บทที่ 5 : สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

กล่าวถึงบทสรุปของการศึกษา และข้อเสนอแนะที่เกิดจากการศึกษาการออกแบบผังเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม กรณีศึกษาผังเมืองลพบุรี สระบุรี และเพชรบูรณ์ ระหว่างปี พ.ศ. 2475-2487

บทที่ 2

นโยบาย และการผังเมือง พ.ศ. 2475 - 2487

1. การผังเมืองในประเทศไทย

“การผังเมือง” หมายความว่า การวาง จัดทำและดำเนินการให้เป็นไปตามผังเมืองรวม และผังเมืองเฉพาะในบริเวณเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้องหรือชนบท เพื่อสร้างหรือพัฒนาเมืองหรือ ส่วนของเมืองขึ้นใหม่หรือแทนเมืองหรือส่วนของเมืองที่ได้รับ ความเสียหายให้ดีขึ้นซึ่ง สุขลักษณะ ความสะดวกสบาย ความเป็นระเบียบ ความสวยงาม การใช้ประโยชน์ในทรัพย์สิน ความปลอดภัยของประชาชน และสวัสดิภาพของสังคม เพื่อส่งเสริมการเศรษฐกิจ สังคม และ สภาพแวดล้อม เพื่อดำรงรักษาหรือบูรณะสถานที่และวัตถุที่มีประโยชน์หรือคุณค่าในทาง ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี หรือเพื่อบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิประเทศที่งดงาม หรือมีคุณค่าในทางธรรมชาติ

“ผังเมืองรวม” หมายความว่า แผนผัง นโยบายและ โครงการ รวมทั้งมาตรการควบคุม โดยทั่วไป เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา และการดำรงรักษาเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้องหรือ ชนบทในด้านการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินการคมนาคมและการขนส่ง การสาธารณูปโภค บริการ สาธารณะ และสภาพแวดล้อม เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของการผังเมือง

“ผังเมืองเฉพาะ” หมายความว่า แผนผังและ โครงการดำเนินการเพื่อพัฒนาหรือดำรงรักษาบริเวณ เฉพาะแห่ง หรือกิจการที่เกี่ยวข้อง ในเมืองและบริเวณที่เกี่ยวข้องหรือชนบทเพื่อประโยชน์แก่การ ผังเมือง¹⁷

จากหลักฐานการตั้งถิ่นฐานในบริเวณประเทศไทยนั้น วิวัฒนาการการวางผังเมืองของ ไทยตั้งแต่ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์เรื่อยมามีเป็นไปในแบบแผนเดียวกัน คือวางผังขยายออกจาก ศูนย์กลาง และมักสร้างเมืองติดลำน้ำ โดยรูปแบบเมืองเปลี่ยนไปตามอิทธิพลทางด้านศาสนาและ วัฒนธรรม จนกระทั่งเมื่อมีการสร้างเมืองตามแบบตะวันตกรูปแบบการสร้างเมืองที่มีมาก็เริ่ม เปลี่ยนแปลง

¹⁷ “พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518,” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 92, ตอนที่ 33 ฉบับ พิเศษ (13 กุมภาพันธ์ 2518): 8-66.

ดังนั้นวิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานและกาผังเมืองของประเทศไทย จึงสามารถแบ่งได้อย่างคร่าวๆเพื่อต่อการทำความเข้าใจหัวข้อวิทยานิพนธ์ที่จะนำเสนอต่อไปโดยแบ่งเป็น การผังเมือง ดังนั้นวิวัฒนาการการตั้งถิ่นฐานและกาผังเมืองของประเทศไทย จึงสามารถแบ่งได้อย่างคร่าวๆเพื่อต่อการทำความเข้าใจหัวข้อวิทยานิพนธ์ที่จะนำเสนอต่อไปโดยแบ่งเป็น การผังเมืองยุคโบราณ ซึ่งการตั้งเมืองอิงตามคัมภีร์ศาสนา, การผังเมืองยุคศิวิไลซ์ ซึ่งการสร้างหรือบูรณะเมืองได้รับอิทธิพลของรูปแบบหรือเทคนิคการสร้างหรือวิธีการดำเนินงานตามอย่างผังเมืองหรือการผังเมืองสมัยใหม่ของตะวันตกมาปรับใช้ และการผังเมืองยุคปัจจุบัน ซึ่งมีการดำเนินการด้านการผังเมืองอย่างเป็นระบบตามหลักการผังเมืองสากลและมีกฎหมายเฉพาะของการผังเมืองที่สอดคล้องและสามารถบังคับใช้ได้จริงอย่างเหมาะสม¹⁸

1.1 การผังเมืองยุคโบราณ การผังเมืองยุคนี้ตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งในบริเวณประเทศไทยรวมถึงประเทศใกล้เคียง พบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาตั้งแต่ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในช่วงนี้การตั้งชุมชนมักเลือกทำเลที่ตั้งซึ่งอยู่ใกล้แหล่งทรัพยากรเป็นหลัก คือสามารถทำการล่าสัตว์ หรือทำเกษตรกรรมได้โดยสะดวก และตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการบริโภค อุปโภค ทั้งนี้ยังพบว่าชุมชนก่อนประวัติศาสตร์มีความเชื่อเรื่องการเคารพหินใหญ่ หรือภูเขาดังนั้นจึงพบว่ามีชุมชนอยู่ไม่น้อยที่เลือกอาศัยในบริเวณที่ราบเชิงเขา และเห็นร่องรอยของการวาดลึ ปูนปั้น หรือการฝังศพ ในถ้ำ และเชิงผาในหลายพื้นที่ของประเทศ โดยทั่วไปแล้วชุมชนก่อนประวัติศาสตร์มักอยู่รวมกันเป็นกลุ่มไม่ใหญ่นักเพื่อผลประโยชน์ทางการล่าสัตว์และจัดสรรทรัพยากร แล้วจึงเริ่มเพิ่มขนาดประชากรชุมชนมากขึ้นเมื่อสามารถทำการเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ได้ จนกระทั่งเมื่อเกิดการสร้างอุตสาหกรรมขึ้นในชุมชน อาทิ ชุมชนแหล่งลูกปัด ชุมชนแหล่งสำริด เป็นต้น และเกิดการเดินทางแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างชุมชนต่อชุมชน จึงเกิดชุมชนตามเส้นทาง

¹⁸ การแบ่งยุคการผังเมืองในประเทศไทย เป็น ยุคโบราณ, ยุคศิวิไลซ์ และยุคปัจจุบัน นั้น แบ่งจากรูปแบบการตั้งเมืองและวิธีการดำเนินการจัดการด้านผังเมืองในแต่ละยุค อย่างไรก็ตามในสมัยรัชกาลที่ 4 แม้ว่าจะพบการวางผังตามหลักคัมภีร์ทางศาสนาอย่างยุคโบราณก็ตาม หากแต่รูปแบบภายนอกของตัวสถาปัตยกรรมได้เปลี่ยนเป็นแบบตะวันตก(บ้างแล้ว) และเป็นยุคแรกที่เมืองขยายจากเมืองน้ำมาสู่เมืองบก จากการตัดถนน ส่วนการผังเมืองในยุคปัจจุบันนับฝั่งนครหลวง 2533 หรือผังลพิษ์ฟิลด์(พ.ศ.2503) เป็นจุดเริ่มต้น เนื่องจากเป็นแม่แบบของการผังเมืองในช่วงเวลาต่อมาจนถึงปัจจุบัน(พ.ศ.2559)

ติดต่อกันขึ้น เพื่อเป็นจุดพักสินค้า หรือชุมทางการค้า ชุมชนการค้าเหล่านี้เองที่ได้ขยายตัวขึ้น และรับเอาวัฒนธรรมทั้งทางด้านศาสนาและเทคโนโลยีจากวัฒนธรรมที่เจริญกว่าแล้วเริ่มตั้งเป็นเมืองใหญ่ขึ้นมาได้

อย่างไรก็ตามรูปแบบเมืองในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยนั้น ไม่พบแน่ชัด ซึ่งจากหลักฐานที่พบปัจจุบัน สามารถย้อนไปเก่าที่สุดในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ 11 ซึ่งเป็นช่วงที่ได้รับอิทธิพลทางศาสนาจากอารยธรรมอินเดีย ผ่านทางศาสนาพุทธ และพราหมณ์-ฮินดู

ราวพุทธศตวรรษที่ 12 - พุทธศตวรรษที่ 18 กลุ่มคนในบริเวณนี้แบ่งเป็น 2 กลุ่มอารยธรรมใหญ่ๆ คือ อารยธรรมทวารวดีที่นับถือพุทธศาสนา และอารยธรรมเขมรที่นับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยกลุ่มทวารวดีมักวางผังเมืองเป็นรูปทรงกลม หรือทรงรี มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ ส่วนเมืองในกลุ่มอารยธรรมเขมรนั้นจะมีผังเมืองเป็นรูปทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัสหรือผืนผ้า ในเมืองขนาดเล็กอาจพบเพียงคูน้ำและคันดินล้อม แต่ในเมืองที่ใหญ่ๆ เช่น พิมาย พบการสร้างกำแพงศิลาล้อมรอบร่วมด้วย อย่างไรก็ตามมักพบการนำน้ำมาใช้เป็นปราการธรรมชาติ

ในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ได้มีการสถาปนารัฐของกลุ่มชนชาติไทยขึ้น เรียกว่าอาณาจักรสุโขทัย ต่อมาได้เกิดอาณาจักรอยุธยาที่เป็นการรวมของกลุ่มอิทธิพลเขมรและกลุ่มอิทธิพลทวารวดีเดิมในลุ่มน้ำเจ้าพระยาเข้าด้วยกัน และได้ผนวกสุโขทัยรวมมาในที่สุด หลังจากนั้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ 24 เนื่องด้วยปัญหาด้านสงครามจึงได้มีการย้ายเมืองหลวงเป็นกรุงธนบุรี และกรุงเทพฯ สมัยรัตนโกสินทร์ในที่สุด

ผังเมืองในช่วงสมัยพุทธศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมานิยมใช้ผังเมืองที่มีการพัฒนามาจากผังแบบอิทธิพลเขมร โดยในสมัยสุโขทัย ผังเมืองเป็นทรงเหลี่ยม มีคูน้ำคันดินและกำแพงรอบ และเนื่องจากเมืองตั้งอยู่ในพื้นที่แล้งน้ำ จึงมีระบบชักน้ำเข้าเมืองตามคูเมืองและเก็บไว้ตามสระน้ำต่างๆ

สมัยอยุธยา ธนบุรีและรัตนโกสินทร์ รูปทรงผังเมืองไม่ได้อิงแบบเรขาคณิต แต่สร้างตามโครงสร้างทางกายภาพ โดยอยุธยามีลักษณะเป็นเกาะ มีแม่น้ำ 3 สายล้อมรอบเป็นปราการธรรมชาติ และมีกำแพงเมืองล้อมตามลำน้ำอีกชั้น สมัยธนบุรี ตั้งเมืองอยู่ 2 ผังลำน้ำเจ้าพระยา มีการขุดคลองเป็นปราการล้อมไว้ทั้ง 2 ผัง และในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้ย้ายเมืองมาทางฝั่งขวาของแม่น้ำ โดยอาศัยโคลงน้ำเป็นปราการธรรมชาติ และมีการขุดคลองเพิ่มทางทิศตะวันออก(คลองโอ่งอ่าง และคลองบางลำพู)เพื่อเป็นแนวคูเมืองใหม่

จนเมื่อมีการทำสนธิสัญญาเบาริ่งขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การค้ากับต่างประเทศขยายตัวมากขึ้น การขยายตัวของประชากรเพิ่มขึ้น ขยายไปทางฝักตะวันออกของเมือง เพิ่มจึงได้โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองผดุงกรุงเกษมจากแม่น้ำเจ้าพระยาหน้าวัดเทวราชกุญชรจรดแม่น้ำเจ้าพระยาที่วัดแก้วฟ้า

จะเห็นได้ว่าในสมัยอยุธยาเรื่อยมา ผังเมืองค้ำึงถึงภูมิประเทศและความสะดวกด้านคมนาคมเป็นหลักเพื่อสะดวกในการเป็นชุมทางติดต่อค้าขาย และมีการขุดคลองเป็นคูเมือง รวมถึงการกระจายน้ำไปยังส่วนต่างๆของเมือง เป็นการบอกอาณาเขตพื้นที่เมือง และการจัดสรรที่ดินในรูปแบบหนึ่ง¹⁹

1.2 การผังเมืองยุคศิริไลซ์ นับตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามลงจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในปีพ.ศ.2500 การผังเมืองสมัยนี้สืบเนื่องจากสนธิสัญญาเบาริ่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ส่งผลให้เกิดการเปิดประเทศ วัฒนธรรมตะวันตกได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อการพัฒนาปรับเปลี่ยนประเทศในด้านต่างๆ รวมไปถึงการออกแบบผังเมือง อย่างไรก็ตามการวางผังเมืองแบบใหม่ในยุคเริ่มแรก ค้ำึงถึงภาพลักษณ์ของความเป็นตะวันตกมากกว่าหลักการวางผังเมืองแบบตะวันตกอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามการผังเมืองได้ถูกพัฒนาขึ้นมาอย่างต่อเนื่องและเริ่มมีกระบวนการดำเนินการด้านผังเมืองมาใช้มากขึ้น จนนำไปสู่การผังเมืองในยุคปัจจุบันซึ่งมีการดำเนินงานตามหลักการผังเมืองสากลในที่สุด

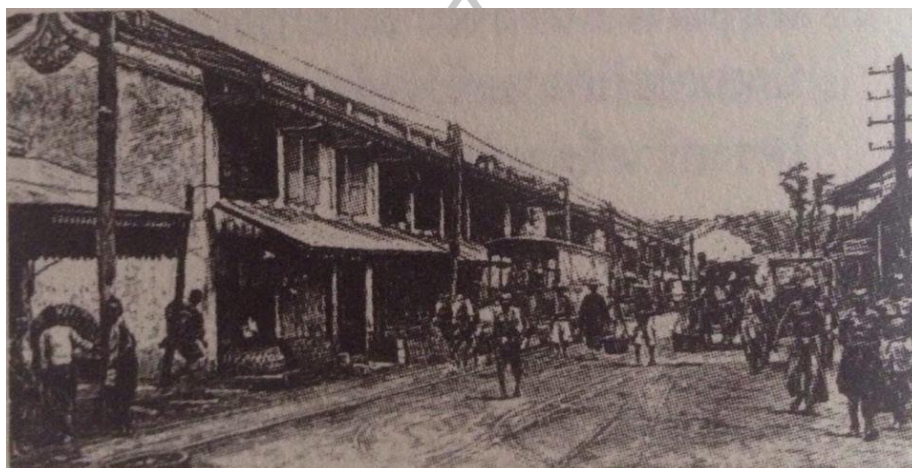
ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การเข้ามาของชาวต่างชาติและอารยธรรมตะวันตกส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่างๆทั้งทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตของผู้คนมากขึ้น ประกอบกับพระราชานิยมที่ทรงนิยมอย่างเทศ สะท้อนออกมาในงานศิลปะแขนงต่างๆเป็นจำนวนมาก ซึ่งการหลั่งไหลเข้ามาของชาวตะวันตกนี้ ส่งผลต่อการผังเมืองของประเทศไทยด้วยเช่นเดียวกัน โดยโปรดให้สร้างถนนให้กว้าง ตรง มีตึกแถวขนาดสองข้างทาง เป็นระเบียบ สวยงาม เพื่อรองรับชาวตะวันตก ถือเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการปรับโฉมหน้า (ภาพลักษณ์)ของประเทศสู่ความศิวิไลซ์

ชาวยุโรปเคยชี้รถ ชีม้า เทียวตากอากาศได้ตามสบาย ไม่มีเจ็บไข้เข้ามาอยู่ที่กรุงเทพมหานครไม่มีถนนหนทางที่จะชี้รถม้าไป เทียว พวกกันเป็นไข้ เนื่องจาก ได้ทรงทราบหนังสือแล้วทรง พระราชดำริ เห็นว่าพวกยุโรปเข้ามาอยู่ในกรุงมากขึ้นทุกๆปี ด้วยประเทศบ้านเมืองเขามีถนน หนทางก็เรียบรื่นสะอาดไปทุกบ้านทุกเมือง บ้านเมืองของเรามีแต่รกเรื้อย หนทางก็เป็น ตรอกเล็ก ซอกน้อย หนทางใหญ่ก็เปราะเปื้อน ไม่เป็นที่เจริญตา ขายหน้าแก่ชวานานาประเทศ เขาว่ามาเป็นการเตือนสติ เพื่อจะให้บ้านเมืองงดงามขึ้น จึงโปรดเกล้าฯ ให้ ๗พณฯ ท่าน เจ้าพระยา ศรีสุริยวงศ์ ที่พระสมุหกลาโหมเป็นแม่กอง จึงให้พระอิน

¹⁹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติม วรรณรินทร์ พัฒนอะเนก, วิวัฒนาการชุมชนและการผังเมือง (ปทุมธานี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต, 2543).

ทราธิบดีสี่ทราครองเมืองเป็นนางงานได้จับการทำตั้งแต่ ๓ วันพุธเดือน 3 ขึ้น 6 ค่ำ และ ทำทางก่อนนที่สะพานเหล็กริมวังเจ้าเพชรออกไป²⁰

ตัวอย่างการผังเมืองสำคัญๆคือ การตัดถนนสายเจริญกรุง ถนนบำรุงเมือง และถนน เพ็ญนคร และสร้างตึกแถวขนาด 2 ฟากถนน โดยตึกแถวชั้นเดียวบนถนนบำรุงเมืองตอนในและ ถนนเพ็ญนคร

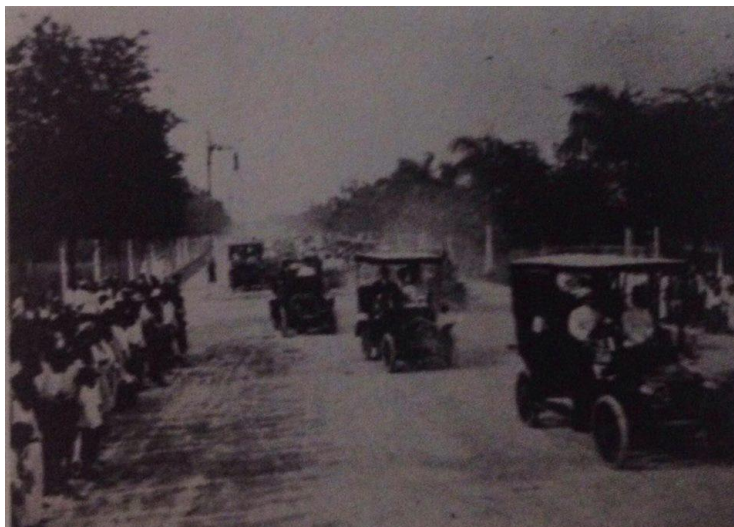

ภาพที่ 1 ภาพตึกแถวแบบจีนถนนเจริญกรุงสมัยรัชกาลที่ 5 อาจสืบถอดตึกแถวแบบเดิมสมัย รัชกาลที่ 4

ที่มา: สมชาติ จิ่งสิริอารักษ์, สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยามสมัยรัชกาลที่ 4 - พ.ศ.2480 (กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553), 40.

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการนำรถยนต์เข้ามาใช้ใน ประเทศ จึงมีถนนเพื่อรองรับรถยนต์เพิ่มขึ้น ประกอบมีกับเจ้านายและข้าราชการจำนวนหนึ่งได้รับ การศึกษาทางด้านวิศวกรรมและสถาปัตยกรรมจากต่างประเทศ รวมไปถึงการเสด็จประพาส ต่างประเทศของรัชกาลที่ 5 ทำให้วิทยาการด้านการผังเมืองแบบสากล แพร่หลายในไทยมากขึ้น

²⁰ ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1-4 ฉบับ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (นนทบุรี : ศรีปัญญา, 2555), 601-602.

ภาพที่ 2 ถนนราชดำเนินและขบวนเสด็จโดยรถยนต์
ที่มา : สมชาติ จิ่งสิริอารักษ์, สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยามสมัยรัชกาลที่ 4 - พ.ศ.2480, 71.

ตัวอย่างการผังเมืองในสมัยรัชกาลที่ 5 อาทิเช่นการก่อสร้างถนนราชดำเนินเชื่อมระหว่างพระบรมมหาราชวังกับพระราชวังดุสิต ให้เป็นถนนที่กว้างที่สุด สองฟากเป็นที่ตั้งของส่วนราชการและสถานที่สำคัญๆ ให้มีความสง่างาม นอกจากนี้ยังมีโครงการผังเมืองในที่ต่างๆอีกเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้โครงสร้างการคมนาคม และระบบสาธารณูปโภค ยังได้รับการพัฒนาให้ทันสมัยเป็นอย่างมาก ทั้งทางรถไฟ การประปา ไฟฟ้า ถนนและคูคลองหลายสาย นับได้ว่าเป็นก้าวแรกของการพัฒนาผังเมืองแบบสมัยใหม่ของไทยก็ว่าได้

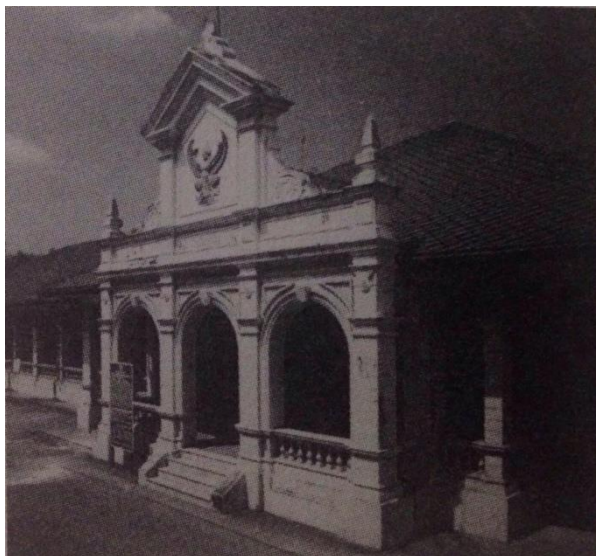
โครงการด้านการผังเมือง ที่มีการปรับปรุงเมืองให้มีภาพลักษณ์ทันสมัยอย่างสากลเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากทั้งในท้องที่พระนคร และต่างจังหวัด โดยจัดตั้งกรมโยธาจังหวัดทำหน้าที่ดูแลการก่อสร้างดังกล่าว อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าระเบียบการเสนอสร้างและดำเนินการสร้าง รวมถึงผู้รับผิดชอบรับเหมาก่อสร้างยังไม่ได้ถูกจัดการอย่างเป็นระบบนัก แม้ว่าจะมีการเขียนแบบผังนำเสนอแล้วก็ตาม หากแต่การตัดสินใจของแม่กองงานก็มีส่วนสำคัญและสามารถปรับเปลี่ยนได้หน้างาน รวมถึงการทับซ้อนระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและผู้รับเหมา ทำให้การดำเนินงานจัดการการวางผังเมืองยังไม่เป็นระบบนัก

เช่น การวางผังเมืองเพื่อสร้างที่ทำกรมณฑลปราจีน ในพื้นที่ตำบลท่าไข่ อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา ช่วงพ.ศ. 2446 ได้มีการกล่าวถึงการดำเนินการจัดการ โครงการไว้ในหนังสือ “บันทึกการตรวจและการจัดราชการในมณฑลกรุงเก่า และมณฑลปาจิณบุรี” ของพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์ ความตอนหนึ่งว่า

การโยธาที่ได้จัดทำขึ้นไว้เป็นสถานที่ของพนักงานไปรษณีย์โทรเลข 4 หลัง ได้ปลูกโรงพักตำรวจภูธรบนกำแพงป้อม แลตคแต่กำแพงดงมขึ้นด้านหนึ่ง และได้ตัดถนนแต่ตำบลท่าไข่ต่อลงไปท้ายเมืองท่าสะพานน้ำน่านเมือง 3 ท่า ๗ เหนือมีศาลาที่พักด้วย กับทำห้องแถวแปลนตลาดขึ้นท้ายเมืองขวางลำน้ำเป็น 2 แถว ถนนอยู่กลางตลาดนี้ได้ทราบเกล้าฯ ว่า พระวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าอลังการกับข้าราชการได้เข้าหุ้นส่วนกันจัดสร้างขึ้น และได้ตัดถนนผ่านหน้าเมืองไปจนถึงที่ ๆ จะสร้างเมืองใหม่ การโยธาในเมืองฉะเชิงเทรา ถ้านับเวลาซึ่งย้ายที่ว่าการมณฑลมาในเมืองฉะเชิงเทราได้ 8 เดือน ได้จัดทำโดยรวดเร็วรู้สึกเป็นบ้านเมืองขึ้นมาก ควรชมพระวรวงษ์เธอพระองค์เจ้าอลังการ ที่ได้ทรงทำการโยธาแข็งแรงเป็นประโยชน์มาก

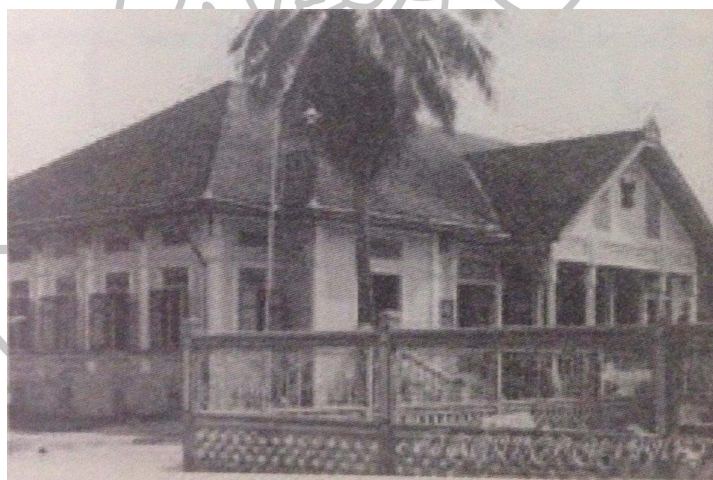
แต่สถานที่ว่าการแลที่พักข้าราชการซึ่งจะสร้างใหม่นั้น แต่เดิมได้ตกลงทำที่ตำบลคลองท่าไข่เหนือเมืองขึ้นไป ได้ลงมือตัดถนนถมดินไว้บ้างแล้ว ตามพระดำริที่พระวรวงษ์เธอ พระองค์เจ้าอลังการจะปลูกสร้างนั้น คงเคลื่อนกลาศกับเขนรลแปลนที่ได้ตกลงแต่เดิมบ้าง โดยพระประสงค์จะยกที่ว่าการไว้ริมแม่น้ำ ส่วนที่พักข้าราชการชั้นรอง ๆ จะยกไว้ด้านหลัง และจะขุดคูโอบด้านหลังทะลุออกคลองท่าไข่ แต่เกล้าเห็นว่าเป็นการลำบากด้วยไม่มีท่าสำหรับจอดเรือ แลคูเป็นที่เบียดเสียดขัดเยียดกันทั้งข้าราชการโดยมากเช่นผู้พิพากษาหรือพนักงานไปรษณีย์โทรเลข เป็นต้น ก็ไม่มีผู้สมัครอยู่เพราะเป็นที่ดอน ขนเข้าของลำบาก เกล้าฯ ได้ตรวจดูพื้นที่ด้านใต้เมืองลงไปจกวัดโสธรมีไชยภูมิดี เห็นด้วยเกล้าฯ ว่า ในเมือง ฉะเชิงเทราได้เริ่มลงมือทำทางรถไฟแล้ว ถ้าจัดเอาที่ตำบลคลองท่าไข่ ซึ่งเป็นที่ของพระคลังข้างที่ซื้อไว้ นั้นเป็นที่ตั้งที่พักรถไฟ และได้จัดที่ดินใต้เมือง ซึ่งเกล้าฯ เลือกลใหม่เป็นที่ตั้งที่ว่าการแลที่พักราชการเป็นแถวลงมา ให้เมืองเก่าแปลนตลาดที่สร้างใหม่อยู่ระหว่างกลาง จะเป็นท่าเล กว้างขวาง บริเวณเมืองหลายคั้งน้ำ เป็นที่สง่างามเป็นอันมาก เพราะเหตุที่ตำบลท่าไข่ก็เป็นทีใกล้ตลาดบ้านใหม่ จะได้เป็นที่ต่อเนื่องกับที่พักรถไฟแลใช้แต่เท่านั้น ตลาดซึ่งพระองค์เจ้าอลังการได้ทรงสร้างไว้ ควรจะจัดซื้อไว้เป็นของพระคลังข้างที่ก็จะอยู่ระหว่างที่ประชุมชน เป็นผลปะโยชน์ไม่ร่วงโรย แต่จะต้องให้หม่อมเจ้าอนุชาดิศุขสวัสดิ์ทำเขนรลแปลนให้ตกลงก่อน แล้วเกล้าฯ จะได้ถวายเขนรลแปลนให้ทรงทราบฝ่าบาท²¹

²¹ มรุพงษ์ศิริพัฒน์, พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น. การตรวจและการจัดราชการในมณฑลกรุงเก่า และมณฑลปาจิณบุรี. (นครหลวงฯ : กรมศิลปากร, 2515), 51-52.

ภาพที่ 3 ศาลาว่าการมณฑลปราจีนบุรี

ที่มา : สมชาติ จิ่งสิริอารักษ์, สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยามสมัยรัชกาลที่ 4 - พ.ศ.2480, 182.

ภาพที่ 4 ศาลมณฑลปราจีนบุรี

ที่มา : สมชาติ จิ่งสิริอารักษ์, สถาปัตยกรรมแบบตะวันตกในสยามสมัยรัชกาลที่ 4 - พ.ศ.2480, 190.

จากบันทึกการตรวจและการจัดการในมณฑลกรุงเก่า และมณฑลปราจีนบุรี ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์ ทั้งนี้จากบันทึก แบบผังเมืองยังใช้คำว่า “เขนราลแปลน” และจะเห็นได้ว่าการปรับเปลี่ยนแผนการผังเมืองหน้างาน และมีการออกแบบเขียนแบบผังเมืองในขณะที่มีการดำเนินงานของผู้รับเหมาไปแล้ว ทำให้เห็นวาระเบียบการดำเนินงานของโครงการในการปรับภูมิทัศน์พื้นที่ ยังคงเป็นไปในลักษณะปรับแต่งหน้างานได้ตามความเห็นแม่กองคุมงานเป็นหลัก โดยเฉพาะยังการจัดการผังเมืองในส่วนภูมิภาค โดยในขณะที่เมืองหลวงมีการวางผังเมือง

หรือการปรับปรุงเมืองตามหลักวิชาตะวันตกแล้ว ทั้งนี้การผังเมืองของไทยในช่วงนี้ รวมไปถึงตัวสถาปัตยกรรมเอง ได้รับคำปรึกษา หรือคุมงาน โดยใช้นายช่าง(ทั้งทางสถาปัตยกรรม และวิศวกรรม)ชาวตะวันตกเป็นอย่างมาก เป็นสมัยที่มีชาวตะวันตกเข้ามาทำงานในประเทศเป็นจำนวนมาก ทั้งในสมัยนี้และสืบไปยังสมัยรัชกาลถัดๆ ไป ในขณะที่หัวเมืองรอบนอกไปนั้นมักกำกับดูแลโดยมณฑลเทศาภิบาล ซึ่งมีช่างและคนงานในท้องถิ่นนั้นๆ ทำการรับเหมาอยู่แล้ว อย่างไรก็ตามแบบอาคารยังคงเป็นไปตามแบบของส่วนกลาง ตัวอย่างเช่นศาลาว่าการมณฑล และศาล ซึ่งเป็นแบบที่ออกแบบโดยส่วนกลางลงไป โดยมีลักษณะรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแบบ Neoclassicism (ภาพที่ 3)

General Plan ได้ถูกใช้ในความหมายของแผนผังเรื่อยมา เห็นได้จากหนังสือราชการที่เขียนขึ้นในปีพ.ศ. 2468 ยังคงใช้คำว่า “เยนเนอราลแพลน” ในส่วนแผนผัง(วัง) และใช้คำว่า “แผน” ในส่วนผังอาคาร²²

การผังเมืองในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังคงเป็นไปในลักษณะเดียวกันกับรัชสมัยของพระบิดา คือเป็นการจัดการผังเมืองให้มีลักษณะอย่างตะวันตก รูปแบบผังเป็นไปตามแบบสากล อาทิเช่น การสร้างถนน โมตรีจิตต์-มิตรสัมพันธ์-สันติภาพ และสร้างวงเวียน 22 กรกฎาคม ไว้ตรงจุดตัดของถนนทั้ง 3 สาย²³ ทั้งนี้การสร้างอนุสาวรีย์ตรงจุดตัดของถนน และทำให้เกิดเป็นวงเวียนนั้น เป็นรูปแบบการตัดถนนที่นิยมในยุโรป โดยเรียกรูปแบบถนนเช่นนี้ว่า “Boulevard” การตัดถนนและการสร้างอนุสาวรีย์ดังกล่าวทำขึ้นเพื่อระลึกถึงการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ของไทย และเป็นการจัดระเบียบชุมชนแออัดในพื้นที่ เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม และปลอดภัยมากขึ้น

สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เกิดโครงการ “แผนผังพระนครพุทธศักราช 2471” ขึ้น เนื่องจาก กระทรวงยุติธรรมขอพระราชทานสร้างโรงเรียนกฎหมายบริเวณศาลหลักเมือง รัชกาลที่ 7 จึงทรงมีพระราชบัญญัติให้คณะอภิรัฐมนตรี ประเมินการสร้าง ว่าจะมีผลกระทบอย่างไร โดยให้กระทรวงมหาดไทยจัดตั้งคณะกรรมการ 7 คน ทำการศึกษาและจัดทำโครงการแผนผังนครหลวง พุทธศักราช 2471 นำมาสู่การประชุมเพื่อสร้างหลักการ วิธีการ

²² หนังสือราชการเกี่ยวกับการส่งแผนที่พระที่นั่งต่างๆและเยนเนอราลแพลนสำหรับวังพญาไท ดูรายละเอียดเพิ่มเติม ขนิษฐา บัวงาม, พระมหาธีรราชเจ้า กับ โอเทลวังพระยาไท. (กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, 2557),104-105.

²³ ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์, พระมงกุฎเกล้าฯ กับสงครามโลกครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาส์น, 2520)

ของการทำแผนผังพระนครในขณะนั้น โครงการดังกล่าวได้จัดการประชุมถึง 3 ครั้งด้วยกัน โดยความสำคัญของการประชุมอยู่ที่รูปแบบการปกครองและพื้นที่เมืองที่ขยายเพิ่มขึ้น กำหนดข้อมูลที่ต้องใช้ในการวางผัง ข้อมูลประชากร ระบบขนส่ง สาธารณสุข และกำหนดหน้าที่ของพระนคร (Town Planning) ให้เป็นจุดศูนย์กลางทางการค้า อาชีพ ที่พักอาศัย และพื้นที่พักผ่อน เพื่อให้ประชาชนได้มีสุขอนามัยที่ดี มีความสุข และได้รับความประหยัด²⁴ อย่างไรก็ตามเนื่องจากโรงเรียนสอนกฎหมายดังกล่าวไม่ปรากฏการสร้าง โครงการผังนครหลวง พุทธศักราช 2471 จึงไม่มีผลการดำเนินงานต่อ แต่อย่างไรก็ตามนับว่าเป็นการดำเนินการด้านผังเมืองครั้งแรกของประเทศไทยที่มีการศึกษาถึงผลกระทบต่อการปรับปรุงพื้นที่เมือง

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ภายใต้รัฐบาลคณะราษฎร นโยบายผังเมืองเป็นวิธีการสร้างความเจริญอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้ประชาชนมองเห็นความก้าวหน้าได้ในเวลาอันรวดเร็ว และยอมรับคณะราษฎรซึ่งเป็นผู้นำมาซึ่งความเจริญอันนี้²⁵ ในช่วงราว พ.ศ. 2478 เป็นต้นมาได้มีการปรับปรุงบริเวณศูนย์กลางราชการตามเมืองต่างๆ ในส่วนภูมิภาคอย่างกว้างขวาง เนื่องจากการปรับระเบียบการปกครองส่วนภูมิภาคจากมณฑลเทศาภิบาลเป็นระบบจังหวัดเมื่อพ.ศ. 2476 ทั้งยังมีการดำเนินการขยายเส้นทางคมนาคมทางถนนออกไปยังในส่วนภูมิภาคต่างๆ ของประเทศเป็นอย่างมากเพื่อเชื่อมโยงโครงข่ายการคมนาคมให้ถึงพร้อมยิ่งขึ้น และเพื่อรองรับการคมนาคมโดยรถยนต์มากยิ่งขึ้น

โดยในช่วงแรกนั้นการดำเนินงานด้านผังเมืองอาศัยการออกพระราชบัญญัติเพื่อการวางผัง ณ บริเวณนั้นๆ โดยเฉพาะ เช่น อสังหาริมทรัพย์ในท้องที่ อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี พ.ศ. 2481²⁶ พระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์เพื่อสร้างอาคารดำเนินการตามแผนผังเมือง ณ

²⁴ “แผนผังพระนคร พุทธศักราช 2471”. เอกสารสรุปการบรรยายอาหารสมองคนเมือง. (ครั้งที่ 12 : ภาคการศึกษาต้น/2553), เข้าถึงเมื่อ 13 มกราคม 2559, เข้าถึงได้จาก http://www.cuurp.org/D_publicP/D_data/academic%20meeting/2553-1/12_Pranakorn%20Plan.pdf

²⁵ บุปผา ทิพย์สภาพกุล, การวางผังเมืองลพบุรีของจอมพล ป.พิบูลสงคราม. (รายงานผลการวิจัย ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูเทพสตรี สนับสนุนการวิจัย), 22.

²⁶ “พระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ในท้องที่อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี พ.ศ. 2481” ราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 55 (วันที่ 3 ตุลาคม 2481): 465-475.

บริเวณถนนราชดำเนิน พ.ศ. 2482²⁷ พระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์เพื่อขยายร่วมทางถนนพญาไท ถนนราชวิถี และถนนหลวงประชาธิปไตย ตอนอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ พ.ศ. 2485²⁸ พระราชกำหนดจัดสร้างนครหลวง พ.ศ. 2485²⁹ เป็นต้น ซึ่งที่ยกตัวอย่างมานี้ล้วนแต่เป็นการเวนคืนที่ดินเพื่อการผังเมืองทั้งสิ้น ทั้งนี้ในช่วงสมัยดังกล่าวจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี

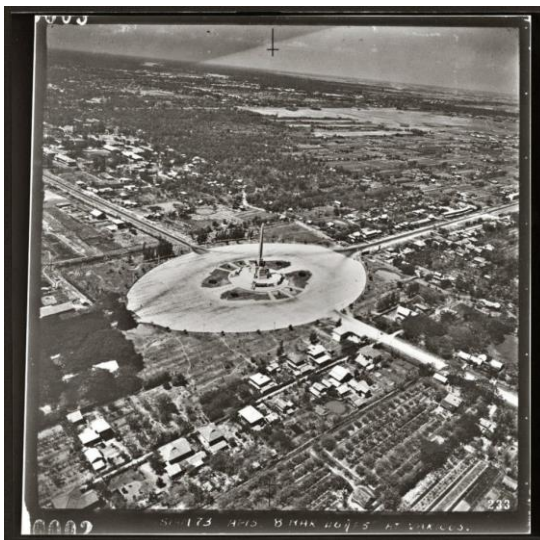

ภาพที่ 5 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย โดย Peter Williams Hunt
ที่มา : 77PPP[นามแฝง], อนุสาวรีย์ประชาธิปไตยกรุงเทพมหานคร, เข้าถึงเมื่อ 29 เมษายน 2559,
เข้าถึงได้จาก <https://www.facebook.com/77PPP/photos/a.355565291218313.83621.121587384616106/355640074544168/?type=3&theater>

²⁷ “พระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์เพื่อสร้างอาคารดำเนินการตามแผนผังเมือง
ณ บริเวณถนนราชดำเนิน พ.ศ. 2482” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 56 (30 ตุลาคม 2482): 1367-1372.

²⁸ “ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง ตั้งกรรมการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ตาม
พระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์เพื่อขยายร่วมทางถนนพญาไท ถนนราชวิถี และถนนหลวง
ประชาธิปไตย ตอนอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ พ.ศ. 2485” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 59 ตอนที่ 21 (31
มีนาคม 2485): 928-929

²⁹ “พระราชกำหนดจัดสร้างนครหลวง พ.ศ. 2485” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 59 ตอนที่
40 (22 มิถุนายน 2485): 1247-1253.

ภาพที่ 6 ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ โดย Peter Williams Hunt

ที่มา : 77PPP[นามแฝง], อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ, เข้าถึงเมื่อ 29 เมษายน 2559, เข้าถึงได้จาก <https://www.facebook.com/77PPP/photos/a.355565291218313.83621.121587384616106/359683650806477/?type=3&theater>

ภายหลังจากการลาออกของจอมพล ป.พิบูลสงครามในปีพ.ศ. 2487 รัฐบาลชุดถัดมาของนายควง อภัยวงศ์ ได้ดำเนินการสานต่อโครงการของรัฐบาลเดิมเพียงเล็กน้อยเท่านั้น อาทิเช่น การสร้างทางหลวงสายไชยวิบูรณ์ และดำเนินการสร้างทางรถไฟสายแก่งคอยถ่านารายณ์ต่อ แต่โครงการผังเมืองทั้งเมืองหลวงใหม่ และพุทธมณฑลบุรี ถูกยกเลิกไป จนเมื่อพ.ศ. 2491 จอมพล ป.พิบูลสงครามกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งจากการทำรัฐประหารที่นำโดย พลโทผิน ชุณหะวัณ อย่างไรก็ตามโครงการผังเมืองที่ตั้งอยู่ในยุคแรกที่ถูกยกเลิกไป(ย้ายเมืองหลวง และพุทธบุรีมณฑลที่สระบุรี)ไม่ได้ถูกรื้อโครงการมาสร้างต่อแต่อย่างใด

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2495 ได้มีการการประกาศใช้ พระราชบัญญัติการผังเมืองและผังชนบท พ.ศ. 2495 ขึ้น เพื่อกำหนดบังคับใช้โครงการเกี่ยวกับการผังหรือการบูรณะที่ดินเมือง

หรือที่ดินชนบท³⁰ กฎหมายผังเมืองดังกล่าวร่างโดยใช้ กฎหมายเมืองและชนบท ค.ศ. 1944 ของ ประเทศอังกฤษเป็นแม่แบบ (Town and Country Planning Act 1944)³¹

โดยสาระด้านในความประสงค์ในการผัง ดังต่อไปนี้

1. เพื่อสร้างเมืองขึ้นใหม่
2. เพื่อสร้างเมืองหรือส่วนของเมืองขึ้นแทนเมืองหรือส่วนของเมืองที่ได้รับความเสียหาย...
3. เพื่อบูรณะที่ดินเมือง หรือที่ดินชนบทอันระบุเขตไว้ หรือจัดให้มี หรือจัดให้ดียิ่งขึ้น ซึ่ง สุกลักษณะ หรือความสะดวกสบายในเขตนั้น หรือเพื่อส่งเสริมการเศรษฐกิจ หรือสงวนไว้ ซึ่งอาคารที่มีอยู่ หรือวัตถุอันอันทรงคุณค่าน่าสนใจทางสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ หรือ ศิลปกรรม หรือภูมิประเทศที่งดงาม หรือที่มีคุณค่าน่าสนใจ ในทางธรรมชาติ รวมทั้งต้นไม้ เดี่ยวหรือต้นไม้หมู่³²

และให้โครงการผังเมืองนั้นกำหนดเป็น 2 ส่วน คือ

1. ผังแสดงแนวและความกว้างของถนนหรือทางที่จะสร้าง การแก้ไขตำแหน่งและขนาดของ ที่โล่งที่ถนนหรือแยกทาง สวนสาธารณะ สวนสัตว์ วนแห่งชาติ สนามกีฬา สนามบิน หรือ แหล่งสำหรับอาคารสาธารณะ สิ่งปลูกสร้างสาธารณะ และอนุสาวรีย์สาธารณะ

2. กำหนดรายละเอียดและวิธีการต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. วิธีที่จะทำให้ที่ดินมีลักษณะสมควรสำหรับการปลูกสร้าง รวมตลอดทั้งกำหนด ระดับทั่วไป

2. แบบรูปลักษณะภายนอกของอาคาร ที่วางข้างเคียง ความสูงสุดของอาคารหรือ สิ่งปลูกสร้างอย่างอื่น

3. วิธีการจ่ายน้ำ แสงสว่าง กำลังไฟฟ้าหรือกำลังอย่างอื่น

4. ระบบระบายน้ำและการกำจัดสิ่งปฏิกูลรวมตลอดทั้งการควบคุม การทิ้ง หรือ การกำจัดเศษวัตถุหรือมูลฝอย

³⁰“พระราชบัญญัติผังเมืองและผังชนบท พ.ศ. 2495” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 69 ตอนที่ 16 (11 มีนาคม 2495): 365-382.

³¹ ปานปั้น รองทานาม. “วิวัฒนาการการผังเมืองของประเทศไทย”. หน้าจั่ว ว่าด้วย ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย 12 (มกราคม-ธันวาคม 2558). กรุงเทพฯ : ภาควิชาศิลปะสถาปัตยกรรม, 18.

³² “พระราชบัญญัติผังเมืองและผังชนบท พ.ศ. 2495”,อ้างถึงแล้ว, 368.

5.เขตห้ามสร้างอาคาร เขตห้ามตั้งโรงงานการค้า หรือการสะสมสิ่งของอันเป็น
ภัยอันตราย ผิดสุขลักษณะหรือเป็นที่รังเกียจ

6.วิธีการอื่นใดตามความจำเป็น³³

ในการบังคับใช้โครงการ หากมีการกำหนดจัดแบ่งที่ดินใหม่ เจ้าพนักงาน
ท้องถิ่นอาจจัดแบ่งที่ดินให้เป็นของเอกชน หรือสาธารณะ และจัดพื้นที่ไว้สำหรับถนน ตรอก
หลังอาคาร และที่โล่ง ซึ่งหากมีการดำเนินการจัดสรรที่ดินดังกล่าวให้ทำหนังสือแจ้งแก่ผู้ที่มี
ส่วนได้เสียด้วย ซึ่งหากมีเจ้าของที่ดินเดิมให้มอบที่ดินแก่เจ้าของเดิมตามส่วนขนาดหรือราคา
ที่ดินเดิมเท่าที่เป็นไปได้ และให้สงวนทำเลติดถนน หรือประโยชน์อย่างอื่นที่เคยมีอยู่เดิม เป็น
ต้น ทั้งนี้เจ้าพนักงานมีสิทธิ์ห้ามการใช้ที่ดินหรืออาคารที่มีอยู่หรือสร้างขึ้นใหม่ในเขต
โครงการมีการ หากพิจารณาแล้วว่าการใช้ประโยชน์นั้นทำให้สุขภาพหรือความสะดวกสบาย
ของผู้อยู่อาศัยเสื่อมลง³⁴

ทั้งนี้สาระข้อกำหนดในพ.ร.บ.ผังเมืองและผังชนบทพ.ศ. 2495 นั้น ยังได้รับ
แนวความคิดการออกแบบผังเมืองแบบ Garden City³⁵ ซึ่งได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายใน
ประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสในขณะนั้น(ความนิยมเริ่มที่อังกฤษก่อน จนเมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่
1 จึงได้แพร่หลายในฝรั่งเศส)³⁶

โครงการผังเมืองที่บังคับใช้กฎหมายดังกล่าวนี้ มีปรากฏในราชกิจจานุเบกษาเพียง
โครงการเดียว คือ โครงการผังเมืองในท้องที่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ ในปีพ.ศ. 2495 และ
พ.ศ.2497 โดยโครงการผังเมืองนี้ เกิดขึ้นเพื่อสร้างส่วนของเมืองขึ้นแทนส่วนของเมืองเดิมที่
เสียหายเนื่องจากไฟไหม้³⁷

³³ เรื่องเดียวกัน, 370-371.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, 279-280.

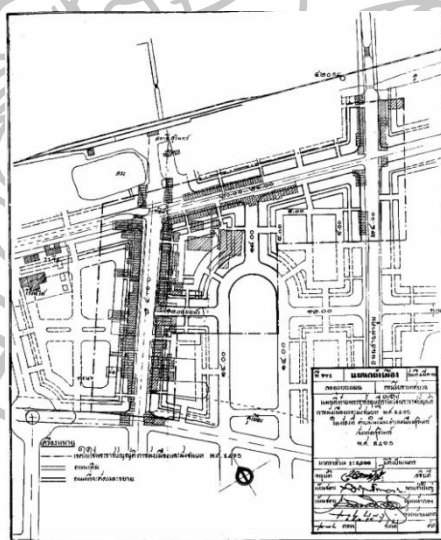
³⁵ ปานปั้น รองหานาม,อ้างถึงแล้ว, 259.

³⁶ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน กำธร กุลชล, การออกแบบชุมชนเมืองคืออะไร : การติดตาม
หาคำตอบในรอบ 40 ปี (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545)

³⁷ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน “พระราชกฤษฎีกาให้ใช้พระราชบัญญัติการผังเมืองและผัง
ชนบท พ.ศ. 2495 ในท้องที่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2495” ราชกิจจา
นุเบกษา เล่มที่ 69 ตอนที่ 43 (8 กรกฎาคม 2495): 830-832, และ “พระราชกฤษฎีกาให้ใช้
พระราชบัญญัติการผังเมืองและผังชนบท พ.ศ. 2495 ในท้องที่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์
จังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2497” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 71 ตอนที่ 85 (21 ธันวาคม 2497): 1850-1853.

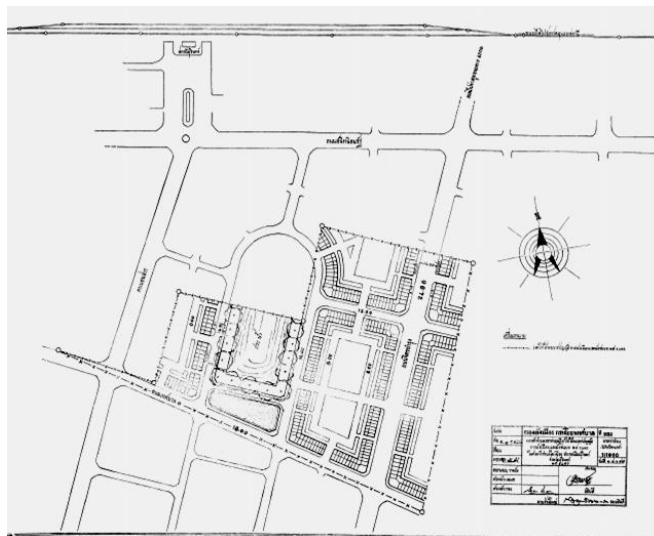
อย่างไรก็ตามพระราชบัญญัติการผังเมืองและชนบท พ.ศ. 2495 นั้น ถือว่ายังมีลักษณะที่ไม่ชัดเจนบางประการของข้อบังคับใช้ และขาดการวางรายละเอียดข้อกำหนดด้านงบประมาณต่อโครงการการพัฒนา จึงถูกมองว่ากฎหมายการผังเมืองฉบับนี้ยังไม่ครอบคลุมเนื้อหาตามหลักวิชาการผังเมืองสมัยใหม่อย่างครบถ้วนนัก³⁸ จนกระทั่งเมื่อเกิดการจัดทำผังนครหลวง 2533 ขึ้น จึงเป็นข้อพิสูจน์ว่ากฎหมายผังเมืองฉบับนี้ไม่สามารถรองรับโครงการของแผนผังพัฒนาผังเมืองนครหลวง 2553

ทั้งนี้หลังจากโครงการดังกล่าว 3 ปี จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ถูกปฏิวัติและลงจากการเป็นนายกรัฐมนตรี ในพ.ศ. 2500 ภายหลังจากนั้นด้วยความร่วมมือจากรัฐบาลสหรัฐอเมริกาที่มีมาตั้งแต่ในรัฐบาลเดิม และได้ว่าจ้างบริษัท Litchfield Whiting Browne and Associates เป็นที่ปรึกษาจัดทำ Greater Bangkok Plan 2533 ผังนครหลวง 2533 ขึ้น หรือที่นิยมเรียกว่า “ผังลิทซ์ฟิลด์” (Litchfield) ถือเป็นการดำเนินการจัดทำผังเมืองตามหลักวิชาการผังเมืองสากล ที่ศึกษารอบด้านและครอบคลุมที่สุดเท่าที่เคยมี และเป็นผังแม่แบบของการผังเมืองในเวลาต่อมา ดังนั้นจึงนับว่าการทำผังลิทซ์ฟิลด์ในปีพ.ศ. 2503 เป็นการผังเมืองในยุคปัจจุบัน

ภาพที่ 7 แผนที่ท้ายพระราชกฤษฎีกาให้ใช้พระราชบัญญัติการผังเมืองและผังชนบท พ.ศ. 2495 ในท้องที่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2495
ที่มา : “พระราชกฤษฎีกาให้ใช้พระราชบัญญัติการผังเมืองและผังชนบท พ.ศ. 2495 ในท้องที่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2495” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 69 ตอนที่ 43 (8 กรกฎาคม 2495)

³⁸ วรรณรินทร์ พัฒนอะเนก (2543), อ้างถึงแล้ว, 1-57.

ภาพที่ 8 แผนที่ท้ายพระราชกฤษฎีกาให้ใช้พระราชบัญญัติการผังเมืองและผังชนบท พ.ศ. 2495 ใน
ท้องที่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2497

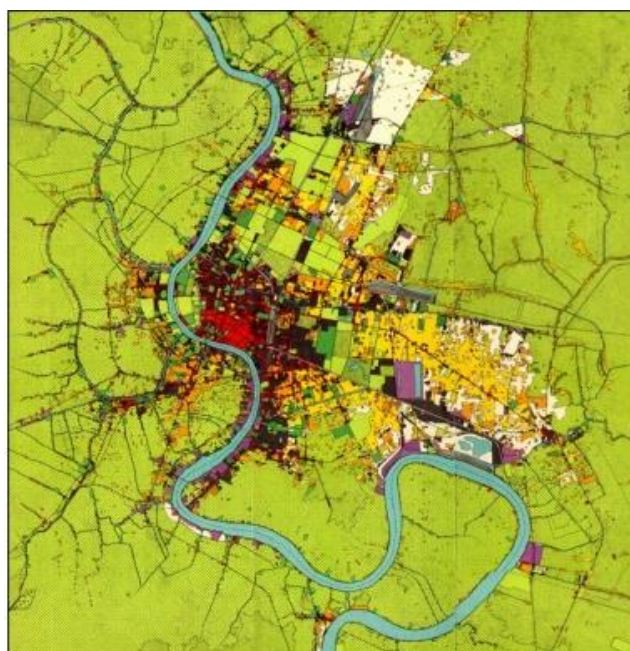
ที่มา : “พระราชกฤษฎีกาให้ใช้พระราชบัญญัติการผังเมืองและผังชนบท พ.ศ. 2495 ในท้องที่ตำบล
ในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2497” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 71 ตอนที่ 85 (21
ธันวาคม 2497)

1.3 การผังเมืองยุคปัจจุบัน ในปีพ.ศ. 2499 ได้มีการจัดตั้งแผนผังเมืองขึ้นในเทศบาล
นครกรุงเทพและเทศบาลนครธนบุรี เพื่ออำนวยความสะดวกและเตรียมช่วยเหลือด้านการวางผัง
เมืองให้แก่ องค์การ United States Operation Mission (USOM) ประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งส่ง
ผู้เชี่ยวชาญด้านการวางผังเมืองเข้ามาเป็นที่ปรึกษาในโครงการการจัดทำผังนครหลวง (กรุงเทพ-
ธนบุรี) เพื่อการพัฒนาเมืองทางกายภาพที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมต่อไป
ทั้งนี้ USOM และรัฐบาลไทย ได้ว่าจ้าง บริษัท Litchfield Whiting Browne and Associates มา
ดำเนินการวางผังเมืองกรุงเทพ-ธนบุรีร่วมกับเจ้าหน้าที่แผนผังเมืองเทศบาลนครกรุงเทพและ
เทศบาลนครธนบุรีที่ได้จัดตั้งแผนกขึ้นไว้แล้ว ตามขั้นตอนหลักวิชาการผังเมือง จนสำเร็จเป็นผัง
แม่บทฉบับแรกเมื่อพ.ศ. 2503 คือ “Greater Bangkok Plan 2533” หรือที่นิยมเรียกว่า “ผังลิทซ์ฟิลด์”
โดยหวังผลคาดการณ์การผังเมือง 30 ปี³⁹

อย่างไรก็ตามจากที่กล่าวไปแล้ว ผังลิทซ์ฟิลด์ ยังขาดอำนาจทางกฎหมายในการดำเนิน
ให้เป็นไปตามผัง รวมทั้งการขยายตัวที่เพิ่มขึ้นในทางเศรษฐกิจ(ที่ได้รับงบประมาณอุดหนุนจาก

³⁹ เรื่องเดียวกัน, 1-58.

สหรัฐอเมริกา)ทำให้ประชาชนหลั่งไหลเข้ามายังกรุงเทพมหานครอย่างต่อเนื่องเป็นจำนวนมากเกินกว่าที่ผังชีพลด์กำหนดไว้⁴⁰

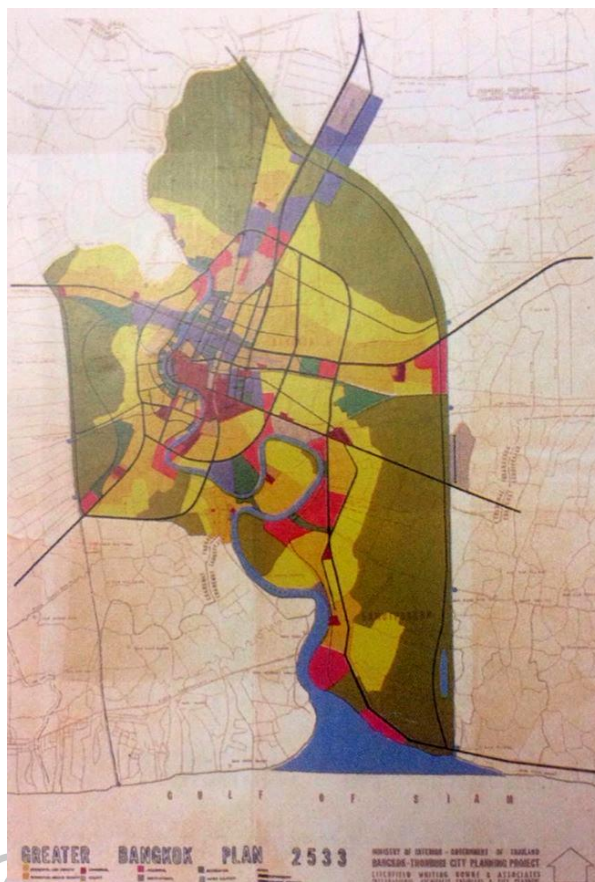

Bangkok Land Use 1958

□ Open	■ Condensed housing (over crowded, mixed uses, but primary residential in nature)	■ Transportation
■ Wooded	■ Commercial & residential	■ Schools
■ Rice paddies, farms, vegetable gardens	■ Commercial	■ Government buildings & areas
■ Orchards, plantations	■ Warehousing & storage	■ Embassies & international organizations
■ Farmer's type housing	■ Industrial	■ Private hospitals
■ Compound type housing	■ Water, electrical & communications	■ Temples, churches & cemeteries
■ Small lot type housing		■ Public & semi-public open spaces
■ Duplex, row, apartment type housing		

ภาพที่ 9 ผังการใช้ที่ดินในเขตพื้นที่กรุงเทพ-ธนบุรีปีพ.ศ.2501 โดยการสำรวจเพื่อจัดทำผังชีพลด์
ที่มา : Ministry of Interior, Government of Thailand, **Bangkok-Thonburi City Planning Project**,
81. quoted in Thongchai Roachanakanan, (16 June 2008). **Bangkok and Asian Cities in Competition** [online]. Retrieved April 29, 2016, from <http://www.dpt.go.th/csp/images/stories/pdf/disaster/BangkokSingapore.pdf>

⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, 1-59

ภาพที่ 10 ผังนครหลวง 2533 แสดงการใช้ที่ดินในเขตพื้นที่กรุงเทพ-ธนบุรี ตามผังลิทซ์ฟิลด์
ที่มา : Department of Town & Country planning (Bangkok), **Greater Bangkok plan 2533**.
(Bangkok : The Department, 1964), n. อ้างถึงใน วรณรินทร์ พัฒนอะเนก (2543), อ้างถึงแล้ว, 1-
60.

จากปัญหาติดขัดของผังลิทซ์ฟิลด์ข้างต้นนำไปสู่การปรับปรุงขยายเขตพื้นที่การวางผังเมืองไปสู่ปริมณฑลโดยรอบ โดยในผังปรับปรุงนี้เรียกว่า ผังนครหลวง(ปรับปรุงครั้งที่ 1) ประกอบด้วยแนวนโยบายระดับชาติและระดับภาค และแผนผังการใช้ที่ดิน, การคมนาคมขนส่ง, สาธารณูปโภค และสาธารณูปการ การจัดทำโครงการ การปฏิบัติงาน ข้อเสนอแนะการใช้ที่ดิน ประชากร การคมนาคมขนส่ง และระบบการจราจร ทั้งนี้ผังนครหลวง(ปรับปรุงครั้งที่ 1) มีผลบังคับใช้จริงตามกฎหมายหลังจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 แล้ว⁴¹ ซึ่งภายหลังจากการออกพ.ร.บ.ดังกล่าวเป็นต้นมา ได้มีการออกกฎกระทรวงซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518 กว่า 500 ฉบับ

⁴¹ เรื่องเดียวกัน, 1-(59-60)

จากการดำเนินการด้านการผังเมืองในปัจจุบันพบว่า มีแนวทางของลัทธิฟิวด์เป็นแม่แบบ จึงถือเอาระยะเวลาหลังพ.ศ. 2503 เป็นต้นมาเป็นยุคปัจจุบันของการผังเมืองในประเทศไทย

2. นโยบายผังเมือง พ.ศ. 2475 - 2487

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัฐบาลคณะราษฎรได้เข้ามาบริหารประเทศ โดยยึดหลัก 6 ประการเป็นแนวทางในการพัฒนา ทั้งนี้ นโยบายผังเมืองไม่ได้ถูกกล่าวถึง อย่างไรก็ตามภายหลังจากพระราชสมภพของรัชกาลที่ 7 ได้เกิด “พระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. 2477” ทำให้โครงการด้านสาธารณูปโภค และโครงการผังเมืองของรัฐบาลมีประสิทธิภาพ สามารถควบคุมและจัดการได้ดียิ่งขึ้น

จากพระราชบัญญัติเวนคืนฯ พ.ศ. 2477 แล้ว รัฐบาลได้ออกพระราชบัญญัติตามมาอีกเป็นจำนวนหนึ่งเพื่อยังประโยชน์แก่การจัดการด้านผังเมือง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการพัฒนาประเทศเพื่อประโยชน์ทางด้านความปลอดภัยและการอนามัยของประชาชน และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง อาจกล่าวได้ว่าการจัดการด้านการผังเมืองของประเทศไทย ได้ถูกวางรากฐานขึ้นเป็นทางการในสมัยนี้

2.1 นโยบายผังเมืองของรัฐบาลคณะราษฎร พ.ศ. 2475 - 2481

ภายใต้ภาพแห่งการปฏิวัติ นโยบายของคณะราษฎรมุ่งไปในทางแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ และการบำรุงดูแลคุณภาพชีวิตของประชาชน นโยบายหลัก 6 ประการของคณะราษฎรที่ได้ประกาศในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 4 ใน 6 นโยบาย ล้วนเป็นนโยบายเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตประชาชน นั่นคือ ประชาชนจะได้รับความเสมอภาคเท่าเทียมกัน อิศระและเสรีภาพ การเข้าถึงการศึกษา และได้รับการดูแลเรื่องปากท้อง การจัดหาอาชีพการงาน

ประกาศฉบับดังกล่าวยัง กล่าวจบท้าย ด้วย ความว่า “...สิ่งที่ทุกคนพึงปรารถนาคือความสุขความเจริญอย่างประเสริฐซึ่งเรียกเป็นศัพท์ว่า “ศรีอาริยะ” นั่นก็จะพึงบังเกิดขึ้นแก่ราษฎรถ้วนหน้า” ความเจริญก้าวหน้าจะเกิดขึ้นหากประชาชนสนับสนุนคณะราษฎร

“ศรีอาริยะ” ในประกาศข้างต้น หมายถึงการที่ประเทศมีความพร้อมสมบูรณ์ ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ปลอดภัย ไม่ขาดแคลน มีสิทธิและเสรีภาพเท่าเทียมกัน

แม้ว่าในระยะแรกนโยบายหลักของรัฐบาลไม่ได้กล่าวถึงการจัดสรรที่ดิน หรือการผังเมือง แต่เมื่อถึงรัฐบาลในสมัยรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีนโยบายที่กล่าวถึงการผังเมืองไว้ ใน ประกาศแถลงการณ์นโยบายของรัฐบาล เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พ.ศ. 2480 ว่า

การทาง - รัฐบาลจะได้เร่งรัดจัดสร้างทางตามโครงการสร้างทางทั่วราชอาณาจักรของรัฐบาลชุดก่อน โดยมีทุนสำรองสร้างทาง

รัฐบาลจะได้สนับสนุนให้มีทางท้องถิ่น เพื่อเชื่อมต่อที่ภายในจังหวัดหนึ่งๆ นอกจากนี้ จะได้วางระเบียบการสร้างที่ชุมนุมชน เมือง และนคร โดยออกกฎหมายว่าด้วยผังเมือง และจัดให้มีเจ้าหน้าที่เพื่อช่วยเหลือในการนี้ กับจะช่วยเหลือให้เทศบาลหรือที่ชุมนุมชนได้ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยการควบคุมการก่อสร้างอาคารอีกด้วย

การเกษตร

จัดวางระเบียบการจับจองที่ดิน ที่ได้รับการบำรุงจากทางราชการแล้วให้ เป็นไปเพื่อการเพาะปลูก และเหมาะสมแก่สุขภาพของบุคคล

ทั้งนี้ กฎหมายว่าด้วยการควบคุมการก่อสร้างอาคารข้างต้นหมายความว่า “พระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ. 2479” ซึ่งการควบคุมการก่อสร้างอาคารต่าง ๆ นั้น เพื่อประโยชน์ในความมั่นคงแข็งแรง การอนามัย การสุขาภิบาล การป้องกันอัคคีภัย และการผังเมือง⁴²

จะเห็นได้ว่า นโยบายการพัฒนาเมืองโดยหลัก “การผังเมือง” เริ่มเป็นที่พูดถึงและให้ความสำคัญแล้ว โดยรัฐบาลได้มีการจัดตั้ง แผนกผังเมือง สังกัดกองโยธาเทศบาลกระทรวงมหาดไทยขึ้น ในปีพ.ศ. 2478

ทั้งนี้ในสมัยที่พระยาพลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี ได้กำหนดนโยบายผังเมืองขึ้นทั่วประเทศในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ โดยมีพระยาประทีตคณาธิบดีและ พ.ท.หลวงบูรกรรมโกวิท เป็นผู้เริ่มขึ้นในกรุงเทพฯ ก่อน ในฐานะเมืองหลัก(City Planning) ลำดับต่อมาก็ได้มีการขยายการจัดผังเมืองไปยังหัวเมืองในฐานะเมืองรองๆ ลงไป (Town Planning)⁴³

2.2 นโยบายผังเมืองของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. 2482 - 2487

ในสมัยที่หลวงพิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี นโยบายเกี่ยวกับการวางผังเมือง และการออกแบบผังเมือง โดยแถลงเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2481 ความว่า

⁴² “คำแถลงนโยบายของรัฐบาล คณะที่ นายพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี 23 ธันวาคม 2480” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 54 (วันที่ 3 มกราคม 2480): 2327.

⁴³ บุปผา ทิพย์สภาพกุล, อ่างถึงแล้ว, 30.

การทางและสาธารณูปโภค จะเร่งรัดการก่อสร้างทางสายต่างๆ ตามโครงการสร้างทางของราชอาณาจักร และจะได้สนับสนุนให้มีทางของท้องถิ่นขึ้น เพื่อเชื่อมการคมนาคมในระหว่างอำเภอและตำบลต่างๆ ทั้งนี้จะได้บำรุงรักษาทางที่มีอยู่แล้ว รวมทั้งการบูรณะทางเกวียน ให้อยู่ในสภาพที่เป็นประโยชน์แก่การจราจร และจะได้เปิดโอกาสให้ราษฎรได้รับผลจากอาชีพในการทำงานก่อสร้างนี้ด้วย

ในการสาธารณูปโภคนั้น จะจัดให้มีเจ้าหน้าที่ และเครื่องจักรเครื่องมือในองค์การของรัฐบาล เพื่อช่วยเหลือท้องถิ่นที่ต้องการ และจะพยายามที่จะช่วยเหลือในการเงินที่จะกู้ยืมใช้เป็นทุนในการวางผังเมือง จะจัดการออกแบบ และแนะนำช่วยเหลือแก่เทศบาลและชุมชน⁴⁴

รัฐบาลได้เห็นถึงความสำคัญของการจัดการผังเมืองเป็นอย่างยิ่ง โดยเน้นไปที่การจัดสร้างอาคารราชการให้อยู่ในเขตพื้นที่เดียวกันเพื่อความเป็นระเบียบและความสะดวกในการติดต่อประสานงาน เห็นได้จากโครงการสร้างอาคารดำเนินการตามแผนผังเมือง บริเวณถนนราชดำเนิน พ.ศ. 2482 แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2483

และในปี พ.ศ. 2483 รัฐบาลมีนโยบายที่จัดวางผังเมืองในชุมชนเมือง โดยกระทรวงมหาดไทยเสนอว่า เมืองในท้องที่ต่างๆควรมีการจัดสร้างอาคารส่วนราชการตามหลักวิชาการผังเมือง เพื่อจะทำให้การขยายตัวของชุมชนเมืองเป็นไปอย่างมีระเบียบ โดยรัฐบาลได้จัดสร้างอาคารตามแผนผังเมืองไว้ที่จังหวัดพิษณุโลกเพื่อเป็นตัวอย่างไว้แล้ว

การผังเมืองเป็นของใหม่สำหรับประเทศไทย ซึ่งต้องอาศัยฝ่ายรัฐบาลนำเป็นตัวอย่าง จึงจะหวังให้ราษฎรท้องถิ่นนั้นดำเนินการตามแบบบ้าง ฉะนั้นจึงเห็นว่าอย่างน้อยตาม โครงการผังเมืองจึงสมควรจัดการให้เป็นผลเด็ดขาดไป เพื่อมิให้แบบกำหนดนั้นขาดความศักดิ์สิทธิ์ในทางก้าวหน้าต่อไปของท้องถิ่น⁴⁵

ข้อความข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งในหนังสือเวียนกระทรวงมหาดไทยถึงหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง และส่งไปยังจังหวัดต่างๆให้ปฏิบัติตาม ภายได้ชื่อ “โครงการผังเมืองทั่วราชอาณาจักร” จากภาพแสดงผังเมืองรวมผังเมืองพิษณุโลก และผังขยายแสดงรายละเอียดของถนน คูเมือง สะพาน

⁴⁴ “คำแถลงนโยบายของรัฐบาล คณะที่ นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี 26 ธันวาคม 2481” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 55 (วันที่ 2 มกราคม 2481): 3318.

⁴⁵ “หลักการปฏิบัติเกี่ยวกับที่ดินบริเวณราชการตามโครงการผังเมืองทั่วราชอาณาจักร”. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ. (2)ศธ.0201.69/127.สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

อีกทั้งยังมีผังบริเวณ และรูปด้าน ในส่วนของอาคารพักอาศัย ซึ่งได้รับการออกแบบและจัดวางมาเป็นอย่างดี

ภายหลังจากโครงการผังเมืองทั่วราชอาณาจักร โครงการนครหลวงใหม่ ก็เป็นอีกโครงการหนึ่งที่มีการกล่าวถึงมาโดยตลอดตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2480 จนกระทั่งเลือกทำเลโครงการเป็นบริเวณท้องที่ในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ ในปลายปี พ.ศ. 2485 โดยก่อนหน้านั้นมีการเลือกที่ตั้งเมืองหลวงหลายที่ด้วยกัน อาทิเช่นลพบุรี พิษณุโลก นครสวรรค์ จนมาถึงสระบุรี เป็นลำดับ ซึ่งในช่วงต้นปีพ.ศ. 2485 ได้มีการออกพระราชกำหนดเวนคืนที่ดินเพื่อจัดสร้างนครหลวง โครงการการเมืองหลวงใหม่ “นครบาลเพชรบูรณ์” ดำเนินการอยู่ในระหว่างช่วง ปลายปีพ.ศ. 2486 ถึงกลางปีพ.ศ. 2487

โดยในปี พ.ศ. 2487 จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้เสนอ “ร่างพระราชกำหนดระเบียบการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พ.ศ. 2487” และ “ร่างพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุริมณฑล พ.ศ. 2487” ในคราวประชุม

สภาผู้แทนราษฎร วันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 และ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 ตามลำดับ ซึ่งมติส่วนใหญ่ของสภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่เห็นด้วยต่อร่างพระราชบัญญัติทั้ง 2 จึงเป็นเหตุให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยื่นหนังสือลาออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรี ในวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 ถัดมา⁴⁶

⁴⁶ “สำเนาหนังสือกราบบังคมทูลออกของนายกรัฐมนตรี”. **ไทยใหม่**. ปีที่ 14, ฉบับที่ 197. (30 กรกฎาคม, 2487), 1. อ้างถึงใน นายพรเลิศ พันธุ์วัฒนา, **โครงการย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯไปเพชรบูรณ์ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม**. (วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521), 113-114.

2.3 การสร้างทางหลวงแผ่นดินในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จากภาพถ่ายทาง หลวงซึ่งสร้างเสร็จแล้วและกำลังสร้างในปี พ.ศ. 2482

ภาพที่ 12 แผนที่แสดงทางหลวงที่กำลังก่อสร้างและแล้วเสร็จ, ภาพจากหนังสือไทยในสมัย
รัฐธรรมนูญ(2482)

ที่มา : เอนก นาวิกมูล. สมุดภาพยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม 2482. (กรุงเทพฯ : โнора, 2544), 86.

โครงการสร้างทางหลวงประเทศระยะดำเนินการ โครงการขึ้นแรกเป็นโครงการ 5 ปี โดยเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2479 มีกำหนดแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2483 กำหนดสร้างทางยาวประมาณ 3,040 กิโลเมตร ค่าใช้จ่ายตลอดระยะเวลา 4 ปีที่ดำเนินการเป็นจำนวนเงิน 30 ล้านบาท ซึ่งรวมการสร้างทางการซ่อมทาง และปรับผิวถนนเดิมด้วย⁴⁷

จากหนังสือ จากมราชถึงสุขุมวิท ของ ประสงค์ สุขุม กล่าวถึงเหตุการณ์ในปีพ.ศ. 2481 ซึ่งหลวงพิบูลสงครามนายกรัฐมนตรีเรียกพระพิศาลสุขุมวิทอธิบดีกรมโยธาเทศบาลไปพบ เพื่อมอบหมายงานให้สร้างทางหลวงเปิดทางภาคอีสาน ซึ่งไม่มีทางหลวงเดิมอยู่เลย อาจเพื่อประโยชน์ทางด้านความมั่นคงของประเทศ อย่างไรก็ตามเมื่อทางหลวงภาคอีสานเสร็จภายใน 2 ปี ก็ส่งผลทางด้านเศรษฐกิจของภาคอีสานเป็นอย่างมาก⁴⁸ จากการศึกษาที่สามารถขนส่งสินค้าทางการเกษตรด้วยรถยนต์บรรทุกที่รวดเร็วกว่าและบรรทุกได้ปริมาณมากกว่าได้

จากภาพที่ 12 จะเห็นว่าโครงการทางหลวงภายในปีพ.ศ. 2483 มีทางหลวงที่แล้วเสร็จครอบคลุมพื้นที่จุดหลักๆของประเทศ ทั้งสายเหนือ สายอีสาน สายตะวันออก และสายใต้ อย่างไรก็ตามจะสังเกตได้ว่าทางหลวงที่ไปยังเพชรบูรณ์จะแยกออกจากสายเหนือตรงสะพานหิน และแยกเข้าไปยังตัวจังหวัดเพชรบูรณ์เพียงเท่านั้น ทางหลวงระหว่างเพชรบูรณ์กับหล่มสัก หล่มเก่ายังอยู่ระหว่างการดำเนินงานก่อสร้าง

ในปีพ.ศ. 2485 เป็นต้นมา จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เร่งสร้างทางและซ่อมเส้นทางหลายเส้นเพื่อผลทางยุทธศาสตร์ อาทิ เส้นทางไปสหรัฐอเมริกาเดิมจากท่าจีเหล็กไปถึงเชียงตุง (ปรับปรุงเส้นทางจากที่อังกฤษได้สร้างไว้แล้ว) และจัดให้มีการเดินรถเมล์จากลำปาง-เชียงตุง⁴⁹

จากนั้นในปี พ.ศ. 2486 จึงได้มีโครงการสร้างทาง โคราช-ขอนแก่น-เพชรบูรณ์ ,ลำปาง-พิษณุโลก-เพชรบูรณ์ โดย 2 เส้นทาง 2 สายนี้มาบรรจบกันที่อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ก่อนที่จะตัดเข้าเพชรบูรณ์⁵⁰ และสร้างทางสายไชยวิบูลย์ (ซึ่งเชื่อมระหว่างสระบุรี-เพชรบูรณ์) พร้อมทั้งปรับปรุงทางในตัวจังหวัดเพชรบูรณ์และตัดเส้นทางหลายสายในตัวจังหวัด

⁴⁷ เอนก นาวิกมูล. สมุดภาพยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม 2482. (กรุงเทพฯ : โнора, 2544), 87.

⁴⁸ ประสงค์ สุขุม, จาก "ยมราช" ถึง "สุขุมวิท" : เหตุการณ์ใน 4 รัชกาล (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), 443.

⁴⁹ ชาญ อังศุโชติ [บรรณาธิการ], จอมพล ป. พิบูลสงคราม ครอบรอบศตวรรษ 14 กรกฎาคม 2540. (กรุงเทพฯ : อมรินทร์ปริ๊ตติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2540), 295.

⁵⁰ ประสงค์ สุขุม, อ้างถึงแล้ว, 435.

3. โครงการการผังเมืองในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (ในจังหวัดลพบุรี สระบุรี และเพชรบูรณ์)

สืบเนื่องจากการให้ความสำคัญต่องานด้านการผังเมืองที่เพิ่มขึ้น จากปีพ.ศ. 2487 เป็นต้นมา⁵¹ ได้มีโครงการการผังเมืองเกิดขึ้นจากนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามหลายโครงการด้วยกัน อย่างไรก็ตาม พิจารณาจากพื้นที่ และความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ จึงได้ทำการศึกษาเป็นกรณีเฉพาะบางโครงการเท่านั้น โดยโครงการที่ทำการศึกษา มีดังต่อไปนี้ โครงการผังเมืองใหม่ลพบุรี โครงการนครหลวงสระบุรี โครงการนครบาลเพชรบูรณ์ และโครงการพุทธบุรีมณฑลสระบุรี (ส่วนโครงการอื่นๆ อาทิเช่น โครงการผังเมืองบริเวณถนนราชดำเนิน โครงการผังเมืองตัวอย่างจังหวัดพิษณุโลก และโครงการนิคมต่างๆ จะกล่าวถึงเพียงเพื่อให้เกิดภาพสมบูรณ์ของการศึกษาเท่านั้น)

3.1 โครงการเมืองใหม่ลพบุรี

จังหวัดลพบุรี ตั้งอยู่บริเวณกึ่งกลางของประเทศไทย เป็นเมืองสำคัญทางด้านยุทธศาสตร์มาตั้งแต่สมัยโบราณ ในหลายๆสมัยลพบุรีถูกใช้เป็นเมืองแปรพระราชฐานของพระมหากษัตริย์ เช่นในสมัยพระนารายณ์มหาราช สมัยอยุธยา และในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในสมัยรัตนโกสินทร์ ด้วยการทำเลที่ตั้งอยู่ไม่ใกล้ทะเลเกินไปนัก แต่ไม่ไกลจนเกินไป ทั้งยังเป็นเมืองกลางที่สามารถติดต่อกับภูมิภาคอื่นๆ โดยง่าย ลพบุรีจึงปลอดภัยจากภัยข้าศึกคุกคามทางทะเลมากกว่าอยุธยาและกรุงเทพฯ ทั้งยังสามารถกระจายกำลังหรือรวบรวมกำลังจากเมืองอื่นๆโดยรอบได้ง่าย ทำให้ลพบุรีถูกใช้เป็นฐานตั้งกำลังพลและฝึกซ้อมกำลังพลอยู่เสมอ

“เมืองทหารลพบุรี” การพัฒนาเมืองลพบุรีให้เป็นฐานทัพสำคัญทางการทหาร เริ่มในสมัยรัฐบาลคณะราษฎร ลพบุรีถูกเวนคืนเพื่อใช้ในกิจการทหาร เป็นโรงพยาบาลและพื้นที่ฝึกทหารปืนใหญ่ โดยหลวงพิบูลสงครามรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหมในสมัยนั้นตั้งใจที่จะให้ลพบุรี

⁵¹ บทความที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการผังเมืองในประเทศไทย หลายบทความมองว่าการดำเนินงานของแผนผังเมือง ไม่ได้มีบทบาทมากนักในช่วงพ.ศ. 2487-2495 แผนผังเมืองมีหน้าที่ทำผังบริเวณศูนย์ราชการให้กับเทศบาลท้องถิ่นเสียเป็นส่วนใหญ่ จนในปีพ.ศ. 2495 ได้มีการออก “พระราชบัญญัติ การผังเมืองและผังชนบท พ.ศ. 2495” ถือเป็นกฎหมายการผังเมืองฉบับแรกของไทย ซึ่งทำให้การดำเนินการด้านผังเมืองของไทยพัฒนาขึ้นตามลำดับ และเข้าสู่การผังเมืองแบบสมัยใหม่จากการวางผังเมืองรวมพ.ศ. 2533 “ผังนครหลวง 2533” เป็นต้น

ซึ่งจากรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 30/2480 (สมัยที่ 2) ในวันจันทร์ที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2480 ซึ่งพระยาพลพลพยุหเสนา ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น ได้มีการหารือในเรื่องข้อเสนอในการเตรียมการป้องกันประเทศ จากภาวะสงครามที่เกิดขึ้น โดยกระทรวงกลาโหม ซึ่งหลวงพิบูลสงครามเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวง มีข้อเสนอให้ย้ายเมืองหลวงไปอยู่ลพบุรี(เป็นอย่างต่ำ) เพื่อผลทางยุทธศาสตร์การรบ ซึ่งระยะต้นนั้นกลาโหมจะใช้เป็นฐานทัพก่อน เมื่อส่วนราชการอื่นๆพร้อมจึงค่อยย้ายตามมา และอพยพคนตามมาทีหลัง อย่างไรก็ตามลพบุรีเป็นเมืองที่แล้งน้ำในฤดูแล้ง และน้ำท่วมในฤดูฝน จึงอาจยังไม่เหมาะสม ทั้งนี้ จากมติในที่ประชุมได้เสนอให้เตรียมแผนการเตรียมย้ายนครหลวงไว้ อย่างไรก็ตามนครหลวงใหม่นั้นจะต้องมีทำเลที่ไม่ห่างไปจากกรุงเทพไม่ไกลนัก และไม่ควรห่างลพบุรีที่จะเป็นศูนย์กลางของการทหาร เพื่อให้ยุทธบริเวณ และติดต่อหายุทธภัณฑ์จากทางบกได้ในระยะใกล้ ทั้งยังต้องเป็นพื้นที่ไม่ขาดแคลนน้ำและน้ำท่วมไม่ถึง⁵²

การเตรียมความพร้อมในการย้ายเมืองหลวงและการเตรียมความพร้อมด้านการป้องกันความมั่นคงของประเทศทางอากาศ ทำให้เมืองลพบุรีพัฒนาไปสู่เมือง “ฐานทัพ” ยิ่งขึ้น และเมื่อมีการเพิ่มกำลังพลมากขึ้น กลาโหมจึงได้ส่งเรื่องให้รัฐบาลรวมทั้งส่วนราชการอื่นๆสนับสนุนและอำนวยความสะดวกให้แก่การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรดังกล่าวด้วย “...ด้วยกลาโหมได้มาคำนึงเห็นว่า จังหวัดลพบุรีเป็นจังหวัดอันสมควรจะมีการบำรุงให้มีความเจริญได้จังหวัดหนึ่ง และจังหวัดลพบุรีนี้กระทรวงกลาโหมได้ตั้งใจไว้ว่าจะใช้เป็นฐานทัพบกอันเข้มแข็งสืบไปด้วย...”⁵³

หนังสือจากกระทรวงกลาโหม ซึ่งขณะนั้นมี หลวงพิบูลสงคราม เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวง ถึงคณะรัฐบาลเพื่อของบประมาณในการพัฒนาเมืองลพบุรีในปีพ.ศ. 2481 ซึ่งได้มีการของบประมาณบำรุงจังหวัดลพบุรี เป็นเงินสูงถึง 1 ล้านบาท เพื่อนำไปสร้างสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่างๆ ได้แก่ สร้างถนน สร้างโรงเรียน การประปาและการไฟฟ้า

การพัฒนาเมืองลพบุรีในด้านดังกล่าวนี้ เพื่อรองรับการเข้ามาอาศัยในเขตพื้นที่ลพบุรีของทหารและครอบครัวที่จะย้ายเข้ามาเป็นจำนวนมากถึง 6,095 คน เริ่มย้ายในปี พ.ศ. 2481 เป็นต้นไป ซึ่งจากการเพิ่มจำนวนทหารและพลเรือนดังกล่าวนี้ทำให้ทางกระทรวงกลาโหมขอความ

⁵² “ปรับปรุงจัดตั้งนครหลวงใหม่ ตอนริเริ่มที่ จังหวัดพิษณุโลก นครสวรรค์ สระบุรี”. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ. (2)ศธ.0201.69.1/1. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. 1-2.

⁵³ “ขอเงินเพื่อใช้ในการบำรุงจังหวัดลพบุรี”, (วันที่ 14 มิถุนา 2481). เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี. (3)สร0201.7 2/2. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. 2.

ร่วมมือกระทรวงต่างๆในฝ่ายพลเรือนเพื่อพัฒนาเขตพื้นที่ลพบุรีให้พร้อมต่อความต้องการของประชากรที่เพิ่มขึ้น

จากการคำนวณประชากรทหารและครอบครัวผู้ติดตาม ที่จะมีเข้ามาในพื้นที่ของกลาโหมมีจำนวนค่อนข้างสูง ดังนั้นในการประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งที่ 18/2581 ได้นำเรื่องการขอความร่วมมือในการเปลี่ยนแปลงสถานที่ราชการในจังหวัดลพบุรีเข้าพิจารณา เพื่อให้ส่วนราชการอื่นๆได้ขยายอาคารปฏิบัติราชการ และย้ายไปตั้งยังฝากของเมืองใหม่ ที่กลาโหมได้ดำเนินการไปบางส่วนแล้ว

เนื่องด้วยกระทรวงกลาโหมได้ย้ายหน่วยทหารบางหน่วยในพระนครไปตั้งประจำ ณ จังหวัดลพบุรี และได้ย้ายหน่วยทหารบางหน่วยไปประจำเป็นลำดับต่อไปอีก ฉะนั้นเมื่อหน่วยทหาร ไปตั้งอยู่มากแล้ว ย่อมเป็นธรรมดาอยู่เองที่ทำให้ชุมชนนั้นเกิดเป็นชุมชนใหญ่มีพลเมืองคับคั่งยิ่งขึ้น และอาจกลายเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของจังหวัดนั้นก็เป็นได้ เมื่อเป็นดังนี้ราชการทางฝ่ายพลเรือนก็อาจจะเปลี่ยนแปลงไปบ้าง เพื่อให้เหมาะสมแก่สภาพการปกครองท้องถิ่นที่มีพลเมืองเพิ่มมากขึ้น ฉะนั้นกระทรวงกลาโหมจึงเสนอมาขอให้พิจารณาตั้งกระทรวงฝ่ายพลเรือนพิจารณาปรับปรุงรายการของกระทรวงนั้นๆ เพื่อให้เหมาะสมแก่ความเจริญของจังหวัดที่กล่าวนี้⁵⁴

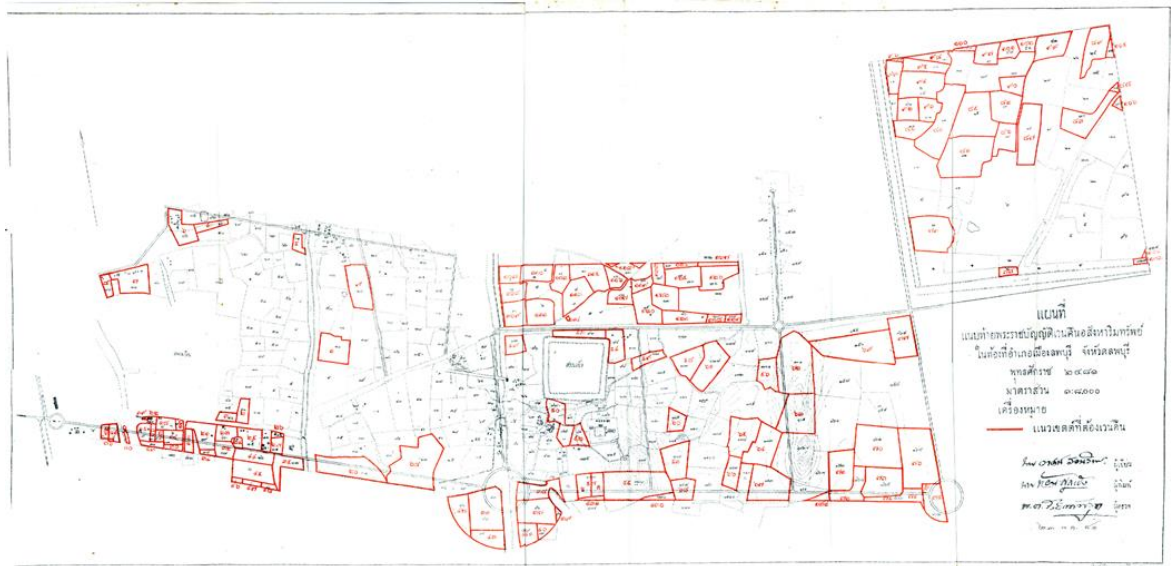
ซึ่งในการประชุมหลวงวิจิตรวาทการ ได้ให้ความเห็นไว้ว่า การสร้างเมืองใหม่ในลพบุรี นั้นควรจะสร้างออกไปยังทางตะวันออกของทางรถไฟ เนื่องด้วยทางด้านตะวันตกเป็นพื้นที่โบราณสถานเป็นส่วนใหญ่ และมีกฎหมายโบราณสถานควบคุมอยู่⁵⁵

หลังจากนั้น วันที่ 23 กันยายน พ.ศ. 2481 “พระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ ในท้องที่อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี พ.ศ. 2481” ได้ประกาศขึ้นในราชกิจจานุเบกษา ซึ่งกำหนดให้มีการเวนคืนพื้นที่ในเขตอำเภอเมืองลพบุรีตามที่กำหนดมาในพระราชบัญญัติฉบับนี้ให้แก่กระทรวงกลาโหม โดยได้แนบแผนที่การเวนคืนแนบท้ายพระราชบัญญัติดังกล่าวด้วย เส้นสีแดงและเลขสีแดงเป็นไว้ในพื้นที่ซึ่งต้องการเวนคืนในแผนที่ท้ายพระราชบัญญัตินี้⁵⁶

⁵⁴ “ขอความร่วมมือในการเปลี่ยนแปลงสถานที่ราชการ”, (วันที่ 18 กรกฎาคม 2481). (3)สร0201.7 2/2. สำนักหอสมุดแห่งชาติ. 16.

⁵⁵ “รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 18/2481”, (วันที่ 1 สิงหาคม 2481). เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี. (3)สร0201.7 2/2. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. 19.

⁵⁶ พระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ในท้องที่อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี พ.ศ. 2481” ราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 55 (วันที่ 3 ตุลาคม 2481), 465-475.

ภาพที่ 14 แผนที่แบบทำยพระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ ในท้องที่อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี

ที่มา : “พระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ในท้องที่ อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี พ.ศ.2481”, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 55 (วันที่ 3 ตุลาคม 2481)

จากภาพที่ 14 จะเห็นได้ว่าในแผนที่มีการตัดถนนและสร้างวงเวียนบางส่วนก่อนหน้าแล้ว โดยมีแนวถนนพระนารายณ์ วงเวียนศรีสุริโยทัย เค้ายโครงของวงเวียนเทพสตรี เป็นต้น (ทั้งนี้ เขตเส้นสีแดงเป็นพื้นที่แสดงเขตที่จะทำการเวนคืนต่อไป ยังดำเนินการไม่แล้วเสร็จในช่วงเวลาดังกล่าว) สอดคล้องกับข้อความของหลวงพิบูลสงครามในหนังสือขอความร่วมมือข้างต้นซึ่งได้กล่าวว่ากลาโหมได้มีการปรับปรุงเมืองไปในบางส่วนแล้ว

หลังจากการเข้ารับตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี หลวงพิบูลสงครามได้มีนโยบายผังเมืองบริเวณถนนราชดำเนินขึ้นในปีพ.ศ. 2482 เป็นการปรับปรุงพื้นที่และภูมิทัศน์รวม บริเวณดังกล่าวเพื่อใช้เป็นบริเวณสถานที่ราชการส่วนหนึ่ง และอีกส่วนเพื่อการขยายถนนช่วงราชดำเนินกลางเพื่อการสร้างอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย รวมถึงการสร้างตึกแถวขนานเพื่อให้ประชาชนจำจองทำการค้าโครงการผังเมืองถนนราชดำเนินแล้วเสร็จในปีพ.ศ. 2543 และมีการเปิดอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ใน “วันชาติ” วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2483

วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2483 ในขณะที่กรุงเทพฯมีพิธีเปิดอนุสาวรีย์ประชาธิปไตย ในวันเดียวกันนั่นเอง พลตรี หลวงพิบูลสงคราม ได้เดินทางไปทำพิธีเปิดเมืองใหม่ลพบุรีอย่างเป็นทางการอีกด้วย โดยขณะนั้นได้มีการย้ายศูนย์ราชการบางส่วนมาไว้ในเขตเมืองใหม่แล้ว และในวันพิธีเปิดเมืองใหม่ ได้มีการเดินสวนสนามของทหารที่ลพบุรีตามแบบพิธีวันชาติในกรุงเทพฯเช่นกัน

แม้ว่า การเปิดเมืองใหม่ของ จอมพล ป. พิบูลสงครามจะมีขึ้นแล้ว แต่การพัฒนาเมืองลพบุรี ยังคงเกิดขึ้นต่อมามาก โดย ในปี พ.ศ. 2483 ได้เกิด โครงการการบูรณะเมืองใหม่ (ลพบุรี) ขึ้น และได้กำหนดระยะเวลาดำเนินโครงการไว้ 3 ปี ซึ่งในปี พ.ศ. 2485 ได้จัดทำสำเนาแถลงโครงการระบุจุดประสงค์ ขอบเขตการบูรณะ การดำเนินการ รายรับรายจ่าย ไว้ดังนี้

จุดประสงค์ของโครงการนี้ก็เพื่อจะดำเนินการขึ้นอีกส่วนหนึ่ง เป็นแผนการดำเนินตามนโยบายรัฐบาลในอันที่จะบูรณะจังหวัดลพบุรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสร้างเมืองใหม่ เป็นอุปกรณ์ให้นโยบายของรัฐบาลสำเร็จไปโดยรวดเร็วขึ้น และไม่ต้องใช้จ่ายงบประมาณของแผ่นดิน

โครงการนี้วางหลักไว้ว่าจะสร้างชุมชนขึ้นในเขตผังเมืองใหม่ตามแผนที่ซึ่งได้รับบัญชาจาก พณฯท่านนายกรัฐมนตรีให้ดำเนินการ(โดยคำสั่งกระทรวงมหาดไทยที่ 15712/2483 ลงวันที่ 2 พฤศจิกายน 2483) และเพื่อการนี้จำเป็นต้องพิจารณาปัญหาการสร้างถนนหนทางและลำคลอง และบริเวณสถานที่การงานต่างๆ ตามหลักของผังเมือง สิ่งเหล่านี้จะต้องทำโดยสอดคล้องต้องกัน

กำหนดเวลาของโครงการนี้วางไว้ 3 ปี และให้เรียกชื่อว่า “โครงการบูรณะเมือง 3 ปี”

เขตบูรณะ เห็นว่าพื้นที่เมืองใหม่ที่จะทำการบูรณะจะอยู่ในแผนผังของกระทรวงกลาโหมที่ได้แนบมาพร้อมกับโครงการนี้ ตามส่วนเส้นสีม่วงที่ได้หมายไว้ นั้น เป็นเขตที่ได้ประกาศพระราชกฤษฎีกากำหนดที่จะเวนคืนไว้แล้ว ควรแก่การจัดดำเนินการได้ และจึงจัดเป็นเขตบูรณะเขต 1

ส่วนพื้นที่ในแผนที่ผังเมืองซึ่งยังเหลืออยู่ในทิศตะวันออกเฉียงใต้อีกนั้น จัดเป็นเขตบูรณะเขต 2 ในโครงการเบื้องต้นนี้จะไม่พิจารณาถึง เว้นไว้ให้คณะกรรมการซึ่งตั้งขึ้นเพื่อการนี้พิจารณาถัดไป

การดำเนินการบูรณะเขต 1 หลักการดำเนินงานเพื่อให้สำเร็จตามแผนการนี้ จะได้ดำเนินการดังต่อไปนี้

1. เขตบูรณะตามที่กำหนดนี้มีเนื้อที่ประมาณ 9,200 ไร่ จะได้จัดซื้อทั้งหมดทันที ด้วยเงินทุนซึ่งเป็นของทางการ

ปรากฏว่าการซื้อที่ดินในบริเวณนี้กรมการเวนคืนเคยตั้งราคาไว้ไร่ละ 10 ถึง 12 บาท ราคาซื้อขายกันตามปกติประมาณ ไร่ละ 15 บาท แต่การจัดซื้อตามแผนการนี้ให้ราคาไร่ละไม่เกิน 20 บาท

2. เมื่อได้จัดซื้อที่ดินเสร็จแล้ว ก็วางเส้นทางทำถนนพร้อมกันทันทีทุกสายตามที่อยู่ในแผนที่แผนผังเมืองดังกล่าวไว้ข้างต้น แล้วเริ่มดำเนินการทำถนนต่อไปทันที

พร้อมกันนี้ จะได้ประกาศขายที่ดินในเขตบวรณะเขต 1 นี้ให้แก่เอกชน กำหนดว่า จะขายราคาไม่ต่ำกว่าไร่ละ 200 บาท ในประกาศขายนั้นรับรองว่าจะให้กรรมสิทธิ์แก่ผู้ซื้อ โดยสมบูรณ์ (ออกโฉนด)

การปฏิบัติ เพื่อปฏิบัติกรตามโครงการนี้ ควรปฏิบัติดังนี้

1. การซื้อที่ดินในเขตบวรณะนี้ ขออำนาจผู้บังคับการจังหวัดทหารบกฉะเชิงเทราให้ ช่วยการจัดซื้อ โดยมีเจ้าหน้าที่ของคณะกรรมการซึ่งจะกล่าวต่อไปร่วมดำเนินการด้วย

2. แต่งตั้งกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่า คณะกรรมการบวรณะเมืองฉะเชิงเทรา ซึ่งควรมี ท่านผู้มีเกียรติเหล่านี้ร่วมด้วยคือ

- (1) ผู้บังคับการจังหวัดทหารบกฉะเชิงเทรา
- (2) ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดฉะเชิงเทรา
- (3) ผู้แทนกรมยุทธโยธาทหารบก

ให้คณะกรรมการคณะนี้มีหน้าที่ดำเนินการตามโครงการนี้ ให้มีอำนาจขายที่ดิน กำหนดเงื่อนไขเวลาในการขาย ทั้งให้มีอำนาจในการจ้างเหมาดูแลการก่อสร้างต่างๆ ให้ เป็นไปตามโครงการโดยครบถ้วน

3. ให้คณะกรรมการบวรณะเมืองฉะเชิงเทราผังเมืองในเขตบวรณะ โดยอาศัยการ ร่วมมือของกรมโยธาเทศบาล กระทรวงมหาดไทย

สิ่งที่จะกำหนดในผังเมืองนั้น มีหลักใหญ่ดังต่อไปนี้

- (ก) กำหนดบริเวณสถานที่ราชการ
- (ข) กำหนดบริเวณพาณิชย์การ
- (ค) กำหนดบริเวณอุตสาหกรรม
- (ง) กำหนดบริเวณสวนและที่สาธารณะ

4. การสร้างถนน ในขั้นแรกให้จัดสร้างถนนตามแผนผังที่ได้รับอนุมัติแล้วนั้น ก่อนเป็นชุดแรก โดยการเรียกประมูลเหมาสร้างเป็นสายๆพร้อมกัน มีกำหนดให้เสร็จ เรียบร้อยภายใน 2 ปี ถนนชุดแรกนี้มีรวม 17 สาย เป็นระยะทางประมาณ 48 ก.ม.

เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการที่จะต้องระวางในการวางเงื่อนไขและเงื่อนไขเวลาในการขายที่ดิน ให้สัมพันธ์กับการสร้างถนนชุดแรกนี้ เพราะจะต้องหมุนเงินค่าขายที่ดินนั้นมา ทำการก่อสร้างถนน

5. ภายใน 2 ปีแรกนี้ จะได้วางเส้นทางและทำถนนซอยอีก 1 ชุด ตามหมายเส้นสี เหลืองซึ่งแสดงไว้ในแผนที่ที่แล้ว ถนนซอยนี้จัดทำมาตรฐานเดียวกับถนนชุดที่ 1 ที่กล่าวมา ในวรรคก่อนและจะเป็นระยะทางประมาณ 24 ก.ม.

6. ในขั้นตอนต่อไปจะได้พิจารณาจัดการก่อสร้างอื่นได้อีกก็สุดแต่ คณะกรรมการจะเห็นสมควร เช่น ขุดคลอง การสร้างสวนสาธารณะ สร้างสระน้ำ เป็นต้น

รายได้รายจ่าย ในการดำเนินการงานนี้ ขอแสดงตัวเลขรายรับรายจ่าย โดยประมาณเพื่อประกอบการพิจารณาต่อไป...

...ในพื้นที่ 9,200 ไร่ นี้ ถูกตัดถนนรวมทั้งเขตถนนระยะทาง 72 ก.ม. (เขตทางกว้าง 30 ม.) จะต้องเสียเนื้อที่ 1,300 ไร่

สงวนไว้เป็นพื้นที่สาธารณะ 100 ไร่

สงวนไว้เพื่อราชการ (ริมถนนประชาธิปไตย) 1,000 ไร่

รวมเสียเนื้อที่ไป 2,450 ไร่

คงเหลือเนื้อที่ไว้สำหรับขายให้เอกชน 6,750 ไร่

การทำเช่นนี้จะเห็นได้ว่าความประสงค์นั้นต้องการบำรุงชุมชนมากกว่าหวังผลกำไร จึงลงทุนตัดถนนจริงจึงและยอมเสียเนื้อที่เป็นจำนวนมาก

ตัวเลขรายรับรายจ่ายเป็นดังนี้

ก. รายจ่าย

(1)	ค่าซื้อที่ดิน 9,200 ไร่	เป็นเงิน	184,000 บาท
(2)	ค่าสร้างถนนชุดที่ 1 รวมยาว 48 ก.ม.	เป็นเงิน	480,000 บาท
(3)	ค่าสร้างถนนชุดที่ 2 รวมยาว 24 ก.ม.	เป็นเงิน	240,000 บาท
(4)	ใช้หนี้เงินกู้		300,000 บาท
(5)	ใช้หนี้ดอกเบี้ยเงินกู้ 7.5%		22,500 บาท
		รวมรายจ่าย	1,226,500 บาท

ข. รายได้

(1)	เงินกู้มาลงทุน		300,000 บาท
(2)	ขายที่ดิน 6,750 ไร่	เป็นเงิน	1,350,000 บาท
		รวมรายได้	1,650,000 บาท
	เมื่อหักแล้วเหลือกำไร		423,500 บาท

การจัดการต่อ เมื่อทำงานในเขตแรกนี้เสร็จแล้ว ยังมีงานที่ต้องทำอีกบางประการ เช่นการทำงานบูรณะในเขต 2 การขุดคลอง การสร้างสาธารณะสถานต่างๆ ซึ่งขอไว้ให้อยู่ในดุลยพินิจของคณะกรรมการ

สรุปผล เมื่อก่อนชอยลงมีเจ้าของมากขึ้น มีทางคมนาคมทั่วกัน ก็หวังว่าเอกชนจะค่อยๆ ขยายไปตั้งบ้านเรือนและอาคารต่างๆมากขึ้นในไม่ช้า บริเวณพื้นที่ในแผนผังนั้น ก็จะกลายเป็นชุมชนมากขึ้น

ประการสุดท้าย เมื่อได้ทำการบรรลุความสำเร็จสมมุ่งหมายแล้ว ถ้ายังคงมี
 กำไรดังที่แสดงไว้ข้างต้นนั้น ใครแบ่งเพื่อก่อสร้างหรือบำรุงราชการทหารกึ่งหนึ่ง อีกกึ่งหนึ่ง
 สำหรับก่อสร้างหรือบำรุงราชการส่วนพลเรือน⁵⁷

รายละเอียดโครงการข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการดำเนินโครงการอย่างเป็นระบบ ทั้งการ
 จัดสรรงบประมาณรายรับรายจ่ายของโครงการ และการจัดสรรที่ดินเพื่อเพิ่มมูลค่าที่ดิน และได้กัน
 ที่ดินไว้สำหรับสร้างพื้นที่สาธารณะประโยชน์ของชุมชนที่จะเกิดขึ้นต่อไป เป็นการคำนึงถึง
 คุณภาพชีวิตของพลเมืองที่จะย้ายเข้ามาอยู่อาศัยใหม่ในทางหนึ่งด้วย

ทั้งนี้หลวงพิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น ได้มีส่วนเป็นอย่างมากในการ
 ผลักดันโครงการบูรณะเมืองลพบุรี ไม่เฉพาะการตัดถนนสร้างเมืองใหม่ แต่ยังผลักดันให้มีการ
 สร้างอาคาร โรงเรียน ที่จำอำนวยความสะดวกต่างๆเพิ่มขึ้นในพื้นที่

จากการประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งที่ 43/2482 ในวันศุกร์ ที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2482 ซึ่ง
 ประชุมเรื่องจรในหัวข้อ “เรื่องเงินสร้างโรงเรียนและศาลากลางจังหวัดลพบุรี” ในครั้งนั้นพลตรี
 หลวงพิบูลสงครามได้กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “...จำเป็นจริง(การสร้างโรงเรียนและศาลากลางจังหวัด
 ลพบุรี) ถ้าเกิดสงครามขึ้นโรงเรียนก็จะใช้เป็นสภากฯ โรงเรียนก็จะใช้ที่ว่า การ จึงอยากจะสร้างปีนี้
 ไม่มีเงินปีหน้าพอมีใช้ แต่ต้องการปีนี้...”⁵⁸

เช่นกันความคิดเห็นของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ในมติคณะรัฐมนตรี “เรื่อง
 กระทรวงมหาดไทยขอกู้เงิน 300,000 บาทเพื่อบูรณะเมืองลพบุรี” ซึ่งกระทรวงการคลังเสนอมาถึง
 เลขานุการคณะรัฐมนตรีเพื่ออนุมัติ(ตามหนังสือที่ ก.9135/2485 ลงวันที่ 3 ธันวาคม 2485 แจ้งว่า
 กระทรวงมหาดไทยได้เสนอโครงการเพื่ออนุมัติให้เทศบาลเมืองลพบุรีได้กู้เงิน 300,000 บาท เพื่อ
 การบูรณะเมืองลพบุรี) ซึ่งมีความตอนหนึ่งระบุว่า “...กรมการเลขานุการคณะรัฐมนตรีได้นำเสนอ
 ท่านนายกรัฐมนตรีพิจารณาแล้ว เห็นชอบด้วย แต่ให้ทำตอนใต้ถนนนารายณ์มหาราช ส่วนทาง
 เหนือทหารจะอยู่ ให้ทำต่อมาทางใต้เพื่อจะได้บรรจบเชื่อมกันกับนครหลวงใหม่จะดีมาก หากลง
 มือทำได้เวลานี้ยิ่งดี เพราะประชาชนจะได้มีที่หนีภัยทางอากาศ...”⁵⁹

⁵⁷ “โครงการการบูรณะเมืองใหม่ (ลพบุรี)”, (วันที่ 14 กันยายน 2485). เอกสารสำนัก
 นายกรัฐมนตรี. (3)สร0201.7 2/2. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. 63-66.

⁵⁸ “รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 43/2482”, (วันที่ 25 สิงหาคม 2482).
 เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี. (3)สร0201.7 2/2. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. 110.

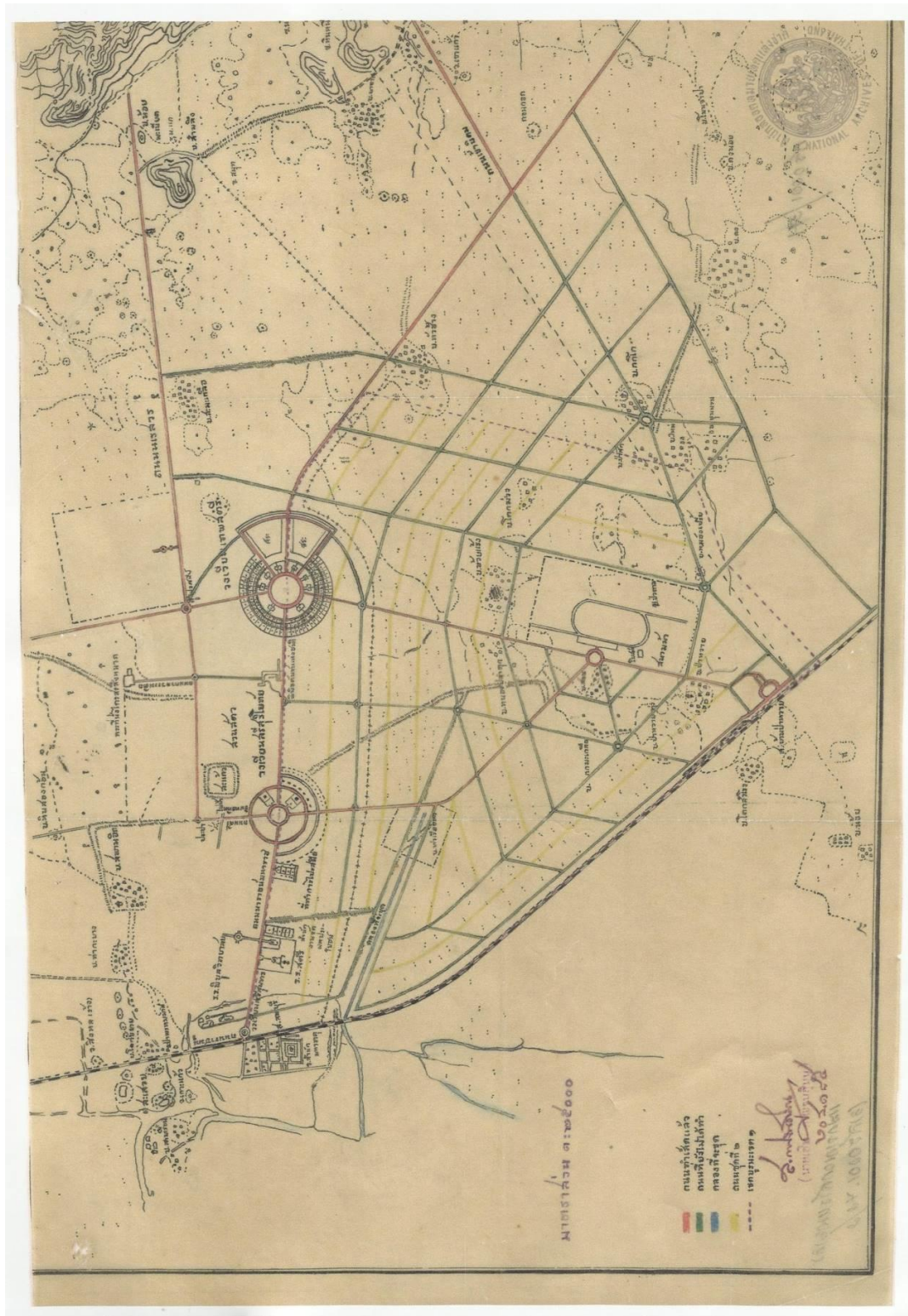
⁵⁹ “มติคณะรัฐมนตรีเรื่องกระทรวงมหาดไทยขอกู้เงิน 300,000 บาท เพื่อบูรณะเมือง
 ลพบุรี”. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี. (3)สร.0201.7 2/2. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

ข้อความทั้งสองข้างต้นทำให้เห็นว่านอกจากจอมพล ป.พิบูลสงครามไม่ได้แค่เพียงเห็นชอบต่อการสร้างเมืองใหม่ลพบุรีเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้สั่งการในการสร้างเมืองใหม่นี้ และไม่เฉพาะแค่ในส่วนของอาคารโรงเรียนฝ่ายทหาร แต่ยังรวมไปถึงอาคารอื่นๆ เช่น โรงเรียน ศาลากลาง และรมณีสถาณ เช่น โรงหนังอีกด้วย โรงแรม และสวนสัตว์ อย่างไรก็ตามข้อความเดียวกันนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความวิตกกังวลสงครามที่เกิดขึ้น ได้คิดถึงทำเลในการหนีภัยทางอากาศ จนกระทั่งสร้างอาคารเพื่อสามารถเปลี่ยนประโยชน์การใช้สอยได้หากอยู่ในภาวะสงคราม

จากผังเดิมในปี พ.ศ. 2483 การขยายเมืองลพบุรีมีขอบเขตแค่เพียงจากบริเวณวงเวียนศรีสุนทร(ศาลพระกาฬ) ตามแนวถนนพระนารายณ์มาหาราชผ่านวงเวียนศรีสุริโยทัยจรดวงเวียนเทพสตรีเท่านั้น โดยเขตทหารจะอยู่ทางฟากทิศเหนือของแกนถนน โดยมีอาคารศูนย์ราชการเมืองใหม่ ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางของเมืองใหม่อยู่ในบริเวณวงเวียนเทพสตรี ส่วนสถานที่ผังก่อนเริ่มเรียงเช่น โรงภาพยนตร์ทหารบก และสวนสัตว์สระแก้ว ตั้งอยู่ที่บริเวณวงเวียนศรีสุริโยทัย สำหรับโรงเรียนนั้น ตั้งทิศตะวันตก เพื่อความสะดวกของประชาชนเมืองลพบุรีเดิมได้เข้ามาเรียน ทั้งนี้ยังมี โรงแรมทหารบก ซึ่งสร้างอยู่เยื้องกับวงเวียนศรีสุนทร(วงเวียนศาลพระกาฬ)ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้

ส่วนผังเมืองตามโครงการบูรณะเมืองใหม่ลพบุรีปีพ.ศ. 2483- 2485 ได้มีการขยายผังเมืองออกไปทางด้านทิศใต้โดยมีแนวถนนประชาธิปไตยเป็นเขต จนเลขถนนทางเข้านิคมจึงสิ้นสุดเขตขยายเมือง ตัดถนนเชื่อมถนนประชาธิปไตยและถนนเลียบทางรถไฟเข้าด้วยกันเป็นเขตการขยายผังเมือง (ตัดมาที่สถานีรถไฟบ้านป่าหวาย) ในส่วนของสนามม้าในแผนที่นั้นปัจจุบันเป็นเขตค่ายอวิชราลงกรณ์

และเมื่อนำแผนผังโครงการบูรณะเมืองใหม่ลพบุรีมาเทียบกับสภาพปัจจุบัน พบว่า ถนนในเส้นสีเขียวที่ยังไม่ได้ทำ(แผนการขยายผังต่อไป) พบว่ามีเพียงถนนเส้นสีเขียวนอกสุดเท่านั้นที่มีการสร้างจริง(ทางหลวงแผ่นดินสาย 366)

ภาพที่ 15 : แผนที่แผนผังเมืองตามโครงการบูรณะเมืองใหม่ลพบุรี
 ที่มา : “โครงการการบูรณะเมืองใหม่ (ลพบุรี)”, (วันที่ 14 กันยายน 2485). สำนักนายกรัฐมนตรื.
 (3)สร0201.7 2/2. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

3.2 โครงการนครหลวงใหม่

แนวคิดการย้ายเมืองหลวงเพื่อรับมือกับภัยทางอากาศมีมาแล้วตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2480 (การประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 30/2480 กระทรวงกลาโหมเสนอการเตรียมป้องกันประเทศ) โดยวาระการย้ายเมืองหลวงใหม่ หรือโครงการนครหลวงใหม่ กลับมาสู่วาระของรัฐบาลอีกครั้ง ต้นปีพ.ศ. 2485

การดำเนินงานจัดตั้งนครหลวงใหม่ในช่วงแรกนั้นมีโครงการจัดทำในจังหวัด พิษณุโลก และจังหวัดนครสวรรค์ โดยคณะรัฐมนตรีลงมติเห็นชอบให้มี “คณะกรรมการพิจารณาการวางโครงผังเมืองนครหลวงจังหวัดพิษณุโลก และจังหวัดนครสวรรค์” ซึ่งเป็นผู้แทนกระทรวงมหาดไทยนั้น เป็นผู้ดำเนินการไปสำรวจ พิจารณาพื้นที่ตั้ง และเสนอแบบผังเมือง ในวันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2485 เพื่อทำโครงการนครหลวงให้พิจารณาอีกครั้ง

ต่อมารัฐบาลได้จัดตั้ง “คณะกรรมการสำรวจพื้นที่เพื่อสร้างนครหลวง” ขึ้นประกอบด้วย นายพลโท มังกร พรหมโยธี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เป็นประธานกรรมการ และมี นายพันตรี ช่าง เขวงศักดิ์สงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข นายพันตรี ควง อกัยวงศ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม กับ นายทวี บุญยเกตุ รัฐมนตรี เป็นกรรมการ

ในวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2485 คณะกรรมการดังกล่าวได้เดินทางไปสำรวจพื้นที่ที่จังหวัดอยุธยา และเมื่อดูพื้นที่ในเขตอำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยาแล้ว พันตรีควง อกัยวงศ์ และนายทวี บุญยเกตุ ได้เดินทางไปดูเขตพื้นที่ตอนระหว่างสระบุรีกับแก่งคอย เป็นตัวเลือกการตั้งนครหลวงใหม่อีกแห่งหนึ่ง โดยหลักเกณฑ์การพิจารณาทำเลที่ตั้งนั้น คณะกรรมการใช้เกณฑ์ดังต่อไปนี้

1. น้ำ
2. ไข้มาเลเลีย
3. ระดับพื้นดิน
4. ความร้อน ความหนาว ความชื้นของอากาศ
5. ลักษณะของดิน
6. จำนวนฝนที่ตก
7. ความอุดมสมบูรณ์เกี่ยวกับอาหารการบริโภค
8. เนื้อที่ที่สามารถขยายตัวเมืองได้
9. การคมนาคม
10. อุปนิสัยใจคอบุคคลในจังหวัดนั้น
11. หลักทางยุทธศาสตร์

12. ภาพ (วิว) ทิวไปของเมือง⁶⁰

อย่างไรก็ตามเมื่อคณะกรรมการดังกล่าวได้พิจารณาทำเลที่ตั้งนครหลวงใหม่ทั้ง 2 แล้วกลับไม่ถูกใจพื้นที่ดังกล่าวนัก นายกรัฐมนตรี จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงมีคำสั่งลงมาว่า “...เมืองหลวงควรเอาพระพุทธรูปบาทสระบุรีเป็นหลักเมือง แล้วกำหนดเอาแม่น้ำป่าสักกับแม่น้ำลพบุรีเป็นเขต...”⁶¹

จากคำสั่งนายกรัฐมนตรีดังกล่าวเป็นผลให้เกิด “พระราชกำหนดจัดสร้างนครหลวง พ.ศ. 2485”⁶² ขึ้น เพื่อเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ในท้องที่จังหวัดสระบุรี และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตามที่กำหนด เพื่อจัดสร้างนครหลวง⁶²

จากอำนาจพระราชกำหนดจัดสร้างนครหลวงพ.ศ. 2485 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการจัดสร้างนครหลวง ดังรายนามต่อไปนี้

1. นายพลโท มังกร พรหมโยธี	ประธานกรรมการ
2. อธิบดีกรมโยธาเทศบาล	รองประธานกรรมการ
3. อธิบดีกรมทาง	รองประธานกรรมการ
4. ปลัดกระทรวงสาธารณสุข	กรรมการ
5. อธิบดีกรมอัยการ	กรรมการ
6. อธิบดีกรมมหาดไทย	กรรมการ
7. อธิบดีกรมที่ดิน	กรรมการ
8. อธิบดีกรมสาธารณสุข	กรรมการ
9. เจ้ากรมแผนที่	กรรมการ
10. นายล้อม บุรกรรมโกวิท	กรรมการ
11. นายจรัล โชติกลเกียรติ ผู้แทนกระทรวงการคลัง	กรรมการ
12. นายพันโท อจ พัชเชนทรโยธิน ผู้แทนกรมรถไฟ	กรรมการ
13. นายสนิท ตุงคมนตรี ผู้แทนกรมไปรษณีย์ โทรเลข	กรรมการ
14. หม่อมหลวง โสภิต นพวงส์	กรรมการ

⁶⁰ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. “(2)ศธ.0201.69.1/1 ปรับปรุงจัดตั้งนครหลวงใหม่ ตอน ริเริ่มที่ จังหวัดพิษณุโลก นครสวรรค์ สระบุรี” หน้า 6-81

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, 81.

⁶² “พระราชกำหนดจัดสร้างนครหลวง พ.ศ. 2485” พระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 59 ตอนที่ 40 (22 มิถุนายน 2485), 1247-1253.

15. หัวหน้ากองคลัง สำนักปลัดกระทรวงมหาดไทย

กรรมการ

16. นายทวี แรงขำ

กรรมการและเลขานุการ

ประกาศ ณ วันที่ 30 กรกฎาคม 2485

ม. พรหมโยธี

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย⁶³

⁶³ “ประกาศกระทรวงมหาดไทยเรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการจัดสร้างนครหลวง” พระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 59 ตอนที่ 52 (4 สิงหาคม 2485), 1845-1846.

ผังนครหลวงดังกล่าวมีขนาดประมาณ 20x20 ตารางกิโลเมตร มีแนวถนนพระราชพิธี และแนวรถไฟสายเหนือ ทิศจรดแม่น้ำป่าสักดี ทิศเหนือถึงสถานีหนองโดนและเชิงแขวง ผังประกอบด้วยเส้นแนวแกนเหนือใต้ 4 แขน โดยให้แนวเส้นที่ 2 จากตะวันตกเป็นเส้นหลักเรียกว่า ถนนสายเหนือใต้ แนวตะวันออกตะวันตก 4 แขน แนวที่ 2 จากเหนือเป็นถนนเส้นหลักเรียกว่า ถนนสายตะวันออกตะวันตก

การเข้าถึงของเมืองมีหลายทาง โดยทางด้านทิศตะวันออกติดกับถนนพระราชพิธีนั้น ทางเข้าหลักจะเป็นทางเข้ากลางก่อนมาทางใต้ เชื่อมต่อถนนพระราชพิธีกับถนนตะวันออกตะวันตกหลัก (แนวแกนที่ 3) และมีทางเข้ารอบบริเวณถนนตะวันออกตะวันตกแนวที่ 1 เชื่อมถนนพระราชพิธีเช่นเดียวกัน ทางทิศเหนือทางเข้าเชื่อมระหว่างถนนพระราชพิธีกับถนนแนวแกนเหนือใต้สายแนวที่ 1 เป็นเส้นหลัก และมีเส้นรองตัดเชื่อมถนนพระราชพิธีทางตอนเหนือ เช่นเดียวกัน ห่างจากเส้นก่อนหน้ามาทางทิศตะวันออก ประมาณ 3 กิโลเมตร ตัดผ่านโรงพยาบาลวัดโรก และมีเส้นทางเชื่อมสู่วัดพระพุทธบาท สำหรับทางด้านทิศตะวันตกที่ขนานไปกับทางรถไฟ นั้น มีสถานีหนองโดน และสถานีบ้านหม้อเป็นสถานีขนส่งหลักทางตะวันตก และทิศใต้ถนนตะวันตกสุด(แนวเหนือใต้) เชื่อมต่อกับสถานีรถไฟท่าเรือบริเวณมุมตะวันตกเฉียงใต้ของผัง ถัดมาทางตะวันออกถนนแนวแกนเหนือใต้ แนวที่ 1 เชื่อมสู่ลำน้ำป่าสักทางทิศใต้ และเป็นทำน้ำที่เชื่อมต่อเพื่ออำนวยความสะดวกในการเข้าถึงโรงพยาบาลธรรมดา 3 ถัดมาถนนสายเหนือใต้หลัก (แนวแกนที่ 2) ตัดเชื่อมสถานีรถไฟหนองแขงทางทิศใต้กับพื้นที่ย่านสถานทูต ต่อมาถนนแนวแกนเหนือใต้ แนวที่ 3 ตัดข้ามแม่น้ำป่าสักทางทิศตะวันออกเฉียงใต้เพื่อไปเชื่อมต่อกับสถานีรถไฟสระบุรี และทางหลวงสายพระราชพิธีทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ สุดท้ายถนนแนวแกนเหนือใต้ แนวที่ 4 ตัดตรงทิศใต้เพื่อเชื่อมต่อกับสถานีรถไฟป้อปเป็ก โดยตัดข้ามแม่น้ำป่าสัก และผ่านถนนเหนือใต้แนวที่ 3 จนเกิดสี่แยก

ความหนาแน่นกับความถี่ของถนนอยู่ในฟากตะวันตกมากกว่า จึงอนุมานว่าเขตที่พักอาศัยของประชาชนน่าจะอยู่ทางด้านตะวันตกเป็นหลัก ส่วนทางด้านทิศตะวันออกที่ติดกับถนนพระราชพิธีน่าจะเป็นในส่วนของค่ายทหารและพื้นที่อาคารราชการ

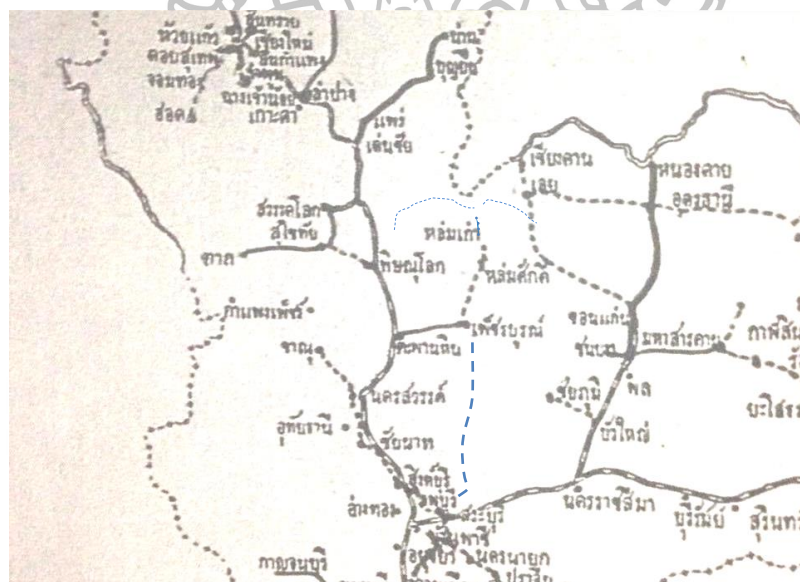
ทั้งนี้จะเห็นว่าการออกแบบผังมีการล่อไปกับลำน้ำสาขาของแม่น้ำป่าสักร่วมกับ โคนทางฝั่งฝั่งตะวันออกลำน้ำกินพื้นที่ไปจนถึงทางตอนเหนือของผัง ส่วนตะวันตกลำน้ำทอดขึ้นไปถึงประมาณกลางผัง (ไม่แน่ใจว่าเป็นการออกแบบผังให้กลิ่นกับลำน้ำ หรือมีการขุดคลองขึ้นใหม่เพื่อผลประโยชน์ด้านการผังเมืองร่วมด้วย)

อย่างไรก็ตาม ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2486 โครงการจัดสร้างนครหลวง พ.ศ. 2485 ได้ถูกยกเลิก โดยจอมพล ป. พิบูลสงครามได้พิจารณามีคำสั่ง เห็นสมควรเลื่อนจัดสร้างนครหลวงไป

จัดสร้างทางบัวชุม ไชยบาดาล หรือที่จังหวัดเพชรบูรณ์ หล่มสัก เขาภูกระดึง จะดีกว่า เนื่องจากมีภูเขา⁶⁴ เป็นตัวกำบัง อยู่ในจุดยุทธศาสตร์ดีกว่า พื้นที่ตั้งในโครงการนครหลวงที่ตั้งอยู่ในบริเวณนี้ ซึ่งปรากฏการเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่นในบริเวณดังกล่าวค่อนข้างมาก และเป็นพื้นที่เปิดโล่งเข้าถึงได้จากทุกทิศทาง ทำให้เสี่ยงต่อการโจมตีได้ง่ายทั้งทางอากาศ และทางบก

3.3 โครงการย้ายเมืองหลวง “นครบาลเพชรบูรณ์”

ด้านการคมนาคม ในช่วงพ.ศ. 2486 การเดินทางเข้าเมืองเพชรบูรณ์ ทางรถยนต์จะใช้เส้นทางที่แยกมาจากสะพานหิน ตัดเข้ามาถึงบ้านพริกแล้วจึงขึ้นเพชรบูรณ์ ทั้งนี้สามารถนำรถไฟลงสถานีสะพานหินแล้วต่อรถเข้าเพชรบูรณ์ก็ได้ ส่วนอีกทางคือทวนแม่น้ำป่าสักขึ้นมา ทั้งนี้การสัญจรทางแม่น้ำป่าสักมักมีปัญหาตอนหน้าแล้ง

ภาพที่ 18 แผนที่แสดงทางหลวงที่กำลังก่อสร้างและแล้วเสร็จ, ภาพจากหนังสือไทยในสมัย

รัฐธรรมนูญ(2482) ปรับแต่งและขยายเฉพาะส่วน (เส้นประสีฟ้าแสดงทางหลวงใหม่ในแผนยุทธศาสตร์การย้ายเมืองหลวง

ที่มา : เอนก นาวิกมูล. สมุดภาพยุคจอมพล ป.พิบูลสงคราม 2482. (กรุงเทพฯ: โнора, 2544), 86.

⁶⁴ “ปรับปรุงจัดตั้งนครหลวงใหม่ ตอนริเริ่มที่ จังหวัดพิษณุโลก นครสวรรค์ สระบุรี”.

โครงการย้ายเมืองหลวงไปยังเพชรบูรณ์นั้น เป็นโครงการเร่งด่วนในช่วงปลายสมัยจอมพล ป. ยุคแรก (พ.ศ.2481-2487) โดยเริ่มโครงการย้ายเมืองหลวงไปเพชรบูรณ์ในราวกลางปี พ.ศ. 2486 โดยระยะแรกเป็นขั้นตอนการสำรวจพื้นที่ใน จังหวัดเพชรบูรณ์ก่อน และขณะนั้นยังไม่ได้ยกเลิกโครงการนครหลวง(สระบุรี)

โดยหลังจากที่ได้ยกเลิกโครงการนครหลวงในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2486 วันที่ 18 เดือนนั้น จอมพล ป. ได้เขียนสั่งการในสมุดสั่งการฝ่ายทหาร ให้ พลเอกอุดมสรยุทธเป็นผู้อำนวยการสร้างทางแยกจากถนนลพบุรีไปยังอำเภอวิเชียรบุรีแล้วไปจรดกับถนนสายสะพานหิน-เพชรบูรณ์ แล้วให้เรียกถนนสายนี้ว่า ถนนไชยวิบูลย์ และให้กองบัญชาการทหารสูงสุด กรมการรถไฟ และกระทรวงคมนาคมร่วม(วางแผนการ)สร้างทางรถไฟไปเพชรบูรณ์ ให้เสร็จภายในปี พ.ศ. 2488 เพื่อผลทางด้านยุทธศาสตร์⁶⁵ และไม่นานหลังจากนั้น ได้มีคำสั่งการให้กรมแผนที่สำรวจภูมิประเทศในจังหวัดชัยภูมิ หล่มสัก เพชรบูรณ์ โดยเน้นสำรวจภูมิประเทศเพชรบูรณ์และเขตติดต่อลพบุรี ชัยภูมิขึ้น

ซึ่งแผนที่ให้การสำรวจนั้น เน้นสำรวจเส้นทางอย่างละเอียด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเส้นทางในบริเวณที่หมายไว้ด้วยสีเขียวอ่อน (ภาพที่19) โดยให้แสดงรายละเอียดเกี่ยวกับการเดินทางและการพัก เช่น ช่องเขา หมู่บ้าน(หลังคาเรือน) บ่อน้ำ ภูมิประเทศ 2 ข้างทาง อย่างถูกต้องที่สุด และให้กรมแผนที่จัดพิมพ์ กำหนดเสร็จภายในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2586⁶⁶

⁶⁵ ป. พิบูลสงคราม, จอมพล. สมุดสั่งการฝ่ายทหาร เล่ม 3. (2486). 57-58.

⁶⁶ “เรื่องให้กรมแผนที่สำรวจภูมิประเทศ ในจังหวัดชัยภูมิ หล่มสัก เพชรบูรณ์”, 2486. เอกสารกองบัญชาการทหารสูงสุด. บก.สูงสุด 1/432. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

นอกจากนี้ยังมีคำสั่งให้ทำการวางหมุดหลักฐาน ทำวงรอบและระดับ พร้อมทั้งสำรวจภูมิประเทศตามภาพที่ 20 ด้วย โดยทำการสำรวจตามแนวถนนไชยวิบุรณ (เส้นสีแดง) และแนวถนนบ้านพริก-หล่มเก่า(สีน้ำเงิน) เพื่อทำพิกัดและสำรวจพื้นที่สำหรับสร้างทางและการวางผังเมือง ความเป็นไปได้ในการสร้างทางสายสีน้ำตาลและสีม่วง ทำการสำรวจภูมิประเทศ(โดยเฉพาะที่มีการแรง) เพื่อให้ทราบภูมิประเทศโดยละเอียด และมีพื้นที่ราบอยู่ในบริเวณใดบ้าง เพื่อประโยชน์ในการการวางผังเมืองต่อไป⁶⁷

นับว่าเป็นการสำรวจเส้นทางเพื่อเปิดเส้นทางถนนสายใหม่เข้าสู่ตัวจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งในขณะนั้นรถยนต์สามารถเข้าถึงเพชรบูรณ์ได้เพียงแค่ทางเดียวคือถนนสายที่แยกเข้าเพชรบูรณ์ที่สะพานหิน จังหวัดพิจิตร และถนนในจังหวัดก็มีถนนเพียงเส้นเดียวเท่านั้นเชื่อมระหว่างตัวอำเภอเพชรบูรณ์ กับอำเภอหล่มสัก อำเภอหล่มเก่า ภาพที่ 18 ทางหลวงโครงการทางหลวงที่จะแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2483 ซึ่งทางที่จะเข้าเพชรบูรณ์ได้นั้นมีเพียงทางที่แยกจากสะพานหินเท่านั้น และจากหล่มเก่ายังไม่มีทางรถยนต์เชื่อมกับเลยทางตอนเหนือ (เส้นประสีฟ้าแสดงโครงการสร้างทางพิเศษที่ทำขึ้นตามแผนยุทธศาสตร์เมืองหลวงเพชรบูรณ์)

ในช่วงเดียวกันนั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ยกตัวพระพิศาลสุขุมวิทมาเป็นอธิบดีกรมทาง ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2486 เพื่อสร้างทางหลวงสายยุทธศาสตร์หลายสาย คือ สายอำเภอจาว ลำปาง – เพชรบูรณ์ ระยะทาง 600 กิโลเมตร ในเส้นทาง จาว(ลำปาง) – ส่อง(แพร่) – นครไทร (พิบูลโลก) – ด่านซ้าย(เลย) – เลย – เพชรบูรณ์ เป็นเส้นทางแรก อีกเส้นทางจากนครราชสีมาไปจบกับเส้นแรกที่อำเภอด่านซ้ายจังหวัดเลย โดยผ่าน อำเภอตลาดไทร อำเภอพล อำเภอเมืองขอนแก่น และให้ตัดผ่านอำเภอเมืองเลยไปจบกับสายแรกที่อำเภอด่านซ้ายเส้นหลังให้แล้วเสร็จรถยนต์สามารถวิ่งได้ภายในเดือนมกราคมปีถัดไป⁶⁸

ในขณะที่เส้นทางยุทธศาสตร์ด้านเหนือมีกรมทางเป็นผู้รับผิดชอบ เส้นทางด้านใต้เพื่อเชื่อมทางระหว่างลพบุรีกับเพชรบูรณ์นั้น พ.อ.อุดมสรยุทธ(พลาธิการทหารบก)เป็นแม่กองสร้างถนนไชยวิบุรณ ซึ่งมีคำสั่งให้แล้วเสร็จในเดือนมกราคมปีพ.ศ. 2487 เช่นเดียวกันกับสายนครราชสีมาเพชรบูรณ์ ทั้งนี้ทั้งกรมทางและกรมพลาธิการทหารบกได้ย้ายไปประจำที่เพชรบูรณ์เพื่อการสร้างทาง

⁶⁷ เรื่องเดียวกัน.

⁶⁸ ประสงค์ สุขุม, จาก "ยมราช" ถึง "สุขุมวิท" : เหตุการณ์ใน 4 รัชกาล. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), 435.

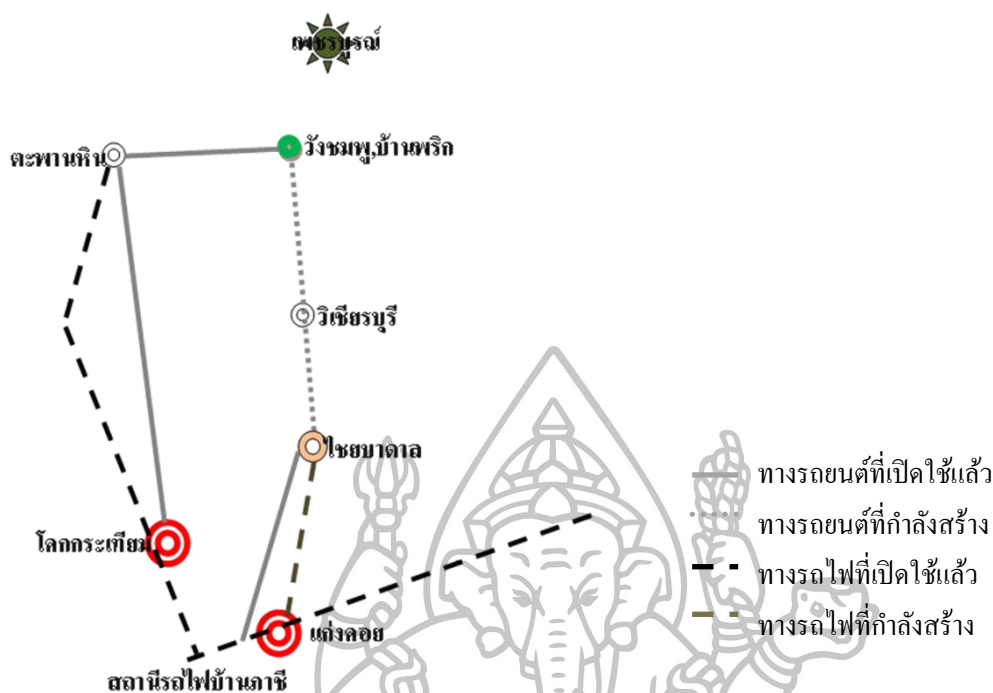
นอกจากการสร้างถนนแล้ว รัฐบาลมีนโยบายสร้างทางรถไฟเลียบบแม่น้ำป่าสัก โดยสร้างจากสถานีแก่งคอยมายังอำเภอไชยบาลดล(ใหม่) หัวถนนไชยวิบูลย์ที่จะมายังเพชรบูรณ์ อีกทางหนึ่งด้วย ทั้งนี้ได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตที่ดินที่จะเวนคืนเพื่อสร้างทางรถไฟสายเลียบบแม่น้ำป่าสักขึ้น และได้ตราขึ้น ในวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2487 ทั้งนี้จากลายเซ็นการลอกแบบและการตรวจแบบทางรถไฟ พบว่าแบบการเวนคืนทางรถไฟสายแก่งคอย-ไชยบาลดลนี้ สำรองแล้วเสร็จในวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2487

อย่างไรก็ตามเนื่องจากเส้นทางที่ทูลกันดารขวิดด้วยไข้ป่าระบาดหนักทำให้การสร้างถนนไชยวิบูลย์ไม่สามารถเสร็จได้ทันกำหนด แม้ว่าจะมีการโฆษณา เกณฑ์คนมาเป็นแรงงานสร้างอยู่ตลอดก็ตาม ซึ่งเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ลาออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรีในวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 รัฐบาลถัดมาได้ดำเนินการสร้างต่อเนื่องไปจนแล้วเสร็จ

ด้วยโครงการคมนาคมตามนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่กล่าวมานั้น หากสำเร็จจะทำให้พื้นที่เพชรบูรณ์มีความได้เปรียบทางยุทธศาสตร์เป็นอย่างมาก โดยสามารถดึงกำลังทหารมาได้ทั้งจาก ทักษิณ ทักษิณ และทัพหลวง

ด้านผังเมือง เนื่องจากเพชรบูรณ์ยังอยู่ในระหว่างการดำเนินการสร้าง และการขนส่งมวลชนยังไม่เรียบร้อยดี ดังนั้นจึงมีการสร้างอาคารและสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนระหว่างทางอพยพไปเพชรบูรณ์ โดยเฉพาะกองทัพอากาศที่กระจายกองพันตั้งค่ายตามจุดต่างๆเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน เพื่อสร้างอาคารสถานที่หรือสร้างทาง หรือเพื่อเป็นด่านสกัดกำลังพลศัตรูไม่ให้รุกเข้าแนวหลังโดยง่าย

แผนผังด้านล่างเป็นแผนแผนแสดงเครือข่ายการเดินทางเข้าสู่จังหวัดเพชรบูรณ์อย่างง่าย ทั้งนี้สถานีโคกกระเทียมและสถานีแก่งคอยถือเป็นชุมทางในการรับผู้อพยพมายังแนวหลังต่อไป โดยโคกกระเทียมจะพักคนที่จุดตะพานหิน ก่อนจะเข้าเพชรบูรณ์ ส่วนแก่งคอยจะพักที่จุดไชยบาลดล และวิเชียรบุรีตามลำดับ ทั้งนี้เมื่อถนนไชยวิบูลย์(ไชยบาลดล-เพชรบูรณ์)แล้วเสร็จ จะมาตัดกับสายตะพานหินเพชรบูรณ์ที่แยกบ้านพริก

ภาพที่ 22 : ภาพแสดงเมืองยุทธศาสตร์สำคัญที่ใช้ในการอพยพและย้ายเมืองหลวงไปเพชรบูรณ์

โดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีคำสั่งให้ พล. ต.อุดมโยธา รัตนาดี ร่วมกับอธิบดีขนส่งจัดการเดินรถประจำทางไปเพชรบูรณ์ 3 สาย ในวันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2486 คือ

สายที่ 1 : จากสะพานหิน – เพชรบูรณ์

สายที่ 2 : จากแยกถนนวังชมพู่ – หล่มเก่า

สายที่ 3 : จากลพบุรีหรือกรุงเทพฯ – เพชรบูรณ์

โดยสายที่ 1 และ 2 นั้นเปิดบริการ ณ ขณะนั้น ส่วนสายที่ 3 ให้เปิดบริการภายในเดือนมกราคม พ.ศ. 2487⁶⁹

จากสมุดสั่งการเพชรบูรณ์สร้างแนวคิดผังเมืองที่จอมพล ป.ต้องการในการในเมืองหลวงใหม่เพชรบูรณ์นั้นเป็นเช่นไร เริ่มต้นจากเมืองรอบนอกที่มีส่วนสำคัญในการเชื่อมต่อเพชรบูรณ์กับภูมิภาคอื่นโดยรอบ ได้แก่ พื้นที่ไชยบาดาลและบัวชุม ซึ่งให้ตั้งโรงเลื่อย และร้านอุปกรณ์การก่อสร้าง ทั้งนี้เพื่อรองรับการก่อสร้างที่กำลังขยายตัวอยู่ในพื้นที่ ซึ่งเมื่อถนนไชยวิบูรณ์สำเร็จ ไชยบาดาลจะเป็นด่านหน้า และจุดแวะสำคัญในการไปยังเพชรบูรณ์ ซึ่งไชยบาดาล

⁶⁹ ป. พิบูลสงคราม, จอมพล, สมุดสั่งการฝ่ายทหาร เล่ม 3 (ลายมือเขียน). 12.

ตรงหัวถนนไชยวิบูลย์นี้ย้ายขยับมาเพื่อความสะดวกในการทางเป็นสำคัญ ดังนั้นจึงต้องมีการก่อสร้างสถานที่อีกหลายที่เพื่อรองรับเมืองที่ขยายตัวขึ้นเรื่อยๆ

ในส่วนของพื้นที่สะพานหิน ซึ่งเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างเพชรบูรณ์กับพื้นที่อื่นๆมาก่อนหน้านี้แล้ว สะพานหินมีความเจริญในฐานะการเป็นชุมทางอยู่แล้วแต่เดิม จึงไม่มีปัญหาในการเร่งพัฒนาสิ่งก่อสร้างและอาคารที่พักอาศัยเท่าไรเลย ภายใต้อาณาเขตของเทศบาลเมืองเพชรบูรณ์ อย่างไรก็ตามเพื่อเป็นการรองรับผู้คนที่กำลังอพยพมายังเพชรบูรณ์อย่างต่อเนื่อง จึงได้มีคำสั่งให้สร้างโรงแรมขึ้นที่สะพานหิน 1 โรงแรม และระหว่างเส้นทางสะพานหินวังชมพู บริเวณบ้านวังหลุมให้สร้างเป็นที่พักน้ำมันไว้เพื่อรองรับการใช้งานรถยนต์ที่วิ่งมายังเส้นทางนี้ผู้เพชรบูรณ์

วิเชียรบุรีและท่าโรง ในบันทึกสั่งการทหารจอมพล ป. ได้มีคำถามต่อทหารอากาศกองที่ย้ายมาตั้งค่ายอยู่บริเวณวิเชียรบุรีว่า สนามที่ใช้สำหรับการบินสร้างเสร็จแล้วหรือไม่ ประกอบกับการให้สร้างบ้านบัญชาการสำนักนายกลำดับที่หนึ่งทำให้เห็นว่า จอมพล ป. พิบูลสงครามต้องการให้ถนนไชยวิบูลย์แล้วเสร็จในเร็ววันเป็นอย่างยิ่ง ทำให้วิเชียรบุรีกลายเป็นยุทธศาสตร์สำคัญตามไปด้วย

สุดท้ายบ้านพรึกหรือวังชมพู จุดเชื่อมต่อระหว่างทางสายไชยบูรณ์กับทางสายสะพานหิน-เพชรบูรณ์ และด้วยเนื่องจากเป็นจุดเชื่อมต่อสำคัญ ในบริเวณนี้จึงเป็นที่ตั้งของ กรมเชื้อเพลิงและตลาดวังชมพู โดยพื้นที่ซึ่งประกบกันเป็นตลาดวังชมพูนั้น ประกอบด้วย ตลาดสด โรงมหรสพ(โรงภาพยนตร์) และอาคารประกอบตลาด ซึ่งอาคารประกอบตลาดตามความหมายของจอมพล ป. พิบูลสงครามคือ อาคารตึกแถว 2 ชั้นขึ้นไปเปิดให้ประชาชนเช่าเพื่อทำการค้าต่างๆ

สำหรับในตัวจังหวัดเพชรบูรณ์ นั้นมีการวางผังส่วนราชการให้กระจายตัวออกในพื้นที่บริเวณอ.เมืองเพชรบูรณ์ พื้นที่อำเภอหล่มสัก และพื้นที่อำเภอหล่มเก่า โดยส่วนราชการจะกระจายตัวอยู่ในบริเวณเพชรบูรณ์และเลียบถนนไชยวิบูลย์ไปจนถึงหล่มสัก ส่วนหล่มเก่าจะเป็นหมู่บ้านเดิมของประชาชนในพื้นที่ และเลขบ้านหินขาว อำเภอหล่มเก่า ได้ตั้งกองทหารไว้เพื่อสกัดช่องทางเข้าเมืองเพชรบูรณ์จากทางด้านเหนือ ไป 7 กิโลเมตร

โดยระยะแรกหน่วยราชการทหาร โดยเฉพาะในสังกัดกองทัพภาคที่ 2 ได้ย้ายเข้ามาในพื้นที่ก่อนเพื่อจัดการสำรวจและวางพื้นที่ตั้งกรมกองทหารต่างๆ รวมถึงโรงเรียนนายร้อย และการขนย้ายสมบัติของชาติเข้ามาเก็บไว้ที่ถ้ำฤๅษีเพื่อกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นจากสงคราม หลังจากนั้นกระทรวงหรือหน่วยงานในกระทรวงอื่นๆได้ย้ายตามเข้ามาเรื่อยๆ อาทิ กระทรวงกลาโหม กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกระทรวงการคลัง โดยมีโรงพิมพ์ โรงพยาบาล โรงเรียนเตรียมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขย้ายตามมาด้วย

โดยการก่อสร้างกระทรวงทบวงกรมและอาคารอื่นๆนั้น ต้องมีการแจ้งพื้นที่ที่กำหนดสร้างก่อนเพื่อไม่ให้ขัดกับการผังเมืองรวม แล้วจึงทำการวางพื้นที่โดยเว้นต้นไม้ยืนต้นไว้ตัดเพียงเฉพาะส่วนที่จะปลูกโรงเรือนเท่านั้น ถนนภายในทั้งหมดควรตัดเป็นมุมฉากและเส้นถนนเป็นแนวเหนือใต้หรือตะวันออกตะวันตก อาคารที่สร้างควนขนาดหรือทำฉากกับถนน เครื่องมุงหลังคาควรเป็นหลังคามุงแฝกที่สามารถหาได้ในพื้นที่ แต่ละกระทรวงควรกั้นฝา หรือที่เก็บน้ำเพื่อกันน้ำไว้ใช้และทำการปลูกพื้นสวนครัวไว้ใช้อุปโภคบริโภคของข้าราชการภายในหน่วยงาน⁷⁰

โดยในวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2483 เวลา 14.19 นาฬิกา ได้มีการทำพิธีฝังหลังเมืองเพชรบูรณ์ ไว้ที่บริเวณบึงน้ำเต้า อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทั้งนี้ได้มีพิธีการปลูกเสกเสาหลักเมืองนี้ที่อุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพมหานครมาแล้วก่อนหน้านี้ในวันที่ 9-13 เมษายน พ.ศ. 2487 แล้ว โดยมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี เป็นประธานในพิธี⁷¹

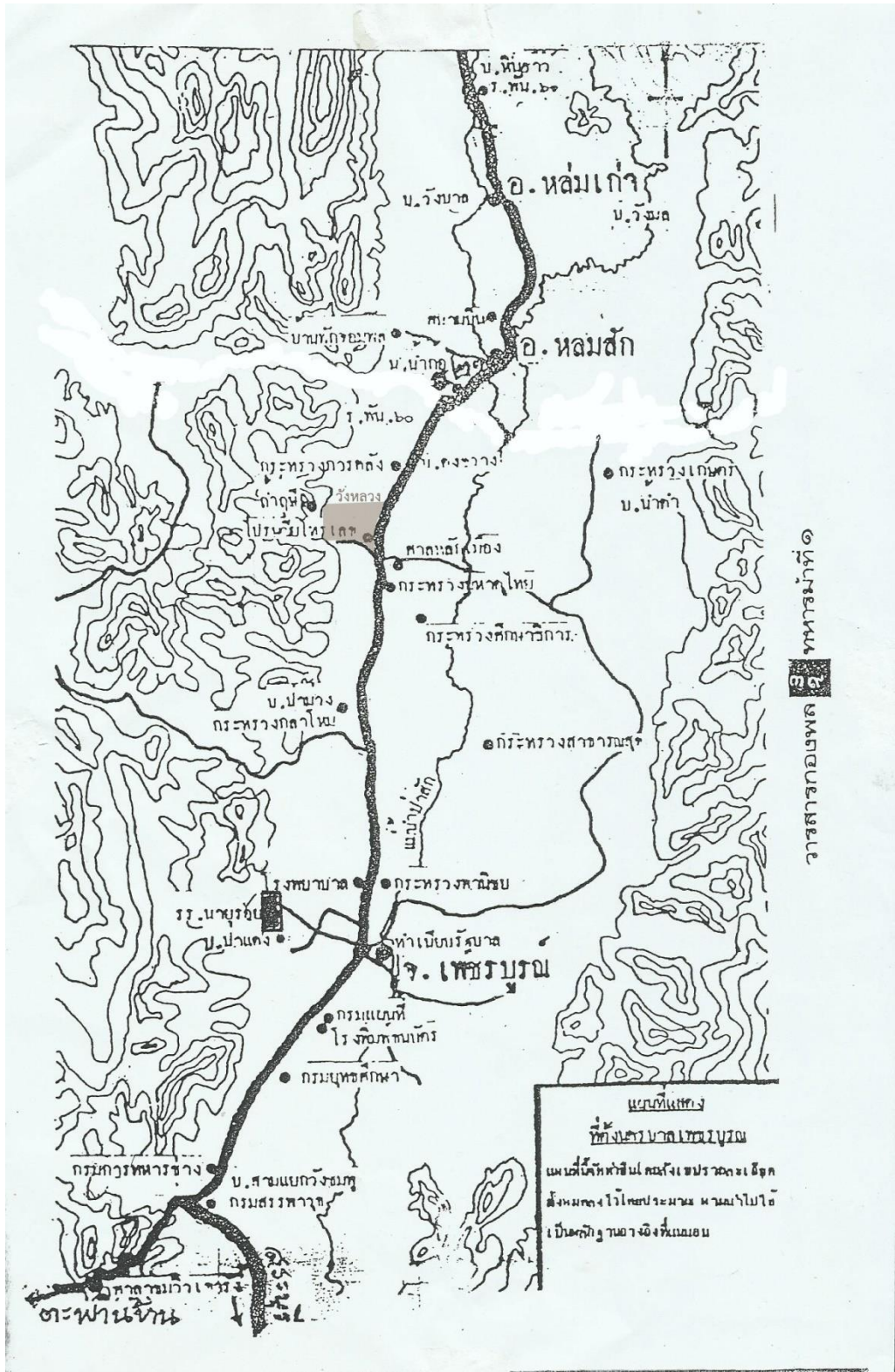

ภาพที่ 23 ภาพจอมพล ป. พิบูลสงครามคล้องพวงมาลัยและเจิมหลักเมืองนครบาลเพชรบูรณ์ เมื่อวันที่ 23 เมษายน พ.ศ. 2487

ที่มา : ประจักษ์ วัลลิโกดม, และคนอื่นๆ[บรรณาธิการ]. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดเพชรบูรณ์.** (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2543). 55.

⁷⁰ประจักษ์ วัลลิโกดม, และคนอื่นๆ[บรรณาธิการ]. **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดเพชรบูรณ์.** (กรุงเทพฯ : คณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2543), 54, อ้างจาก หนังสือสัมมนาวิชาการเรื่อง **จากนครบาลเพชรบูรณ์ถึงสมรภูมิเขาค้อและหิร่องกล้า.** (วิทยาลัยครูเพชรบูรณ์), 20.

⁷¹เรื่องเดียวกัน, 55.

ภาพที่ 24 ภาพแผนที่แสดงที่อยู่ของหน่วยงานต่างๆ ในระหว่างการย้ายเมืองมาประจำการที่เพชรบูรณ์
ที่มา : ปรับปรุงจากแผนที่ท้ายเล่ม หนังสืองานทอดกฐินสามัคคี นายร้อยป่าแดง ร่วมกับ กองทัพ
ภาคที่ 3 และ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า (วันที่ 5 พฤศจิกายน 2537)

เพื่อให้โครงการก่อสร้างเมืองหลวงใหม่ที่จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นไปอย่างสะดวก รวดเร็วยิ่งขึ้น จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ออก “พระราชกำหนด ระเบียบราชการบริหารนครบาล กรุงเทพมหานคร พุทธศักราช 2487” เพื่อเตรียมการบริหารงานท้องที่ในเขตกรุงเทพฯ นครบุรี โดยจัดสรรหาที่การดูแลให้ตัวแทนกระทรวงและข้าหลวงประจำจังหวัด⁷² ก่อนที่จะประกาศ “พระราชกำหนด ระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พุทธศักราช 2487” เพื่อการจัดระเบียบการบริหารการปกครองจังหวัดเพชรบูรณ์ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่ต้องเป็นเมืองหลวงต่อไป โดยยกระดับให้เป็น “นครบาลเพชรบูรณ์” ทั้งนี้จอมพล ป. พิบูลสงครามได้อ้างเหตุผลฉุกเฉินไม่สามารถเรียกประชุมสภาผู้แทนราษฎรได้ จึงได้อาศัยอำนาจในมาตรา 52 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ประกาศพระราชกำหนดดังกล่าวโดยไม่ผ่านสภาผู้แทนราษฎร⁷³

ทั้งนี้การจัดตั้งนครบาลเพชรบูรณ์จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีคำสั่งการตั้งนครบาลเพชรบูรณ์ตั้งแต่วันที่ 28 เมษายน 2487 โดยให้เหตุผล และคำอธิบายไว้ว่า

เนื่องด้วยเพชรบูรณ์ มีหน่วยราชการย้ายมามาก หย่าชิ่งทางทหารได้มาอยู่ที่นี้หมดแล้ว สมควรมีปรับปรุงการปกครองให้เหมาะสมอย่างยิ่ง ข้าหลวงคนเดียวคงทำงานไม่ทันหย่างแน่นอน ฉะนั้นขอให้ช่วยจัดการปรับปรุงเพชรบูรณ์เป็น นครบาลเพชรบูรณ์ ทำนองนครบาลกรุงเทพฯ นครบุรี ในชั้นนี้ ขอให้ตั้งตำแหน่งข้าหลวงนครบาลเพชรบูรณ์หนึ่งตำแหน่ง เป็นข้าราชการชั้นพิเศษ เพื่อให้ผู้ให้เพียงพอบริหารงานได้กว้างขวางยิ่งขึ้น และขอให้ตั้งรองข้าหลวงเป็นชั้นเอก 1 คน มีปลัดจังหวัดชั้นเอก 1 คน ในทางการค้า ขอให้ตั้งพานิชจังหวัด 1 คน เพื่อดูแลการค้าและตั้งตลาดเช่นกัน

ซึ่งเมื่อมีคำสั่งให้เพชรบูรณ์มีการปกครองแบบนครบาล และมีคำสั่งย้ายส่วนราชการ และมีส่วนราชการ รวมถึงประชาชนย้ายเข้ามาอยู่ในเพชรบูรณ์ค่อนข้างมากแล้ว จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้มีคำสั่งให้

กองทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์มาสร้างตลาดสด อาคารรอบตลาดสด และอาคารเช่าอื่นๆ ที่เพชรบูรณ์ ในพื้นที่บริเวณ แยกวังชมพู แยกเพชรบูรณ์-ป่าแดง และแยกหล่มสักเข้าบ้านจอมพล ป. โดยมีรายละเอียดดังนี้

⁷² “พระราชกำหนด ระเบียบราชการบริหารนครบาลกรุงเทพฯ นครบุรี พุทธศักราช 2487” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 61 ตอนที่ 9 (3 กุมภาพันธ์ 2487). หน้า 252-255.

⁷³ “พระราชกำหนด ระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พุทธศักราช 2487”. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 61 ตอนที่ 33. (30 พฤศจิกายน 2487). หน้า 512 – 514.

1. ตลาดเพชรบูรณ์ ให้สร้างบริเวณเพชรบูรณ์ ทางบ้านป่าไม้แดง ณ ที่นี้ให้สร้างโรงแรม โรงมหรสพ ตลาดสด และอาคารให้เช่า โดยสร้างตามถนนรัชดาภิเษก (รัฐพัฒนา) ถนนใหญ่ไปป่าไม้แดง
2. ตลาดวังชมพู ให้สร้างบริเวณวังชมพู การสร้างตลาดบริเวณนี้ ให้มี ตลาดสด โรงมหรสพ อาคารประกอบตลาด การสร้างตลาด โรงมหรสพ อาคารบริเวณนี้ให้ข้อมกว่าตลาดเพชรบูรณ์ก็ได้
3. ตลาดหล่มสัก ให้สร้างบริเวณปากถนนเข้ากรมพลาธิการทหารบก หรือปากถนนบ้าน ผ.บ.ท.บ. ให้อยู่ทางฝั่งตะวันออกถนนสามัคคีชัย ให้มาเลือกและทำแผนผังเอาเอง การสร้างตลาดบริเวณนี้ให้มีตลาดสด โรงมหรสพและอาคารให้เช่า เช่นเดียวกัน ข้อมกว่าตลาดเพชรบูรณ์ก็ได้ ให้สมกับภูมิประเทศท้องถิ่น⁷⁴

การสร้างตลาดนั้นส่วนหนึ่งเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจและการค้าให้เกิดขึ้นในตัวเมืองเพชรบูรณ์ตามจุดต่างๆ ที่ได้ถูกสร้างขึ้นใหม่ และเพื่อรองรับการมาของผู้อพยพที่คาดว่าจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ นอกจากนี้ถึงแม้ว่าการอพยพย้ายเมืองหลวงมายังเพชรบูรณ์จะเป็นความยากลำบากส่วนหนึ่ง ทั้งในด้านความเป็นอยู่และอาหารการกิน แต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่เพียงแต่คิดถึงความเป็นอยู่ด้านอาหารการกินเท่านั้น ยังคำนึงถึงการจัดหาสถานที่รมนียสถานหรือสถานหย่อนใจ ให้ประชาชนได้มีพื้นที่สำหรับงานสังสรรค์รื่นเริงอีกด้วย

ทั้งนี้ก็จะเห็นได้ว่าในส่วนของการอาหารและข้าราชการเองก็ได้มีการจัดงานราโทน(รางวัล) อยู่เป็นประจำเช่นกัน

การก่อสร้างนครบาลเพชรบูรณ์ เมืองหลวงแห่งใหม่มีการดำเนินการต่อไปอย่างต่อเนื่อง โดยอาคารส่วนมากสร้างขึ้นอย่างง่ายเพื่อให้ทันแก่การใช้ประโยชน์ในเวลารวดเร็ว การเกณฑ์คนเข้ามาทำงานในจังหวัดเพชรบูรณ์ และเกณฑ์คนสร้างถนนยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่องเพื่อการดำเนินการสำเร็จตามแผนยุทธศาสตร์ที่วางไว้

ต่อมาในวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ. 2487 ได้มี “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องตั้งชื่อถนนในบริเวณนครบาลเพชรบูรณ์” ขึ้น โดยมีการประกาศถึงชื่อถนนทั้งหมดในโครงการก่อสร้างนครบาลเพชรบูรณ์ ซึ่งรายละเอียดมีดังต่อไปนี้

ถนนที่ได้ดำเนินการก่อสร้างในบริเวณนครบาลเพชรบูรณ์

1. ถนนสายสะพานหิน – เพชรบูรณ์ ตอนตั้งแต่สถานีรถไฟสะพานหินจังหวัดพิจิตร ถึงศาลาชมวิวน้ำพุ ก.ม. 68.000 ในนครบาลเพชรบูรณ์ ให้ชื่อว่า “ถนนชมถึระเวช”

⁷⁴ ป. พิบูลสงคราม, จอมพล, สมุดสังการเพชรบูรณ์. 127-131.

2. ถนนสายจากศาลาชมวิวก.ม. 68.000 – บ้านด่านคู๋ ตำบลบ้านโป่ง อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ให้ชื่อว่า “ถนนสามกีชัย”

3. ถนนตัดใหม่สายประธานด้านตะวันตก ขนานกับถนนสามกีชัย เริ่มตั้งแต่สามแยกวังชมพู – จุดถนนสามกีชัยที่อำเภอหล่มสัก ให้ชื่อว่า “ถนนปถมคชเสนีย์”(ปถมคชเสนีย์)

4. ถนนตัดใหม่ในนครบาลเพชรบูรณ์ เริ่มตั้งแต่ถนนสามกีชัย – ถนนปถมคชเสนีย์ ให้ชื่อว่า “ถนนรัถวีธนา”(รัถวีธนา)

5. ถนนสะเดียงเดิม คัดแปลงและขยายใหม่ในนครบาลเพชรบูรณ์ เริ่มตั้งแต่ถนนสามกีชัยตรงสี่แยกถนนเพชรเจริญ – ป่าไม้แดง จุดถนนปถมคชเสนีย์ให้ชื่อว่า “ถนนบูรกรรมโกวิท”

6. ถนนตัดใหม่เข้าบ้านน้ำก้อ เริ่มตั้งแต่ ก.ม. 42.000 ของถนนสามกีชัย ตอนใกล้หล่มสัก ไปจรดเนินเขาในบ้านน้ำก้อให้ชื่อว่า “ถนนเชิดบุญชาติ”

7. ถนนตัดใหม่สายประธานด้านตะวันออก จากบ้านนาเจ็ดยักษ์แยกจากถนนไชยวิบูลย์ – ถนนในอำเภอหล่มสัก นครบาลเพชรบูรณ์ ให้ชื่อว่า “ถนนสุวินทวงศ์”(สุวินทวงศ์)⁷⁵

รายชื่อถนนในประกาศดังกล่าวทำให้เห็นว่า โครงการถนนในนครบาลเพชรบูรณ์มีรูปแบบไม่ได้ต่างจากถนนในแผนที่สำรวจภาพที่ 20 มากนัก เพียงแค่ย้ายจุดบรรจบกับถนนเส้นกลางที่เดิมอยู่ในจุดวังชมพู – หล่มเก่า มาเป็นทางสายตะวันตกแยกที่วังชมพู สายตะวันออกแยกที่บ้านนาเจ็ดยักษ์(ห่างจากแยกวังชมพูไปทางใต้ตามถนนไชยวิบูลย์ประมาณ 26 กิโลเมตร) แล้วจึงไปบรรจบกันที่อำเภอหล่มสักอีกทีหนึ่ง ซึ่งถนนประธานด้านตะวันตก และถนนประธานด้านตะวันออกดังกล่าวนี้คาดว่ามันจะสร้างไม่เสร็จ และไม่มีแผนสร้างต่อในสมัยรัฐบาลต่อมา

และในวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้เสนอ “ร่างพระราชกำหนดระเบียบการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พ.ศ. 2487” ต่อสภาผู้แทนราษฎรและมติส่วนใหญ่ของสภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่เห็นด้วยต่อร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว นำไปสู่การลาออกจากรัฐมนตรีของ จอมพล ป. พิบูลสงครามในเวลาต่อมา⁷⁶

⁷⁵ “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องตั้งชื่อถนนในบริเวณนครบาลเพชรบูรณ์” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 61 ตอนที่ 39 (27 มิถุนายน 2487). 1155 - 1156.

⁷⁶ “สำเนาหนังสือกราบบังคมทูลออกของนายกรัฐมนตรี”. ไทยใหม่. ปีที่ 14, ฉบับที่ 197. (30 กรกฎาคม, 2487). หน้า 1. อ้างถึงใน นายพรเลิศ พันธุ์วัฒนา, โครงการย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯไปเพชรบูรณ์ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม. (วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัย ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521). 113-114.

รัฐบาลชุดถัดมา โดยนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี มีประกาศ “พระราชบัญญัติไม่โอนุมัติพระราชกำหนดระเบียบราชการการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พุทธศักราช 2487”⁷⁷ และ “พระราชบัญญัติไม่โอนุมัติพระราชกำหนดระเบียบราชการการบริหารนครบาลกรุงเทพ ธนบุรี พุทธศักราช 2487”⁷⁸ ซึ่งเป็นการยกเลิก “พระราชกำหนด ระเบียบราชการการบริหารนครบาลกรุงเทพ ธนบุรี พุทธศักราช 2487” และ “พระราชกำหนดระเบียบราชการการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พุทธศักราช 2487”ที่ได้ประกาศไว้ในรัฐบาลก่อนหน้า

ซึ่งเมื่อระเบียบราชการการบริหาร “นครบาลเพชรบูรณ์” ถูกยกเลิก และจอมพล ป. พิบูลสงครามลาออกแล้ว โครงการย้ายเมืองหลวงมายังจังหวัดเพชรบูรณ์ก็ถูกยกเลิกตามไปด้วย ข้าราชการและหน่วยงานต่างๆที่ย้ายเข้ามาอยู่ในตัวจังหวัดเพชรบูรณ์ ต่างทยอยย้ายออกไปจากพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นลำดับ

อย่างไรก็ตามแม้ว่าเพชรบูรณ์จะไม่ได้เป็นเมืองหลวงใหม่ของประเทศไทย หากแต่โครงการดังกล่าวก็ได้ทำคุณประโยชน์ในด้านของการผังเมืองเอาไว้ในพื้นที่แห่งนี้

3.4 โครงการพุทธบรมมณฑล

โครงการสร้างพุทธบรมมณฑล ที่พระพุทธรูปท่าสระบุรีนั้น เป็นโครงการที่เกี่ยวข้องกับโครงการนครหลวงใหม่(สระบุรี)เป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากทั้ง 2 โครงการตั้งอยู่ในพื้นที่เดียวกัน กล่าวคือ พื้นที่ 20x20กิโลเมตร ที่จะใช้ในโครงการนครหลวงใหม่(อันได้กล่าวมาแล้วในโครงการนครหลวงสระบุรีนั้น)ถูกเปลี่ยนมาใช้ในโครงการพุทธบรมมณฑลแทน

โครงการพุทธมณฑลบุรีเป็นโครงการเร่งด่วน ปรากฏบันทึกการก่อสร้างอาคารอันเกี่ยวข้องกับโครงการเป็นจำนวนน้อย และเป็นอาคารแบบชั่วคราว ไม่นับรวมถนนบางส่วนที่มีการสร้างไว้แล้วจากโครงการก่อนหน้า

รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 8 แห่งประเทศไทย ได้เล็งเห็นโดยประจักษ์ว่า ชัมของพระพุทธศาสนาให้ความยุติธรรมเสมอหน้าแก่ประชาชาติทั้งปวง ไม่มียกเว้น จึงอำนวยการสันติสุขแก่โลกอย่างแท้จริง โดยเฉพาะประเทศไทยได้อาศัยธัมมา

⁷⁷ “พระราชบัญญัติไม่โอนุมัติพระราชกำหนดระเบียบราชการการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พุทธศักราช 2487”. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 61 ตอนที่ 56 (10 กันยายน 2487). 782-783.

⁷⁸ “พระราชบัญญัติไม่โอนุมัติพระราชกำหนดระเบียบราชการการบริหารนครบาลกรุงเทพ ธนบุรี พุทธศักราช 2487”. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 61 ตอนที่ 64 (17 ตุลาคม 2487). 944-945.

นุภาพแห่งพุทธศาสนาช่วยคุ้มครองรักษา ให้ดำรงความเป็นไทย และให้ตั้งอยู่ในสันติสุขสถาพรตลอดมา เพราะทั้งรัฐบาลไทยทั้งประชาชนชาติไทย รับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ โดยมีพระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขของชาติเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภ์ ช่วยกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองอยู่เสมอ จนปรากฏแก่โลกว่า ประเทศไทยเป็นดินแดนแห่งพุทธศาสนา ก็ถ้าว่าธัมมของพุทธศาสนาจะเป็นที่เชื่อได้ว่าสันติสุขจักแพร่หลายไปทั่วโลกและตั้งอยู่ยั่งยืนด้วย ผลอันไพบูรณ์นี้จักสำหรั้งได้ ก็ด้วยมีแหล่งกลางแห่งพุทธศาสนาขึ้น เพื่อเป็นที่รวมแห่งการศึกษา การเสาะค้น และการปฏิบัติศาสนธัม อันแหล่งกลางแห่งพุทธศาสนานี้ สมควรประดิษฐานในประเทศไทย ซึ่งได้รับเกียรติสมัญญาว่าเป็นพุทธจักรอันสถาพรในโลก บัดนี้ประจวบกับวารดิถีวิสาขบูชาอันเปนมหามงคลกติกขิตสมัยคล้ายวันเกิดศรีสุปริณีพพาน ของสมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทสันติสุขแก่โลก นับว่าเป็นมงคลโชคสุกนิมิต เนื่องด้วยพระพุทธศาสนา สมควรวินิจฉัยจะสถาปนาพุทธบวรนิมณฑลขึ้นในวันนี้ ให้เป็นที่ขุเกียรติแห่งพระพุทธศาสนาและชาติไทยสืบไป

เพราะฉะนั้น จึงขอประกาศสถาปนาพุทธบวรนิมณฑลขึ้น ในเนื้อที่อันเป็นอาณาบริเวณแห่งพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี มีบริมาณพื้นที่ 409.09 ตารางกิโลเมตร โดยกำหนดยกพระพุทธบาทสถาปนาเป็นหลักเมืองของพุทธบวรนิมณฑล เพื่อสัมฤทธิ์ผลดังจะกล่าวต่อไปนี้ คือ

1. เป็นแหล่งกลางที่ชุมนุมแห่งการศึกษาเสาะค้นพระพุทธศาสนา และปฏิบัติศาสนธัมของชนทุกชาติทุกภาษาทุกเพศทุกวัย
2. เป็นพระนครแห่งพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ เป็นที่รวมประดิษฐานแห่งศาสนวัตถุโบราณที่ราชอาณาจักร เป็นที่ตั้งแห่งการบริหารพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์
3. เป็นนครศักดิ์สิทธิ์แห่งพระพุทธศาสนา เป็นนิवासมนทลของพุทธมามกะชนโดยเฉพาะ

ประกาศ ณ วันที่ 5 มิถุนายน พุทธศักราช 2487

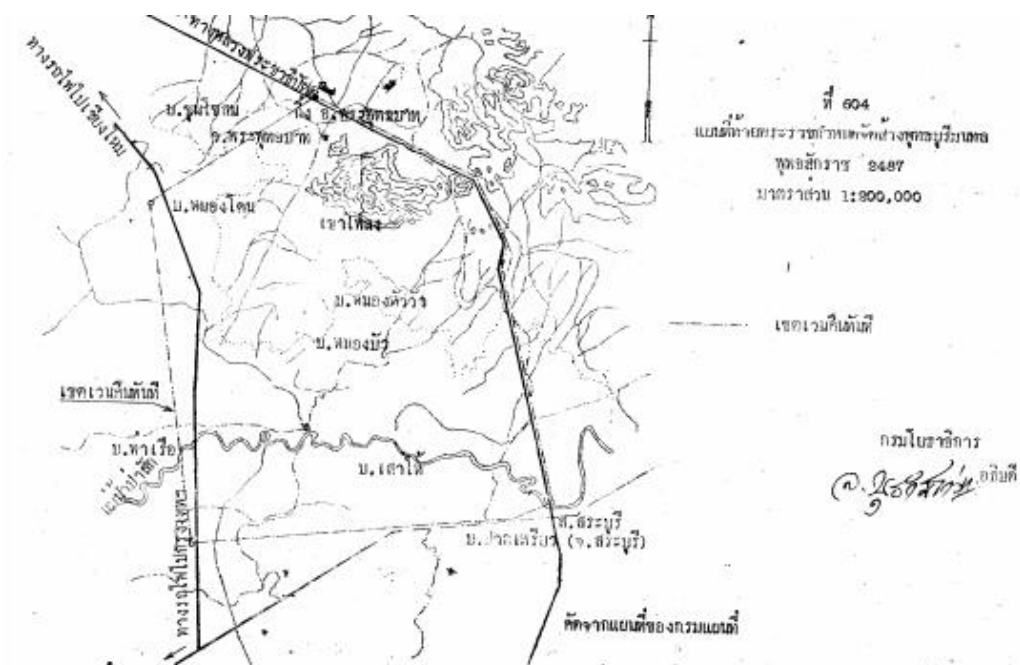
จอมพล ป. พิบูลสงคราม

นายกรัฐมนตรี⁷⁹

โดยในวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2487 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มี “พระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบวรนิมณฑล พุทธศักราช 2487”⁸⁰ พระราชกำหนดจัดสร้างพุทธมณฑลบุรีนี้ได้ถูก

⁷⁹ “ประกาศสถาปนาพุทธบวรนิมณฑล”ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 61 ตอนที่ 34. (5 มิถุนายน 2487). 542-544.

ประกาศใช้โดยไม่ผ่านสภาผู้แทนราษฎร และในวันเดียวกันนี้ได้มีประกาศอีก 2 ฉบับ คือ “ประกาศสถาปนาพุทธบุรีมณฑล”⁸¹ และ “ประกาศมอบพุทธบุรีมณฑลแก่คณะสงฆ์ไทย”⁸² ตามลำดับ

ภาพที่ 25 แผนที่ท้ายพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุรีมณฑล พุทธศักราช 2487
ที่มา : “พระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุรีมณฑล พุทธศักราช 2487” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 61 ตอนที่ 34. (5 มิถุนา 2487)

การประกาศสถาปนาพุทธบุรีมณฑลเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้พุทธศาสนาของประเทศในช่วงเวลาแห่งสงครามโลกครั้งที่ 2 และกองทัพญี่ปุ่นขึ้นบกเข้ามายังประเทศไทยหลายกองพัน เป็นเรื่องที่น่าแปลกใจอยู่ไม่น้อย อย่างไรก็ตามจากบันทึกของ พล. ต. ประยูร ภมรมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นประธานดำเนินการ ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์จริงๆที่แฝง

⁸⁰ “พระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุรีมณฑล พุทธศักราช 2487” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 61 ตอนที่ 34. (5 มิถุนา 2487). 538-539.

⁸¹ “ประกาศสถาปนาพุทธบุรีมณฑล” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 61 ตอนที่ 34. (5 มิถุนา 2487). 542-544.

⁸² “ประกาศมอบพุทธบุรีมณฑลแก่คณะสงฆ์ไทย” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 61 ตอนที่ 34 (5 มิถุนา 2487). 545-546.

อยู่ในการสร้างพุทธบรมมณฑลในพื้นที่ดังกล่าวไว้ว่า การกำหนดพื้นที่บริเวณดังกล่าวขึ้นเป็นพุทธบรมมณฑลนั้น รัฐบาลต้องการให้เป็นเขตปลอดทางทหารทั้งทหารไทย(ซึ่งในขณะนั้นทหารบกได้ย้ายขึ้นไปตั้งศูนย์บัญชาการอยู่ที่เพชรบูรณ์เกือบหมดแล้ว)และทหารต่างประเทศ และให้ผู้บัญชาการกองพลที่ลพบุรีสร้างป้อมเพื่อรักษาช่องทางตามช่องเขาต่างๆ และให้กระทรวงศึกษาธิการ(ซึ่งพล. ต. ประยูรเป็นเจ้ากระทรวงในขณะนั้น) เป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการสร้างพุทธบรมมณฑล โดยได้มีการวางฐานรากหอสังฆสภาและวางหลักเขตเสาหินเป็นรูปธรรมจักร เรียงเป็นแนวเขตพุทธมณฑล มุ่งหวังเอาศาสนามาช่วยกันญี่ปุ่นอีกทางหนึ่ง⁸³

ซึ่งในบริเวณพุทธบรมมณฑลดังกล่าวมีความสำคัญในเชิงยุทธศาสตร์เป็นอย่างมาก ยุทธศาสตร์ เป็นชุมทางสำคัญที่สามารถต่อไปยังภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ และที่สำคัญ เป็นชุมทางสำคัญก่อนจะเข้าไปยังบัวชุม อำเภอไชยบาดาล และเข้าเพชรบูรณ์ ซึ่งไม่ควรปล่อยพื้นที่บริเวณนี้ให้ว่าง จะกลายเป็นการเปิดช่องให้ญี่ปุ่นเข้ามายึดเสียพื้นที่ส่วนนี้วางกำลังพลได้ ซึ่งเช่นนั้นจะทำให้ไทยสูญเสียยุทธศาสตร์สำคัญให้ญี่ปุ่น และกองทัพเข้าถึงภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย เลยไปถึงเขมรได้โดยง่ายได้โดยง่าย

และด้วยความที่บริเวณนี้เปรียบเสมือนเมืองชุมทาง เข้าสู่เมืองเหนือ และตะวันออกเฉียงเหนือ จากกรุงเทพมหานคร และติดกับการคมนาคมหลักทั้งรถไฟและทางหลวงสายประชาธิปไตย ทำให้การเข้าถึงบริเวณนี้เป็นไปได้โดยง่าย จึงสันนิษฐานว่าด้วยบริเวณดังกล่าวสามารถโดนเข้าโจมตีจากกองทัพญี่ปุ่นได้ง่าย จึงทำการย้ายโครงการย้ายเมืองหลวงไปยังเพชรบูรณ์ที่มีลักษณะเอื้อต่อการยุทธมากกว่า

ด้วยการที่บริเวณดังกล่าวเป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำภาคกลาง ทำให้การสอดแนมจากทุกฝ่าย(ทั้งญี่ปุ่นและฝ่ายพันธมิตร)ทำได้โดยง่ายตายจึงเป็นการดีกว่าที่จะย้ายไปเพชรบูรณ์ เนื่องจากเพชรบูรณ์อยู่กลางหุบเขาทำให้เครื่องบินไม่สามารถมองผ่านหมอกลงมาเจอที่ซ่อนตัวของค่ายทหารและหน่วยราชการอื่นๆ ได้ อีกทั้งด้วยสภาพภูมิประเทศของเพชรบูรณ์นั้นยังทำปลอดภัยจากภัยทางอากาศมากกว่าเช่นกัน

⁸³ ประยูร ภมรมนตรี, **ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า**. (พระนคร : บรรณกิจ, 2518). หน้า 499, อ้างถึงใน นายพรเลิศ พันธุ์วัฒนา, **โครงการย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯไปเพชรบูรณ์ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม**. (วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521). 106-107.

อย่างไรก็ตามการดำเนินการสร้างนครหลวงเพชรบูรณ์ของจอมพล ป. พิบูลสงครามทำให้กองทัพญี่ปุ่นเกิดความระแวงเป็นอย่างมาก กระทั่งรัฐบาลญี่ปุ่นมีการส่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ไปดูการปลูกสร้างที่เพชรบูรณ์เป็นพิเศษ จากนั้นก็เรื่อง การต่อสู้ขัดขวางรอนกำลังญี่ปุ่น และการเตรียมรบญี่ปุ่นขั้นสุดท้าย ต่อหนึ่งว่า “...อนึ่งการสร้างฐานทัพที่จังหวัดเพชรบูรณ์ และการสร้างทางสายกรุงเทพฯ อำเภอลำปาง ซึ่งเป็นทางผ่านฐานทัพนี้เอง ทำให้ทางฝ่ายญี่ปุ่นสงสัยเป็นอันมาก หว่าผมไปทำอะไรกลับ คิดรบกับเขาที่เพชรบูรณ์ ถึงกับส่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่จากโตเกียวขึ้นไปดูการก่อสร้างที่เพชรบูรณ์เป็นพิเศษ...”⁸⁴

และความระแวงดังกล่าวทำให้ญี่ปุ่นต้องการยึดพื้นที่บริเวณเขาภูคา จังหวัดสระบุรี (บริเวณสถานีรถไฟสระบุรี ทิศใต้ของโครงการพุทธบรมมณฑล) จอมพล ป. พิบูลสงครามเมื่อทราบเรื่องจึงได้ให้กำลังทหารราบที่ลพบุรีเข้ายึดพื้นที่ก่อนและสร้างโรงเรียนขึ้น เพื่อกันไม่ให้ญี่ปุ่นยึดเป็นที่ตั้งกองทัพได้⁸⁵

ซึ่งในขณะนั้นเป็นช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 แล้ว ประเทศญี่ปุ่นและฝ่ายอักษะกำลังเข้าสู่สถานการณ์ซับซ้อน และเริ่มอ่อนกำลังลง จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงเห็นว่าเป็นเวลาที่ควรปลดเอกประเทศหันมาต่อสู้กับญี่ปุ่น โดยมีแผนการให้กองทัพภาคที่ 1 ล้อมป้องกันรักษากรุงเทพฯ ไว้ แล้วให้กองทัพภาคที่ 2 กระจายกำลังพลตามแนวแม่น้ำป่าสัก จากสถานีรถไฟท่าเรือ ถึงสถานีแก่งคอย โดยมีกองหนุน ตั้งเรียงรายตามเมืองต่างๆระหว่างลพบุรี ไปเพชรบูรณ์ (เมืองจตุรพักตาวังกำลังพลเพื่อการอพยพตามโครงการย้ายเมืองหลวง โลกกระเทียม, ไชยบาดาล, วิเชียรบุรี และเพชรบูรณ์ เป็นต้น) และมีกองทัพพายัพช่วยหนุนกองทัพภาคที่ 2 และปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นที่เชียงราย เชียงใหม่ รวมถึงกองกำลังที่ขอจากกองทัพสหประชาชาติเหนือกองทัพพายัพขึ้นไป ซึ่งได้ตกลงกันไว้ ณ ช่วงเวลานั้นแล้ว⁸⁶

จากข้อความข้างต้นการสร้างพุทธบรมมณฑลกลายเป็นข้ออ้างของจอมพล ป. ในขณะที่ถูกดำเนินคดีอาชญากรรมสงครามเมื่อเสร็จสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยการอ้างว่าเป็นการสร้างพื้นที่ทางศาสนาเพื่อสกัดกั้นกองทัพญี่ปุ่นไม่ให้เข้าถึงแนวรบสำคัญตามแผนยุทธศาสตร์ที่ได้วางไว้ด้านต้นได้ ทั้งนี้จอมพล ป. พิบูลสงครามยังได้ประกาศให้บริเวณหลายแห่งทางภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นเขตหวงห้าม (พื้นที่ในบริเวณจังหวัดเชียงราย พิชณุโลก นครสวรรค์

⁸⁴ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 3. (กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์, 2518). 650.

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, 650.

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, 681-682.

และจังหวัดเลย เป็นต้น) ในบริเวณชุมชนทางรถไฟหรือบริเวณเส้นทางจุดยุทธศาสตร์สำคัญๆที่ใช้ในการการคมนาคมเชื่อมต่อ ซึ่งพบว่าในช่วงเวลานั้นมีกิจการของชาวญี่ปุ่นอยู่ในหัวเมืองเหนือไม่น้อย และแท้จริงแล้วการประกาศเขตหวงห้ามชาวต่างด้าวขึ้นเป็นนโยบายกีดกันทางการค้าของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีนมากกว่า

อย่างไรก็ตามการวางแผนยุทธศาสตร์และการดำเนินงานต่างๆที่ได้กล่าวมานั้น ถูกยกเลิกไป เนื่องจากการเสนอมติส่วนใหญ่ของสภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่เห็นด้วยต่อร่างพระราชบัญญัติ“ร่างพระราชกำหนดระเบียบการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พ.ศ. 2487” และ “ร่างพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบรมมณฑล พ.ศ. 2487” ในคราวประชุมสภาผู้แทนราษฎร วันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 และ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 จึงเป็นเหตุให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ยื่นหนังสือลาออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรี ในวันที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 ถัดมา⁸⁷

และในปี พ.ศ. 2497เมื่อจอมพล ป.กลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีของประเทศไทยอีกครั้ง โครงการพุทธบรมมณฑลได้ถูกยกขึ้นมาอีกครั้งเพื่อฉลองที่ศาสนาพุทธดำเนินมาถึง 2500 ปี โดยโครงการจัดหาดังกล่าวกินบริเวณพื้นที่ 2500 ไร่ และย้ายพื้นที่โครงการจากบริเวณพระพุทธบาทสระบุรีไปจัดสร้างที่บริเวณรอยต่อระหว่างกรุงเทพมหานครกับนครปฐมแทน และใช้ชื่อ “พุทธมณฑล” จนถึงปัจจุบัน

3.5 ความสัมพันธ์และการเชื่อมโยงระหว่างโครงการการผังเมืองในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (ในจังหวัดลพบุรี สระบุรี และเพชรบูรณ์)

จากโครงการข้างต้นที่กล่าวมา 4 โครงการ คือ โครงการเมืองใหม่ลพบุรีพ.ศ.2480, โครงการนครหลวงใหม่(สระบุรี)พ.ศ.2485, โครงการย้ายเมืองหลวงนครบาลเพชรบูรณ์พ.ศ.2486 และโครงการพุทธบรมมณฑลพ.ศ.2487 แม้ว่าจะมีโครงการเกิดขึ้นไม่พร้อมกัน แต่เมื่อมองจากพื้นที่ความสัมพันธ์ของช่วงเวลาและนโยบายของรัฐบาล(จุดประสงค์ของจอมพล ป.พิบูลสงคราม)แล้ว พบว่าการผังเมืองเหล่านี้มีส่วนเชื่อมโยงกันเป็นอย่างมาก

ในปีพ.ศ. 2478 จอมพล ป.พิบูลสงครามดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหมและผู้บัญชาการทหารบก การทหารของประเทศได้พัฒนาเป็นอย่างมาก มีการปรับปรุงการเรียนการสอน

⁸⁷ “สำเนาหนังสือกราบบังคมทูลออกของนายกรัฐมนตรี”. ไทยใหม่. ปีที่ 14, ฉบับที่ 197. (30 กรกฎาคม, 2487), 1, อ้างถึงใน นายพรเลิศ พันธุ์วัฒนา, โครงการย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯไปเพชรบูรณ์ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม. (วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัย ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521). 113-114.

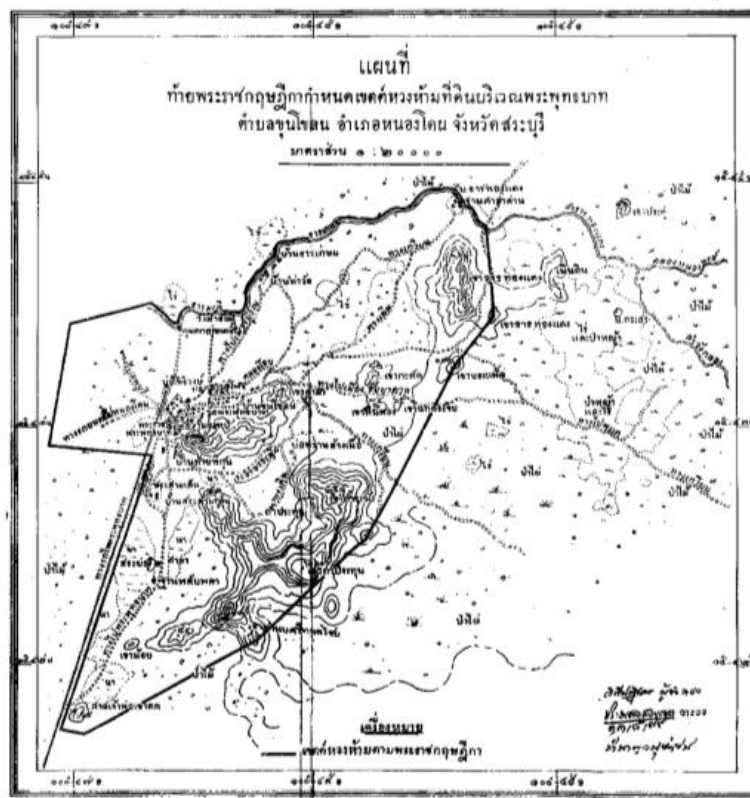
เพิ่มหลักสูตรวิชาทางทหาร และสิ่งช้อยุทโธปกรณ์ทันสมัยต่างๆมากมายเพื่อเพิ่มศักยภาพให้แก่กองทัพ มีการขยายพื้นที่เขตทหารให้กว้างขวางขึ้นทั้งในส่วนของที่อยู่อาศัย อาคาร โรงเรียนของทหาร และในส่วนของสนามฝึกซ้อม ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ พื้นที่ในจังหวัดลพบุรีไปจนถึงสระบุรี และนครสวรรค์บางส่วน ถูกใช้เป็นที่ฝึกของทหารปืนใหญ่

จากภาพที่ 13 ซึ่งเป็นแผนที่ในปี พ.ศ. 2479 นั้นพบว่าพื้นที่บริเวณตะวันออกของทางรถไฟ มีเฉพาะค่ายสมเด็จพระนารายณ์เท่านั้น แต่ในปีพ.ศ. 2481 จากภาพที่ 14 ซึ่งห่างกัน 2 ปี ได้มีการสร้างวงเวียนบนแนวถนนพระนารายณ์ขึ้นแล้ว และขยายค่ายทหารออกไปทางทิศตะวันออก และเหนือของแนวถนนมากขึ้นไปจนถึงบริเวณเขาน้ำโจน ทั้งนี้ในพ.ศ. 2480 จากการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 30/2480 ทำให้ทราบว่าจอมพล ป.พิบูลสงครามนอกจากจะให้ลพบุรีเป็นเมืองทหารแล้วยังตั้งใจจะให้ลพบุรีเป็นเมืองอพยพอีกด้วย

จากภาพที่ 26 จะเห็นได้ว่าในพ.ศ.2479 มีการกำหนดเขตหวงห้ามเพื่อการศึกษาขึ้นที่บริเวณพระพุทธรบาทสระบุรีไว้เพื่อประโยชน์ในการศึกษา บริเวณพระพุทธรบาทนอกจากถนนสายพระพุทธรบาทคาดว่าน่าจะตัดมาจากสถานีรถไฟหนองโดนหรือแม่น้ำป่าสักทางทิศตะวันตกเฉียงใต้นอกจากนั้นบริเวณดังกล่าวเป็นทางเกวียนและทางเท้าทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามยังไม่เห็นถนนประชาธิปไตยในบริเวณดังกล่าว ซึ่งการตัดถนนสายดอนเมือง-สระบุรี-ลพบุรี มีโครงการสร้างในปี พ.ศ.2479 โดยเลี้ยวอ้อมช่องเข้าเขาลพบุรีทางเหนือของเขพระพุทธรบาท

เมื่อรวมกับพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตหวงห้ามที่ดินบริเวณพระพุทธรบาท ตำบลขุนโขลน อำเภอหนองโดน จังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2479 ทำให้ทราบว่าพื้นที่ในบริเวณพระพุทธรบาทนั้นเป็นบริเวณที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ และพระพุทธศาสนาไม่น้อย

ทั้งนี้ในช่วงเวลาของการพัฒนาเมืองใหม่ลพบุรีเป็นเมืองทหารในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม สระบุรีถูกใช้เป็นที่ชุมทางทั้งทางรถไฟและการคมนาคมทางบก โดยสามารถเดินทางเชื่อมต่อระหว่างกรุงเทพฯกับเมืองเหนือ หรือเมืองภาคตะวันออก หรือภาคตะวันออกเฉียงใต้ ผ่านเส้นทางสระบุรีทั้งสิ้น

ภาพที่ 26 แผนที่แสดงเขตหวงห้ามบริเวณพระพุทธรบาท
ที่มา : “พระราชกฤษฎีกากำหนดเขตหวงห้ามที่ดินบริเวณพระพุทธรบาท ตำบลขุนโขลน อำเภอนอนดิน จังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2479” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 53 (15 มีนาคม 2479)

ตั้งแต่วันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484(ญี่ปุ่นประกาศสงครามกับสหรัฐอเมริกา และยกพลขึ้นบกที่ประเทศไทย) ถึง 20 มกราคม พ.ศ. 2485 ประเทศประสบปัญหาภัยทางอากาศเป็นอย่างมาก ไทยถูกโจมตีทางอากาศ 30 ครั้ง และโจมตีทางบกถึง 36 ครั้ง จนกระทั่งในคืนวันที่ 24 มกราคม พ.ศ. 2485 เครื่องบินอังกฤษได้โจมตีกรุงเทพอีกครั้ง เป็นเหตุให้ในเที่ยงตรงวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 จึงได้มีพระราชโองการประกาศสถานะสงครามระหว่างไทยกับบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา⁸⁸

⁸⁸ “คำแถลงการณ์เกี่ยวแก่การประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา”. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 59 ตอนที่ 5 (25 มกราคม 2485). 249.

นอกจากนั้นสถานการณ์สงครามในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่ญี่ปุ่นได้เปรียบเป็นอย่างมาก แม้ว่าจะ มีการตั้งกองบัญชาการร่วม ระหว่าง สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เนเธอร์แลนด์ และ ออสเตรเลีย American - British - Dutch - Australian Command (ABDACOM) ขึ้นเพื่อร่วม

นโยบายย้ายเมืองหลวงจึงเริ่มโครงการขึ้นอีกครั้ง โดยพื้นที่ที่เลือกเป็นเมืองหลวงนั้นพบว่าพื้นที่ซึ่งสามารถเดินทางเชื่อมต่อกับลพบุรีได้ง่ายทั้งสิ้น(ผ่าน โครงการข่ายการคมนาคมที่ในขณะนั้นมีการปรับปรุงทางและขยายทางหลวงในส่วนของทางที่เชื่อมระหว่างอ่างทอง ออยุธยา ลพบุรี สิงห์บุรี นครสวรรค์ พิชณุโลกในช่วงก่อนหน้านั้น) โดยมีการเสนอพื้นที่สร้างเมืองหลวงใหม่ในจังหวัดพิชณุโลก นครสวรรค์ และอยุธยา ตามลำดับ สุดท้ายโครงการสร้างเมืองหลวงได้เลือกสร้างที่บริเวณทศใต้ของพื้นที่บริเวณรอยพระพุทธรูปทศบุรี ซึ่งเป็นทำเลที่ดีเยี่ยมมากทำเลหนึ่ง ดินแม่น้ำป่าสักอยู่ใกล้รถไฟและถนน ไม่ไกลจากลพบุรีและไม่ไกลจากกรุงเทพฯมากนัก โดยเรียกโครงการนี้ว่า โครงการจัดสร้างนครหลวง สระบุรี

ซึ่งหากมองจากจากลักษณะผัง(ภาพที่ 17)พบว่าผังนครหลวงสระบุรีนั้นมีความพิเศษและโดดเด่นมากกว่าผังเมืองใหม่ลพบุรีเป็นอย่างมาก ทั้งทางด้านสเกลพื้นที่และรูปลักษณะ(จะอธิบายโดยละเอียดในส่วนถัดไป) ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า ผังเมืองใหม่ลพบุรี กับผังนครหลวงสระบุรีนั้น ถูกออกแบบมาเพื่อจุดประสงค์บางประการที่แตกต่างกัน

ประมาณช่วงกลางปีพ.ศ. 2486 ญี่ปุ่นเดินเข้าสู่ความเพลี่ยงพล้ำอย่างไม่อาจประเมินค่าได้ที่หมู่เกาะโซโลมอน⁸⁹ และอยู่ในสถานะเสียเปรียบฝ่ายพันธมิตรมากขึ้นเรื่อยๆ จอมพล ป.พิบูลสงครามมีคำสั่งยกเลิกโครงการสร้างนครหลวงสระบุรี และเปลี่ยนการย้ายเมืองหลวงจากสระบุรีไปยังเพชรบูรณ์อย่างเร่งด่วน

เร่งสร้างทางหลวงไชยวิบูลย์ ขึ้นไปเพชรบูรณ์และเร่งสร้างทางจากลำปางมาเชื่อมต่อกับทางจากโคราชขอนแก่นที่บริเวณด่านซ้าย แล้วจึงลงมาเชื่อมกับหล่มเก่า หล่มสักดี และ

บัญชาการสมรภูมิจากพม่าไปจนถึงออสเตรเลียเหนือ แต่ทำอะไรไม่ได้มากนัก และยกเลิกไปในเวลาอันสั้น ญี่ปุ่นยึดฮ่องกง ปีนัง พม่า กัวลาลัมเปอร์ และสิงคโปร์ได้ภายในเวลารวดเร็ว ทั้งนี้ก่อนวันที่ 25 มกราคม ญี่ปุ่นได้โจมตีชาว สุมาตรา (Dutch East Indies) และหมู่เกาะปาปัวนิวกินีอย่างต่อเนื่อง กองกำลังสหรัฐ อังกฤษ ดัตช์ และออสเตรเลียไม่สามารถทำการโต้กลับได้มากนัก ดูรายละเอียดเพิ่มเติม [World War II Database](http://ww2db.com/). [online], Retrieved April 29, 2016, from <http://ww2db.com/> จึงเชื่อได้ว่าการประกาศสงครามกับสหรัฐและอังกฤษในเวลาดังกล่าวส่วนหนึ่งเพราะเล็งเห็นประโยชน์หากฝ่ายอักษะชนะสงคราม ซึ่งจะทำให้ไทยกลายเป็นชาติมหาอำนาจแห่งเอเชียบูรพา(ข้าพเจ้ามองว่าสาเหตุนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ผังนครหลวงสระบุรีถูกออกแบบขึ้นอย่างพิเศษและใหญ่โต)

⁸⁹ N/A, **Solomon Islands Campaign**. [online], Retrieved April 29, 2016, from http://ww2db.com/battle_spec.php?battle_id=8

เพชรบูรณ์ นอกจากสร้างทาง ปรับพื้นที่ในเพชรบูรณ์และย้ายหน่วยงานราชการต่างๆเข้าไปอยู่ที่จังหวัดเพชรบูรณ์แล้ว ส่วนหนึ่งที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง จอมพล ป.พิบูลสงครามได้สั่งการให้สร้างบ้าน ตามรายนามตั้งแต่ลพบุรี ไปจนถึงลำปางเป็นระยะๆ คือสร้างบ้านที่เขาน้ำโจน(ปัจจุบันอยู่ในค่ายทหาร โลกกระเทียม) สร้างบ้านชั่วคราวที่ลำนารายณ์, ที่วิเชียรบุรี สร้างบ้านพักที่บ้านน้ำก้อ หล่มสักดี(ก่อนหน้านี้อามีที่พักชั่วคราวที่บ้านป่าไม้แดง เพชรบูรณ์) และสร้างบ้านที่ อำเภอกวาง ลำปาง

นอกจากการเร่งสร้างทางและอื่นๆ(ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว) จอมพล ป.พิบูลสงครามจึงมีแผนที่จะรักษากำลังทหารไว้เพื่อไม่ให้ถูกปลดอาวุธ จึงได้โยกย้ายกำลังส่วนใหญ่ไปไว้ทางภาคเหนือ⁹⁰ สอดคล้องกับความร่วมมือทางทหารของไทย-ญี่ปุ่น ซึ่งไทยรับผิดชอบตั้งกำลังทางตอนเหนือของพม่า บริเวณเชียงใหม่ เพื่อกันไม่ให้กองกำลังจากจีนย้อนลงมาตีทัพญี่ปุ่นในพม่า⁹¹ ทั้งนี้ได้มีคำสั่งอย่างลับให้ทำการเจรจาหยุดยิงกับกองทัพของจีนควบคู่ไปด้วย⁹² นอกจากนั้นจากสมุดสั่งการฝ่ายทหารจอมพล ป.พิบูลสงครามยังสั่งให้ตั้งกองพันทหารตั้งค่ายในเขตหลัง กระจายตัวอยู่ตามชุมทางสำคัญๆทางสระบุรี, ลพบุรี-เพชรบูรณ์ และให้ย้ายกองบัญชาการทหารบก หน่วยงานที่ขึ้นกับทหารบกทุกหน่วยงาน มาไว้ที่เพชรบูรณ์⁹³

เขตหลังข้างต้นนั้น คือ เขตหลังแนวรบ จากบันทึกการต่อสู้ขัดขวางรอนกำลังญี่ปุ่น และการเตรียมรบญี่ปุ่นขั้นสุดท้ายของจอมพล ป.พิบูลสงครามกล่าวว่า

เมื่อญี่ปุ่นสงบสันขึ้น เขาก็คิดจะยึดพื้นที่รบของกองทัพที่ 2 ซึ่งตั้งอยู่บริเวณสระบุรีที่เขาคุบา ผมทราบเรื่องนี้เมื่อไปตรวจราชการภาคเหนือ จึงได้สั่ง ให้กรมทหารราบสระบุรี ไปยึดเขาคุบาโดยด่วน เราได้ทำการยึดเขาคุบาโดยปลุกโรงเรียนเรียบริยภัยใน 3

⁹⁰ สายหยุด เกิดผล, พลเอก. มองญี่ปุ่น มองไทย ในสงครามโลกครั้งที่ 2 : เปิดบันทึกพลเอกสายหยุด เกิดผล พ.ศ. 2485-2488. (กรุงเทพฯ : อักษรสัมพันธ์, 2550). 35. อ้างถึงใน วรพวรรณ พูลสง่า, ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่มีผลต่อการสร้างเส้นทางเดินทัพในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่อำเภอบึงสามพัน. (เอกสารการค้นคว้าเฉพาะบุคคล ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552). 9.

⁹¹ กองบัญชาการทหารสูงสุด กรมยุทธศึกษาทหาร. ประวัติศาสตร์การสงครามของไทยในสงครามมหาเอเชียบูรพา. (กรุงเทพฯ : อักษรสัมพันธ์, 2540), 117. อ้างถึงใน วรพวรรณ พูลสง่า, อ้างถึงแล้ว, 9.

⁹² ชาญ อังศุโชติ [บรรณาธิการ], จอมพล ป. พิบูลสงคราม ครอบรอบศตวรรษ 14 กรกฎาคม 2540, อ้างถึงแล้ว, 260.

⁹³ คูรายละเอียดเพิ่มเติม ป. พิบูลสงคราม, จอมพล. สมุดสั่งการฝ่ายทหารเล่ม1-5.

วัน... ทราบต่อมาว่าญี่ปุ่นคิดจะเอาชนะเราในเรื่องนี้ โดยจะเข้าไปอยู่ในพื้นที่หลังแนวรบของ กองทัพที่ 2 คือระหว่างสระบุรีกับลพบุรี ผมจึงได้เอาพระเข้าช่วย⁹⁴

จากบันทึกข้างต้นเข้าใจได้ว่า พื้นที่หลังบริเวณล่างสถานีรถไฟสระบุรีลงมา(บริเวณเขา คูบา)เป็นพื้นที่ด้านหน้าของแนวรบ ทั้งนี้หากจัดตั้งพุทธบูรिमณฑลสำเร็จ เนื่องจากความร่วมมือ ทางด้านศาสนาไทย-ญี่ปุ่นที่มีมาโดยตลอด กองพลญี่ปุ่นจะรุกคืบขึ้นไปยังภาคเหนือได้โดยลำบาก

4. การจัดสรรที่ดิน “นิคม”

4.1 นโยบายรัฐบาล กับ การบำรุงการครองชีพของราษฎร

ในช่วงปี พ.ศ. 2482 เป็นต้นมา รัฐบาลหลวงพิบูลสงครามนั้น มีนโยบายที่จะ ผลักดันให้ราษฎรมีอาชีพเลี้ยงตัวเองได้ และเป็นช่วงที่ เกิดวาทกรรมเกี่ยวกับ “ที่ดิน” และ “อาชีพ” เป็นอันมากจากทั้งทางสุนทรพจน์ของตัวนายกรัฐมนตรีเอง และทางการประชาสัมพันธ์โฆษณาของ ฝ่ายรัฐบาล ซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายการบำรุงค่าครองชีพของราษฎร

การบำรุงการครองชีพของราษฎรนั้นรัฐบาลได้แบ่งการดำเนินการตามนโยบายเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกคือการควบคุมและจัดการการให้สัมปทานอาชีพ อีกส่วนคือการสนับสนุนทุนใน การเริ่มต้นประกอบอาชีพหรือทุนในการเพิ่มรายได้ภายในครัวเรือน เพื่อให้ผลประโยชน์ส่วนใหญ่ ตกแก่ราษฎรชาวไทยอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย

ทั้งนี้รัฐบาลได้เน้นเรื่องการปลูกผักสวนครัว และการเลี้ยงสัตว์เพื่อการบริโภคใน ครัวเรือนเพื่อให้มีกินและมีเงินเก็บออมต่อไป จากคำปราศรัยของนายกรัฐมนตรีหลวงพิบูล สงคราม กล่าวผ่านวิทยุกระจายเสียง เมื่อวันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2482 เนื่องในโอกาส อภิลักขิตสมัย แห่งวันท้ายศก

ข้าพเจ้าคิดอยู่เสมอว่า สมมติข้าพเจ้าเป็นท่าน คือมีที่ดิน มีบ้านเรือน ตั้งเป็น ครัวเรือนสักครัว 1 ข้าพเจ้าจะทำอย่างไรในวิธีย่อมทรัพย์เพื่อตั้งตัวเองให้พอมีอันจะกิน ถ้า ข้าพเจ้าอยู่ตามต่างจังหวัดในภูมิภาค ข้าพเจ้าจะทำการเพาะปลูกเรือนสวนไร่นา เงินค่าขาย ข้าวที่ได้มา ข้าพเจ้าจะเก็บไว้เป็นค่าซื้อของรับประทานในครอบครัวซึ่งยอมไม่สิ้นเปลืองก็ มากน้อย...

ถ้าครัวเรือนทุกครัวของประชากรแห่งไทยมีการทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์พอ ทุนค่าอาหารได้ตั้งข้าพเจ้าว่ามานี้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า อาจประหยัดค่าอาหารได้ไม่น้อยกว่าปีละ

⁹⁴ อ.พิบูลสงคราม, จอมพล ป.พิบูลสงคราม เล่ม 3, 650. อ้างถึงใน นายพรเลิศ พันธุ์ วัฒนา, 2521. อ้างถึงแล้ว, 107.

10 บาท พลเมืองของเรามีสถิติสามโนครวที่สำรวจแล้วเมื่อปี 2480 ถึง 3,178,299 ครอบครัว ในปีหนึ่งๆเราอาจประหยัดเงินได้ไม่น้อยกว่า 31 ล้านบาท ซึ่งไม่ใช่เล็กน้อยเลย

เพราะฉะนั้น ถ้าพี่น้องชาวไทยปรารถนาจะช่วยกันสร้างชาติให้ก้าวหน้าจริงๆ แล้วก็ควรทำตามคำแนะนำของรัฐบาลที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมานี้โดยพร้อมเพรียงกันโดยไม่รอช้า ความสุขและความมั่งคั่งสมบูรณ์ก็จะมาประสพแก่ตัวท่านเองทุกคน⁹⁵

คำปราศรัยข้างต้นเป็นการชี้ชวนให้ราษฎรหันมาปลูกผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อการบริโภคในครัวเรือน ทั้งนี้ได้กล่าวไว้ด้วยว่า การกระทำดังกล่าวนี้จะส่งผลให้ประชากรมีกินมีเหลือใช้ และส่งผลต่อ “การสร้างชาติ” ให้ก้าวหน้าในที่สุด

ทั้งนี้การปลูกผักสวนครัวและการเลี้ยงสัตว์ ไม่ได้เป็นเพียงแต่การณรงค์ หรือการแนะนำให้ประชาชนปฏิบัติแบบอะลุ่มอล่วย กลับเป็นการดำเนินการเชิงบังคับใช้ตามกฎหมาย ซึ่งมี “พระราชบัญญัติการสวนครัวและการเลี้ยงสัตว์ เพื่อประโยชน์แก่ครัวเรือน พ.ศ. 2482” มาบังคับใช้เพื่อให้ประชาชนใช้ประโยชน์จากที่ดินในพื้นที่ตั้งบ้านเรือนอาศัย ให้เกิดผลมากที่สุด เพื่อเปลี่ยนพื้นที่ว่างไม่ใช้ทำประโยชน์ให้เกิดประโยชน์ขึ้น

นโยบายที่ดินและการจัดสรรที่ดินของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามนั้น อาจกล่าวได้ว่าผูกโยงอยู่กับนโยบายใหญ่ “การสร้างชาติ” ซึ่งเป็นนโยบายเร่งด่วนของรัฐบาลในสมัยนี้ อย่างไรก็ตามรัฐบาลมองว่าการสร้างชาตินั้นจะสำเร็จได้ ไม่ได้เป็นเรื่องที่สามารถกระทำโดยรัฐบาลฝ่ายเดียว ต้องร่วมมือกันทั้งทางด้านประชาชน กับทางด้านรัฐบาลและข้าราชการร่วมด้วย “...ทางด้านประชาชนนั้น มีความจำเป็นที่จะต้องนึกถึงประโยชน์ส่วนร่วมมาก่อน ประกอบอาชีพเพื่อการครองชีพ คุณแลสุขภาพอนามัยของคนให้แข็งแรงสมบูรณ์ ต้องมีวัฒนธรรมและศิลปะประจำใจจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้มีอารยธรรม...”⁹⁶

รัฐบาลได้รณรงค์ให้ประชากรบุกเบิกที่ดินว่างเปล่าเพื่อการครองชีพที่มั่นคงขึ้น ทั้งนี้ความมั่นคง มั่งคั่งของประชากรมีผลต่อความมั่นคงของประเทศ และยังมีผลต่อการพัฒนาประเทศเป็นประเทศอารยะในเอเชีย มิใช่ประเทศป่าเถื่อนต่อไป

⁹⁵ “คำปราศรัยของนายกรัฐมนตรีกล่าวแก่ประชากรของชาติโดยทางวิทยุกระจายเสียง ในโอกาสจิตสมัยแห่งวันท้ายศก 31 มีนาคม 2482” พระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 57, (วันที่ 1 เมษายน 2483), หน้า 18-19.

⁹⁶ “สุนทรพจน์ของนายกรัฐมนตรีกล่าวทางวิทยุกระจายเสียงแก่ประชาชนชาวไทยทั้งหมด ในโอกาสจิตสมัยแห่งงานเฉลิมฉลองวันชาติ 24 มิถุนายน 2483” พระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 853, (วันที่ 24 มิถุนายน 2483), หน้า 7.

สิ่งที่ข้าพเจ้าอยากจะเน้นให้มากที่สุดคือ รัฐบาลนี้มีความมุ่งหมายอันแรงกล้าที่จะให้พี่น้องชาวไทยแยกย้ายกันไปจับที่รกร้างว่างเปล่าประโยชน์ทางทรัพย์สินในดินสินในน้ำเราทราบกันแล้วว่าเมืองไทยอุดมสมบูรณ์ และยังมีที่รกร้างว่างเปล่าอยู่มากหลาย รัฐบาลพร้อมจะให้สิทธิแก่ประชากรที่ปฏิบัติถูกต้องตามกฎหมายเกี่ยวกับที่ดิน และช่วยเหลือ ถ้าพี่น้องชาวไทยแยกย้ายกันไปหาที่ทำมาหากิน ตั้งภูมิลำเนาทำที่รกร้างว่างเปล่าให้เป็นประโยชน์ ชาดไทยก็จะได้ขยายตัว ความมั่นคงใหญ่หลวงของชาติก็จะบังเกิดมีและเพิ่มพูนยิ่งขึ้น

เรื่องนี้รัฐบาลได้ตั้งคณะกรรมการคณะหนึ่ง ทำการพิจารณาหาทางที่จะทำใ้ราษฎรได้รับความสะดวกในการมีที่ทำกินและขยายตัวออกไป...

...ในวันหนึ่งข้างหน้าเราจะได้เห็นแผ่นดินไทยของเรามีส่วนรกร้างว่างเปล่าน้อยลงไปกลายเป็นที่ให้ความสมบูรณ์พันธุ์พันธุ์ พี่น้องชาวไทยต่างจะมีที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ของตนๆ สำหรับการประกอบกิจการเลี้ยงชีพตลอดชีวิต และเป็นมรดกตกทอดไปถึงลูกหลาน

เมื่อพี่น้องชาวไทยได้มีหลักฐานมั่นคงเช่นนี้ ก็นับเป็นความมั่นคงของประเทศชาติ และความต้องการของข้าพเจ้าอย่างที่สุด⁹⁷

นโยบายการบำรุงค่าครองชีพของราษฎรอันเป็นหนึ่งในนโยบายหลักของรัฐบาลคณะราษฎร อาจกล่าวได้ว่าเป็นที่มาเริ่มแรกของการสร้างนิคมต่างๆ รวมถึงนิคมสร้าง ซึ่งนายวิลาส โอสถานนท์ รัฐมนตรีและอธิบดีกรมโฆษณา กล่าวถึงโครงการดำเนินการจัดตั้งนิคม เพื่อส่งเสริมการสร้างอาชีพให้กับประชาชนไว้ในสุนทรพจน์ “สำรวจตัวเอง” เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม พ.ศ. 2482 ฝ่ายทางวิทยุกระจายเสียง (ณ ขณะดังกล่าวโครงการยังไม่ปรากฏชัด โดยมีพระราชบัญญัติจัดตั้งสหกรณ์นิคมขึ้นในปีถัดไป ละจัดตั้งนิคมขึ้นจริงในปี พ.ศ. 2485)

รัฐบาลได้มีโครงการดำเนินการสร้างนิคมแบบไร่นาสวนผสมขึ้นในที่อันสมควร กล่าวคือให้ราษฎรได้ปลูกพืชหมุนเวียนหลายๆพืช เช่น ทำไร่ฝ้าย ไร่ยาสูบ ทำนา ปลูกถั่ว ทำสวนครัว และเลี้ยงสัตว์ เพื่อว่าอย่างอื่นเสียไป ก็จะได้อย่างอื่น ๆ เป็นเครื่องเลี้ยงตัวเอง และเพื่อให้ราษฎรได้มีใช้ปลูกสร้างบ้านในราคาข่อมเยาว์ ทางการจะได้จัดโรงเลื่อยขึ้น เพื่อขายไม้ในราคาถูก⁹⁸

⁹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8-9.

⁹⁸ “สุนทรพจน์ “สำรวจตัวเอง” นายวิลาส โอสถานนท์ รัฐมนตรี และอธิบดีกรมโฆษณา กล่าวทางวิทยุกระจายเสียง 30 ตุลาคม 2482” พระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 56, (วันที่ 13 พฤศจิกายน 2482), หน้า 10.

4.2 นโยบายรัฐบาลกับการจัดตั้งสหกรณ์นิคม

การจะสร้างชาติได้นั้น ประชาชนจำเป็นต้องสร้างตนเองให้ได้เสียก่อน เมื่อมีที่ดิน มีการประกอบอาชีพ หรือมีอาชีพ ก็สามารถเลี้ยงตัวเองให้มั่นคงได้ ไม่เป็นการรัฐบาล จึงสามารถช่วยกันสร้างชาติให้มั่นคงขึ้นได้

ในการประชุมวิสามัญ สภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2483 สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 ในวันศุกร์ ที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2483 ที่ประชุมได้ลงมติรับ ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งสหกรณ์นิคม พ.ศ. 2483 และตั้งกรรมาธิการวิสามัญขึ้นคณะหนึ่งเพื่อพิจารณา⁹⁹ เป็นผลให้เกิด “พระราชบัญญัติจัดตั้งสหกรณ์นิคม พ.ศ. 2483” ขึ้น

อย่างไรก็ตามก่อนหน้านี้ได้มี “พระราชบัญญัติจัดตั้งสหกรณ์นิคมในเขตที่ดินหวงห้าม ในท้องที่จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2480” (ประกาศในปีพ.ศ. 2481) ขึ้นก่อนหน้าแล้ว โดยในข้อกำหนดต่างๆของพ.ร.บ.ดังกล่าวมีรายละเอียดค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับ พ.ร.บ.ปี 2483¹⁰⁰

พระราชบัญญัติจัดตั้งสหกรณ์นิคมดังกล่าว ให้อำนาจกรมสหกรณ์จัดตั้งนิคมเพื่อกิจการอย่างหนึ่งอย่างใดในเขตที่ดินซึ่งจัดไว้สำหรับกรนั้น โดยให้มีกรรมการไม่น้อยกว่า 3 นาย เพื่อพิจารณาสอบสวนคัดเลือกบุคคลเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์นิคม และจะหมดอำนาจเมื่อสหกรณ์นิคมนั้นได้จดทะเบียนตามกฎหมายว่าด้วยสหกรณ์แล้ว

เมื่อสมาชิกในสหกรณ์นิคมได้ทำประโยชน์ในที่ดินและปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดครบถ้วนแล้ว อธิบดีกรมสหกรณ์จะออกหนังสือสิทธิที่จะขอตราจอง ซึ่งตราว่า “ได้ทำประโยชน์แล้ว” หรือโฉนดแผนที่ให้แก่สมาชิก เมื่อรับแล้วที่ดินตามหนังสือนั้นพ้นจากการหวงห้ามทันที สมาชิกต้องจ่ายเงินค่าครอบครองที่ดินให้กรมสหกรณ์ในอัตราและวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง¹⁰¹

ทั้งนี้หลังจากมีพระราชบัญญัติจัดตั้งสหกรณ์นิคม พ.ศ. 2483 แล้ว ได้ออก

⁹⁹ “ประกาศสภาผู้แทนราษฎร เรื่องตั้งกรรมาธิการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งสหกรณ์นิคม พ.ศ. 2483” ราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 57, (วันที่ 12 พฤษภาคม 2483), หน้า 2797-2798.

¹⁰⁰ ดูรายละเอียดใน “พระราชพระราชบัญญัติจัดตั้งสหกรณ์นิคมในเขตที่ดินหวงห้าม ในท้องที่จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2480” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 55 (4 เมษายน 2481)

¹⁰¹ “พระราชบัญญัติจัดตั้งสหกรณ์นิคม พ.ศ. 2483” ราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 57, (วันที่ 24 ธันวาคม 2483), หน้า 897-901.

“กฎกระทรวงเกษตรราชการออกตามความในพระราชบัญญัติจัดตั้งสหกรณ์นิคมพ.ศ. 2483” สำหรับจัดตั้งสหกรณ์นิคมกสิกรรมในเขตที่ดินซึ่งได้หวงห้ามไว้ ในท้องที่จังหวัดเชียงใหม่

“กฎกระทรวงเกษตรราชการ ออกตามความในพระราชบัญญัติจัดตั้งสหกรณ์นิคม พ.ศ. 2483 (ฉบับ 2)” สำหรับจัดตั้งสหกรณ์นิคมกสิกรรม ในเขตหวงห้าม ตำบลนครเค็ด ตำบลในเมือง ตำบลปากน้ำ อำเภอสวรรคโลก ตำบลสามเรือน อำเภอศรีสำโรง จังหวัดสุโขทัย และตำบลพญาแมน ตำบลท่ามะเฟือง ตำบลคอรุม ตำบลไร่ฮ้อย อำเภอพิไชย จังหวัดอุตรดิตถ์

“กฎกระทรวงเกษตรราชการ ออกตามความในพระราชบัญญัติจัดตั้งสหกรณ์นิคม พ.ศ. 2483 (ฉบับ 3)” สำหรับจัดตั้งสหกรณ์นิคมเกลือในเขตหวงห้าม อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร และอำเภอบางขุนเทียน จังหวัดธนบุรี¹⁰²

จากรายงานกิจการนิคมสร้างตนเองระหว่างปี พ.ศ. 2483-2503 ของกรมประชาสงเคราะห์ ให้ข้อมูลไว้ว่า มีการจัดตั้งนิคมสร้างตนเองในท้องที่พระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี และ จังหวัดลพบุรี ในปีพ.ศ. 2483 ด้วย¹⁰³ อย่างไรก็ตามไม่สามารถหากฎกระทรวง หรือพระราชกฤษฎีกาอ้างอิงข้อมูลดังกล่าว

ในช่วงปี พ.ศ. 2483 เป็นต้นมา อาจกล่าวได้ว่ารัฐบาลสนใจ หรือเน้น การมีที่ดินทำกิน และการมีอาชีพของประชากรในประเทศเป็นอย่างมาก โดยในปี พ.ศ. 2484 รัฐบาลได้ประกาศ “พระราชบัญญัติจัดหางานให้ผู้ใช้ไร้อาชีพ พ.ศ. 2484” ขึ้น เพื่อประกาศให้ชายไทยที่บรรลุนิติภาวะทุกคนต้องมีอาชีพหรือรายได้อยู่เป็นปกติ เว้นแต่ มีอายุเกิน 50 ปีขึ้นไป, ผู้ที่กำลังรับการศึกษา, ภิกษุ สามเณรในพุทธศาสนา สติพินเพื่อน ไม่สมประกอบ หรือ เป็นผู้ที่ได้รับการอุปการะเลี้ยงดูเป็นปกติจากผู้มีหน้าที่เลี้ยงดู

หากเป็นผู้ไร้อาชีพและไม่เข้าบุคคลที่ได้รับการละเว้น ให้แจ้งต่อเจ้าหน้าที่ประจำเขตจังหวัด ข้าหลวงประจำจังหวัด มีอำนาจในการจัดหา หรือกำหนดงานให้ผู้นั้นประกอบเป็นอาชีพภายในจังหวัดนั้น หากไม่ปฏิบัติ หรือหลบหนีการปฏิบัติ จะมีบทลงโทษทางกฎหมาย¹⁰⁴

¹⁰² รวบรวมจาก “กฎกระทรวงเกษตรราชการ ออกตามความในพระราชบัญญัติจัดตั้งสหกรณ์นิคม พ.ศ. 2483”, (ฉบับ 2) และ (ฉบับ 3) ราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 57, (วันที่ 24 ธันวาคม 2483), หน้า 621-627.

¹⁰³ กรมประชาสงเคราะห์. รายงานกิจการนิคมสร้างตนเองระหว่างปี พ.ศ. 2483-2503, (พระนคร : มงคลการพิมพ์, 2504), หน้า 7-8.

¹⁰⁴ “พระราชบัญญัติจัดหางานให้ผู้ใช้ไร้อาชีพ พ.ศ. 2484” ราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 58, (วันที่ 30 กันยายน 2484), หน้า 1220-1227.

ในปี 2485 เป็นปีแรกที่จัดตั้งสหกรณ์นิคมโดยการออกพระราชบัญญัติแยกส่วนอย่างเป็นระบบมากขึ้นกว่าเมื่อปีพ.ศ. 2483 โดยจัดตั้งนิคมฝ้าย นิคมเกลือ นิคมกสิกรรม และนิคมสร้างตนเอง นิคม 4 ประเภทนี้ ตั้งอยู่ใน 7 จังหวัด ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. จัดตั้งนิคมฝ้าย ในจังหวัดสุโขทัยและจังหวัดอุตรดิตถ์ (ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2485)
2. จัดตั้งนิคมเกลือ ในจังหวัดสมุทรสาครและจังหวัดธนบุรี(ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2485)
3. จัดตั้งนิคมกสิกรรม ในจังหวัดเชียงใหม่(ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2485)
4. จัดตั้งนิคมสร้างตนเอง ในจังหวัดลพบุรีและจังหวัดสระบุรี(ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 18 สิงหาคม 2485)¹⁰⁵

สมาชิกในนิคมต่าง ๆ นั้น ได้มาจากการพิจารณาคัดเลือกของคณะกรรมการจัดตั้งนิคม โดยเลือกจากบุคคลซึ่งยังไม่มีที่ดินทำกินหรือมีแต่น้อย บุคคลผู้ไร้อาชีพ หรือ คนจรจัด ไร้ที่อยู่อาศัย

เห็นได้จาก “พระราชกฤษฎีกาควบคุมคนจรจัดและผู้ไม่ประกอบอาชีพ พ.ศ. 2485” ได้ให้อำนาจตำรวจในการสอบสวนผู้ต้องสงสัยเป็นคนจรจัดหรือผู้ไม่ได้ประกอบอาชีพ และสามารถจับกุมได้หากผู้นั้นขัดขวางการสอบสวน หากพบว่าเป็นคนจรจัดหรือผู้ไม่ได้ประกอบอาชีพให้นำตัวไปยังกรมประชาสงเคราะห์ เพื่อพิจารณามอบหมายให้ไปอยู่ในนิคมสร้างตนเอง หรือในแหล่งประกอบกิจการ หรือส่งไปทำงาน ณ ที่หนึ่งที่ใดตามความเหมาะสม พระราชกฤษฎีกาฉบับนี้ให้ไว้ควบคุมคนจรจัดและผู้ไม่ประกอบอาชีพ เพื่อความสงบเรียบร้อย ศีลธรรมอันดีของประชาชน และความปลอดภัยสาธารณะ¹⁰⁶

¹⁰⁵ เรียบเรียงจาก “พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งนิคมกสิกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2483”, “พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งนิคมฝ้ายในจังหวัดสุโขทัยและจังหวัดอุตรดิตถ์ พ.ศ. 2485”, “พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งนิคมเกลือในจังหวัดสมุทรสาครและจังหวัดธนบุรี พ.ศ. 2485” และ “พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งนิคมสร้างตนเองในจังหวัดลพบุรีและจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2485” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 59 ตอนที่ 34 และตอนที่ 54, (26 พฤษภาคม 2485 และ 18 สิงหาคม 2485), หน้า 1092-1106 และ หน้า 1464-1468. ตามลำดับ

¹⁰⁶ “พระราชกฤษฎีกาควบคุมคนจรจัดและผู้ไม่ประกอบอาชีพ พ.ศ. 2485” ราชกิจจานุเบกษาตอนที่ 81 เล่มที่ 59, (วันที่ 29 ธันวาคม 2485), หน้า 2607-2612.

ในปี พ.ศ. 2485 มีพระราชกฤษฎีกาจัดตั้งนิคมสร้างตนเองในจังหวัดลพบุรีและจังหวัดสระบุรีขึ้น โดยได้ประกาศนพระราชกฤษฎีกาในฉบับที่ 18 สิงหาคม พ.ศ.2485 ซึ่งมีผลบังคับใช้ นับตั้งแต่วันประกาศเป็นต้นไป จัดสร้างนิคมสร้างตนเองพื้นที่ละ 1 นิคม บริเวณที่ตั้งอยู่ในเขตที่ดินหวงห้ามไว้ตามพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตหวงห้ามที่ดินในท้องที่อำเภอเมืองสระบุรี อำเภอเสาให้ อำเภอแก่งคอย อำเภอหนองโคน อำเภอไชยบาดาล จังหวัดสระบุรี และอำเภอเมืองลพบุรี อำเภอโคกสำโรง และอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

จุดประสงค์การสร้างนิคมสร้างตนเองนั้นเพื่อให้ประชาชนได้มีที่ทำกินสร้างบ้านเรือนประกอบอาชีพเป็นหลักแหล่ง ซึ่งบุคคลที่มีสิทธิ์เป็นสมาชิกเข้าครอบครองที่ดินในนิคมได้นั้นต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ คือ สัญชาติไทย บรรลุนิติภาวะ ไม่เป็นผู้ทุพพลภาพ วิกลจริต หรือจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ มีความขยันขันแข็งในการประกอบอาชีพ มีความประพฤติดี และไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง หรือมีอยู่แล้วแต่เป็นจำนวนน้อยไม่พอทำกิน นอกจากนี้ยังมีการกำหนดให้แต่ละครอบครัวสามารถครอบครองที่ดินได้ไม่เกินครอบครัวละ 25 ไร่ แต่หากประกอบอาชีพบางอย่างที่มีความจำเป็นจะสามารถให้ครอบครองได้ไม่เกิน 50 ไร่

ทั้งนี้รัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุขจะแต่งตั้งกรรมการไม่น้อยกว่า 3 คน มาพิจารณาคัดเลือกบุคคลที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกในนิคม¹⁰⁷

การจัดตั้งนิคมสร้างตนเองขึ้นสะท้อนให้เห็นถึงการแนวคิดความเสมอภาคของประชาชนทั่วไป และสิทธิ์ในการสามารถครอบครองที่ดินทำกิน ซึ่งส่งเสริมให้ประชาชนที่มีกำลังความสามารถแต่ขาดพื้นที่ทำมาหากินได้เข้ามาจับจองใช้ประโยชน์จากพื้นที่ที่รกร้างว่างเปล่า ทั้งเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับประชาชน และเป็นการพัฒนาที่ดินให้เกิดประโยชน์ ซึ่งความเสมอภาคนั้นคือหนึ่งในหลัก 6 ประการ อันเป็นนโยบายหลักที่รัฐบาลคณะราษฎรได้ประกาศไว้

การสร้างชาติย่อมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสร้างตัวเองโดยตรง ถ้าทุกคนได้สร้างตนเองให้ดี และสร้างครอบครัวให้เป็นหลักฐานมั่นคง ประมวลกันเข้าแล้วก็คือชาติได้รับการสร้างให้เจริญรุ่งเรืองไปพร้อมกันในตัว ทั้งนี้โดยอาศัยงานที่แต่ละคนได้สร้างขึ้นนั่นเอง¹⁰⁸

¹⁰⁷ “พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งนิคมสร้างตนเองในจังหวัดลพบุรีและจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2485” ราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 59, (วันที่ 18 สิงหาคม 2485), หน้า 1464-1468.

¹⁰⁸ “คำปราศรัยของ พนฯ ท่านนายกรัฐมนตรีแก่ประชาชนชาวไทยทั้งหมด ในโอกาสกษัตริย์แห่งงานเฉลิมฉลองวันชาติ 24 มิถุนายน 2485” พระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 59 ตอนที่ 46, (วันที่ 24 มิถุนายน 2485), หน้า 1722.

บทที่ 3

ผลสะท้อนจากบริบททางการเมืองและนโยบายภาครัฐต่อการผังเมือง

ความหมายและขอบเขตของ “การเมือง” คือ แนวคิด อุดมการณ์ พฤติกรรม และระเบียบแบบแผนของการที่มนุษย์ปฏิบัติต่อกันในสังคม การเมืองเป็นเรื่องของการใช้อำนาจและการถูกใช้อำนาจในทางการปกครองต่อกัน นอกจากนี้ ยังเกี่ยวกับผลประโยชน์ และค่านิยมของคนในการปฏิบัติต่อกัน ขอบเขตของการเมือง จึงรวมไปถึงการปกครอง การใช้อำนาจในทางการปกครองและการบริหารประเทศ

บริบททางการเมือง ซึ่งรวมถึงการปกครอง การบริหารประเทศนั้นมีบทบาทและผลกระทบต่อการเมืองของประเทศ ทั้งด้านการกำหนดนโยบายการผังเมืองของรัฐบาล รวมถึงการกำหนดทิศทางการพัฒนา ขอบเขตการขยายตัวของเมือง และการนำนโยบายไปใช้ปฏิบัติจริง

1. “เมือง” กับการเปลี่ยนผ่านทางการปกครอง

1.1 เมือง ความหมายและการตีความ

ราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของ เมืองไว้ว่า เมือง หมายถึง เขตซึ่งเคยเป็นเมืองสำคัญในระดับจังหวัด ต่อมาถูกลดฐานะเป็นอำเภอ และ เขตซึ่งเป็นที่ชุมชนและเป็นที่ตั้งศาลากลางจังหวัด ซึ่งในครั้งก่อน ถ้าเป็นเมืองใหญ่หมายถึงเขตภายในกำแพงเมือง¹⁰⁹

เมือง ในคำนิยามจากหนังสือ การบริหารการพัฒนา: ความหมาย เนื้อหา แนวทาง และปัญหา ของดิน ปรัชญพฤทธิ คือ บริเวณ หรือสถานที่ตั้งถิ่นฐานของประชากรจำนวนหนึ่ง และประชากรเหล่านี้จะต้องมีความหนาแน่นต่อพื้นที่พอสมควร (จำนวนประชากร หรือจำนวนความหนาแน่นของประชากร มีค่ากำหนดต่างออกไปในแต่ละประเทศ)¹¹⁰

¹⁰⁹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2556)

¹¹⁰ ดิน ปรัชญพฤทธิ, การบริหารการพัฒนา: ความหมาย เนื้อหา แนวทาง และปัญหา (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551) หน้า 312.

คำจำกัดความของเมือง ในหนังสือ วิวัฒนาการชุมชนและการผังเมือง ของวรรณรินทร์ พัฒนะอนอก หมายถึง บริเวณที่มนุษย์ตั้งถิ่นฐานรวมกันอย่างหนาแน่น ประกอบด้วยอาคารบ้านเรือนมั่นคงถาวร ประชากรมีอาชีพหลากหลาย มีระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และระบบบริหารภายใต้ กฎระเบียบของสังคมและวัฒนธรรมอันต่อเนื่องยาวนาน อันเกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ ทั้งสิ้นโดยขยายตัวจากชุมชนเล็กๆจนเป็นเมือง¹¹¹

ดังนั้นนิยาม “เมือง” คือ ชุมชนสำคัญที่มีประชากรตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันอย่างหนาแน่นในระดับหนึ่ง มีอาคารบ้านเรือนคงทนถาวร มีระบบการปกครองเมือง ระเบียบสังคมและวัฒนธรรมที่ยึดถือปฏิบัติ มีระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการตามสมควร

สำหรับพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานและการสร้างเมืองที่สามารถพัฒนาจากชุมชนขึ้นเป็นรัฐได้นั้น รัฐในดินแดนแถบประเทศไทย มักเริ่มจากการที่เป็นชุมชนขนาดเล็กในแหล่งทรัพยากรหายาก อาทิเช่นบริเวณที่สามารถล่องเรือได้ บริเวณที่พบแหล่งเกลือ หรือบริเวณที่ราบลุ่มน้ำชายทะเลซึ่งสามารถติดต่อค้าขายกับภายนอกได้ กลุ่มคนที่เข้ามาใช้พื้นที่บริเวณดังกล่าวจึงเป็นกลุ่มคนหลากหลายเผ่าพันธุ์ชนชาติ ไม่เฉพาะแค่กลุ่มคนท้องถิ่นเดิม หรือกลุ่มสายตระกูลเดียวกันเพียงเฉพาะ จึงเกิดความจำเป็นที่จะต้องสร้างระบบการเมืองและวัฒนธรรมบูรณาการขึ้นเพื่อจัดการความหลากหลายดังกล่าว¹¹²

ซึ่งการจึกระเบียบเมือง รวมถึงการจัดระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการของเมืองนั้น ขึ้นอยู่กับนโยบายของรัฐเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ระบบการปกครองของรัฐมีส่วนในการสร้างวัฒนธรรมและระเบียบสังคม ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง ย่อมมีส่วนในการเปลี่ยนแปลง “เมือง” ด้วยเช่นกัน

1.2 เมือง ในการปกครองโดยระบอบอำนาจพระมหากษัตริย์

วิวัฒนาการระบบการปกครองของประเทศ ระบบการปกครองเกิดขึ้นมาพร้อมชุมชนและสังคมมนุษย์ การเกิดผู้ปกครองหรือหัวหน้ากลุ่มอาจเกิดขึ้นจากความอาวุโสหรือเชี่ยวชาญด้านหนึ่งด้านใดเป็นพิเศษหรือเกิดจากการเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ(หมอผี) การเกิดขึ้นของหัวหน้า ผู้ปกครอง หรือผู้ชี้นำดังกล่าวนี้ เกิดขึ้นเพื่อการควบคุมพฤติกรรมของคนใน

¹¹¹ วรรณรินทร์ พัฒนะอนอก. วิวัฒนาการชุมชนและการผังเมือง. (ปทุมธานี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต, 2543). หน้า 2-2.

¹¹² ศรีศักร วัลลิโภดม, สยามประเทศ. (กรุงเทพฯ: มติชน, 2547)หน้า 91-92

กลุ่ม หรือเป็นผู้ควบคุมการจัดสรรหน้าที่ความรับผิดชอบ แบ่งผลประโยชน์ต่างๆของคนในกลุ่ม เป็นต้น ซึ่งไม่ได้มีการแบ่งชนชั้นกันอย่างเป็นทางการนัก ต่อมาเมื่อแต่ละกลุ่มมีการต่อสู้กันเพื่อยึดทรัพยากรและแหล่งการผลิตของอีกกลุ่ม กลุ่มที่พ่ายแพ้กลายเป็นเชลย และกลายเป็นสังคมในระบบทาสขึ้นมาทั้งนี้ระบบทาสดังกล่าวได้พัฒนากลายเป็นสังคมในระบบศักดินาในที่สุด¹¹³

ระบบศักดินา(Feudalism)เป็นระบบที่เกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง โดยในยุโรป ระบบศักดินาเกิดขึ้นตั้งแต่ในสมัยจักรวรรดิโรมัน และในประเทศไทย ระบบศักดินาเกิดขึ้นตั้งแต่ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง)และเริ่มเป็นระบบระเบียบในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถซึ่งทรงออกกฎหมาย “พระอัยการตำแหน่งนาพลเรือน และนาทหารหัวเมือง”ในปีพ.ศ. 1998 โดยตำแหน่งนาพลเรือนมี 28 มาตรฐานาทหารมีจำนวน 3 มาตรฐานา ซึ่งเป็นการแจกแจงรายละเอียดศักดินาตามฐานะในสังคมของบุคคลต่างๆเช่น พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง นางสนม นักบวช ไพร่ ทาส เป็นต้น ยกตัวอย่างเช่น พระมหากษัตริย์จะมีศักดินา 100,000 ไร่ หม่อมเจ้าจะมีศักดินา 2,500 ไร่ หม่อมราชวงศ์จะมีศักดินา 500 ไร่ นางสนมเอกมีศักดินา 1,000 ไร่ ไพร่มีศักดินา 15 ไร่ และทาสมี 5 ไร่ ตามลำดับ ทั้งนี้บทบาทและหน้าที่ของศักดินาได้มีการถกเถียงกันอย่างกว้างขวาง โดยแบบเป็น 2 ความคิดเห็นคือ หนึ่งศักดินาคือตัวกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ และแลละสิทธิของขุนนาง รวมถึงไพร่และทาส นักวิชาการที่มีความเห็นในแนวทางนี้ได้แก่ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช, ดร.บุญกร กาญจนจารี, ศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช ฯลฯ และสองศักดินาเป็นระบบที่ว่าด้วยเรื่องกรรมสิทธิ์และอำนาจในการครอบครองที่ดินจริงๆ และสามารถเกณฑ์แรงงานทาสภายในสังกัดที่นาเพื่อทำผลประโยชน์ต่างๆแก่มูลนายได้ ทั้งนี้เนื่องจากในระบบศักดินานั้น ไม่ได้มีการให้เบี้ยหวัดเงินเดือนแก่ขุนนางแต่ให้ที่นาตามฐานะเพื่อไปหาผลประโยชน์แทน ทั้งนี้นักวิชาการที่มีความเห็นแนวทางนี้ได้แก่ หม่อมเจ้าหญิงสิรินธร พานิช เสนอ โสณกุล, ศาสตราจารย์ รุ่ง ศยามานนท์, ศาสตราจารย์ วราสวงศ์ พงศบุตร และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เป็นต้น ทั้งนี้ระบบศักดินานั้นเป็นเรื่องของการพระราชทานที่ดินของพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินทั้งราชอาณาจักร บวกกับขุนนางไม่มีเงินเดือนแต่ที่ดินที่พระราชทานให้ตามกำหนดศักดินา ไม่ได้หมายความว่าทุกคนได้ที่ทำกินจริงตามที่ได้กำหนดเอาไว้

¹¹³ จิตร ภูมิศักดิ์, โฉมหน้าศักดินาไทย: บทวิเคราะห์สังคมไทยอันทำร้ายยุคสมัย ก่อนกลายเป็น "หนังสือต้องห้าม". (นนทบุรี : ศรีปัญญา, 2550). 37-38.

ในกฎหมาย โดยการผลิตในระบบศักดินานี้อาศัยไพร่ในสังกัด ในการผลิตทรัพยากร¹¹⁴ ระบบศักดินาถูกใช้เรื่อยมาจนกระทั่งถึงในสมัยรัตนโกสินทร์

การกระจายอำนาจในระบบศักดินานี้ก่อให้เกิดอำนาจการปกครองหัวเมืองในดินแดนเป็นหลายระดับ คือหัวเมืองชั้นใน หัวเมืองชั้นนอก และหัวเมืองประเทศราช โดยแยกศูนย์กลางการปกครองหัวเมืองต่างๆเป็นหลายศูนย์ โดยในปลายสมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์นั้นแบ่งฝ่ายการปกครองหัวเมืองออกเป็น 3 ฝ่าย คือ อัครมหาเสนาบดีมหาดไทยหรือสมุหนายกบังคับบัญชาหัวเมืองเหนือ อัครเสนาบดีกลาโหมหรือสมุหพระกลาโหมบังคับบัญชาหัวเมืองใต้ การทำในสังกัดเจ้าพระยาพระคลังบังคับบัญชาหัวเมืองชายทะเล ซึ่งอำนาจของศูนย์บังคับบัญชากับหัวเมืองในสังกัดเหล่านี้ต่างผูกด้วยอำนาจและผลประโยชน์อย่างมหาศาล โดยแต่ละเมืองมีอำนาจในการควบคุมไพร่พล เก็บภาษีอากร และดำเนินการกิจการต่างๆโดยอิสระ ซึ่งการกระจายอำนาจการปกครองในระบบนี้ทำให้อำนาจส่วนกลางเข้าไปดูแลหัวเมืองต่างๆได้ไม่เต็มที่และอำนาจการปกครองราชอาณาจักรไม่เป็นเอกภาพ โดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเรียกการกระจายอำนาจการปกครองในแบบนี้ว่าแบบ “กินเมือง” ซึ่งหมายความว่าเจ้าเมืองมีหน้าที่ในการปกครองเมืองในการดูแลของตนให้ราษฎรมีความสุข อยู่ดีกินดี เมืองมีความเจริญรุ่งเรืองตามเหมาะสม โดยราษฎรจะต้องให้แรงงานช่วยงานเมือง(ตามระบบไพร่สังกัดมุกนาย) หรือส่งด้วยเป็นสิ่งของ ตามที่ผลิตได้ หรือหามาได้ หรือเบี้ย(ไพร่ส่วย) จำนวนตามสมควรให้แก่เจ้าเมืองจัดสรรใช้สอยบำรุงเมืองและเสียบางส่วนให้ส่วนกลาง ทั้งนี้ความสัมพันธ์ของหัวเมืองกับรัฐกลางเป็นไปอย่างหลวมๆ¹¹⁵ อำนาจทางการปกครองประเทศไม่ได้เป็นเอกภาพมากนัก

ทั้งนี้ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้เกิดระบบการเก็บภาษีแบบ “เจ้าภาษีนายอากรขึ้น” โดยเจ้าภาษีนายอากรจะทำการประมูลพื้นที่เก็บภาษีอากรไปจากรัฐและเรียกเก็บภาษีให้ได้ตามจำนวนที่ได้ประมูลไว้ ส่วนที่เหลือจากนั้นถือเป็นผลประโยชน์ของนายอากร ซึ่งเจ้าภาษีนายอากรส่วนมากมักเป็นชาวจีนที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านเศรษฐกิจมากกว่า โดยนายอากรมีลักษณะถึงขุนนางจะมีอำนาจเทียบเท่าเจ้าเมือง(ในเขตภาษีของตน) และได้รับสิทธิพิเศษบางประการและได้รับการยกเว้นการเกณฑ์ทุกชนิด ระบบการเก็บภาษีแบบนี้ทำให้เกิดชนชั้นใหม่ในสังคมไทย ในสมัยรัชกาลที่ 3-4 นับว่าเป็นยุคทองของการเก็บภาษีอากรเข้ารัฐ อย่างไรก็ตามกลับทำให้ช่องว่างระหว่าง

¹¹⁴ วิภาวี วิจิตรบัณฑิต, “สถาบันเศรษฐกิจในแง่สังคม” เอกสารการสอนชุดสังคมไทย หน่วยที่ 5-10. (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช) 155-157.

¹¹⁵ สมเกียรติ วันทะนะ, “ปัญหาและความขัดแย้งในสังคมไทย” เอกสารการสอนชุดสังคมไทยหน่วยที่ 11-15. (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช) 68.

ผู้ปกครองกับราษฎรกว้างขึ้นไปอีก ราษฎรถูกขูดรีดภาษี ในขณะที่เดียวกันก็ยังคงมีการเกณฑ์แรงงานไพร่ในระบบศักดินาอยู่เช่นเดิม¹¹⁶

อย่างไรก็ตามก่อนการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษในพ.ศ. 2398 ในสมัยรัชกาลที่ 4 ระบบเศรษฐกิจของประเทศยังเป็นแบบเพื่อการยังชีพเป็นหลัก คือเป็นการผลิตเพื่อการอุปโภคบริโภคในครัวเรือนมากกว่าเพื่อการค้า แต่ภายหลังสนธิสัญญาเบาว์ริงสภาพเศรษฐกิจเพื่อยังชีพเปลี่ยนไปเป็นเศรษฐกิจที่ผลิตเพื่อการตลาดอย่างรวดเร็ว โดยสินค้าของสยามเป็นที่ต้องการของตลาดโลก อาทิ ข้าวในภาคกลาง ป่าไม้ในภาคเหนือ และหม้อเงินแร่ในภาคใต้ เป็นต้น¹¹⁷ มีการใช้เครื่องจักรสมัยใหม่ในการทำโรงสี หม้อเงิน ถนอม และอื่นๆ เป็นต้น อุตสาหกรรมพื้นเมือง อาทิ เช่น การทอผ้าลุ่มสลวย เนื่องจากกาซื้อผ้าสำเร็จรูปสินค้าจากต่างประเทศง่ายและสะดวกกว่า จึงหันไปผลิตข้าวเป็นหลักอย่างเดียวแทน ทำให้สยามกลายเป็นแหล่งผลิตวัตถุดิบให้ต่างชาติ ข้าว ไม่สักดีบุก กลายเป็นสินค้าส่งออกสำคัญ และเป็นตลาดสินค้าให้กับต่างชาติ โดยการนำเข้าเครื่องจักรกลและสินค้าสำเร็จรูปอื่นๆ การค้าดังกล่าวให้ผลประโยชน์กับต่างชาติ(โดยเฉพาะประเทศจักรวรรดินิยม)อย่างเต็มที่¹¹⁸

การขยายอิทธิพลของประเทศตะวันตกในภูมิภาคนี้มองว่าเป็นภัยต่อสถานะของกรุงเทพฯ สมัยรัชกาลที่ 5 จึงมีการปฏิรูปครั้งใหญ่ขึ้นเพื่อแก้ไขความไร้เอกภาพการปกครองของสยามแต่เดิม เพื่อยืนยันสิทธิและอำนาจเหนือดินแดนที่เหลืออยู่ การปฏิรูปครั้งนี้นับว่าสยามได้มีแบบแผนการปกครองตามรูปแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างแท้จริงขึ้นเป็นครั้งแรก โดยผ่านกระบวนการดังต่อไปนี้¹¹⁹

1. ทรงแถลงพระบรมราชโองการแก้ไขการปกครองแผ่นดิน พ.ศ. 2430
2. พระบรมราชโองการประกาศแต่งตั้งตำแหน่งเสนาบดี วันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2435
3. ประกาศจัดป็นหน้าที่ระหว่างกระทรวงกลาโหมกับกระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2437
4. การปกครองหัวเมืองแบบเทศาภิบาล พ.ศ. 2437
5. พระราชบัญญัติการปกครองท้องที่ พ.ศ. 2440
6. ข้อบังคับลักษณะการปกครองหัวเมือง พ.ศ. 2441
7. พระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหาร พ.ศ. 2448

¹¹⁶ วิภาวี วิจิตรบันดาล, อ้างถึงแล้ว, 164.

¹¹⁷ สมเกียรติ วันทะนะ, อ้างถึงแล้ว, 67.

¹¹⁸ วิภาวี วิจิตรบันดาล, อ้างถึงแล้ว, 167.

¹¹⁹ สมเกียรติ วันทะนะ, อ้างถึงแล้ว, 69-70.

8. การเก็บเงินค่าราชการแทนการผูกปี้แก่คนจีน พ.ศ. 2452 เป็นต้น

การปกครองแบบเทศาภิบาล มีการจัดตั้งกระทรวงต่างๆขึ้นเพื่อทำหน้าที่เป็นรัฐบาลกลางกำหนดแผนการบริหารราชการภายในราชอาณาจักร โดยมีการจัดการปกครองหัวเมืองโดยการตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้น ในแต่ละมณฑลรวมแต่ละเมืองไว้ตามความสะดวกและความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่(เมืองแต่ละเมืองนี้ต่อมาเรียกว่าจังหวัด) มีสมุหเทศาภิบาล(ข้าราชการที่ได้รับความไว้วางใจจากรัฐบาลกลางตำแหน่งรองจากเสนาบดีเจ้ากระทรวง)เป็นผู้บัญชาการทั้งปวงตามแบบแผนเดียวกันทั่วราชอาณาจักร ซึ่งการจัดตั้งมณฑลต่างๆนั้นทำอย่างค่อยเป็นค่อยไปโดยใช้เวลาจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาล 10 กว่าปี ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2437-2449¹²⁰ ซึ่งเป็นการปกครองประเทศแบบรวมศูนย์อำนาจอย่างเบ็ดเสร็จโดยแท้จริง

ทั้งนี้การตั้งเจ้าทรงกรมเป็นชื่อเมือง(มณฑล)ต่างๆในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากระบบฐานันดรเชื้อพระวงศ์และขุนนางของยุโรปนั้น อาจเป็นการเปลี่ยนถ่ายความสำคัญของระบบศักดินา และเจ้าทรงกรมแบบเก่า ที่ยกเลิกระบบไพร่ประจำกรมและการสีกเลกเข้าสังกัดนายลง มาเป็นการสถาปนาพระโอรสและพระธิดาคัดสำคัญๆให้เป็นเจ้าต่างกรม และพระราชทานชื่อเมืองสร้อยท้ายตามสำคัญความสำคัญของเมืองเหล่านั้น ในทางหนึ่งเพื่อเป็นการเน้นย้ำถึงเมืองในราชอาณาจักร อีกทางหนึ่งเพื่อแทนสัญลักษณ์การเป็นเจ้าของเมืองมีอำนาจเหนือเมืองนั้นๆ

หลังการปฏิรูประบบการปกครองเป็นแบบเทศาภิบาลในสมัยรัชกาลที่ 5 ระบบการปกครองถูกรวบเข้าส่วนกลางมากขึ้น การพัฒนาและการดูแลเมืองในส่วนภูมิภาคไม่ได้เป็นหน้าที่เฉพาะแต่เจ้าเมืองอีกต่อไป เจ้าเมืองไม่ได้มีอำนาจเทียบเท่าระบบราชการเดิม ความสำคัญของการดูแลรักษาเมืองและการพัฒนาเมือง ขึ้นอยู่กับยุทธศาสตร์หลักของรัฐบาลกลาง และซึ่งสมุหเทศาภิบาลเป็นผู้รับสนองนโยบายลงไปใช้ปฏิบัติ ซึ่งเป็นแนวทางของระบบราชการที่ใช้กันในสมัยต่อมา จนกระทั่งถึงจนสมัยรัชกาลที่ 7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์จึงสิ้นสุดการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ลง และเปลี่ยนเป็นระบบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข(ราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ)

ความชอบธรรมทางการเมืองและการอ้างสิทธิ์ในอำนาจการปกครองของกษัตริย์ อิงอยู่กับความเชื่อดั้งเดิมของผู้คนทางด้านไสยศาสตร์ คือความเชื่อในเรื่องวิญญูณและการนับถือผี และความเชื่อที่รับมาจากอิทธิพลภายนอก อาทิความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและพุทธในทางด้านสังคม กษัตริย์ พิธีกรรม ความเชื่อเรื่องโลกและกรรม เป็นต้น ซึ่งความคิดและความเชื่อ

¹²⁰ เรื่องเดียวกัน, 69.

เหล่านี้มีความสำคัญกับการเมืองและกาปกครองเป็นอย่างมากตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยการอ้างความชอบธรรมของกษัตริย์เกิดจากกระบวนการดังนี้¹²¹

1. ความเชื่อทางการเมืองแบบ ชรามราชาและเทวราชา ตั้งแต่สมัยพระชรามราชาลิไท ซึ่งทรงโยงศาสนาพุทธเข้ากับการปกครองของกษัตริย์ โดยราชาที่ครองแผ่นดินต้องทรงไว้ซึ่งพุทธชราม ต้องอาศัยคำสั่งสอนของศาสนาเป็นแนวทางในการปฏิบัติตน ยึดมั่นในหลักทศพิธราชชราม จักรวรรดิวัตร และพระราชจรรยาวัตร เป็นต้น เป็นความเชื่อตามหลักชรามราชา ส่วนความเชื่อทางการเมืองแบบเทวราชา เป็นความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมเขมร ซึ่งได้รับมาจากอารยชรามอินเดียอีกทอดหนึ่งผ่านทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยเชื่อว่าพระมหากษัตริย์เป็นอวตารของพระผู้เป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์ และเมื่อกษัตริย์หมายถึงเทพเจ้า จึงมีการสร้างระเบียบแบบแผนต่างๆ เพื่อให้สอดคล้องกับความศักดิ์สิทธิ์และความยิ่งใหญ่ของพระองค์ ซึ่งอาณาจักรอยุธยาได้รับความเชื่อเทวราชานี้มาอีกทีหนึ่ง

ประเพณีของกษัตริย์สยามนั้นอ้างว่ากษัตริย์ทรงเป็น “สมมุติเทวดา” โดยตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมา กษัตริย์อ้างความเป็นเทพ 2 พระองค์ คือ พระนารายณ์หรือพระชราม และพระอินทร์ เห็นได้จากชื่อของกรุงศรีอยุธยา “กรุงเทพมหานครบวรทวารวดีศรีอยุธยาฯ” ซึ่ง ศรีอยุธยาฯ เป็นชื่อของเมืองหลวงของพระชราม “ทวารวดี” เป็นชื่อเมืองของพระกฤษณะซึ่งเป็นอวตารของพระนารายณ์ ส่วน “เทพนคร”, “กรุงเทพมหานคร” เป็นเมืองของพระอินทร์ เป็นต้น¹²² สอดคล้องกับชื่อปฐมกษัตริย์ของกรุงศรีอยุธยาฯ ซึ่งสถาปนาพระนามของพระองค์เป็น “สมเด็จพระชรามาชิตี” หรือรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งมีพระนามในพระสุพรรณบัฏคือ “พระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชรามาธิฯ” ซึ่งคือพระชรามผู้เป็นใหญ่ เช่นเดียวกัน¹²³ ซึ่งนอกจากนี้แล้วยังมีพิธีกรรมจำนวนมากเกี่ยวกับการขึ้นครองราชย์ของกษัตริย์ที่แสดงให้เห็นว่าฐานะของพระองค์ได้ถูกเปลี่ยนให้กลายเป็นสมมุติเทพ เช่น พระบรมราชาภิเษก พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา เป็นต้น

¹²¹ จุมพล หนิมพานิช, “ความเชื่อกับการเมืองไทย” เอกสารการสอนชุดสังคมไทย หน่วยที่ 5-10. (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยชรามราช) 127-129.

¹²² ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน จิตร ภูมิศักดิ์, สังคมไทยในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยศรีอยุธยา. (กรุงเทพฯ : ไม้งาม, 2526), 337-395, อ้างถึงใน สมเกียรติ วันทะนะ, อ้างถึงแล้ว, 72.

¹²³ ญัฐภัทร จันทวิช, พระราชพิธีบรมราชาภิเษก. (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2530), 25, อ้างถึงใน สมเกียรติ วันทะนะ, อ้างถึงแล้ว, 72.

2.การสร้างความชอบธรรม David Apter กล่าวว่า การสร้างความชอบธรรมทำได้ 2 วิธี คือ การสร้างความชอบธรรมโดยจารีตประเพณี และการสร้างความชอบธรรมโดยใช้อำนาจและความสามารถของผู้ปกครอง¹²⁴

รัฐสร้างความชอบธรรมโดยใช้ความคิด ความเชื่อ ค่านิยมซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรม อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมเป็นเกณฑ์ทางวัฒนธรรมและจารีตนิยมที่ประชาชนยึดถือร่วมกัน ตัวอย่างเช่น พระยาสิทธิไท ใช้พระนิพนธ์ไตรภูมิพระร่วงเพื่อผลประโยชน์ทางกฎหมาย และเสริมอำนาจของพระองค์และขยายอำนาจของพระราชอาณาจักร¹²⁵ หรือในสมัยรัชการที่ 1 และรัชกาลต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้รวมพลังจากจารีตมาสนับสนุนความชอบธรรมในการปกครองโดยการสร้าง โบสถ์, วิหาร, รวบรวมพระไตรปิฎก, อุปการะสถาบันสงฆ์ และสนับสนุนการศาสนา เป็นต้น¹²⁶

สร้างความชอบธรรมโดยใช้ความสามารถของรัฐหรือผู้ปกครองในการตอบสนองความต้องการต่างๆให้กับประชาชน หรือในการสงครามและการปกครอง ตัวอย่างเช่น กรณีหลังการสวรรคตของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 แห่งกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระรามาธิบดีพระโอรส(ครองเมืองลพบุรี)เสด็จมาขึ้นครองราชย์ต่อ แต่เมื่อสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว)ยกทัพมาจากสุพรรณภูมิ พระรามศราก็ได้ยกราชสมบัตินั้นแก่ขุนหลวงพะงั่วพระมาตุลาของพระองค์แทน

3.ขนบธรรมเนียมประเพณี ขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมไทยสืบทอดมาจากความเชื่อทางด้านศาสนาและความเชื่อทางด้านวิญญาณ สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจมีผลต่อกระบวนการผลิตและบริ โภคทรัพย์ากร โดยมีองค์ประกอบด้านศาสนา ดาราศาสตร์ วิญญาณศาสตร์ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ซึ่งขนบธรรมเนียมเหล่านี้ หลายๆเรื่องเกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง อาทิเช่น การให้ความสำคัญกับผู้อาวุโส ทั้งคุณวุฒิ วิทยุฒิ และชาติวุฒิ ซึ่งเมื่อเปลี่ยนมาเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยแล้ว ขนบธรรมเนียมประเพณีเหล่านี้บางส่วนกลายเป็นอุปสรรคทันที¹²⁷

¹²⁴ David Apter, **The Politics of Modernization**. (Chicago University Press, 1905), 343-380, อ้างถึงใน จุมพล หนีมพานิช, อ้างถึงแล้ว, 128.

¹²⁵ ชลธิชา กัดต่ออยู่, **ไตรภูมิพระร่วง วรรณคดีของประชาชน**. (พระนคร, 2517), อ้างถึงใน จุมพล หนีมพานิช, อ้างถึงแล้ว, 128.

¹²⁶ จุมพล หนีมพานิช, อ้างถึงแล้ว, 128.

¹²⁷ จุมพล หนีมพานิช, อ้างถึงแล้ว, 128.

สมมุติเทพกับรูปแบบการสร้างเมือง การอ้างความเป็นเทวราช หรือจักรพรรดิราช ดังกล่าวมีความสำคัญมากในการสร้างบ้านแปงเมือง ทั้งการผังเมืองและการเมืองการปกครอง กล่าวคือการปกครองที่อ้างถึงอำนาจและความศักดิ์สิทธิ์ของกษัตริย์ และการให้อำนาจการปกครอง สืบทอดไปยังสายตระกูลหรือขุนนางอื่นๆ รวมถึงการสร้างเมืองและพื้นที่ในเมือง โดยเมื่อ กษัตริย์เปรียบเสมือนเทพ หรือราชาในหมู่เทพบนมนุษย์โลก เมืองของกษัตริย์นั้นจึงเสมือนการ จำลองที่ประทับของเทพเจ้าลงมาสร้างไว้ยังโลกมนุษย์ การวางผังเมืองในสมัยโบราณนอกจากจะ เพื่อการยุทธศาสตร์แล้วจึงเป็นการวางแผนผังเพื่อให้สอดคล้องกับคติดังกล่าว

วรรณกรรมทางศาสนาจำนวนมากกล่าวระบบเลขจำนวน 5 และ 9 กล่าวคือหน่วย การเมือง หรือการแผ่ขยายตามทิศต่างๆในรูปแบบเลขาคณิต 4 หรือ 8 หน่วย ที่ล้อมรอบหน่วย ศูนย์กลางไว้ นี่เป็นโครงสร้างทางสังคมและโครงสร้างที่เป็นสัญลักษณ์ของการปกครองในเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ เช่นกษัตริย์พม่าทรงมีมเหสีเอก 4 องค์ และมเหสีรอง 4 องค์ ซึ่งมีชื่อว่า ราชนีแห่ง ทิศเหนือของพระราชวัง ราชนีแห่งทิศตะวันตกของพระราชวัง เป็นต้น ห้องบรรทมของพระ นางล้อมท้องพระโรงของกษัตริย์เป็นวงกลม กษัตริย์จะประทับอยู่บนบัลลังก์ ซึ่งประดับไปด้วย สัญลักษณ์ต่างๆของท้าวโลกบาล และสี่ขงตามค่านั่ง 4 ของเขาพระสุเมรุอันเป็นแบบจำลองของ เสนาบดี 4 ฝ่าย โดยแต่ละฝ่ายปกครอง 1 ใน 4 ส่วนของนครหลวง¹²⁸

บทพรรณนาลักษณะปราสาท เวชยันต์ ของพระอินทร์ที่ปรากฏในชาดก รวมไปถึง พงศาวดารลังกา และคัมภีร์ต่างๆ ทำให้เกิดการสร้างเมืองหลวงเลียนแบบเทวนคร โดยมี พระราชวังของกษัตริย์เป็นปราสาทเวชยันต์เป็นศูนย์กลาง อาณาจักรจะมีลักษณะเป็นมณฑลหลาย ชั้นไม่ว่าอาณาเขตจะขยายออกไปเช่นไร แต่จะมีรูปสัญลักษณ์เป็นมณฑลจัตุรัส โดยแบ่งออกเป็น 4 ส่วนตามแกนทิศที่ตัดกันตรงจุดศูนย์กลาง ซ้อนกันเป็นชั้นๆ สอดคล้องกันจากใหญ่ไปหาเล็ก โดย ศูนย์กลางของอาณาจักรคือนครหลวง ศูนย์กลางนครหลวงคือราชวัง ศูนย์กลางราชวังคือท้องพระ โรง และศูนย์กลางท้องพระโรงคือพระราชบัลลังก์ เป็นต้น ตัวอย่างเช่น

เมืองพะโคโดยการสร้างเมืองและพระราชวังคล้ายเป็นมณฑลขนาดย่อ หันทิศทางรับกัน ในแกนทิศตะวันออก-ตะวันตก เหนือ-ใต้ มีพระราชวังเป็นศูนย์กลาง ศูนย์กลางพระราชวังเป็นท้อง พระโรง ซึ่งกลางท้องพระโรงทำหลังคาทรงปราสาทซ้อนชั้นเรียกว่าปัยตัตต แทนเขาพระสุเมรุ ซึ่ง ตรงกับที่ตั้งของบัลลังก์ภายในปราสาท ประดับด้วยรูปพระอินทร์ เทพบริวารทั้ง 32 องค์ ท้าวจตุ

¹²⁸ เอเดรียน สนอดกราส; ภัทรพร ศรีกาญจน และ ธรรมเกียรติ กันอริ บรรณาธิการ.

โลกบาล และนกงูกับกระต่ายสัญลักษณ์ของพระอาทิตย์และพระจันทร์¹²⁹ จำลองเทวนครอย่างย่อ โดยมีกษัตริย์แทนองค์พระอินทร์ประทับอยู่ ณ ศูนย์กลางจักรวาล

กรุงมณฑล ค.ศ. 1897 มีแผนผังเป็นสี่เหลี่ยม ซึ่งแต่ละด้านมีประตู 3 ประตู รวมเป็น 2 ประตู ซึ่งแต่ละประตูแทนจักราศี หมู่ดาวที่โคจรรอบเขาพระสุเมรุซึ่งคือพระราชวังหลวง โดยวังสร้างก่อนไปทางด้านทิศตะวันออก แทนสัญลักษณ์อาทิตย์ยามรุ่งอรุณ หลังคั่ววากลางท้องพระโรงทำเป็นปราสาทชั้นซ้อน 7 ชั้นแทนเขาพระสุเมรุ ด้านล่างในแนวแกนเดียวกัน ประดิษฐานพระราชบัลลังก์¹³⁰

พระนครคีรี สมัยรัชกาลที่ 4 มีพระที่นั่งเวียงชัยตัวเดียวปราสาทเป็นจุดตัดศูนย์กลางและมีอาคารอื่นๆสร้างขึ้นลดหลั่นไปตามแนวทิศตะวันออก-ตะวันตก เหนือ-ใต้ มีป้อม 4 ทิศซึ่งตั้งชื่อตามท้าวจตุโลกบาล ทั้ง 4 ทิศ และใช้พระอาทิตย์กับพระจันทร์ในการตั้งชื่อประตูในพระมหารัชมณฑลชั้นใน เป็นต้น

1.3 เมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ในปี พ.ศ. 2475 พรรคคณะราษฎรได้เข้ามาบริหารประเทศ นับเป็นช่วงเวลาหัวเลี้ยวหัวต่อทางการเมืองเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ณ เวลานั้นมีพรรคคณะราษฎรเป็นพรรคการเมืองเพียงพรรคเดียว โดยอ้างสภาพการณ์ขณะนั้นไม่เอื้อต่อการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นอีก อาจทำให้เกิดการแตกแยกเป็นกลุ่มอาจเป็นผลร้ายมากกว่าผลดี ทำให้เกิดความขัดแย้งกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงมองว่าท่านนี้ไม่ได้ปฏิบัติตามอย่างระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง¹³¹ เป็นฉนวนเหตุหนึ่งให้ทรงสละราชสมบัติในปี พ.ศ. 2477

การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยในระยะแรกนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นการเปลี่ยนการบริหารการปกครองประเทศจากกษัตริย์ผู้กลุ่มการเมืองคณะราษฎรเท่านั้น และไม่ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตหลักของประชาชนทั่วไปมากนัก ดังนั้นการจัดการเมืองยังคงเป็นการทำตามนโยบายส่วนกลางสู่ภูมิภาคดังเช่นที่รัชกาลที่ 5 ได้ทรงปูทางเอาไว้แล้ว

อย่างไรก็ตามความสำคัญของ เมือง ภายใต้ระบบประชาธิปไตย ย่อมมีความสำคัญขึ้นกว่าในระบบเก่า โดยเฉพาะยังเมืองของจังหวัดเล็กๆ ซึ่งการปกครองแบบเก่าจะใช้วิธีปกครองแบบ

¹²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 68.

¹³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 69.

¹³¹ ไพบุลย์ ช่างเรียน, สังคมการเมือง และการปกครองของไทย (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2520) หน้า 86.

ถ่ายความสำคัญออกไปเป็นทอดๆ คือรัฐกลางส่งขุนนางสนิทลงไปปกครองเมืองใหญ่ในส่วนภูมิภาค และให้เมืองใหญ่เหล่านั้นปกครองเมืองข้างเคียงอีกรอบหนึ่ง แต่เมื่อเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตยแล้ว ในปีพ.ศ. 2476 นั้นได้เปลี่ยนระบบการปกครองส่วนภูมิภาคจากระบบมณฑลเทศาภิบาลเป็นระบบจังหวัด โดยออกพระราชบัญญัติว่าด้วยการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2476¹³² ซึ่งแต่ละจังหวัดคือแต่ละเมืองในมณฑลเดิม มีการแบ่งหน่วยราชการย่อยลงไปเป็นอำเภอ ตำบล และหมู่บ้านอีกตามลำดับ

นอกจากนี้ยังออกพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาลขึ้นอีกฉบับในปีพ.ศ. 2476 โดยในหมวดที่ 2 ของพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวว่าด้วยเรื่องเทศบาลเมืองและเทศบาลนคร และได้กล่าวถึงข้อกำหนดการจัดเทศบาลเมือง และเทศบาลนครไว้ว่า

ให้จัดเขตตั้งชุมชนในบรรดาตำบล หรือส่วนของตำบลอันเป็นที่ตั้งศาลาว่าการจังหวัดขึ้นเป็นเมือง มีฐานะเป็นเทศบาลมีสภาพเป็นทะเบียนการเมืองเรียกว่าเทศบาลเมือง ถ้าท้องถื่นใดมีราษฎรตั้งแต่ 3,000 คนขึ้นไป และราษฎรเหล่านั้นอยู่หนาแน่น คิดเฉลี่ยได้ไม่ต่ำกว่า ๑,๐๐๐ คน ต่อ ๑ ตารางกิโลเมตร ก็อาจจัดตั้งท้องถื่นนั้นขึ้นเป็นเมือง มีฐานะเป็นเทศบาลมีสภาพเป็นทะเบียนการเมืองดุจกัน¹³³

ทำให้เห็นภาพ “เมือง” ในยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ว่า นิยามเมืองในยุคนี้คือ ที่ชุมชน ซึ่งเป็นที่ตั้งศูนย์กลางของจังหวัดนั้นๆ กล่าวคือมีศาลากลางประจำจังหวัดตั้งอยู่ และอีกประการคือชุมชนที่มีประชากรหนาแน่นถึงจำนวนหนึ่งจึงได้ชื่อว่าเป็น เทศบาลเมือง

2. แนวคิดการพัฒนาชุมชนเมืองในมุมมองของรัฐบาลคณะราษฎร

ความหมายของการพัฒนาชุมชนในบทนี้ คือการส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นจากนโยบายหรือโครงการของรัฐบาล หรือหน่วยงาน หรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับรัฐบาล โดยประชาชนต้องมีส่วนร่วม และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาดังกล่าว โดยอ้างอิงหลักการการพัฒนาชุมชน ดังต่อไปนี้ เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์

1. เป็นกระบวนการพัฒนาชุมชนให้เจริญขึ้น ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง
2. เป็นการนำทรัพยากรธรรมชาติและประชาชนมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชนให้มากที่สุด

¹³² “พระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2476” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 50, (วันที่ 5 ธันวาคม 2476), หน้า 751-762.

¹³³ “พระราชบัญญัติจัดตั้งเทศบาล พุทธศักราช 2476” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 51, (วันที่ 24 เมษายน 2477), หน้า 97.

3. เป็นกระบวนการให้การศึกษาแก่ประชาชน โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ แนวคิดให้ถูกทิศทาง

4. เป็นกรรมวิธีเปลี่ยนแปลงที่ส่งเสริม ให้ราษฎรรู้จักวิธีช่วยเหลือตนเองเป็น สำคัญ¹³⁴

การพัฒนาชุมชนเมืองที่จะกล่าวถึงต่อไปนั้น จะเป็นการนำนโยบายต่างๆของรัฐบาลที่ได้กล่าวถึงแล้วในบทก่อนหน้านี้ไว้บ้างแล้วนั้นมาวิเคราะห์ โดยใช้หลักการพัฒนาชุมชน 5 หลักการข้างต้นเป็นแนวทางการวิเคราะห์ ทั้งนี้นโยบายซึ่งไม่เกี่ยวกับการผังเมืองโดยตรง แต่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนเมืองซึ่งไม่ได้ถูกพูดถึงในบทก่อนหน้านี้ จะมีการยกมากล่าวถึงในบทนี้ด้วย

2.1 นโยบายรัฐบาลคณะราษฎรกับการพัฒนาชุมชนเมือง

การที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้เริ่มทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนี้ ก็ด้วยมุ่งหวังเห็นประโยชน์แก่ชาติ โดยเห็นด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมว่า ทุกๆประเทศที่เป็นเอกราช ก็มีรัฐธรรมนูญการปกครองกันทั่วไปแล้ว หากประเทศสยามได้มีกับเข้างก็จะได้เป็น โอกาสให้ราษฎรจำนวนมาก ได้มีส่วนช่วยเหลือได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทในการช่วยเหลือราชการแผ่นดินเต็มกำลังความสามารถจริงๆ

ความตอนหนึ่งในพิธีขอพระราชทานอภิเษกของคณะราษฎร เมื่อเดือนธันวาคม 2475 ก่อนวันประกาศรัฐธรรมนูญฉบับ 10 ธันวาคม 2475

การที่คณะราษฎรคณะหนึ่งซึ่งมีความปรารถนาอันแรงกล้าในอันที่จะแก้ไขจัดความเสื่อมทรามบางประการของรัฐบาลสยามและชาติไทยให้หายไป แล้วจะพากันจรจรลงสยามรัฐและชาติไทยให้เจริญรุ่งเรืองวัฒนาถาวรมั่นคงเท่าเทียมกับชาติและประเทศอื่นต่อไป จึงพากันยึดอำนาจจากการปกครองแผ่นดินไว้ ด้วยความมุ่งหมายจะให้รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินขึ้นเป็นข้อใหญ่¹³⁵

ความตอนหนึ่งในพระราชกำหนดนิรโทษกรรมในคราวเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน พุทธศักราช 2475 ซึ่งพระแกลเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศจงทราบทั่วกัน¹³⁶

¹³⁴ ปรับหลักการในการพัฒนาชุมชนในส่วนนี้จากหลักพัฒนาชุมชนของ ดร.ไพรัตน์ เตชะรินทร์

ไพรัตน์ เตชะรินทร์, การบริหารงานพัฒนาชนบท. (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนา, 2524), หน้า 14.

¹³⁵ ปรีดี พนมยงค์. คำปราศรัยสุนทรพจน์บางเรื่องของ นายปรีดี พนมยงค์ และบางเรื่องเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทย. (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล, 2517). หน้า 15.

¹³⁶ “พระราชกำหนดนิรโทษกรรมในคราวการเปลี่ยนแปลงการปกครอง” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 49 (วันที่ 26 มิถุนายน 2475) หน้า 163-165.

วัตถุประสงค์ของคณะราษฎรในการทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองคือ เป็นเปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญแบบประชาธิปไตย และพัฒนาประเทศตามหลัก 6 ประการ

เมื่อมองจากนโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาลคณะราษฎร ทำให้เห็นว่าในช่วงปีแรกๆของการจัดตั้งรัฐบาลคณะราษฎรนั้น รัฐบาลมุ่งเน้นแก้ปัญหาในด้านเศรษฐกิจที่อยู่ในภาวะวิกฤต ณ ขณะนั้น โดยมีการวางโครงเศรษฐกิจแห่งชาติ และการวางแผนการจัดหางานให้ประชาชน ทั้งนี้ยังเน้นในเรื่องของสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และโอกาสในการทางการศึกษาของประชาชน

โดยในช่วงเริ่มต้น นโยบายคณะราษฎรทำให้เกิดการพัฒนาเมือง ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคมากขึ้น ในด้านของการพัฒนาประชาชนให้เกิดความเสมอภาค และได้รับปัจจัยพื้นฐานทางด้านสาธารณสุขไปทั่วอย่างเท่าเทียมกันมากขึ้น มีการปรับปรุงพื้นที่เมือง และการตัดถนนขยายออกไปอย่างกว้างขวาง ทำให้เกิดเมือง ชุมชนชุมชนใหม่ๆขึ้นเป็นจำนวนมาก รวมถึงนโยบายการจัดสรรที่ดินทำกินให้แก่ผู้ยากไร้ และผู้ไร้บ้าน ทำให้ขยายพื้นที่ทำกินประชาชนออกไปยัง ความพยายามในการพัฒนาชุมชนเมืองนั้น จะนำไปในลักษณะนโยบายที่เพิ่มคุณภาพชีวิตและการเข้าถึงการสาธารณสุขประโยชน์ต่างๆของประชาชนเสียมากกว่าการพัฒนาเมืองทางด้านภูมิทัศน์และตัวเนื้อเมือง

ต่อมาในปีพ.ศ. 2477 ภายหลังจากสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว จึงได้เกิดพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ขึ้นเพื่อการสาธารณสุขประโยชน์ของประเทศ การมีพระราชบัญญัติการเวนคืนดังกล่าวนี้ ถือเป็นหลักฐานทางกฎหมายฉบับแรกที่โอนอำนาจการจัดการที่ดินจากการจัดการของพระมหากษัตริย์มาสู่การจัดการภายใต้ระบบรัฐสภา

จนกระทั่งรัฐบาลคณะราษฎร คณะนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีแถลงนโยบายของรัฐบาลขึ้น เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม 2480 ซึ่งนโยบายดังกล่าวแถลงว่า รัฐบาลจะดำเนินงานพัฒนาตามหลัก 6 ประการ คือหลักเอกราช หลักความสงบภายใน หลักเศรษฐกิจ หลักสิทธิเสมอภาค หลักเสรีภาพ และหลักการศึกษา ซึ่งกล่าวว่าหลักแห่งเสรีภาพและความเสมอภาคนั้นรัฐบาลได้กระทำสำเร็จล่วงแล้วตามรัฐธรรมนูญ ส่วนในหลักเอกราชนั้น รัฐบาลจะเร่งแก้ไขสัญญาไม่เป็นธรรมต่างๆที่ทำไว้ และส่งเสริมสัมพันธไมตรีกับนานาประเทศ

ส่วนหลักความสงบภายใน เศรษฐกิจ และการศึกษาอันเป็นหลักที่ส่งผลต่อการพัฒนาประชาชนและชุมชนเมืองนั้น รัฐบาลได้ดำเนินการดำเนินต่อไป

หลักความสงบภายใน

ด้านการรักษาความสงบภายใน ในเรื่องโจรผู้ร้ายจะป้องกันปราบปรามอย่างเหมาะสม และเน้นให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองมีส่วนในการทำนุบำรุงท้องที่ อบรมสั่งสอนประชาชนให้มีศีลธรรมอันดี อำนวยความสะดวก และส่งเสริมสวัสดิการและอาชีพให้แก่ราษฎร

การปกครองลักษณะเทศบาล มีมีการปรับกฎหมายและระเบียบว่าด้วยการเทศบาลให้เหมาะสม ขยายการจัดตั้งเทศบาลออกไปตามท้องถิ่นต่างๆ โดยลำดับ ช่วยเหลือเทศบาลด้านการสาธารณสุข โดยจัดให้มีเงินก้อน(เงินทุน)สำหรับกู้ยืม และมีเจ้าหน้าที่ช่วยดำเนินการ(ลักษณะเป็นกองทุนหมู่บ้าน)

การราชทัณฑ์ เน้นการอบรมจริยธรรมแก่ผู้ต้องขัง และจัดตั้งนิคมฝึกอาชีพเพื่อกักกันผู้ มีสันดานเป็นผู้ร้าย และจัดตั้งโรงเรียนฝึกอาชีพเพื่อฝึกและอบรมเด็กบางจำพวก นอกจากนี้ยังมี สงเคราะห์ผู้ที่พ้นโทษแล้ว เพื่อป้องกันการก่อเหตุซ้ำ มีการพัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่เรือนจำ และมีการจัดระเบียบแบ่งแยกเรือนจำและตั้งเรือนจำพิเศษเพื่อการปฏิบัติต่อนักโทษประเภทต่างๆ ตามสมควร

การสาธารณสุข เพิ่มสถานพยาบาลในท้องถิ่นต่างๆที่จำเป็น และขยายให้มีผู้ช่วยแพทย์ ประจำตามตำบลต่างๆที่อยู่ห่างไกลสถานพยาบาล จัดให้มีนางสงเคราะห์ประจำสุศาลาในจังหวัด ต่างๆเพื่อการสงเคราะห์แม่และเด็ก ทั้งยังมีการจัดอบรมผู้ประกอบโรคศิลป์ในสาขาการผดุงครรภ์ ตามชนบทต่างๆ จะจัดการให้การสาธารณสุข โดยเฉพาะสาธารณสุขในชนบทให้ดียิ่งขึ้น และ ส่งเสริมในสาธารณสุขในเขตเทศบาลดำเนินการไปด้วยดี และได้ขยายงานควบคุมโรคที่เป็น ปัญหาสำคัญให้ครอบคลุมยิ่งขึ้น

การทาง (กล่าวแล้วในบทก่อนหน้า)รัฐบาลจะเร่งรัดจัดสร้างทางตามโครงการสร้าง ทางทั่วราชอาณาจักร สนับสนุนให้มีทางท้องถิ่นเพื่อเชื่อมต่อภายในจังหวัด และได้วางระเบียบ การสร้างที่ชุมชน เมือง และนคร โดยออกกฎหมายว่าด้วยผังเมือง และจัดให้มีเจ้าหน้าที่เพื่อ ช่วยเหลือในการนี้ และการดำเนินการตามกฎหมายการควบคุมการก่อสร้างอาคาร

หลักเศรษฐกิจ ในหลักเศรษฐกิจของชาติ รัฐบาลมุ่งเน้นให้ประชาชนประกอบอาชีพด้านกิจกรรม พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรมตามลำดับ “...อันจะนำมาซึ่งกำลังทรัพย์อันจะเป็นทางนำมาซึ่ง ความสมบูรณ์พูนสุขและความมั่นคงของประเทศชาติ...”

การเกษตร รัฐบาลจะมีการจัดการสำรวจดินในท้องที่ต่างๆว่าเหมาะแก่การเพาะปลูกพืช ชนิดใด เพื่อแนะนำแนวทางในการปลูกพืชและบำรุงดิน จะขยายสถานีทดลองการเกษตรและการ เลี้ยงสัตว์เพิ่มขึ้น จะทำการพัฒนาแหล่งน้ำจืดที่มีการสำรวจแล้วให้เป็นที่เพาะขยายพันธุ์ปลา ส่งเสริมการประมงทางทะเลให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จัดวางโครงการชลประทานตามการ

ประมาณการการเพราะปลูกเพื่อการส่งออกต่างประเทศ จัดวางระเบียบการจับจองที่ดินเพื่อการเพราะปลูกที่ได้รับการพัฒนาจากรัฐบาลแล้วให้กับประชาชน ส่งเสริมและอบรมคนไทยมีความนิยมความรู้ความชำนาญในอุตสาหกรรมเหมืองแร่ บำรุงรักษาป่าไม้ตามหลักวิชาการด้านป่าไม้ ขยายสหกรณ์ผู้ขุด และจัดตั้งสหกรณ์รูปแบบอื่นๆตามความจำเป็น และจัดตั้งเครดิตสถานกลางเพื่อเป็นแหล่งหาเงินทุนให้กับสหกรณ์

เศรษฐกิจ รัฐบาลจะขยายการเพราะปลูกและการทำเหมืองแร่ให้แพร่หลายยิ่งขึ้น พิจารณาสินค้าสำคัญของประเทศ(เพื่อการส่งออก) ส่งเสริมประชาชนให้ประกอบอาชีพค้าขาย สร้างโรงงานเพื่อผลิตวัตถุขุดที่มีอยู่ในประเทศให้สำเร็จรูป แก้ไขการขนส่งทางน้ำให้สะดวกยิ่งขึ้นและหาทางระบายสินค้าในหลายๆแบบ จัดหาตลาดให้กับสินค้าทั้งภายในและส่งออก ต่างประเทศ รวมทั้งปลูกนิสัยการออมแก่ประชาชน

หลักการศึกษาศึกษา

สามัญศึกษา พยายามให้ให้การศึกษาภาคบังคับมีผลขยายออกตามพระราชบัญญัติ ประถมศึกษา(ให้การศึกษาแก่ประชาชนตั้งแต่เริ่มอายุ8ปี จนถึงอายุ15ปี) สนับสนุนและพัฒนาคุณภาพโรงเรียน ครู และอุปกรณ์การสอน

อาชีวศึกษา จัดให้มีสถานศึกษาอาชีพต่างๆที่จำเป็นสำหรับท้องถิ่นนั้นๆ

การศึกษาศึกษาภาคผนวก พยายามให้ผู้ใหญ่ที่ไม่รู้หนังสือสามารถอ่านออกเขียนได้ และเข้าใจหน้าที่พลเมือง

อุดมศึกษา พัฒนาคุณภาพและเพิ่มแผนกวิชาในชั้นอุดมศึกษาเพิ่มขึ้นตามความจำเป็น ส่งเสริมการพลศึกษาภายในโรงเรียนทั่วไปและประชาชน เพื่อประโยชน์ทางกายและทางจิตใจ

ส่งเสริมศิลปกรรมของไทยให้เป็นอุปกรณ์การเศรษฐกิจแห่งชาติ แลพการอบรมสั่งสอนประชาชนทั้งในด้านความรู้และคุณภาพทางจิตใจ

อุปถัมภ์การศาสนา และส่งเสริมศีลธรรมประชาชน¹³⁷

จากแถลงการณ์นโยบายดังกล่าวทำให้เห็นแนวทางการพัฒนาประเทศในสมัยของ รัฐบาลคณะราษฎรโดยครอบคลุม ซึ่งรัฐบาลต่อๆมานั้นก็มีนโยบายหลักที่ไม่ได้ต่างไปจากนี้มากนักดังนั้นจึงใช้นโยบายดังกล่าวนี้เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาชุมชนเมืองของรัฐบาลคณะราษฎร

¹³⁷ “คำแถลงนโยบายของรัฐบาล คณะที่นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็น นายกรัฐมนตรี” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 54 (วันที่ 3 มกราคม 2480) หน้า 2327-2337.

2.2 การพัฒนาชุมชนเมืองของรัฐบาลคณะราษฎร แนวคิด ทฤษฎี และนโยบาย

กระบวนการพัฒนาชุมชนให้เจริญขึ้น ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง : คณะราษฎรทำการปฏิวัติระบอบการปกครองแบบเก่าเพื่อล้มล้างอำนาจการปกครองโดยระบบการปกครองประเทศโดยพระราชอำนาจกษัตริย์ และเปลี่ยนอำนาจการปกครองมาสู่มือของคณะราษฎรแทน โคนกรกล่าวอ้างถึงความล้มเหลวในการปกครองแบบระบบกษัตริย์ ความล้มเหลวด้านเศรษฐกิจจากการบริหารงานของรัฐบาลกษัตริย์ และความไม่เสมอภาคระหว่างเหล่าพระบรมวงศานุวงศ์และประชาชนทั่วไป และมองว่าการปกครองในระบอบประชาธิปไตยจะตอบสนองความต้องการของประเทศ และสามารถนำพาประเทศให้เจริญรุ่งเรือง ทัดเทียมนานาชาติได้มากกว่าระบบเก่า ซึ่งเห็นได้ชัดว่านโยบายของการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นประชาธิปไตยนั้น นอกเหนือจากเป็นวิธีการซึ่งทำให้ประชาชนมีสิทธิในการระบอบการปกครองประเทศมากขึ้นตามระบบแล้ว อีกนัยยะหนึ่งคือการ ยกฐานะประเทศให้ทันสมัยทัดเทียมนานาชาติ โดยมีประชาธิปไตยเป็นสัญลักษณ์หน้าฉากแห่งการเปลี่ยนแปลงไปสู่ยุคใหม่ของสยาม

กระบวนการพัฒนาชุมชนในด้านการเมือง ปัญหาด้านการเมืองในสมัยก่อนหน้าส่วนหนึ่งเป็นผลกระทบซ้อนมาจากด้านเศรษฐกิจทำให้ต้องปลดข้าราชการลงในหลายอัตรา อีกส่วนคือการเนื่องจากระบบกระจายอำนาจแบบเก่าอ่อนแอลงจากการที่เชื้อพระวงศ์ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นมาอันเป็นส่วนหนึ่งของการกระจายอำนาจในระบบมีจำนวนน้อยลงว่าแต่เดิมมากและเริ่มแก่ตัวเป็นส่วนใหญ่ ประกอบกับข้าราชการรุ่นใหม่ซึ่งได้รับการศึกษามาจากต่างประเทศมองว่าการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ล้าหลัง ฟุ่มเฟือย และไร้ประสิทธิภาพ มองว่าการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองเป็นระบบประชาธิปไตยสามารถสร้างความเสมอภาคให้กับราษฎรได้มากกว่า และเป็นระบบที่สามารถคัดเลือกคนดีมีความสามารถขึ้นมาบริหารงานประเทศได้มากกว่า จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้น โดยหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วนั้น ถือว่าเป็นการเริ่มต้นการพัฒนาด้านการเมืองของประเทศ และทำให้ประชาชนในประเทศมีสิทธิมีเสียงในกระบวนการการปกครองประเทศมากขึ้น แม้ว่าในระยะแรกรัฐบาลจะมีเพียงแค่พรรคคณะราษฎร พรรคเดียวก็ตาม แต่การส่งเสริมการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น ให้มีการเลือกตั้งผู้แทนตำบล และผู้แทนราษฎรในแต่ละจังหวัดนั้น ย่อมเป็นการพัฒนาประชาธิปไตยในชุมชนให้มีส่วนร่วมทางการเมืองขึ้น

กระบวนการพัฒนาชุมชนในด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาเศรษฐกิจของสยามเกิดขึ้นภายหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง ซึ่งทำให้การผลิตข้าวของประเทศไทยเปลี่ยนจากการผลิตเพื่อบริโภคภายในประเทศเป็นการผลิตเพื่อส่งออก ข้าวกลายเป็นสินค้าส่งออกสำคัญของชาติ หลังจากนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยกเลิกระบบไพร่ทาสแล้ว การประกอบ

อาชีพและการถือครองทรัพย์สินของประชาชนเป็นอิสระมากขึ้นเนื่องจากไม่ต้องสังกัดมูลนายเหมือนแต่ก่อน อย่างไรก็ตามในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เกิดวิกฤตการณ์ทางด้านเศรษฐกิจของชาติ อันเป็นผลมาจากวิกฤตเศรษฐกิจโลก และการเก็บภาษีที่องพระคลังที่ติดลบสะสมทบมาแล้วตั้งแต่ในรัชกาลก่อนๆ เนื่องจากภัยธรรมชาติติดต่อกัน ผลผลิตทางการเกษตรรวมถึงข้าวอันเป็นสินค้าหลักของประเทศได้ผลไม่ดีเท่าที่ควร ทำให้ท้องพระคลังเกิดภาวะขาดทุนติดต่อกัน จนเป็นชนวนเหตุหนึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว รัฐบาลคณะราษฎรได้ประกาศไว้ว่าจะทำให้ประชาชนมีอาชีพ และอยู่ดีกินดีทุกคน ไม่ปล่อยให้ประชาชนอดอยาก ทั้งนี้จะมีการวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจต่อไป

ในปี 2476 นายปรีดี พนมยงค์เสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ “สมุดปกเหลือง” ขึ้น โดยนัยยะของเนื้อหาเป็นรัฐสวัสดิการ คือรัฐเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตต่างๆ ประชาชนเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐทำหน้าที่ในการผลิตตามนโยบายที่รัฐจัดสรร และรัฐจะให้เงินเดือนรวมถึงประกันสังคมแก่คนไทยทุกคน แม้ว่าโครงการเศรษฐกิจฉบับนี้ไม่ได้ถูกใช้งานจริง และทำให้เกิดปัญหาต่างๆตามมาเป็นลูกโซ่ อาทิการสงฆ์ถึงการเป็นคอมมิวนิสต์ของนายปรีดี การรัฐประหาร และการเกิดกบฏบวรเดช รวมไปถึงการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ก็ตาม¹³⁸ แต่โครงการเศรษฐกิจฉบับนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการจัดการปัญหาด้านเศรษฐกิจของประเทศ คือการให้รัฐเป็นเจ้าของและผู้ดำเนินการผลิตและการใช้ทรัพยากร การจัดสรรอาชีพและพัฒนาฝีมือแรงงาน การยกระดับการเข้าถึงสวัสดิการสังคมของประชาชน ซึ่งข้าพเจ้ามองว่าโครงการเศรษฐกิจฉบับนี้เป็นต้นแบบนโยบายเศรษฐกิจให้กับรัฐบาลต่อมา รวมถึงนโยบายการจัดสรรที่ดิน และการจัดหาอาชีพให้แก่ราษฎรในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี

และจากแถลงนโยบายรัฐบาลปีพ.ศ. 2480 การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ เป็นการพัฒนาทั้งการผลิต การตลาด และการส่งออกสินค้า การสร้างสถานีทดลองการเกษตร เพื่อวิจัยผลิตผลทางการเกษตรในแต่ละพื้นที่ รวมไปถึงการให้ประชาชนจับจองพื้นที่ทำการเกษตร และการขยายการชลประทานเพื่อการปลูกพืชเศรษฐกิจ เหล่านี้ถือเป็นการจัดสรรและการพัฒนาที่ดินเพื่อการเกษตรเพื่อการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจ ทั้งในภาคครัวเรือน และเศรษฐกิจระดับชาติ

แนวนโยบายที่กล่าวมานี้ล้วนก่อให้เกิดนโยบายเศรษฐกิจช่วงรัฐบาลจอมพล ป. ทั้งสิ้น โดยโครงการเศรษฐกิจแบบรัฐสวัสดิการผนวกกับการตั้งสถานีการเกษตร และการจัดสรรที่ดินทำ

¹³⁸ ปรีดี พนมยงค์, เค้าโครงการเศรษฐกิจ. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก, 2542).

กินให้แก่ประชาชน แนวนโยบายเหล่านี้ก่อให้เกิดการสร้างนิคมการเกษตร และนิคมสร้างตนเอง ขึ้น ในปี พ.ศ. 2483 สมัยรัฐบาลจอมพล ป.

อย่างไรก็ตามการเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 ของไทยในเดือนธันวาคม ปีพ.ศ. 2484 ทำให้ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาเครื่องอุปโภคบริโภคบางประเภทของไทยเริ่มเข้าสู่ภาวะขาดแคลน รัฐบาลเข้าไปถือหุ้นหลักหรือเป็นเจ้าของอุตสาหกรรมหลักที่ใช้ในการอุปโภคบริโภคของประชาชนในประเทศหลายแห่ง เพื่อควบคุมไม่ให้เกิดการกักตุนสินค้า เนื่องจากการขาดแคลนสินค้าในภาวะสงคราม อาทิเช่น โรงงานสุรา โรงงานกระดาษ โรงงานเนื้อและนม โรงงานทอผ้า โรงงานยาสูบ ทั้งนี้ยังมีโรงกลั่นน้ำมัน และ โรงปูนซีเมนต์ เป็นต้น โดยรัฐทำหน้าที่เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจของประเทศ

กระบวนการพัฒนาชุมชนด้านสังคม สังคมคือการรวมตัวกันของกลุ่มคนในกฎระเบียบเดียวกันเพื่อวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน ซึ่งวัตถุประสงค์สำคัญของมนุษย์คือการดำรงชีวิต และการดำรงชีวิตย่อมต้องอาศัยปัจจัยจำเป็น 4 ประการคือ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค การพัฒนาสังคมคือการพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่การดำรงชีวิตของประชากรในสังคมให้ดีขึ้น

ด้านที่อยู่อาศัยรัฐบาลได้เร่งการขยายพื้นที่การเกษตร บุกเบิกพื้นที่ทำกินใหม่ ซึ่งต่อมาในช่วงพ.ศ. 2483 เป็นต้นมา ได้โครงการนิคมอุตสาหกรรมของรัฐบาลขึ้น โดยการให้ผู้ยากไร้และคนจรจัดได้เข้าไปจำจองเป็นเจ้าของพื้นที่เพื่อสร้างตนเองให้เกิดอาชีพ มีที่อยู่ มีรายได้ สามารถเลี้ยงตนเองได้ และเมื่อสามารถพึ่งตนเองได้แล้วก็มีกำลังทรัพย์พอในการจัดหาปัจจัยอย่างอื่นเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

ด้านการเข้าถึงการในส่วนของคุณภาพประชากรในเรื่องอาหารนั้น รัฐบาลคณะราษฎรได้ส่งเสริมให้ประชาชนทำการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์เล็กๆน้อยในครัวเรือนอยู่เดิมแล้วในปี พ.ศ. 2482 รัฐบาลจอมพล ป. มีนโยบายรณรงค์ให้คนไทยปลูกผักสวนครัวอย่างจริงจังขึ้น ทั้งนี้เพื่อทางเสถียรภาพทางอาหารในครัวเรือนประชาชนเองทางหนึ่ง และ โยงสู่ นโยบายสร้างชาติซึ่งเป็นนโยบายหลักอีกทางหนึ่ง

ด้านการเข้าถึงการรักษาโรค รัฐบาลมีความพยายามที่จะขยายโรงพยาบาลออกไปยังส่วนภูมิภาคมากขึ้น และตั้งศูนย์อนามัยยังอำเภอต่างๆตามความต้องการตามลำดับ

ด้านเครื่องนุ่งห่ม พ.ศ. 2478 รัฐบาลโดยกระทรวงกลาโหมได้ตั้งโรงหีบฝ้าย และโรงปั่นด้ายขึ้น¹³⁹ และมีการตั้งนิคมอุตสาหกรรมฝ้ายขึ้นในพ.ศ. 2485 แม้ว่าเครื่องนุ่งห่มอาจถึงขั้นเป็นนโยบายหลักในการพัฒนาของรัฐ แต่จะเห็นว่าเมื่อเครื่องนุ่งห่มหรือสินค้าประกอบการเย็บ เช่น ด้าย ฝ้าย เข็ม มีราคาแพงขึ้นก็ส่งผลกระทบต่อประชาชน และเป็นปัญหาของรัฐบาลเช่นกัน อาทิ ในช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2485 ได้มีกฎหมายควบคุมการซื้อขายและการครอบครอง ฝ้ายดิบทุกชนิด ฝ้ายขาว และฝ้ายลายสอง และประกาศยกเลิกควบคุมบางส่วนในปีถัดๆมา ทั้งนี้ยังคงควบคุมอยู่ในบางจังหวัด โดยการแปรรูปฝ้ายและการตัดเย็บเครื่องนุ่งห่มจะต้องเป็นไปตามที่รัฐกำหนดเพื่อให้การค้าฝ้ายกระจายตัวไปยังพื้นที่ต่างๆ โดยเฉพาะในตัวเมืองหลวงและปริมณฑล¹⁴⁰

โดยกระบวนการพัฒนาสังคมสมัยรัฐบาลคณะราษฎร นอกจากจะพัฒนาความเป็นอยู่ด้านการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานของประชากรในสังคมและเข้าถึงปัจจัยด้านต่างๆ ได้มากขึ้นแล้ว ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองทำให้ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคมากยิ่งขึ้น

การนำทรัพยากรธรรมชาติและประชาชนมาใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชนให้มากที่สุด
 “...ประเทศสยามมีที่ดินทำกินถึง ๕ แสนตารางกิโลเมตรเศษ (คิดเป็นไร่ได้กว่า ๓๒๐ ไร่) บนพื้นดินอุดมไปด้วยต้นไม้และพืชผลที่จะปลูกปัก ในที่ดินนั้นอุดมไปด้วยแร่โลหะทั้งหลาย มีผลเมืองถึง ๑๑ ล้านคนเศษ...”¹⁴¹ ความหนึ่งในเค้าโครงการเศรษฐกิจของปรีดี พนมยงค์ ซึ่งกล่าวถึงทรัพยากรทางเศรษฐกิจ อันประกอบด้วยทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรคน โดยมองว่าที่ดินว่างเปล่าของประเทศไทยยังปล่อยให้ว่างเปล่าไว้ประโยชน์อยู่สมควรจะจัดสรรเพื่อแบ่งให้ประชาชนได้ทำการเกษตร และทำเหมืองแร่(ซึ่งเป็นแนวนโยบายทางเศรษฐกิจที่ใช้กันในรัฐบาลยุคถัดๆมาด้วย) นอกจากการกล่าวถึงที่ดินซึ่งยังมีพื้นที่ๆสามารถทำการเกษตรและขุดแร่ได้อยู่ นั่น เค้า

¹³⁹ หน่ยภู ม้าลำพอง, ฝ้าย [PowerPoint slides]. เอกสารประกอบการสอนวิชาพืชอุตสาหกรรมII สาขาวิชาการปรับปรุงพันธุ์พืช คณะเกษตร กำแพงแสน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ Retrieved 17 มีนาคม 2009, สืบค้นจาก http://agri.kps.ku.ac.th/agron/file/cotton_indusii.pdf. หน้า 5.

¹⁴⁰ “เรื่องผู้นำฝ้ายหรือเครื่องนุ่งห่มจากต่างจังหวัดเข้ามาในเขตจังหวัดพระนคร และธนบุรี ต้องแจ้งปริมาณ และสถานที่เก็บ” (วันที่ 24 มกราคม 2478). ราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 6 เล่ม 62. หน้า 82-84.

¹⁴¹ ปรีดี พนมยงค์, เค้าโครงการเศรษฐกิจ. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก, 2542). หน้า 10.

โครงการเศรษฐกิจฉบับนี้ยังกล่าวถึงการใช้จ่ายแรงงานสิ้นเปลือง เช่นชานาทำนาปีละ 6 เดือน ถ้าหาก
 ร่วมกลุ่มกันทำนาในระบบรัฐสวัสดิการแล้ว การลงทุน และการร่วมมือกันทำนา ก็จะได้ผลตอบแทน
 แฉกมากขึ้น นอกจากนี้การที่รัฐเป็นผู้ออกเงินทุนให้จะทำให้มีทุนในการซื้อเครื่องจักรมาใช้ทุน
 แรงงาน ทำสามารถทำงานโดยใช้คนน้อยลงได้ และนำเอาแรงงานที่เหลือไปทำหน้าที่อื่นๆ ใน
 อุตสาหกรรมของรัฐต่อไปอีก เป็นต้น¹⁴²

ความต้องการของรัฐบาลในการดัดศักยภาพทางการผลิตของประเทศให้เพิ่มมากขึ้นเป็น
 นโยบายเร่งด่วนที่เห็นได้ชัดในรัฐบาลคณะราษฎร ซึ่งนอกจากการจัดสรรที่ดินทำกินให้แก่
 ประชาชนที่ยากไร้และคนจรจัดแล้ว ยังมีการส่งเสริมให้คนไทยทำเหมืองแร่ เนื่องจากเป็น
 อุตสาหกรรมที่ทำกำไรและมักสัมปทาน โดยชาวต่างชาติ อีกทั้งส่งเสริมสร้างฝีมือแรงงาน โดยการเปิด
 โรงเรียนอาชีพสอนงานด้านอาชีพเฉพาะซึ่งเป็นที่ต้องการในแต่ละท้องถิ่นอีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีการตั้งสถานทดลองการเกษตรขึ้นในพื้นที่ต่างๆ เพื่อวิจัยดินและพรรณ
 พืชที่เหมาะสมกับการเพาะปลูกในบริเวณนั้นๆ แล้วจึงส่งเสริมให้คำแนะนำแก่ประชาชนในกา
 การเพาะปลูกและบำรุงดินต่อไป

การเหล่านี้ถือเป็นการพัฒนาที่พยากรณ์ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์
 ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพื่อประโยชน์สูงสุดของพื้นที่นั้นๆ ทั้งนี้เมื่อเกิดการส่งเสริมและพัฒนา
 ทรัพยากรดังกล่าวแล้ว อัตราการว่างงาน หรือแรงงานแฝงในชุมชนจะน้อยลง ย่อมทำให้ท้องถิ่น
 จนถึงประเทศเกิดเสถียรภาพที่ยั่งยืนต่อไป

เป็นกระบวนการให้การศึกษาแก่ประชาชน โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงทรศนะ แนวคิด
 ให้ถูกทิศทาง นโยบายการให้การศึกษาแก่ประชาชนของคณะราษฎรนั้น ถือเป็นนโยบายหลักอีก
 นโยบายหนึ่งของรัฐบาลคณะราษฎร โดยรัฐบาลส่งเสริมให้เยาวชนได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดย
 เริ่มเข้าสู่ระบบการเรียนการสอนในโรงเรียนตั้งแต่อายุ 8 จนถึง 15 ปี เป็นอย่างต่ำ เพิ่มระดับความรู้
 ความสามารถของครูผู้สอน และมาตรฐานของโรงเรียน รวมถึงสนับสนุนอุปกรณ์และสื่อการเรียน
 การสอนบางส่วน นอกจากนี้ยังสนับสนุนให้เกิดการศึกษาภาคผนวก(หรือการศึกษานอกระบบ
 กศน.)ขึ้นเพื่อให้ประชาชนที่อยู่ในวัยแรงงานได้รู้หนังสือสามารถอ่านออกเขียนได้ และมีความรู้ใน
 เรื่องของหน้าที่พลเมือง

ก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองในปีพ.ศ. 2476 โดยมีการจัดการศึกษา
 วิชากฎหมาย วิชาการเมือง วิชาเศรษฐกิจ และวิชาอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับวิชาธรรมศาสตร์ โดยจัดตั้ง
 ขึ้นเนื่องจากเมื่อประเทศมีการเปลี่ยนแปลงเป็นระบบรัฐธรรมนูญแล้ว จึงควรจัดการศึกษาใน

¹⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 11-15.

สาขาวิชาเหล่านี้เพื่อให้วิชาการดังกล่าวแพร่หลายยิ่งขึ้นและมีมาตรฐานเดียวกับมหาวิทยาลัยในประเทศที่เจริญแล้ว¹⁴³ และก่อตั้งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในปีพ.ศ. 2486 สำหรับการศึกษาวิชาการเกษตรระดับสูง มีหน้าที่จัดการศึกษาค้นคว้าและส่งเสริมวิชาการเกษตร และวิชาอื่นๆอันเกี่ยวเนื่องกับการเกษตร โดยโอนวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในกรมเกษตรศาสตร์ และ โรงเรียนวนศาสตร์ในกรมป่าไม้มาในการนี้ด้วย¹⁴⁴

จากข้างต้นทำให้เห็นว่ารัฐบาลคณะราษฎรเน้นการให้การศึกษาแก่ประชาชนทั้งในระดับพื้นฐาน ไปจนถึงความรู้จำเพาะด้าน และมุ่งเน้นไปที่การให้ความเข้าใจในการทำหน้าที่พลเมือง และขยายชนชั้นปัญญาชนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะสาขา นิติศาสตร์ และรัฐศาสตร์ (ความรู้ด้านรัฐธรรมนูญและการปกครอง) อย่างก็ตามการกำหนดให้มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองอยู่ในความดูแลของคณะกรรมการซึ่งมีนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการร่วมด้วยนั้นแสดงให้เห็นชัดเจนว่าหลักสูตรการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยถูกกำกับควบคุมโดยรัฐบาล นี่จึงไม่ใช่แค่การสร้างกลุ่มปัญญาชนรุ่นใหม่ แต่คือการสร้างอุดมการณ์ของรัฐใหม่ ผ่านทางนักศึกษาซึ่งกำลังจะกลายเป็นกลุ่มข้าราชการฝ่ายปกครองและการศาล (ในปี พ.ศ. 2476 การเรียนการสอนในสาขาวิชาเกี่ยวกับกฎหมาย และวิชาที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ถูกย้ายมาสอนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทั้งสิ้น)

เป็นกรรมวิธีเปลี่ยนแปลงที่ส่งเสริมให้ราษฎรรู้จักวิธีช่วยเหลือตนเองเป็นสำคัญ ตั้งแต่หลัก 6 ประการ นโยบายเค้าโครงการเศรษฐกิจ เรื่อยมากระทั่งนโยบายของรัฐบาลคณะราษฎร หัวใจสำคัญที่สุดของนโยบายซึ่งเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของประชาชนคือ การที่ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ เมื่อประชาชนมีความสามารถในการประกอบอาชีพ มีหลักฐานมั่นคง ย่อมส่งผลโดยรวมให้ชาติมั่นคงตามไปด้วย ดังนั้นรัฐบาลจึงจัดทำโครงการต่างๆเพื่อใช้ประชาชนได้มีอาชีพตามกำลังความสามารถโดยทั่วกัน

อย่างไรก็ตามการดำเนินงานของรัฐบาลคณะราษฎรเป็นไปในทางนโยบายกึ่งบังคับ เพื่อให้เห็นผลในเชิงประจักษ์อย่างรวดเร็ว อาทิเช่น การเรียนการสอนในแนวทางและอุดมการณ์ที่รัฐบาลเห็นชอบ การจับบุคคลจรรยาจัดไปยังนิคมสร้างตนเอง นโยบายฝึกสวนครัวและการเลี้ยงสัตว์ที่ไม่ใช่เฉพาะตามความสมัครใจของแต่ละครัวเรือนแต่มีการตรวจสอบการทำสวนครัวและมีโทษ

¹⁴³ “พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 50. (วันที่ 21 มีนาคม 2476). หน้า 1007-1026.

¹⁴⁴ “พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 60 ตอนที่ 7 (วันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2486). หน้า 228-240.

ตามกฎหมายหากไม่ปฏิบัติ เป็นต้น เหล่านี้ข้าพเจ้ามองว่าเป็นการบังคับให้ประชาชนทำหน้าที่จนลึกรอนเสรีภาพอันพึงมีบางประการไป แต่กระนั้นก็นับได้ว่าการพัฒนาชุมชนจากนโยบายของคณะราษฎร ได้ก่อให้เกิดพลวัตในเชิงบวกหลายๆประการเช่นกัน

3. การออกแบบผังเมืองสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

นโยบายสำคัญๆในสมัยจอมพล ป. คือนโยบายสร้างชาติ ซึ่งมีเป้าหมายให้ประเทศมีความเจริญรุ่งเรืองทัดเทียมอารยประเทศ มีเสถียรภาพทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และการทหาร นำนโยบาย “ชาตินิยม” หรือ “รัฐนิยม” และการ “สร้างชาติ” มาปลูกกระแสประชาชนให้ปฏิบัติตามแนวทางรัฐเพื่อเป็นส่วนร่วมในการสร้างความมั่นคงของชาติไทย

ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยเฉพาะตั้งแต่ช่วงพ.ศ. 2484 เป็นต้นไปนั้น อุดมการณ์ทางการเมืองของไทยเรียกได้ว่าเป็นแบบกึ่งฟาสซิสต์ ซึ่งเน้นการให้ความสำคัญกับการต่อสู้ อำนาจเด็ดขาดของผู้นำที่มีบารมี ลัทธิวีรชนและสงคราม เป็นต้น¹⁴⁵

โดยขณะนั้นนายกรัฐมนตรีดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดและผู้บัญชาการทหารบกควบคู่ไปด้วย อำนาจทางการปกครองหรือการสั่งการบริหารประเทศมักอิงอยู่กับสายคณะทหารเป็นส่วนใหญ่ นโยบายชาตินิยมในสมัยจอมพล ป. นั้น นำไปสู่การก่อให้เกิดลัทธิทหารนิยม ซึ่งจะเห็นได้จากแถลงการณ์ของจอมพล ป. เอง และประกาศโฆษณาในสมัยนั้น ที่นอกจากความพยายามในการสร้างชาติให้เป็นชาติอารยะแล้ว ยังมีการปลุกกระแสประชาชนให้เกิดความรักชาติ-คลั่งชาติ ประเทศไทยภายใต้การนำของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม และความเกรียงไกรของกองทัพไทย จะนำพาประเทศ สู่การเป็นประเทศมหาอำนาจในเอเชียบูรพา

ในส่วนของการผังเมืองนั้นย่อมเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายหลักเช่นเดียวกัน โดยเห็นได้ว่า เมืองที่มีการปรับผังเมืองหรือสร้างเมืองใหม่ ล้วนแล้วแต่มีความสำคัญทางการปกครองและการทหารเป็นส่วนใหญ่ อาทิ โครงการเมืองใหม่ลพบุรีซึ่งเป็นเมืองยุทธศาสตร์ทางการทหารในภาคกลาง โครงการเมืองพิษณุโลกซึ่งเป็นเมืองยุทธศาสตร์ทางทหารภาคเหนือตอนล่าง โครงการผังเมืองถนนราชดำเนินสัญลักษณ์ของความเจริญรุ่งเรืองของประเทศภายใต้การปกครองแบบประชาธิปไตย และโครงการนครหลวง(สระบุรี)ซึ่งเป็นโครงการนครหลวงใหม่ของประเทศไทย เว้นแต่โครงการพุทธบุรีมณฑลซึ่งเป็นโครงการด้านการศาสนา แต่อย่างไรก็ตามโครงการพุทธบุรี

¹⁴⁵ คุรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับความหมายของอุดมการณ์ทางการเมืองในลัทธิฟาสซิสต์ สมเกียรติ วันทะนะ, อุดมการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย. (กรุงเทพฯ : อักษรข้าวสวย, 2551), 92-113.

มณฑลในปี พ.ศ. 2487 ดังกล่าว ได้สร้างซ้อนทับพื้นที่กับโครงการนครหลวง(สระบุรี)เดิมที่ได้ยกเลิกไป ซึ่งวัตถุประสงค์ส่วนหนึ่งของแนวคิดการสร้าง จอมพล ป.พิบูลสงคราม ยังให้เหตุผลไว้ว่าเป็นเพื่อการเบี่ยงความสนใจจากจุดยุทธศาสตร์หลักของพื้นที่จากกองทัพญี่ปุ่น ซึ่งจุดยุทธศาสตร์หลักในที่นี้คือ เมืองหลวงใหม่เพชรบูรณ์

3.1 การออกแบบผังเมืองสมัยใหม่

พัฒนาการการผังเมืองสมัยใหม่ เริ่มต้นขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 24 ภายหลังจากปฏิวัติฝรั่งเศส (พ.ศ. 2332) โดยหลุยส์ นโปเลียน ซึ่งขึ้นมาเป็นผู้นำประเทศจากการล้มระบบกษัตริย์และขุนนาง โดยในระยะต้นของการเปลี่ยนตัวอำนาจ มีการจำลองเกิดขึ้นบ่อยครั้ง อย่างไรก็ตาม ด้วยสภาพความแออัดของเมืองปารีส ทำให้ไม่มีการเข้าไปปราบปรามผู้คนย่านใจกลางเมืองเป็นไปได้อย่างลำบาก

ภาพที่ 27 ผังบุเลอวาร์ด ซึ่งใช้ประตูล้อม Arc de Triomphe เป็นวงเวียนจุดตัดสำคัญของเมืองปารีส
ที่มา : Emily Kirkman, 2007. **Architecture in the Era of Napoleon III.** [online]. Retrieved April 29, 2016, from <http://www.arthistoryarchive.com/arthistory/architecture/Haussmanns-Architectural-Paris.html>

จนกระทั่งสมัยนโปเลียนที่ 3 ได้มอบหมายให้ บาสอง ออส มัน เป็นนายงานรับผิดชอบการตัดถนนใหม่ทั้งหมดของกรุงปารีส เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว(พ.ศ. 2397) โดยการเวนคืนที่ดินแล้วตัดถนนขนาดใหญ่เป็นโครงข่ายทั่วทั้งเมืองใช้ระยะเวลาดำเนินการ 16 ปี โดยถนนดังกล่าวเรียกว่า

Boulevard เชื่อมจุดยุทธศาสตร์และสถานที่สำคัญต่างๆ ของเมือง และมีสถานที่สำคัญสะดุดตา ปลายแกนถนน ซึ่งนอกจากมีประสิทธิภาพในการปราบจลาจลแล้ว ยังส่งผลด้านทัศนียภาพของ เมืองอีกด้วย และหลังจากการเป็นเจ้าภาพงานแสดงสินค้าโลกของฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2421 ที่กรุง ปารีส (Exposition Universelle in French 1878) ผังบุเลวาร์ด และออสมัน กลายเป็นหัวใจหลักของ การออกแบบเมืองสมัยใหม่ของเมืองในยุโรป และอื่นๆ¹⁴⁶

ต้นพุทธศตวรรษที่ 25 คามิโล ซิตเต สถาปนิกชาวออสเตรีย เป็นผู้แรกที่นำเสนอการจัด ผังเมืองแบบการจัดองค์ประกอบภาพ ให้ความสนใจที่ว่าง และภูมิทัศน์กลางเมือง และแนะนำให้ ปลุกต้นไม้ในเมืองด้วย ผลงานการออกแบบของซิตเตได้รับการยกย่องอย่างมากในประเทศ เยอรมัน ออสเตรเลีย สหรัฐอเมริกา¹⁴⁷

ต่อมาในช่วงพ.ศ. 2433-2443(ค.ศ.1890-1900) การออกแบบผังเมืองในอเมริกาเหนือ ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นการออกแบบเมืองเพื่อความสวยงามมากขึ้นซึ่งเรียกว่าCity Beautiful โดย เน้นที่ความสวยงาม และความยิ่งใหญ่ของอาคารอนุสรณ์ภายในเมือง กระบวนการดังกล่าวนี้เห็นได้ จาก งานแสดงสินค้าโลกที่ชิคาโกปีพ.ศ. 2436 (Chicago World's Columbian Exposition, 1893) ได้ ว่าจ้างให้แดนเนียล เบอร์เนมเป็นหัวหน้าสถาปนิกออกแบบ ได้ออกแบบงานแสดงสินค้า ให้เป็น เมืองยุคบาโรคในยุโรป ถนนกว้างขวาง อาคารสไตล์นีโอคลาสสิก เป็นระเบียบ ว่างที่ว่าง ประดับ อนุสาวรีย์ รูปปั้น และสนามหญ้า เป็นต้น ซึ่งงานนี้ได้รับผลตอบรับเป็นอย่างดี หลังจากนั้นเขา ได้รับการว่าจ้างให้ออกแบบปรับปรุงเมืองต่างๆอีกหลายเมือง เช่นการปรับปรุงผังกรุงวอชิงตัน ดีซี เมืองซานฟรานซิสโก เมืองชิคาโก กรุงมะนิลา ฟิลิปปินส์ เป็นต้น จนได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดา แห่งการวางผังเมืองสมัยใหม่ ซึ่งการออกแบบของเบอร์เนม นั้น มุ่งเน้นที่ศาลาว่าการเมือง ตั้งแต่ต้น ปลายแกนถนนสายหลัก ส่วนอาคารอื่นๆ เกาะกลุ่มไปตามถนนสายอื่นๆ ตัดไขว่กันเป็นแนวเฉียง และแนวตาราง โดยนิยมการออกแบบสะพาน ทางเดินเล่นริมน้ำ อย่างในเมืองยุคบาโรค¹⁴⁸

¹⁴⁶ กำธร กุลชล. การออกแบบชุมชนเมืองคืออะไร – การติดตามหาคำตอบในรอบ 40 ปี. (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.) หน้า 21-22.

¹⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, 37-39.

¹⁴⁸ รายละเอียดเพิ่มเติม กำธร กุลชล. อ้างถึงแล้ว, หน้า 48-49. และ N/A. **City Beautiful Moment.** [online]. Retrieved July 4, 2016, from https://en.wikipedia.org/wiki/City_Beautiful_movement

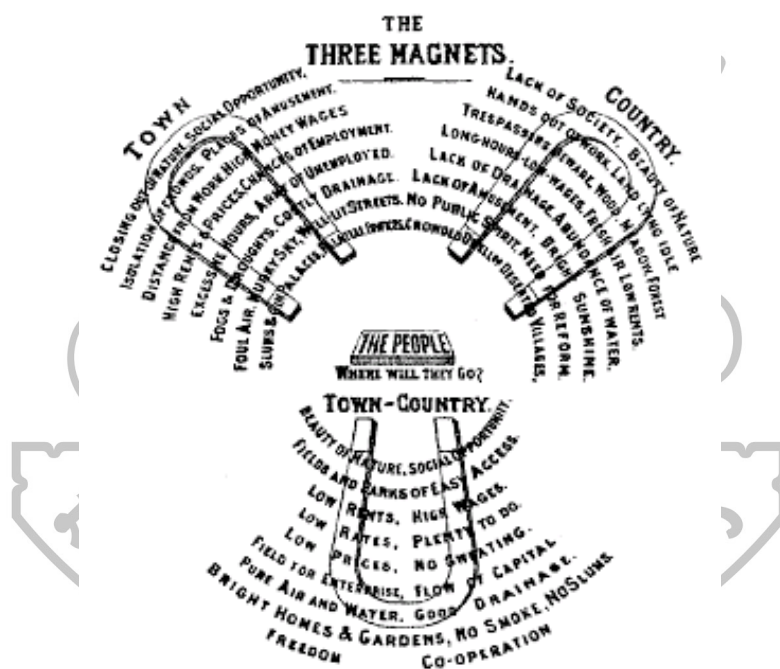
ภาพที่ 28 The McMillan Plan of 1901. Washington, D.C.

ที่มา : (N/A). **The City Beautiful**. [online]. Retrieved April 29, 2016, from <http://publications.newberry.org/makebigplans/planners-reformers/imagining-american-metropolis/city-beautiful>

ในช่วงเดียวกันกับ City Beautiful อื่นเป็นแนเซอร์ โฮเวิร์ด ได้เกินแนวคิดการวางผังเมืองแบบ Garden City ขึ้นที่อังกฤษในพ.ศ. 2441(อุทยานนคร) โดยโฮเวิร์ดได้แรงบันดาลใจมาจากเมืองแบบ ยูโทเปียหรือสังคมในจินตนาการ โคนสร้างชุมชนใหม่บนพื้นที่ว่างเปล่า บริเวณใจกลางผังมี สวนสาธารณะเป็นศูนย์กลาง ซึ่งมีถนนแบบ Boulevardตัดแยกออกไปทุกทิศทาง และตัดถนนทำ เป็นวงแหวน เชื่อมต่อระหว่างอาคารราชการ อาคารสาธารณะที่อยู่ในพื้นที่วงแหวนชั้นใน กับชุมชน ที่อยู่ออกไปในวงแหวนรอบนอก เชื่อมต่อกับเมืองอื่นๆด้วยรถไฟฟ้า และมีเมืองหลักเป็นศูนย์กลาง ล้อมด้วยเมืองเล็กๆ รอบๆ ทฤษฎีดังกล่าวถูกเขียนเป็นหนังสือชื่อ “Garden Cities of tomorrow” ในปีพ.ศ. 2445(พิมพ์ครั้งแรกในชื่อ A Peaceful Path to Social Reform พ.ศ. 2441) โดยได้นำเสนอ แนวคิดผ่านทฤษฎีแผนภูมิแม่เหล็ก 3 แห่ง ซึ่งหมายถึง เมือง, ชนบท และเมือง+ชนบท พร้อมทั้งเขียน คำบรรยายของข้อดีของแม่เหล็กในแต่ละแห่ง เช่นเมื่อเมืองมารวมกับชนบท ถูกบรรยายไว้ว่า มีความงามของธรรมชาติ มีโอกาสได้ร่วมกิจกรรมทางสังคม อยู่ใกล้แหล่งผลิตทางการเกษตร ค่าเช่า ที่ดินและค่าครองชีพต่ำ ค่าแรงสูง งานไม่หนักมาก สามารถทำงานอดิเรกได้หลากหลาย มีโอกาส ลงทุนและประกอบกิจการสหกรณ์ น้ำใสสะอาด อากาศบริสุทธิ์ มีการระบายน้ำที่ดี ไม่มีสลัม ไม่มี ควันเขม่า มีบ้านท่ามกลางสวนที่น่าอยู่ มีอิสระเสรีภาพ เป็นต้น ซึ่งตรงกลางจุดที่แม่เหล็กทั้ง 3 มา

รวมกัน เขาตั้งคำถามไว้ว่าประชาชนจะเลือกทางไหน¹⁴⁹ เป็นผังเมืองที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติเป็นอย่างมากโดยเมืองมีพื้นที่สวนสาธารณะเกือบครึ่งหนึ่งของพื้นที่ทั้งหมด กำหนดลักษณะที่พักอาศัยอยู่ท่ามกลางสวน สนามเด็กเล่น สวนสาธารณะ และขนาดถนนของถนนวงแหวนแต่ละวง นอกจากนี้ ยังหาวิธีวางอาคารตามแนวยาวนานกับถนนใหญ่ และเสนอให้วางกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมลักษณะของหน้าตาอาคาร รวมทั้งระบบสาธารณสุขในเขตเทศบาลอย่างเข้มงวด¹⁵⁰

ตัวอย่างเมืองที่มีการออกแบบผังเมืองตามแบบ Garden City ของโฮเวิร์ดช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้แก่ ผังเมือง Letch worth ประเทศอังกฤษ, Canberra ออสเตรเลีย และ New Delhi ประเทศอินเดีย และหมู่บ้านหรือชุมชนชานเมืองในสหรัฐอเมริกา รวมถึงเมือง Hellerau, Dresden ประเทศเยอรมันนี่(พ.ศ. 2452) เป็นต้น

ภาพที่ 29 The The Three Magnets แผนภูมิแม่เหล็ก 3 แท่งของ โฮเวิร์ด

ที่มา : Eamonn Canniffe,(30 OCTOBER 2010) **Ebenzer Howard: Garden Cities of Tomorrow (1902).**[online], Retrieved April 29 2016, from <http://architectureandurbanism.blogspot.com/2010/10/ebenezer-howard-garden-cities-of-to.html>

¹⁴⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53-61

¹⁵⁰ G. Broadbent, **Emerging Concepts in urban Space Design.** (London & New York : Van Nostrand Reinhold international, 1990), 125, อ้างถึงใน กำธร กุลชล, อ้างถึงแล้ว, 58-59.

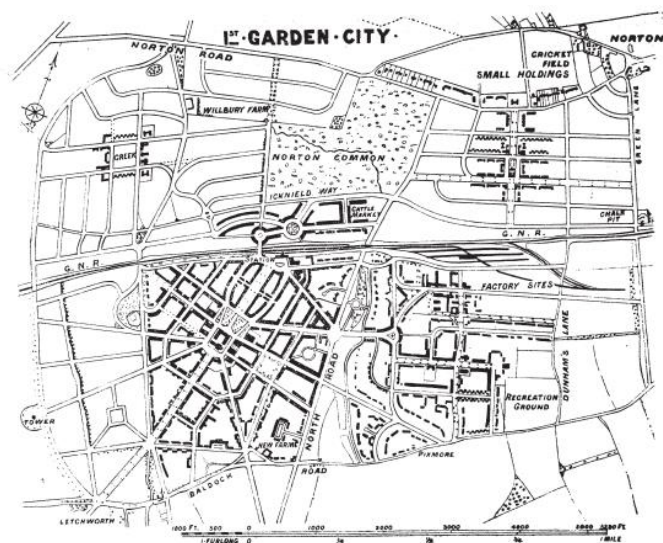

Figure 14
The Parker and Unwin layout for Letchworth, first published in spring 1904.
[Purdom 1913, 42]

ภาพที่ 30 ผังเมือง Letch worth ออกแบบ โดย Raymond Unwin ในปี ค.ศ. 1903

ที่มา : Mervyn Miller, **Ebenezer Howard: English Garden Cities An introduction.** (English Heritage, 2010). 20.

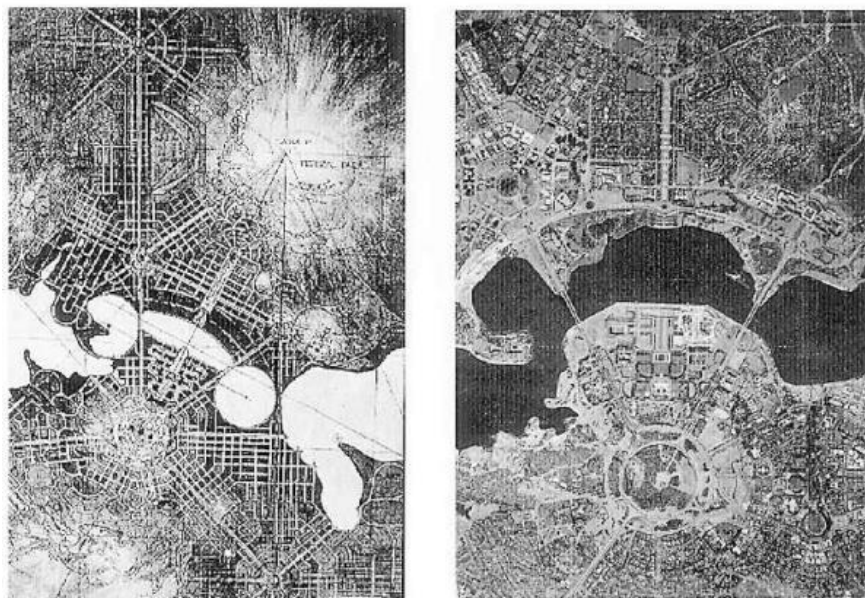

Figure 4. Canberra, Walter Burley Griffin, 1912. Source: Courtesy of City of Canberra.

ภาพที่ 31 ผังเมือง Canberra ออกแบบ โดย Walter Burley Griffin ในปี ค.ศ. 1912

ที่มา : ERAN BEN-JOSEPH & DAVID GORDON, “Hexagonal Planning in Theory and Practice”

Journal of Urban Design, Vol. 5, No. 3 (2000), 242

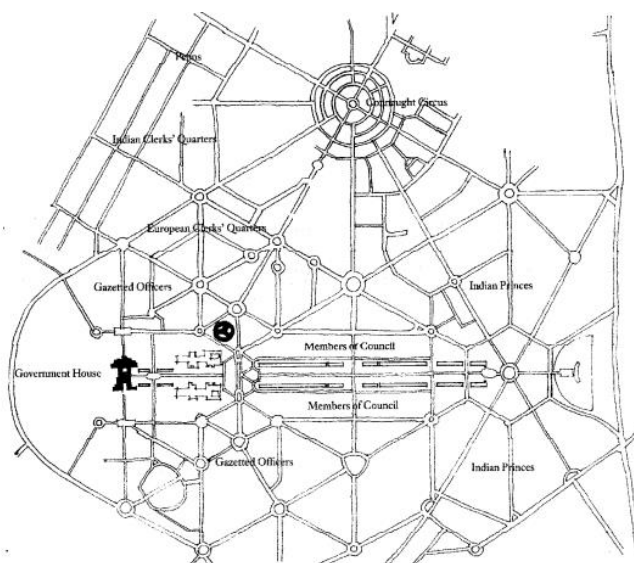

Figure 5. New Delhi, Lutyens and Baker, 1913. Source: Courtesy of Larry Vale and Saif-ul Haq.

ภาพที่ 32 ผังเมือง New Delh ออกแบบ โดย Lutyens and Baker ในปี ค.ศ. 1913

ที่มา : ERAN BEN-JOSEPH & DAVID GORDON, “Hexagonal Planning in Theory and Practice”

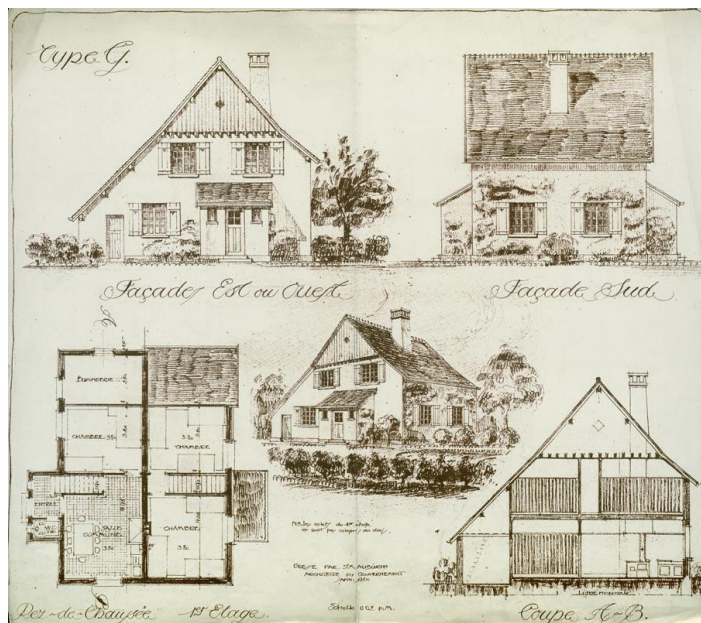
Journal of Urban Design, Vol. 5, No. 3 (2000), 243

หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ประเทศต่างๆในยุโรป และอเมริกาได้เร่งซ่อมสร้างเมืองที่ได้รับความเสียหายขึ้นมาใหม่ โครงการสร้างเมืองใหม่และเคหะสงเคราะห์จึงเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ซึ่งในช่วงระยะเวลานี้ ผังเมืองแบบ Garden City ที่พัฒนามาจากผังของโฮเวิร์ดได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เช่นที่ประเทศฝรั่งเศส อังกฤษ และอเมริกา

ยกตัวอย่างในประเทศฝรั่งเศส หลังจบสงครามโลกครั้งที่ 1 ฝรั่งเศสได้มีนโยบายสร้างเมืองใหม่ที่เรียกว่า Cités Jardin กระจายออกไปยังรอบนอกนอกตัวเมืองหลัก เพื่อแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในประเทศ โดยเชื่อมโยงผู้อยู่อาศัย กับกิจการร้านค้า ด้วยระบบขนส่งสาธารณะ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของนโยบายจัดสรรที่ดินในฝรั่งเศส (ดำเนินการระหว่างปีค.ศ. 1919-1940)¹⁵¹

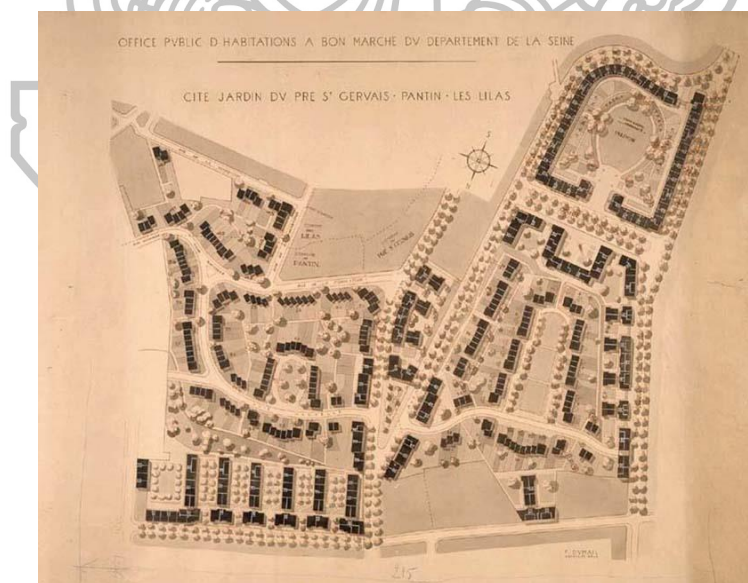
¹⁵¹ N/A, *Les cités-jardins dans le développement du logement social*. [online].

Retrieved April 29, 2016, from <http://www.tourisme93.com/stains/cites-jardins-developpement-logement-social.html>.

ภาพที่ 33 Plan maison type G de la cité-jardin du Chemin vert à Reims . Dressé par J.M. Auburtin, architecte, en 1920

ที่มา : (N/A). **Les logements**. [online]. Retrieved April 29, 2016, from http://www.cite-jardin-reims.culture.fr/2_chantier_chemin_vert/4_logements.html

ภาพที่ 34 La cité-jardin du Pré-Saint-Gervais. 1927-1954

ที่มา : Félix Dumail, (N/A). **Les logements**. [online]. Retrieved April 29, 2016, from http://www.citechailot.fr/ressources/expositions_virtuelles/les_logements_sociaux/presentation01-documents01.html

ซึ่งการออกแบบอาคารที่อยู่อาศัยใน Cités Jardin/Garden Cities ดังกล่าวมีการออกแบบทั้งเป็นบ้านแฝดและอาคารชุด เพื่อให้สามารถอาศัยอยู่ได้หลายครอบครัวเพื่อประหยัดต้นทุนในการก่อสร้าง และประหยัดพื้นที่ในการใช้ที่ดิน โดยจัดสรรพื้นที่ให้กระจายออกไปยังนอกเมืองและเชื่อมต่อเมืองกับตลาดและเมืองใหญ่ๆด้วยการขนส่งสาธารณะ

การออกแบบผังเมืองยังมีการพัฒนาต่อไปอีกและภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หลายๆ เมืองทั่วโลกมีการออกแบบผังเมืองสมัยใหม่มากขึ้น และในเมืองใหญ่ๆของหลายๆประเทศยังให้ความสำคัญกับการออกแบบเมืองในแนวตั้งมากขึ้นตามลำดับอีกด้วย

3.2 การออกแบบผังเมืองสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ประเทศไทยคุ้นเคยกับผัง Boulevard ของออสมันมาบ้างแล้ว เนื่องจากเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงเสด็จทอดพระเนตรครั้งประพาสยุโรปในปี พ.ศ. 2440 จึงทรงนำมาเป็นแบบในการตัดถนนราชดำเนินเชื่อมระหว่างพระราชวังหลวงกับพระราชวังดุสิต และได้ดัดแปลงรูปแบบผังเมืองรวมถึงหลักวิชาการผังเมืองจากตะวันตกเข้ามาใช้ในการจัดการรูปแบบการผังเมืองในสมัยต่อมาอย่างสืบเนื่อง

ทั้งนี้การออกแบบผังเมืองสมัยจอมพล ป. เป็นการออกแบบผังเมืองที่ผสมผสานกันอยู่ระหว่างระเบียบรูปแบบ Garden City ของโฮเวิร์ด และผังเมืองแบบ City Beautiful ของเบอร์เนมซึ่งได้รับความนิยมอยู่ในช่วงราวกลางพุทธศตวรรษที่ 25 ซึ่งการออกแบบผังเมืองทั้ง 2 แบบได้รับอิทธิพลของกันและกัน แต่ City Beautiful จะเป็นรูปแบบผังเมืองทางอเมริกาและมีรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับความโอ้อ่าและสถาปัตยกรรมขนาดใหญ่ รวมถึงถนนและเส้นทางที่เป็นตารางมากกว่า City Beautiful ของทางฝั่งอังกฤษที่เน้นความเรียบง่ายกว่าและเน้นความเป็นเมืองในสวนหรือชนบทมากกว่า¹⁵²

จากรูปแบบผังเมืองที่ปรากฏในสมัยจอมพล ป. ที่ได้ทำการศึกษาพบว่ามี 2 รูปแบบ คือ ผังเมืองแบบ Garden City เช่น ผังเมืองใหม่ลพบุรี ผังเมืองพิษณุโลก ซึ่งการจัดสรรพื้นที่รอบวงเวียนเป็นวงแหวนขยายตามรัศมีอย่างผังเมืองลพบุรี เป็นการจัดการผังเมืองตามแบบผัง Garden อย่างชัดเจน มีการใช้พื้นที่ของถนนวงเวียนอันวงแหวนในสุดเป็นส่วนราชการต่างๆ วงแหวนวงถัดๆไปเป็นการจัดสรรที่ดินเพื่อการพาณิชย์กรรม และเพื่อการอยู่อาศัยตามลำดับ

ส่วนผังเมืองพิษณุโลกนั้นแม้ว่าไม่ปรากฏวงแหวนรัศมีอย่างลพบุรี แต่การจัดการผังเมืองดังกล่าวคล้ายระบบการจัดการผังเมือง Letch worth ออกแบบโดย Raymond Unwin ในปี ค.ศ.

¹⁵² สมชาติ จึงอารักษ์, สัมภาษณ์โดย ฌัฐฐานิตย์ คะเชนทร์, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 7 มิถุนายน 2559.

1903 ที่เป็นการออกแบบผังเมืองแบบ Garden City เป็นอย่างมาก รวมไปถึงการออกแบบพื้นที่ในบริเวณส่วนที่พักอาศัยให้มีลักษณะเป็นแบบชอยตันเพื่อความปลอดภัยของผู้อยู่อาศัย รวมไปถึงลักษณะของที่พักอาศัยแบบบ้านแฝด เป็นต้น

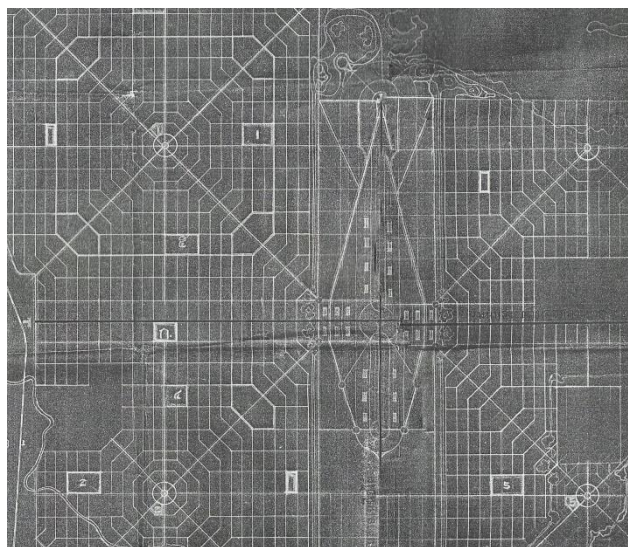
นอกจากการออกแบบผังเมืองเช่นผังเมืองลพบุรี ผังแบบ Garden City พบได้อีกแห่งหนึ่งในไทย คือผังเมืองยะลาซึ่งได้มีการออกแบบและสร้างขึ้นในสมัยใกล้เคียงกันโดยกรมโยธาจังหวัดยะลา(มีนายช่างชาวอังกฤษเป็นผู้ให้คำปรึกษา) อย่างไรก็ตามรายละเอียดของทั้ง 2 เมืองแตกต่างกัน โดยที่ลพบุรีให้ความสำคัญกับแนวแกนถนนพระนารายณ์มหาราชเชื่อมระหว่างพื้นที่วงเวียน 3 วงเวียน(วงเวียนศรีสุนทร วงเวียนศรีสุริโยทัย วงเวียนเทพสตรี) แต่ผังเมืองยะลาเป็นการกระจายเมืองโดยใช้เพียงวงเวียนเดียวเป็นหลักสำคัญ

ส่วนผังนครหลวง(สระบุรี) พ.ศ. 2485 เป็นผังที่พัฒนาจากผัง City Beautiful ของเบอร์เนม นั่นคือมีการวางผังแบบตัดถนนเป็นตารางและตัดในแนวเฉียง มีหมู่อาคารสำคัญตั้งอยู่ตรงถนนสายหลักของผัง มีการดึงเอาทัศนียภาพของต้นไม้เข้ามาในบางส่วนแบบ Garden City แต่มีความเป็นเมือง “มหานคร” มากกว่า Garden City ซึ่งเน้นไปในแนวทางการเป็นเมืองในชนบท

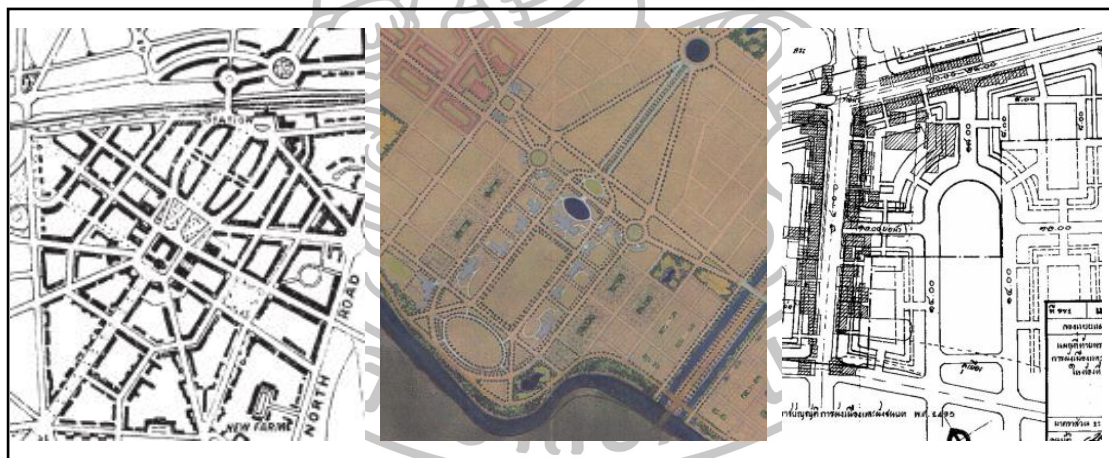
ภาพที่ 35 ภาพขยายผังเมืองพิษณุโลกที่รัฐบาลสร้างไว้เป็นตัวอย่างแก่ส่วนภูมิภาคอื่นๆในโครงการ
ผังเมืองทั่วราชอาณาจักร

ที่มา : หจข., ศธ0201.69/127 หลักการปฏิบัติเกี่ยวกับที่ดินบริเวณราชการตามโครงการผังเมืองทั่ว
ราชอาณาจักร. 2483.

ภาพที่ 36 ภาพขยายผังนครหลวง(สระบุรี)

ที่มา : หจข., (2)ศธ0201.69.1/1 ปรับปรุงจัดตั้งนครหลวงใหม่ ตอนริเริ่มที่ จังหวัดพิษณุโลก นครสวรรค์ สระบุรี. 2485.

(ก)

(ข)

(ค)

ภาพที่ 37 ภาพเปรียบเทียบผังเมืองแบบ Garden City, พิษณุโลก และสุรินทร์ (พ.ศ. 2446, 2483 และ 2495 ตามลำดับ)

(ก) ผัง Letch worth พ.ศ. 2446 (ข) ผังพิษณุโลก พ.ศ. 2483 (ค) ผังสุรินทร์ พ.ศ. 2495

ที่มา : (ก) Mervyn Miller, **Ebenzer Howard: English Garden Cities An introduction** 1, 20; (ข) หจข., ศธ0201.69/127 หลักการปฏิบัติเกี่ยวกับที่ดินบริเวณราชการตามโครงการผังเมืองทั่วราชอาณาจักร. 2483; (ค) “พระราชกฤษฎีกาให้ใช้พระราชบัญญัติการผังเมืองและผังชนบท พ.ศ. 2495 ในท้องที่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2495” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 69 ตอนที่ 43 (8 กรกฎาคม 2495)

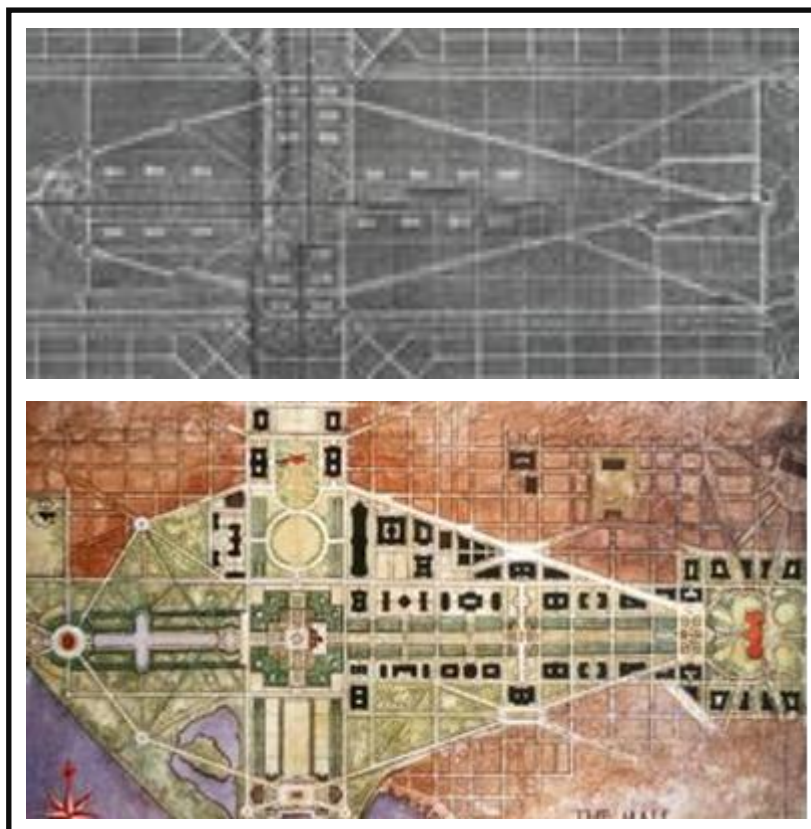

ภาพที่38 ภาพแสดงผังและรูปด้าน อาคารที่อยู่ในผังเมืองพิษณุโลกที่รัฐบาลสร้างไว้เป็นตัวอย่างแก่ส่วนภูมิภาคอื่นๆในโครงการผังเมืองทั่วราชอาณาจักร

ที่มา : หจช., ศร0201.69/127 หลักการปฏิบัติเกี่ยวกับที่ดินบริเวณราชการตามโครงการผังเมืองทั่วราชอาณาจักร. 2483.

นอกจากแบบขยายผังเมืองรวมแล้ว ยังเห็นการออกแบบผังเมืองแบบ Garden City ของผังเมืองพิษณุโลกในภาพขยายผังอาคารที่พักอาศัยเช่นกัน ซึ่งในเอกสารไม่ได้กล่าวถึงบริเวณที่พักอาศัยและการใช้สอยมากนัก แต่จากการสังเกตภายในภาพ พบว่ามีการแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในรั้วบ้านออกเป็น อาคารที่พักหลัก โรงจอดรถ โรงเรือนเลี้ยงสัตว์ แปลงเพราะปลูกพืชสวนครัว ตามนโยบายสวนครัว ซึ่งได้มีการรณรงค์อยู่ในช่วงเวลาดังกล่าวสอดคล้องกับการสร้างบ้านในสวนในทฤษฎีของโฮเวิร์ด อีกทั้งรูปแบบอาคารยังคล้ายกับอาคารที่พักอาศัยใน cite jardin ของฝรั่งเศส (ภาพที่33)อีกด้วย ทั้งนี้การเพิ่มสวนสาธารณะและพื้นที่สีเขียว นอกจากจะทำให้เมืองมีความร่มรื่นสวยงามแล้ว ยังเพิ่มคุณภาพชีวิตของประชากรในเมืองอีกทางหนึ่งด้วย

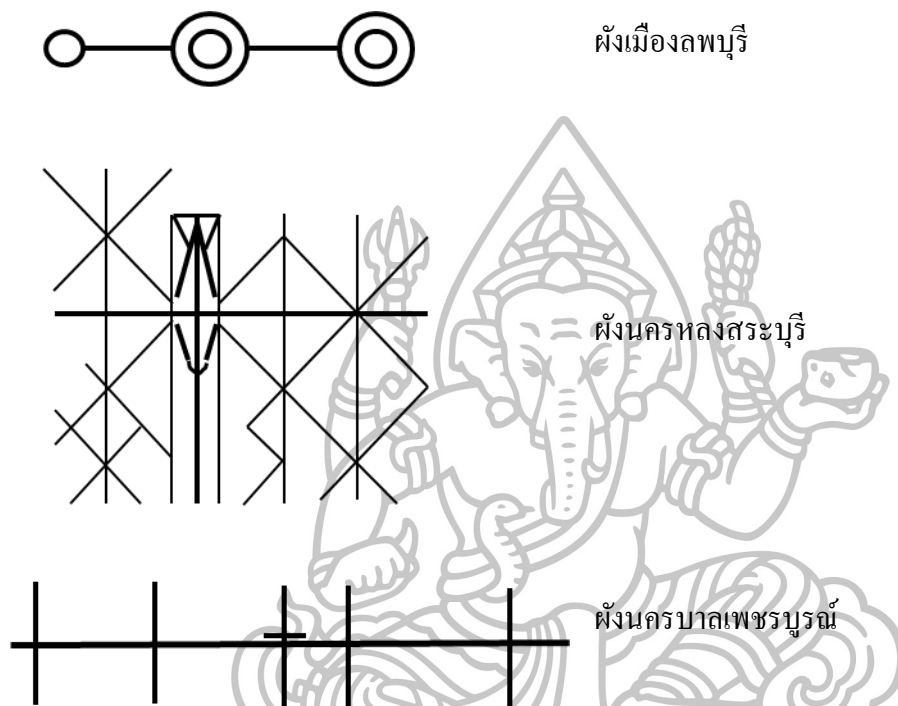
ส่วนผังนครหลวง(สระบุรี) มีความคล้ายคลึงกับผังของเบอร์แนม ที่ออกแบบในส่วนของส่วนราชการกรุงวอชิงตัน ดีซี ปี 1901 เป็นอย่างมาก(ภาพที่28) ทั้งในส่วนอาคารราชการที่เรียกอยู่ในแนวแกนถนนหลักที่มีขนาดใหญ่ ประดับพื้นที่ข้างเคียงด้วยสวนหย่อม/สนามหญ้า แยกพื้นที่บริเวณอาคารราชการออกจากส่วนอื่นๆโดยรอบด้วยถนนขนาดใหญ่กว่าสายรองอื่นๆ ล้อมรอบบริเวณดังกล่าว โดยผังในส่วนบริเวณดังกล่าวของทั้ง2ผัง อยู่ในรูปทรงคล้ายทุ่นระเบิดเหมือนกัน

ภาพที่ 39 ภาพเปรียบเทียบผังนครหลวงสระบุรีกับผังของเบอร์เนมวอชิงตัน บริเวณศูนย์กลางผังซึ่ง
 ผังนครหลวงใช้เป็นอาคารสถานทูต ส่วนผังของเบอร์เนมเป็นอาคารศูนย์ราชการ
 ที่มา : หจช., (2)ศธ0201.69.1/1 ปรับปรุงจัดตั้งนครหลวงใหม่ ตอนริเริ่มที่ จังหวัดพิษณุโลก นคร
 สวรรค์ สระบุรี. 2485; (N/A). *The City Beautiful*. [online]. Retrieved April 29, 2016, from [http://
 publications.newberry.org/makebigplans/planners-reformers/imagining-american-metropolis/city-beautiful](http://publications.newberry.org/makebigplans/planners-reformers/imagining-american-metropolis/city-beautiful)

ในส่วนของผังเมืองหลวงใหม่ นครบาลเพชรบูรณ์การออกแบบต่างกับผังนครหลวงที่
 ออกแบบไว้ก่อนหน้านี้โดยสิ้นเชิง โดยพออนุมานได้ว่าระเบียบผังเมืองคล้ายคลึงกับผังเมืองใหม่ของ
 ลพบุรี มีการสร้างชุมทาง(โหนด)เป็นระยะๆ ตามแนวนนสายหลักของเมือง(ลพบุรีคือถนนพระ
 นารายณ์มหาราช เพชรบูรณ์คือถนนสามัคคีชัย) โดยชุมทางดังกล่าวหากเป็นในลพบุรีจะเป็นวงเวียน
 คือวงเวียนศรีสุนทร, วงเวียนศรีสุริโยทัย, และวงเวียนเทพสตรี ส่วนที่นครบาลเพชรบูรณ์คือ
 เพชรบูรณ์ หล่มสักค์ และหล่มเก่า ทั้งนี้ได้มีการเสนอจะสร้างวงเวียนตรงบริเวณหล่มสักค์ต้นทาง
 ถนนเข็ดบุญาติเข้าบ้านน้ำก้อจากกรมทรัพย์สันส่วนพระมหากษัตริย์ แต่จอมพล ป.พิบูลสงคราม
 ไม่เห็นด้วยโดยให้ความเห็นว่าควรขยายเป็นทางคู่ขนานกับถนนสามัคคีชัยประมาณ 100 เมตร

บริเวณปากทางเพียงพอ¹⁵³ ทำให้ทราบว่าในเพชรบูรณ์รูปแบบการสร้างวงเวียนที่เป็นเอกลักษณ์ของ ผังถูกลดทอนลงไปด้วยปัจจัยบางประการ

ภาพที่ 40 ภาพลายเส้นแสดงโครงร่างรูปแบบผังเมืองลพบุรี นครหลวงสระบุรี และนครบาลเพชรบูรณ์ (อย่างคร่าว)

4. การผังเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามกับการสร้างชาติและความศิวิไลซ์

4.1 กระบวนการสร้างความศิวิไลซ์กับการผังเมือง

4.1.1 รูปแบบทางสถาปัตยกรรมกับการผังเมือง

กระบวนการสร้างความศิวิไลซ์ให้กับประเทศนั้นพบเห็นมาแล้วตั้งแต่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คำถามคือกระบวนการปรับปรุงสภาพความศิวิไลซ์ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม แตกต่างจากการสร้างความศิวิไลซ์ในระบบเดิมเช่นไร ข้อคิดเห็นที่ว่า การสร้างความศิวิไลซ์ในยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นการสร้างสถาปัตยกรรมในสัญลักษณ์

¹⁵³ ป. พิบูลสงคราม, จอมพล, หนังสือสังการเพชรบูรณ์.

ของความเป็นสามัญชนของคณะราษฎร ละทิ้งลวดลายประดับยิบย่อยในองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมยุคเก่าอันแสดงถึงฐานานุศักดิ์ของชนชั้นสูงทิ้งไป หรือแม้แต่การปฏิเสธการสร้างสถาปัตยกรรมโดยวัสดุนำเข้าหันมาใช้วัสดุซึ่งผลิตได้ในประเทศไทย เป็นการต่อต้านการลงทุนของชาวต่างชาติหรือขาดดุลทางการค้า¹⁵⁴

การเคลมรูปแบบหรือวิธีการสร้างข้างต้นเป็นการศึกษาโดยใช้รูปแบบและวัสดุของสถาปัตยกรรมมาเป็นแกนหลักในการอธิบายความหมายของการสร้าง กรณีของการ สร้างข้อกำหนดให้รูปแบบหลังคาของตึกแถวพาณิชย์ อาคารสาธารณะเป็นหลังคาตัดทั้งหมด หากสร้างเป็นหลังคาจั่วก็ต้องก่อสร้างตรงชายคาทางด้านหน้าขึ้นไปหลอกตาว่าเป็นหลังตัด¹⁵⁵ การกำหนดดังกล่าว นอกเหนือจากการตีความถึงความถึงการทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ทางการเมือง ความเสมอภาค และสามัญชนแล้ว¹⁵⁶ การตีความเมื่อมองในบริบทของการผังเมือง ข้อบัญญัติดังกล่าวมีความเป็นไปได้ที่จะกำหนดขึ้นเพื่อการผังเมือง

ตามที่ได้กล่าวไปแล้วในข้างต้นผังเมืองในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามมีรูปแบบตามอย่าง ผัง Garden City ของโฮเวิร์ด ซึ่งในการกำหนดทฤษฎีดังกล่าว โฮเวิร์ดเสนอให้วางกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมลักษณะของหน้าตาอาคาร รวมทั้งระบบสาธารณะสุขในเขตเทศบาลอย่างเข้มงวด ซึ่งลักษณะอาคารที่เข้มงวดนี้ หมายถึงความเป็นเอกภาพของลักษณะอาคาร เช่นเดียวกัน

อีกทางหนึ่ง หากต้องการให้ รูปแบบสถาปัตยกรรมหลังคาตัดเป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองดังกล่าว การสร้างตึกในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง หรือการสร้างกลุ่มตึก 24 มิถุนาในทำเนียบสามัคคีชัย หรือบ้านพิบูลสงครามที่เขาน้ำโจนลพบุรี ควรจะต้องสร้างให้มีลักษณะดังกล่าวด้วย หากแต่การสร้างรูปแบบดังกล่าวมักเป็นการสร้างในส่วนของอาคารขนานถนน หรืออาคารติดถนนเป็นส่วนใหญ่

¹⁵⁴ ุรายละเอียดเพิ่มเติม ชาตรี ประกิตนันทการ, **การเมืองและสังคมในศิลปะ**

สถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม. (กรุงเทพฯ : มติชน, 2550), 285-412 และ พันัย สิริเกียรติกุล, “ณ ที่นี้ ไม่มี “ความเสื่อม” : ถนนราชดำเนิน พ.ศ. 2484-2488”. หน้าจั่ว ว่าด้วย **ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย 6** (กันยายน 2552-สิงหาคม 2553). กรุงเทพฯ : ภาควิชาศิลปะสถาปัตยกรรม

¹⁵⁵ เทศบัญญัติของเทศบาลนครกรุงเทพ เรื่องควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ. 2483 (กรุงเทพฯ : นิติวะชร์). 22 อ้างถึงใน ชาตรี ประกิตนันทการ, **การเมืองและสังคมในศิลปะ** **สถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม.** (กรุงเทพฯ : มติชน, 2550), 315.

¹⁵⁶ ชาตรี ประกิตนันทการ, 2550, อ้างถึงแล้ว, 316.

ทั้งนี้ในช่วงปี พ.ศ. 2473 อังกฤษได้มีการสร้างคอมมูนิตี้โดยใช้หลักการออกแบบ Garden City อีกครั้ง โดยรูปแบบการสร้างในรอบหลังนั้นมีรูปแบบ“Moderne” เน้นในการเล่นเส้นตรงเป็นลายประดับเพียงเล็กน้อย หลังคาตัด ปลายติ๊กมน เป็นต้น ทั้งนี้ผังเมืองยังเป็นแบบ Cul-de-sac Layout (ตัดถนนเป็นตรอกตันแยกเข้าไปในพื้นที่บ้านส่วนตัว)¹⁵⁷ โดยตัวอย่างอาคารในเมืองการ์เดินซิตีช่วงพ.ศ. 2478 ในอังกฤษที่สร้างแบบโมเดิร์น อาทิ

Figure 61
Lytton Close in Hampstead Garden Suburb, 1935, by
G.C. Winbourne, linear architecture at its most exclusive,
on a traditional cul-de-sac layout.
[DIPLOMACIA]

ภาพที่ 41 ภาพอาคารปลายตรอกตันของ สร้างเมื่อพ.ศ. 2478 โดย G C Winbourne
ที่มา : Mervyn Miller, **Ebenezer Howard: English Garden Cities An introduction.** (English Heritage, 2010). 55.

Figure 62
Belvedere Court flats, Lyttelton Road, designed by Ernst
Freud in 1935, with bold 'streamform' bays.
[Hampstead Garden Suburb Trust (Jane Whitton)]

ภาพที่ 42 อาคารชุดบนถนน Layteelton กับปลายมนที่โดดเด่น สร้างพ.ศ. 2478 โดย Ernst Freud

¹⁵⁷ Mervyn Miller, **Ebenezer Howard: English Garden Cities An introduction.** (English Heritage, 2010), 53-54.

ที่มา : Mervyn Miller, **Ebenzer Howard: English Garden Cities An introduction** , 56.

ซึ่งจะเห็นว่าทั้งบ้านพักค่านในของสุดของถนนกับอาคารที่อยู่ด้านหน้า ในยุค 1930 ในพื้นที่ใกล้เคียงกัน ได้มีการออกแบบรูปแบบอาคารที่เป็นไปในลักษณะเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาดังกล่าวยังมีการสร้างสถาปัตยกรรมซึ่งมีหลังคาเป็นรูปทรงจั่ว และไม่อยู่ในระเบียบรูปแบบโมเดิร์น อย่างด้านบนนี้ แต่จะเป็นรูปแบบ neo-Georgian¹⁵⁸ ซึ่งเป็นรูปแบบที่นิยมอยู่ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ในอังกฤษ โดยผสมผสานระหว่างรูปแบบดั้งเดิมกับแบบโคโลเนียลเช่นกัน ทั้งนี้รูปแบบดังกล่าวคล้ายคลึงกับรูปแบบของบ้านพิบูลสงครามที่เขาน้ำโจนเป็นอย่างมาก

43 ภาพด้านหน้าบ้านพิบูลสงคราม เขาน้ำโจน (ในค่ายโคกกระเทียม) จังหวัดลพบุรี

จากบทความ “วิวัฒนาการผังเมืองของประเทศไทย” ของ ปานปั้น รongหานาม ที่ได้กล่าวว่า

ภายใต้กฎหมายนี้(พระราชบัญญัติผังเมืองและผังชนบท พ.ศ. 2495) มีสาระที่ได้รับอิทธิพลจากแนวความคิด อุทยานนคร(Garden City)... ..อย่างไรก็ตามไม่มีเอกสารหรือการกล่าวถึงเหตุผลหรือความจำเป็นใดในการ ออกพระราชบัญญัตินี้ขึ้นมา และไม่มีเอกสารระบุถึงความเชื่อมโยงกับ เอกสารที่ ร.7 สบ2. 47/104 แผนกอธิรัฐมนตรีที่ 51/1378 (โครงการ แผนผังพระนคร พ.ศ. 2471) ทั้งที่น่าจะมีที่มาที่ไปเทียบเคียงกันได้¹⁵⁹

ซึ่งได้กล่าวไว้ว่าจากแผนผังพระนคร พ.ศ. 2471 ถึง กฎหมายผังเมืองและผังชนบท พ.ศ. 2495 ขาดเอกสารเชื่อมโยงที่มาที่ไป ของการออกสาระในกฎหมายผังเมืองซึ่งได้รับอิทธิพล

¹⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

¹⁵⁹ ปานปั้น รongหานาม, อ้างถึงแล้ว, 259.

แนวคิด Garden City นั้น การออกแบบผังเมืองแบบดังกล่าวมาแล้วตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2483 (นับเอาการออกแบบผังพิษณุโลกเป็นหลัก ทั้งนี้ ผังเมืองลพบุรีก่อนพ.ศ. 2481 และผังราชดำเนินก็มีความเป็น Garden City เป็นอย่างมากเช่นเดียวกัน)

จึงอนุมานได้ว่ารูปแบบการสร้างผังแบบ Garden City ตามทฤษฎีของโฮเวิร์ด ถูกใช้งานแล้วตั้งแต่ช่วงแรกของการสร้างผังเมืองในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม หากเพียงแต่ไม่ได้ออกกฎหมายเพื่อการผังเมืองโดยเฉพาะเท่านั้น ดังนั้นการผังเมือง ณ ช่วงเวลาดังกล่าวจึงเป็นการออกแบบรูปแบบผังเมืองตามอย่างผังเมืองซึ่งอยู่ในความนิยม และเป็นแบบที่ทันสมัยในขณะนั้น โดยไม่ได้ลงไปถึงรายละเอียดของกฎหมายผังเมือง หรือรายละเอียดข้อกำหนดการใช้พื้นที่ตามผังเมืองตามทฤษฎีและการผังเมืองสากลที่มีในขณะนั้นแบบเต็มที่

4.1.2 การสร้างควมมีระเบียบ และขจัดสิ่งไม่พึงประสงค์ออกจากพื้นที่เมือง

การสร้างควมมีระเบียบ และทำให้เมืองสวยงามเป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่ใช้สำหรับ “แสดง” ความศิวิไลซ์ให้ปรากฏแก่อาณาประเทศ ไม่เพียงเท่านั้นยังสร้างนโยบายเชิงรุกในการกำหนดพฤติกรรมผู้คนให้เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างควมศิวิไลซ์ด้วย¹⁶⁰ จากการแต่งกาย การศึกษา การอ่านหนังสือพิมพ์ และรับรู้ข่าวสารต่างๆ เป็นต้น ขอบเขตของเวทีการแสดงควมศิวิไลซ์ ครอบคลุมบริเวณริมถนนหลวงและพื้นที่สาธารณะทั้งหมดภายในตัวเมือง และสถานที่ราชการต่างๆ

จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้มีคำสั่งเกี่ยวกับการดูแลความสะอาดบ้านเรือนและตามแนวถนนหลายคำสั่ง อาทิเช่น จากสมุดสั่งการของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ดังนี้

ให้แจ้งแก่กรมต.มหาดไทยว่าในบริเวณหรือตามแนวถนนซึ่งติดต่อกับเขตสนามบินมาจากต่างประเทศ บ้านเรือนราษฎรสกปรกอยู่มาก เช่นถนนประชาธิปไตยตอนบนดอนเมือง กรุงเทพฯ และถนนไปท่าอากาศยานน้ำปากเกร็ด เป็นต้น เมื่อมีสภาพน่าทุเรศเช่นนี้ชาวต่างชาติผ่านมาเวลาน้อย ก็ไปตัดสินว่าคนไทยเมืองไทยสกปรกทั่วไป ฉะนั้นให้จัดการปรับปรุง ออกปราบ.ควบคุมเสียด้วยโดยเร็ว¹⁶¹ (1 ธ.ค. 2485)

และ ทำหนังสือเรียน ม.ท.พายัพว่าที่ขอแรงทาง ท.พายัพช่วยชำระหลวงประจำจังหวัด ทำความสะอาดบริเวณเชิงราช ในเขตเทศบาลและบริเวณรอบๆ ซึ่งมีถนนใช้ติดต่อ

¹⁶⁰ ดูรายละเอียดเพิ่มเติม และ พินัย สิริเกียรติกุล, อ่างถึงแล้ว.

¹⁶¹ ป.พิบูลสงคราม, จอมพล, สมุดสั่งการฝ่ายทหาร เล่ม 1

เหล่านี้ให้สะอาดเป็นเมืองน่าอยู่ ปราศจากโรคภัย, กลิ่นเหม็น, ทั้งนี้ของเอกชนและราชการ บ้าน โรงเรียน รั้ว ให้ซ่อมแซมตามสมควร¹⁶² (1 ก.พ. 86)

และ บริเวณวังสวนกุหลาบฝั่งตะวันตก ทางสำนักนายกรัถมนตรีนั้น มีบริเวณกว้างขวาง สกปรกมากที่สุด หมักหมมกันมานานแล้ว บริเวณนี้เป็นที่อยู่ใกล้ที่ประชุมรัถบาล แยกไปใครมาเขาจะว่าเหม็น, ข้างจุมุกรัถบาลยังสกปรกถึงเพียงนี้ แล้วจะทำให้ชาติสะอาดได้อย่างไร¹⁶³ (6 มี.ค. 86)

และ ช่วยให้ผู้ใดสั่งประกาศแก่ผู้หู่ในบริเวณสวนกุหลาบฝั่งตะวันตก ให้ทำความสะอาดบ้าน บริเวณบ้านและรั้วบ้าน ในบริเวณสวนพฤกษานก็เช่นเดียวกัน รกรุงรังสนามไม่เรียบร้อย นั่นก็หู่ใกล้รัถบาล ขอให้จัดการทำให้ดีโดยด้วยด้วย ถ้าสิ้นเดือนนี้ของใครไม่เรียบร้อยตามสั่ง ผู้นั้นหมกคสิทธิ์หู่บ้าน¹⁶⁴ (9 พ.ค. 86)

และ ให้มีคำสั่งถึง รมต. มหาดไทยว่า ฉันทเห็นตามถนน และบาทวิถีในพระนคร ยังสกปรกมาก มีน้ำและของเลอะเทอะ เช่นบริเวณตลาดบางกะปิ และ โรงหนังบางกะปิ เป็นต้น ขอให้เร่งทำความสะอาดกันหย่างจริงจังสักที¹⁶⁵

เหล่านี้ได้เป็นส่วนหนึ่งจากสมุดสั่งการของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งจะเห็นได้ว่า จอมพล ป.มีความกังวลถึงเรื่องความสะอาด และความเรียบร้อยของบ้านเมืองเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บริเวณที่ผ่านสายตาชาวต่างชาติ และถนนเส้นหลัก รวมไปถึงแหล่งชุมชน ตลาด และเทศบาลเช่นเดียวกัน

ซึ่งการกวาดขันเหล่านี้ได้จากกล่าวได้ว่าเป็นการแสดงภาพลักษณ์ของประเทศสู่สายตา นานาชาติ ทั้งนี้ไม่ใช่เพียงแคในหนังสือสั่งการเท่านั้น ยังมีการสร้างรัฐนิยมว่าด้วยเรื่องการแต่งกาย อีกด้วย ซึ่งเมื่อผู้คนต้องออกจากบ้านมาเดินบริเวณถนนหลวง คนเหล่านั้นต้องปฏิบัติตามข้อกำหนด คือ ต้องใส่หมวก รองเท้า และใส่เสื้อตามแบบที่กำหนดให้ใส่เท่านั้น ไม่เว้นแม้กระทั่งพระภิกษุ สามเณร ก็ต้องใส่รองเท้าออกจากวัดเมื่อมีกิจนิมนต์นอกวัด ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้มีประกาศ เรื่องการสวมรองเท้าของพระภิกษุสามเณรไว้ว่า

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ

¹⁶² ป.พิบูลสงคราม, จอมพล, สมุดสั่งการฝ่ายทหาร เล่ม 2, 203.

¹⁶³ ป.พิบูลสงคราม, จอมพล, สมุดสั่งการฝ่ายพลเรือน เล่ม 1, 26.

¹⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, 152.

¹⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, 168.

เรื่อง การสวมรองเท้าของพระภิกษุสามเณร

ด้วยปรากฏว่า พระภิกษุสามเณรสวมรองเท้ามีรูปปลัดสนะไม่ตรงตามพุทธานุญาต เข้าไปในบ้าน เป็นการผิดบัญญัติ สมควรรักษาคุ้มครองเพื่อให้พระภิกษุเคารพรักษาพระบัญญัติ อนึ่งตามหลักวัฒนธรรมของบ้านเมือง ย่อมถือว่าการสวมรองเท้าเป็นเครื่องแสดงวัฒนธรรมของ ประชาชน และเป็นเครื่องหมายแห่งความเป็นอารยะ และเป็นเอกราชของประเทศชาติ และการสวมรองเท้าย่อมเกื้อกูลแก่นามัยของร่างกายเป็นอย่างยิ่ง แม้ทางวินัยไม่ได้ห้ามไว้โดย เด็ดขาด เพียงแต่กำหนดไว้ว่า ไม่เป็นไรห้ามสวมรองเท้าเข้าบ้านเท่านั้น

เพราะฉะนั้นเพื่อให้สมคล้องด้วยวัฒนธรรมบ้านเมือง และเกื้อกูลอนามัยของพระภิกษุสามเณร คณะสังฆมนตรีจึงได้ลงมติกำหนดระเบียบว่าด้วยการสวมรองเท้าไว้ดังต่อไปนี้

1. เมื่อออกจากวัดให้สวมรองเท้าเดิน
 2. รองเท้าที่จะสวมให้ใช้ตามแบบที่จะประกาศให้ชาวต่อไป
- ประกาศ ณ วันที่ 2 พฤศจิกายน 2485

(ลงชื่อ) พ.อ. ประยูร ภมรมนตรี
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ
กรมโคสนาการ
3 พฤศจิกายน 2485¹⁶⁶

จากประกาศข้างต้น เห็นได้ว่ารัฐบาลมองว่าการสวมรองเท้า(หรือการสวมเครื่องแต่งกายอื่นๆที่รัฐบาลกำหนด)นั้น เป็นวัฒนธรรมอันดีงาม เป็นเครื่องหมายแห่งความเป็นอารยะ และเป็นเอกราชของประเทศชาติ

ตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป เรา-ชาติไทย ได้เปลี่ยนตัวของเรา เปลี่ยนชีวิตจิตใจของเรา มาจนได้ร่วมเคียงไหล่กับชาติอารยประเทศทั่วไป เราถึงอุดมคติอันเป็นที่หมายของเราแล้ว เราได้เปลี่ยนมาเพียงพอที่จะไม่ยอมให้ใครประนามว่า ไทยยังเป็นชาติป่าเถื่อนอีกต่อไป เราต้องพร้อมใจขอใช้คำว่า “ไทยอารยธรรมในเอเชีย”

เราจะไม่พูดว่าเราต้องช่วยกันสร้างชาติให้ถึงอารยประเทศนั้นประเทศนี้อีกต่อไป ทั้งนี้เพราะไทยเป็นอารยประเทศแล้ว...

...ไทยเป็นอารยชาติ ไทยเป็นอารยประเทศ ไทยเป็นอารยชน เราจะร่วมมือกัน สร้างตัวเรา – สร้างประเทศเรา สร้างชาติของเราให้วัฒนาถาวร ตามหลักไทยอารยธรรมใน เอเชียนี้ตลอดไปชั่วฟ้าสิ้นดินสลาย¹⁶⁷

¹⁶⁶ “เรื่อง การสวมรองเท้าของพระภิกษุสามเณร”, กองโคสนาการ, ก/ป7/24485/1/ ข. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

จากสุนทรพจน์ของจอมพล ป.พิบูลสงครามที่แถลงในวันชาติ พ.ศ. 2483 นั้น ทำให้เห็นถึงความคิดเบื้องต้นของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ไม่ใช่เฉพาะแค่การผลักดันประเทศสู่การเป็นประเทศซึ่งมีอารยธรรมเทียบเท่าอารยประเทศเท่านั้น แต่เป็นการผลักดันประเทศเป็น “ไทยอารยธรรมแห่งเอเชีย” ซึ่งหากมองเพียงแค่ด้านการสร้างวัฒนธรรม การเป็นประเทศอารยะ หรือการสร้างควมศิวิไลซ์ นั้น อาจเห็นภาพได้ไม่ชัดแจ่มนัก แต่เมื่อหากรวมเอาการสร้างชาติ และการพัฒนาระบบทหาร เข้าไปด้วยแล้ว ถือเป็นกระบวนการที่นำไปสู่ความเป็นเอกราชตามความหมายของจอมพล ป. การสร้าง ไทยอารยะ ถือเป็นก้าวแรกของแนวคิดการสร้างชาติ ผู้ความเป็น “มหาอำนาจไทย” กระบวนการสร้างชาตินี้จะยกไปกล่าว ในตอนกระบวนการสร้างชาติในส่วนถัดไปเพื่อขยายความ

ทั้งนี้ สำหรับการจัดตั้งไม่เพียงประสงค์ออกไปจากเมืองนั้น สิ่งไม่เพียงประสงค์อย่างหนึ่ง คือ คน รวมถึงการแต่งกายบางประการอันเนื่องมาจากเชื้อชาติหรือศาสนา ถูกรัฐกำหนดและจำกัดขอบเขตดังกล่าวที่ถูกรมองว่าไม่เพียงประสงค์ อาทิเช่น การนัดประชุมกับหัวหน้าชาวมุสลิมที่อยู่ในพระนครในพ.ศ. 2485 เพื่อขอความร่วมมือในการแต่งกายของชาวมุสลิม ให้หันมานุ่งกางเกงตามแบบรัฐนิยม แทนการนุ่งโสร่งแบบประเพณีนิยม รวมไปถึงการออกพระราชกฤษฎีกาควบคุมคนจรจัดและผู้ไม่ประกอบอาชีพ พ.ศ. 2485 ซึ่งให้จับคนจรจัดและผู้ไม่ประกอบอาชีพไปยังนิคมอุตสาหกรรมต่างๆเพื่อประกอบอาชีพและสร้างตนเอง ซึ่งในขณะนั้นข้าพเจ้าไม่มั่นใจว่ามีจำนวนคนจรจัดอยู่ในเขตเมืองมากนักน้อยเพียงใด หากแต่การตราพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวนี้ก็พออนุมานได้ว่าคงมีไม่น้อย และน่าจะเป็นจำนวนที่สร้างความ “ไม่สงบเรียบร้อย” และขัดกับ “ศีลธรรมอันดี” และ “ความปลอดภัยสาธารณะ” ตามที่ได้กล่าวไว้ในกฎหมายดังกล่าว¹⁶⁸

กระบวนการสร้างความศิวิไลซ์ของประเทศในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นการสร้างความศิวิไลซ์ทั้งในตัวสถาปัตยกรรมและผังเมือง รวมไปถึงวิถีธรรมเนียมการปฏิบัติของผู้คนในสังคม การสร้างความมีระเบียบ ความสะอาด และความเจริญต่าง ๆ นั้น อาจเพื่อการ “แสดง” ให้ต่างชาติเห็นถึงความมีอารยะของประเทศไทย หากแต่กระบวนการจัดการและนโยบายที่เข้าไป

¹⁶⁷ “สุนทรพจน์นายกรัฐมนตรีกล่าวทางวิทยุกระจายเสียง แด่ประชาชนชาวไทยทั้งมวล ในโอกาสจิตสมัยแห่งงานเฉลิมฉลองวันชาติ 24 มิถุนายน 2483” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 57 (24 มิถุนายน 2483), หน้า 751.

¹⁶⁸ “พระราชกฤษฎีกาควบคุมคนจรจัดและผู้ไม่ประกอบอาชีพ พ.ศ. 2485” ราชกิจจานุเบกษาตอนที่ 81 เล่มที่ 59, (วันที่ 29 ธันวาคม 2485), หน้า 2607-2612.

ปรับปรุงพื้นที่ของเมืองนั้นยังส่งผลกระทบต่อในด้านดีในด้านการขยายตัวทางเศรษฐกิจการลงทุน รวมถึงการขยายตัวของการสร้างที่อยู่อาศัยอีกเป็นระบบอีกทางหนึ่งด้วย

4.2 กระบวนการสร้างชาติ สยามใหม่>ไทยอารยะ>มหาอาณาจักรไทย

การทำความเข้าใจกระบวนการสร้างชาติในหัวข้อนี้ จะต้องเริ่มจากการทำความเข้าใจลัทธิฟาสซิสต์ก่อนเป็นอันดับแรก ทั้งนี้เนื่องจากเป็นลัทธิซึ่งนิยมอยู่ในช่วงเวลาดังกล่าว และจอมพล ป.พิบูลสงครามมีการกล่าวถึง ผู้นำหรือประเทศซึ่งมีความนิยมลัทธิดังกล่าวอยู่ในหลายๆ ครั้งด้วยกัน และมีแนวความคิดไปในทางสะสมกำลังทางทหาร ซึ่งในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เข้าสู่อำนาจในการจัดการทางการเมือง การปรับปรุงกำลังทางทหารและเพิ่มขีดความสามารถในเทคโนโลยีทางการรบของไทยเจริญรุดหน้าอย่างไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์กองทัพ

4.2.1 รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามกับลัทธินิยมทหารหรือลัทธิฟาสซิสต์

แนวความคิดพื้นฐานของลัทธิฟาสซิสต์แบ่งออกเป็น 7 ประการ คือ¹⁶⁹

1. ต่อต้านลัทธิเสรีนิยม โดยฟาสซิสต์มองว่าเสรีนิยมซึ่งนิยมความเป็นปัจเจกบุคคล เป็นแนวทางที่สังคมไร้เอกภาพ ฟาสซิสต์ต้องการความเป็นเอกภาพในสังคม และมองว่าสังคมจะอยู่รอดได้หากคนในสังคมมีความเป็นหนึ่งเดียวกัน

2. ต่อต้านลัทธิสังคมนิยม ซึ่งสังคมนิยมมองว่าเสรีนิยมทำให้เกิดชนชั้นนายทุนและชนชั้นกรรมกรขึ้นมา และเกิดความขัดแย้งกันอย่างรุนแรง เป็นความขัดแย้งที่สำคัญที่สุดของโลกยุคใหม่ ทำให้เกิดนักสังคมนิยม เช่น คาร์ล มาร์กซ, เลนิน, สตาลิน, และเหมา เจ๋อตง ขึ้นมา ซึ่งคนเหล่านี้มองว่าการต่อสู้ทางชนชั้นเท่านั้นจะทำให้หลุดพ้นจากการถูกกดขี่ขูดรีดเอาเปรียบจากพวกนายทุน ซึ่งการต่อสู้ดังกล่าวนี้ ไม่ทำให้เกิดเอกภาพตามอย่างที่ฟาสซิสต์ต้องการ อย่างไรก็ตามมุสโสลินีก่อนหน้าก่อตั้งขบวนการฟาสซิสต์ ได้เคยเป็นสมาชิกของพรรคสังคมนิยมอิตาลีมาก่อน หรือพรรคนาซีของฮิตเลอร์มีปรัชญาประจำพรรคคือสังคมนิยมแห่งชาติ การแสดงความเป็นสังคมนิยมในฟาสซิสต์เพื่อผลในการ ดึงความนิยมของกรรมกรมาเป็นพวกเดียวกัน, จัดการกับลัทธิทุนนิยม (จากการยึดกิจการขนาดใหญ่ของเอกชนมาเป็นของรัฐ) และเป็นการแยกผู้ใช้แรงงานออกจากขบวนการคอมมิวนิสต์สากลอย่างไม่เปิดเผย ทั้งนี้ฟาสซิสต์ต้องการให้ผู้ใช้แรงงานทุ่มตนสร้างเอกภาพในประเทศของตนมากกว่าไปหนุนช่วยแรงงานในประเทศอื่น

¹⁶⁹ สมเกียรติ วันทะนะ, *อุดมการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย*. (กรุงเทพฯ : อักษรข้าวสวย, 2551), 92-113.

3. สังคมเป็นอินทรีย์ภาพ มีความคิดที่ว่า สังคมเป็นคังร่างกายที่มีชีวิต เป็นผลผลิตจากกระบวนการธรรมชาติ โดยมีส่วนประกอบต่างๆ ซึ่งจะไม่มีความหมาย และไม่สามารถดำรงอยู่ด้วยตัวเองอย่างโดดๆ มีความหมายต่อเมื่อประกอบเป็นส่วนใหญ่เท่านั้น ซึ่งผลประโยชน์ทุกผลประโยชน์ รวมถึงปัจเจกบุคคลทุกคนจะต้องมีความเป็นเอกภาพ เพื่อเป้าประสงค์ร่วม ซึ่งมีหนึ่งเดียวของชาติ

4. รัฐนิยม คือการให้ความสำคัญอย่างมากแก่รัฐ ซึ่งมองว่าทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อรัฐ และไม่มีมีความหมายนอกรัฐ¹⁷⁰ โดยจากหนังสือ Encyclopedie Italino, XIV, ค.ศ. 1932 ของมุสโสลินี ได้เขียนไว้ว่า “เมื่อพูดถึงฟาสซิสต์คือพูดถึงรัฐ” และ “ศตวรรษนี้เป็นศตวรรษแห่งอำนาจ, ศตวรรษที่โน้มไปในทิศทางที่ถูกต้อง(หรือขาว), เป็นศตวรรษของฟาสซิสต์” การให้ความสำคัญแก่รัฐนี้ สอดคล้องกับแนวคิดอื่นๆคือ รัฐย่อมสำคัญกว่าปัจเจกบุคคล สำคัญกว่าชนชั้น และการแทนสังคมด้วยรัฐ เป็นสิ่งมีชีวิต ทำให้ภาพของรัฐชัดเจนยิ่งขึ้น

5. ชาตินิยม ชาติหมายถึง ประชาชนที่ใช้ภาษาร่วมกัน มีวัฒนธรรม ประเพณีและประวัติศาสตร์ร่วมกัน ส่วนเชื้อชาติ คือความเชื่อที่ว่ามนุษย์มีความแตกต่างกันทางด้านกรรมพันธุ์ ซึ่งส่งผลในลักษณะทางกายภาพ และความแตกต่างทางด้านจิตใจ ชาตินิยมแบบฟาสซิสต์เป็นชาตินิยมแบบเข้มข้น เน้นการขยายดินแดนในกรณีของอิตาลีมีความนิยมเอนไปทางรัฐนิยม ส่วนเยอรมันให้ความสำคัญแก่ชาตินิยมมากกว่าจนกลายเป็นลัทธิเชื้อชาตินิยม และการต่อต้านยิวในที่สุด

6. ผู้นำ ลัทธิฟาสซิสต์ให้ความสำคัญกับผู้นำเป็นอย่างมาก มุสโสลินีเรียกตัวเองว่า “Il Duce” ส่วน ฮิตเลอร์ เรียกตัวเองว่า “Der Fuhrer” ซึ่งแปลว่า “ผู้นำ” การให้ความสำคัญกับผู้นำเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่า ระบบการเมืองอื่นๆไม่อยู่ในฐานะที่พึ่งพาได้ ทัศนคติที่ให้ความเชื่อมั่นผู้นำหรือคนกลุ่มน้อย ทำให้คนกลุ่มดังกล่าวสามารถควบคุมมวลชนกลุ่มใหญ่ได้ แม้กระทั่งในประชาธิปไตยตามระบบรัฐสภา ผู้นำของฟาสซิสต์ถือหลักที่เรียกว่า เมืองแห่งอำนาจ คือ เชื่อว่าอำนาจคือความถูกต้อง (Might is right) สำหรับฟาสซิสต์ ภาวะผู้นำ นำไปสู่การเรียกร้องให้ใช้อำนาจ และการใช้อำนาจนำไปสู่ สงคราม ในที่สุด

7. บรรษัทนิยม เป็นแนวคิดการจัดการเศรษฐกิจของฟาสซิสต์ โดยมีเป้าหมายประการแรกเพื่อสร้างเศรษฐกิจของชาติให้เลี้ยงตัวเองได้ และเพื่อการนั้นฟาสซิสต์ได้หยิบแนวคิดเรื่อง Syndicalism (การรวมกลุ่มตั้งองค์กรของคนงานเพื่อคุ้มครองการทำงานของตน เพื่อสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจการผลิตในระบบทุนนิยม) ซึ่งถือกำเนิดในฝรั่งเศสมาปรับใช้ ในปีค.ศ.

¹⁷⁰ Rick Wilford, 1994 : 191. อ้างถึงใน สมเกียรติ วันทะนะ(2551),อ้างถึงแล้ว, 101.

1927(พ.ศ. 2470) มุสโสลินีประกาศตั้งบริษัทแห่งชาติ 22 แห่ง โดยแต่ละบริษัทประกอบด้วยตัวแทนจาก นายจ้าง ลูกจ้าง และรัฐบาล โดยบริษัททั้งหมดนี้ดูแลกิจการอุตสาหกรรม การผลิตที่สำคัญๆ ของอิตาลีทั้งหมด ให้ดำเนินกิจการไปในทิศทางเดียวกัน สร้างความเข้มแข็งแก่เศรษฐกิจแห่งชาติ โดยมีแนวคิดพึ่งตนเองเป็นฐาน เป็น “รัฐบริษัท” ซึ่งสมาชิกทุกคนต่างมีผลได้เสียร่วมกัน จึงมีความคิดเพื่อส่วนรวมคือรัฐบริษัทเป็นหลัก จนท้ายที่สุด ในปีพ.ศ. 2482 สภาฟาสซิสต์และบริษัทเข้ามาแทนที่รัฐสภาอย่างสมบูรณ์¹⁷¹

เมื่อนำทฤษฎีข้างต้นมาเปรียบเทียบกับรัฐบาลในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม พบว่ามีความสอดคล้องกันเป็นอย่างมาก คือ

1. ต่อต้านเสรีนิยม พื้นฐานของการเป็นรัฐบาลภายใต้การปกครองในระบบรัฐธรรมนูญ หลักความเสมอภาคย่อมต้องถูกทำให้ประจักษ์แจ้ง และพูดอ้างถึงอยู่เสมอเนื่องจากเป็นหนึ่งในนโยบายหลักของคณะราษฎร อย่างไรก็ตามเสรีภาพทางการเมือง และการจัดตั้งพรรคการเมือง รวมถึงทางเศรษฐกิจไม่ได้ได้เกิดขึ้นจริงตามหลักการประชาธิปไตย และทุนนิยมเสรี

2. ต่อต้านสังคมนิยม และบริษัทนิยม การดำเนินงานด้านเศรษฐกิจของรัฐบาลคณะราษฎร(รวมคณะรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม)มีแนวโน้มในการยอมรับทฤษฎีสังคมนิยมมาปรับใช้ค่อนข้างมาก (แม้ว่าเค้าโครงเศรษฐกิจของปรีดี พนมยงค์ จะถูกวิจารณ์อย่างหนักถึงการเป็นสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์ จนล้มเลิกเค้าโครงเศรษฐกิจดังกล่าวก็ตาม แต่การดำเนินงานของรัฐบาลในช่วงเวลาต่อมา ก็มีแนวโน้มการจัดการเศรษฐกิจที่เอียงไปทางเค้าโครงเศรษฐกิจดังกล่าวอยู่ไม่น้อย) ซึ่งมองว่าแนวทางการซื้อที่ดิน และการจัดสรรที่ดินให้แก่เกษตรกร โดยให้อัตราเงินเดือนคงที่อย่างข้าราชการ(หรือลูกจ้างรัฐ)นั้น เป็นแนวทางที่คล้ายคลึงกับบริษัทนิยมในระบบฟาสซิสต์มากกว่าสังคมนิยม ทั้งนี้การเสียผลประโยชน์ของชนชั้นนายทุนเพื่อการดึงกิจการมาเป็นของรัฐเป็นไปในลักษณะแนวทางของฟาสซิสต์ไม่ได้หวังผลหักล้างมุ่งทำลายระบบชนชั้นดังเช่นแนวคิดของสังคมนิยม ทั้งนี้ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามมีการโอนอุตสาหกรรมการผลิตต่างๆ ที่มีความสำคัญมาไว้ในกำมือของการดำเนินการของรัฐเป็นในหลายกิจการ อาทิเช่น กิจการซีเมนต์ ยางและล้อรถยนต์ โรงกลั่นน้ำมัน โรงงานฝ้ายและสิ่งทอ รวมไปถึงการตั้งนิคมการเกษตร นิคมฝ้าย นิคมเกลือ เป็นต้น ซึ่งเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดบริษัทนิยมในฟาสซิสต์

¹⁷¹ Andrew Heywood, 1992 : 183. อ้างถึงใน สมเกียรติ วันทะนะ(2551), อ้างถึงแล้ว, 106.

3. สังคมอินทรีย์ภาพ และรัฐนิยม สุนทรพจน์ของจอมพล ป.พิบูลสงคราม ในวันชาติ 24 มิถุนายน 2483 ตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า

ย่อมทราบกันมานานแล้วว่าชาติไทยนั้นเกิดขึ้นจากพี่น้องชาวไทยทุกคนรวมกัน ตั้งภูมิลำเนาและประกอบอาชีพเป็นครอบครัว หลายครอบครัวเป็นหมู่บ้าน หลายหมู่บ้านเข้าเป็นตำบล หลายตำบลรวมกันเป็นอำเภอ และเป็นจังหวัดทั้ง 70 จังหวัดรวมกันเป็นชาติ มีรัฐบาลปกครองบริหารงาน การเป็นเช่นนี้ ชาติจึงเกี่ยวกับตัวเราอย่างแยกไม่ออก เพราะชาติก็คือตัวเรารวมกัน และตัวเราทั้ง 14 ล้านคนก็คือชาติไทย การสร้างชาติก็คือการสร้างตัวตนของทุกคนในบรรดาประชากรของชาติให้ดี ถ้าเราทุกคนมีร่างกายแข็งแรง มีวัฒนธรรมที่ดี มีศีลธรรมงามและมีอารยธรรมที่ดี คืออย่างไทยซึ่งไม่มีใครจะดีกว่าอยู่แล้ว ประกอบอาชีพรุ่มรวยดังนี้ ชาติไทยก็จะดีตามไปด้วยโดยไม่ต้องสงสัยเลย ชาติและประเทศก็จะเป็นปึกแผ่นแน่นหนา จะทำมาค้าขึ้น ไม่มีชาติอื่นจะมาข่มเหงโดยไร้ศีลธรรมอย่างที่ปู่ย่าตาทวดของเราได้ประสบมาแล้ว¹⁷²

สุนทรพจน์ข้างต้นทำให้เห็นถึงการรวมกันของผู้คนแต่ละคนก่อเกิดเป็น “ชาติไทย” ขึ้น ซึ่งคำว่าชาตินี้ได้รวมกับคำว่าประเทศ ซึ่งในความหมายของ ชาติตามความหมายของทฤษฎีลัทธิฟาสซิสต์ข้างต้น มองว่าเป็นผู้คนที่มีการศึกษา วัฒนธรรม ประเพณี และประวัติศาสตร์ร่วมกัน ซึ่งมองเป็นนามธรรมกว่า รัฐ อันมีขอบเขตพื้นที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมกว่า ซึ่งการกล่าวอ้างถึงชาติ+ประเทศ รวมถึง “ความเป็นปึกแผ่นแน่นหนา” นั้น มองได้ว่า จอมพล ป. กำลังกล่าวถึงรัฐในความหมายข้างต้น

คำว่าชาติ-รัฐ ในสมัยดังกล่าวไม่ได้แยกออกจากกัน หรือมีนิยามชัดเจนนัก ตัวอย่างเช่น ประกาศรัฐนิยม ขึ้นหัวข้อประกาศ “รัฐนิยม” หากแต่เนื้อหาในด้านใน กลับใช้แทนด้วยคำว่า ชาติ ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามจากวลีที่ว่า “...คืออย่างไทยซึ่งไม่มีใครจะดีกว่าอยู่แล้ว...” เป็นความรู้สึกในเชิงชาตินิยมอย่างชัดเจน

4. ชาตินิยม และผู้นำ ชาตินิยมเริ่มต้นขึ้นพร้อมกับกระบวนการสร้างวัฒนธรรมและการปลุกค้ำความรู้สึกร่วมของผู้คนในสังคมให้เกิดความรักชาติ ความหวงแหน ปกป้อง และเกิดความภูมิใจในชาติของตน เป็นกระบวนการที่สร้างขึ้นเพื่อความสามัคคีกลมเกลียวกันของคนในชาติ ตามที่ได้ยกตัวอย่างมาก่อนหน้านี้ ความตอนหนึ่งในสุนทรพจน์จอมพล ป.พิบูลสงครามในวันชาติ พ.ศ. 2483 ว่า “...ไทยเป็นอารยชาติ ไทยเป็นอารยประเทศ ไทยเป็นอารยชน เราจะร่วมมือกัน

¹⁷² “สุนทรพจน์นายกรัฐมนตรีกล่าวทางวิทยุกระจายเสียง แด่ประชาชนชาวไทยทั้งมวล ในโอกาสกึ่งศตวรรษแห่งงานเฉลิมฉลองวันชาติ 24 มิถุนายน 2483”, อ้างถึงแล้ว, 751.

สร้างตัวเรา – สร้างประเทศเรา สร้างชาติของเราให้วัฒนาถาวร ตามหลักไทยอารยธรรมในเอเชียนี้ ตลอดไปชั่วฟ้าสิ้นดินสลาย” รวมกับ ดิอย่างไทยไม่มีใครจะดีกว่า เป็นแนวคิดชาตินิยมชัดเจน แต่ในกรณีของจอมพล ป.พิบูลสงครามและประเทศไทยนั้นเนื่องจากการเข้ามาผสมผสานของเชื้อชาติต่างๆเป็นอันมาก มีความผูกพันมาแต่เดิม และไม่ได้เป็นชาตินิยมเต็มขั้นเช่นลัทธินาซีในเยอรมัน การสร้างผู้ร้ายทางสังคมชาตินิยม ผลักคนจีนให้กลายเป็นยิวแห่งเอเชียในสมัยรัชกาลที่ 6 และกลุ่มทุนนิยมขูดรีดในสมัยไทยใหม่จึงไม่ได้รุนแรงไปถึงขั้นฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เช่นในเยอรมนี ถึงแม้จะมีการกีดกันทางการค้า ออกเขตหวงห้ามชาวต่างด้าวเพื่อกีดกันการค้าของชาวจีนในบางพื้นที่ และการค้าบางประเภทก็ตาม

อย่างไรก็ตามประเทศไทยได้มีการทำสงครามอินโดจีนกับฝรั่งเศสขึ้นเพื่อยึดเอาดินแดนคืน เช่นกัน ซึ่งตรงกับบริบทของความต้องการในการขยายอำนาจและอาณาจักรผ่านทางสงครามตามแบบชาตินิยมเข้มข้นของฟาสซิสต์ ทั้งนี้ตลอดช่วงเวลาดังกล่าวจอมพล ป.พิบูลสงครามได้ เกลมตัวเองเป็น “ผู้นำ” และมีความคิดโน้มเอียงไปทางด้านกรปกครองแบบผู้นำทางทหารของเยอรมนี อิตาลีมาโดยตลอด รวมทั้งชื่นชมในอำนาจทางการทหารของญี่ปุ่นเช่นกัน ทั้งนี้ในสมัยที่จอมพล ป.เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเมื่อพ.ศ. 2477 ได้เขียนบทความลงในหนังสือยุทธโศภ ของกองทัพว่า ในสมัยของการสร้างชาติและวิกฤตของโลกนั้นประเทศต้องการผู้นำที่เข้มแข็งเหมือนกับผู้สวดต้องการหัวหน้า¹⁷³ จนกระทั่งไปสู่การสถาปนาตัวเองเป็นสถาบัน “ผู้นำ” ให้คนยึดเหนี่ยวในปีพ.ศ. 2485

ญี่ปุ่นมีเครื่องยึดมั่นอยู่ คือพระเจ้าแผ่นดินของเขา ของเราไม่มีอะไรเป็นเครื่องยึดแน่นอน ที่มีอยู่ คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ ชาติก็ยังไม่มีความศานาที่ไม่ทำให้เสื่อมใสถึงยึดมั่น พระมหากษัตริย์ยังเป็นเด็กเห็นแต่รูป รัฐธรรมนูญก็เป็นสมุดหนังสือ เวลาบ้านเมืองคับขันจะเอาอะไรเป็นเครื่องยึดไม่ได้ ผมจึงให้ตามนายกรัฐมนตรี¹⁷⁴

¹⁷³ ท. ประทีปเสน, จอมพล ป. ขุนศึกไร้แผ่นดิน (พระนคร : พัฒนาการพิมพ์, 2507), 53, อ้างถึงใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ช่างศึกดี เพชรเลิศอนันต์ และ วิภลย์ พงศ์พินิตานนท์, (บรรณาธิการ). **บันทึกการสัมมนาจอมพล ป. พิบูลสงครามกับการเมืองไทยสมัยใหม่.** (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2544). หน้า 363.

¹⁷⁴ แลมสุข นุชนนท์, **เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2.** (กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2521), 44, อ้างถึงใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, อ้างแล้ว. 364.

จากข้อความดังกล่าว เป็นที่น่าสงสัยว่า “ชาติ” ที่จอมพล ป. สร้างมาโดยตลอด คือสิ่งใด ทั้งนี้บริบทของกลางปี พ.ศ. 2485 ประเทศไทยภายใต้การนำของ “ท่านผู้นำ” เถลิงอำนาจมากที่สุด ในยุคสมัยไทยใหม่ นับจาก พ.ศ.2483 เป็นต้นมาที่จอมพล ป.ประกาศความเป็นชาติอารยะทัดเทียม นานาประเทศของชาติไทย จนในปีพ.ศ. 2484 เราได้รับดินแดนคืนจากฝรั่งเศส จนพ.ศ. 2485 ประเทศได้เข้าร่วมสงครามในฐานะมหามิตรกับฝ่ายอักษะ ซึ่ง ณ ขณะนั้นยิ่งใหญ่ และมีแนวโน้มในการชนะสงครามเป็นอย่างมาก จึงไม่น่าแปลกใจ ที่เอกสาร หรือบันทึกส่วนใหญ่ในในเวลาดังกล่าว นี้ มีถ้อยความ แสดงความอหังการของอยู่ไม่น้อย

4.2.2 วาทกรรม “ชาติ” กับการทหารไทย สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จอมพล ป. พิบูลสงครามได้ดำรง ตำแหน่งผู้นำกองทัพระดับสูง มีการจัดการวางแผนปรับปรุงกองทัพไทยครั้งใหญ่ สร้างเสถียรภาพ ให้แก่กองทัพไทยเป็นอย่างยิ่ง โดยได้ก่อตั้งโรงเรียนเทคนิคทหารบก โรงเรียนแพทย์ทหารบก ตั้ง กรมยุทธนาทหารบก จัดตั้งกรมนาวิกโยธิน(ที่สัดหีบ)และเปิดการศึกษานักเรียนนายเรือ และยกฐานะ กรมอากาศยานเป็นกองทัพอากาศ จัดตั้ง โรงงานซ่อมเครื่องบิน ขยายสนามบินให้สามารถรองรับ เครื่องบินแบบใหม่และใช้เป็นฐานทัพได้ และ โรงงานประกอบตู้กระเบิดขึ้นเอง รวมไปถึงสั่งซื้อ ยุทโธปกรณ์ทางการรบที่ทันสมัย เรือรบใหม่ เรือดำน้ำ เครื่องบิน และเครื่องบินรบจำนวนมาก จาก เยอรมัน สวีเดน อิตาลี และสหรัฐอเมริกา¹⁷⁵ ทั้งนี้การพัฒนาศักยภาพทางการทหาร เป็นการสร้าง ฐานอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามที่ชัดเจนที่สุด

การพัฒนาศักยภาพของกองทัพไทยในยุคสมัยของจอมพล ป. นั้นใช้งบประมาณของประเทศเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้จอมพล ป. ได้มีความเห็นว่า

ด้วยนานาประเทศกำลังสร้างอาวุธ และเพิ่มกำลังกันอย่างขะมักเขม้น เช่น อังกฤษ ตั้งงบประมาณพิเศษถึง 400 ล้านปอนด์ ฝรั่งเศสก็เพิ่มบงขึ้นอีกหลายร้อยล้านแฟรังก์ งบฯของไทยในการป้องกันประเทศที่ตั้งไว้ นับว่ายิ่งน้อยนัก และกลไกที่พึงประสงค์ อีกมากมาย ท่านที่มีน้ำใจความรักชาติ รักอิสระ รักธงไตรรงค์ของเรา ย่อมเห็นใจและไม่ เห็นว่าเงินงบฯของกระทรวงกลาโหมนี้มากมายเกินสมควร... ในที่สุดขอให้ระลึกว่าสยาม

¹⁷⁵ สุรวุฒิ ปัดไธสง, อำนาจและทรัพยากรทางการเมือง : ศึกษากรณีจอมพล ป. พิบูลสงคราม. (รายงานวิจัยฉบับที่ 51 : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มศว .ประสานมิตร), 33-38.

ได้เปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบบรัฐธรรมนูญ โดยมีสภาผู้แทนขึ้น ก็ด้วยการดำเนินงานของทหารช่วยอยู่เป็นอันมาก บางคราวได้เสียชีวิตไปแล้วก็มี...¹⁷⁶

...ดูอย่างประเทศเยอรมันเมื่อเสรีจมหาสงครามประมาณ 20 ปีมาแล้วชาติเยอรมันหย่อนในทางทหารเพราะแพ้สงคราม ชาวเยอรมันมีแต่เสื่อมลงตลอดมา จนถึงสมัยที่มีรัฐบาลท่านฮิตเลอร์ก็ตั้งต้นบำรุงกองทัพอย่างจริงจังและรีบด่วน ในเวลา 2-3ปีเยอรมันก็ประกาศอิสรภาพ โดยไม่ยอมปฏิบัติตามสัญญาแวร์ซายส์ซึ่งมีบางประเทศคัดค้านแต่เยอรมันก็ไม่ยอมฟังเสียง ในที่สุดไม่มีประเทศใดบังคับเยอรมันได้เพราะเยอรมันมีกำลังทหารเป็นที่ครั้นคร้ามแก่ชาติทั้งหลายนั่นเอง บัดนี้เยอรมันกลับเป็นมหาประเทศอย่างเดิม และเป็นชาติที่น่าเกรงกลัวแก่ชาติอื่นมากอีกด้วย... ส่วนญี่ปุ่นก็เช่นเดียวกัน แต่ก่อนต้องอยู่ในฐานะต้องเอาใจชาติอื่นฝ่ายเดียวอย่างที่เราเป็นอยู่บัดนี้ แต่ญี่ปุ่นสำนึกถึงความสำคัญในการบำรุงประเทศทุกทาง จึงรีบเร่งบำรุงทหารและได้ทำการรบชนะรัสเซีย ซึ่งในเวลานั้นเป็นมหาประเทศ จากนั้นญี่ปุ่นก็กลับได้รับการยกย่องเป็นมหาประเทศและการทหารก็ได้บำรุงมากขึ้นถึงเวลานี้บางทางทหารถึงประมาณ 60% ของรายได้ ถ้ามีรายได้ของประเทศเราคือ 104 ล้านบาท ก็ต้องชักมาบำรุงทหารเสียประมาณ 62 ล้านบาท แต่ของเราได้เพียง 26 ล้านบาทเท่านั้น¹⁷⁷

ซึ่งจากบทความของจอมพล ป. ในข่าวหนังสือพิมพ์ข้างต้นนั้น นอกจากจะอ้างการเปลี่ยนแปลงการปกครอง(อันนำมาซึ่งสิทธิและเสรีภาพของประชาชน) โดยอาศัยการสละเลือดเนื้อของทหารแล้วยังอ้างถึงการเป็นประเทศมหาอำนาจและการมีอำนาจทางการต่อรองต่อนานาชาติประเทศหากสามารถพัฒนาศักยภาพและแสนยานุภาพทางการทหารให้เพิ่มขึ้นอีกด้วย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าจอมพล ป. พรารธนา ในการเป็น “ผู้นำ” พาประเทศสู่ความเป็นมหาอำนาจ โดยใช้อำนาจทางการทหารเป็นเครื่องมือนำพามาตั้งแต่ต้นสมัยของรัฐบาลคณะราษฎรแล้ว

การลงงบประมาณจำนวนมากไปให้แก่การพัฒนากองทัพเป็นที่จับตามองของชาวต่างชาตินานาชาติประเทศเห็นได้จากข่าวในหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษในสมัยนั้นที่ได้กล่าวว่า

สยามมีกำลังรบถึง 70,000 คน ในเวลาปกติ ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนมากพอสำหรับประเทศเล็กๆ แต่ในยามสงครามสยามสามารถระดมพลได้ถึง 300,000 คน รวมทั้งมี

¹⁷⁶ ไทยใหม่. (24 มีนาคม พ.ศ. 2479), อ้างถึงใน สุรวุฒิ ปัดไธสง, อ้างถึงแล้ว. 43.

¹⁷⁷ ศรีกรุง. (3 เมษายน พ.ศ. 2480), อ้างถึงใน สุรวุฒิ ปัดไธสง, อ้างถึงแล้ว. 44.

เครื่องบินถึง 150-200 เครื่อง บวกกับเรือดำน้ำอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งประเทศฝรั่งเศสในฐานะเจ้า
อากาศพิภพอินโดจีนฯ ควรจับตาดูไว้...¹⁷⁸

และรัฐบาลเองก็เหมือนกับภูมิใจที่จะแสดงแสนยานุภาพของกองทัพไทยให้
ประชาชนประจักษ์เป็นอย่างมาก ทั้งการเดินสวนสนาม การแสดงจำลองการรบทางอากาศและการ
แสดงเครื่องบินผาดโผนของกองทัพอากาศที่สนามบินดอนเมือง¹⁷⁹ และการออกข่าวการซื้อ
ยุทธโศปกรณ์ทันสมัยอื่นๆ อาทิเช่นข่าวการซื้อเครื่องบินรบใหม่

เรือรบใหม่ 5 ลำได้เดินทางมาถึงท่าราชวรดิษฐ์ ซึ่งท่านรัฐมนตรีกลาโหม ซึ่ง
เป็นเป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงในการสร้างรัฐของประเทศได้มาอยู่ และรับรองแขกทั้งหลาย
ที่ไปในงานนั้นด้วยกัน... เป็นพยานอันแน่นแฟ้นว่าท่านรัฐมนตรีผู้นี้มีความรักประเทศชาติ
ยิ่งนัก สมควรแล้วที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลกได้บันดาลให้ท่านเกิดเป็นคนไทย และเป็นผู้
นพชาติด้วยผู้หนึ่ง สมดังภาษิตที่ว่า กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี¹⁸⁰

ซึ่งจากบทความนี้แสดงให้เห็นว่าแนวคิดการสร้างกองทัพเพื่อการสร้างประชารัฐเป็นที่
รับรู้โดยทั่วกันของประชาชนทั่วไป และยิ่งไปกว่านั้นพบว่าการสร้างความแข็งแกร่งให้กองทัพนั้น
นอกจากจะทำให้จอมพล ป. ได้รับความนิยชมจากทหารได้บังคับบัญชาแล้วยังทำให้เป็นที่นิยชมแก่
ประชาชนโดยทั่วไปอีกด้วย

จากหัวข้อก่อนหน้า การตีความการสร้างชาติ ของจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นเช่นไร
ปฏิเสธไม่ได้ว่างานที่จอมพล ป. สร้างมากที่สุดไม่ใช่เรื่องของวัฒนธรรม การสร้างชาติ หรือรัฐนิยม
ใดๆ สิ่งที่จอมพล ป. สร้างมากที่สุดในยุคนั้นคือ การทหาร ทั้งนี้แม้ว่าล่วงเข้าสู่จอมพล ป. ยุค 2
แล้วก็ตาม แต่ท่านยังคงเชื่อว่า พลังคือ ธรรม (The fight is right)¹⁸¹ อีกประการหนึ่งที่กล่าวเช่นนี้
เนื่องจากประเทศไทยสามารถผ่านสงครามโลกครั้งที่ 2 มาได้โดยที่กองทัพไทย ไม่ไม่ได้บอบช้ำ
มากนักกับเหตุการณ์ดังกล่าว เมื่อเทียบกับประเทศอื่นๆ ซึ่งอาจารย์เกษียร เตชะพีระได้กล่าวความ
คิดเห็นไว้ในสัมมนาจอมพล ป. พิบูลสงครามกับการเมืองไทยสมัยใหม่ ว่า

¹⁷⁸ **The Bangkok Times.** (13 มีนาคม 2481), อ้างถึงใน สุรวุฒิ ปัดไธสง, อ้างถึงแล้ว. 46.

¹⁷⁹ “ประชาชนแตกตื่นไปชมงานที่ดอนเมืองประมาณนับหมื่นจนหารถกลับไม่ได้
นักบินจึงเราแสดงบินผาดแผลงนำคู่มาก” **ประชาชาติ.** (5 เมษายน พ.ศ. 2481) 1.

¹⁸⁰ **ศรีกรุง.** (2 กันยายน พ.ศ. 2480), อ้างถึงใน สุรวุฒิ ปัดไธสง, อ้างถึงแล้ว. 37.

¹⁸¹ **ชาญวิทย์ เกษตรศิริ,**อ้างแล้ว. 141.

ชาติในความเข้าใจของจอมพล ป. ท่านห่วงที่สุด คือห่วงกองกำลังติดอาวุธของไทย ห่วงกองทัพไทย ผมมีความเห็นว่าเวลาจอมพล ป. นึกถึงชาติหรือนึกถึงรัฐในวาระคับขันเช่นนี้ สิ่งที่ท่านห่วงที่สุดไม่ใช่คำสัญญาว่าเราจะสู้ญี่ปุ่น ไม่ใช่คำสัญญาว่าญี่ปุ่นจะเดินทัพผ่านไทย ประชาชนไทยจะเป็นอะไร แต่คือกองกำลังติดอาวุธหรือกองทัพ นี่เป็นแก่น มีเหตุผลที่จะอธิบายได้ว่าประเทศไทยมีกองทัพ กองทัพเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นเอกราช ... แต่อย่างไรก็แล้วแต่ในคราวคับขันที่ต้องเลือกความเป็นความตายนี้ จอมพล ป. ห่วงและเลือกให้อยู่ต่อไม่ต้องการให้เกิดกระทบกระเทือนหรือทำลายต่อกองทัพไทย และพิทักษ์ไว้ได้สำเร็จ¹⁸²

อ้างตามข้างต้น ชาติ ในความคิดของจอมพล ป. คือ ความมีเอกราช และความมีเอกราชนั้นคือการมีกองทัพเป็นของตัวเอง และในอีกทางหนึ่งกองทัพคือผู้รักษาไว้ซึ่งเอกราชของชาติเช่นกัน

ทั้งนี้จึงอาจย้อนไปตอบคำถามข้างต้นเรื่องการสวมรองเท้าเดินในถนนหลวงคือ การมีวัฒนธรรม และอารยธรรมนั้น เกี่ยวกับ การมีเอกราชของประเทศชาติได้อย่างไร คือเมื่อชาติถูกผูกไว้ด้วยเงื่อนโซ่ของการมีเอกราช การมีอารยธรรมหรือวัฒนธรรมอันดีงามของตนเอานั้น ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นชาติและเอกราชทางหนึ่ง ต่างกับประเทศที่ไม่มีเอกราชย่อมไม่มีวัฒนธรรมและอารยธรรมอันดีตามไปด้วย เป็นชุดความคิดใหญ่

รูปแบบความสัมพันธ์ของ ชาติ/เอกราช/การทหาร ได้เกิดขึ้นแล้วตั้งแต่ในช่วงที่จอมพล ป. ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงกลาโหม เช่นเดียวกับแนวคิดเรื่อง “ผู้นำ” เห็นได้จากคำแถลงการณ์ของจอมพล ป. เมื่อครั้งเป็นประธานฝึควิชาทหารแก่ยุวชนทหารว่า

การที่ข้าพเจ้าตั้งยุวชนทหารขึ้น เพื่ออบรมเยาวชนนั้นก็โดยหวังว่าในยามศึกสงครามจะได้ให้เยาวชน เหล่านี้เป็นกำลังป้องกันบ้านเมืองที่รักยิ่งของเรา... ในเวลานี้เรามีทหารทั้งประจำการและกองหนุนเป็นจำนวนมาก ถึงล้านคนเศษ ในเวลาศึกสงครามประเทศไทยก็จะมีกำลังกองทัพถึง 1 ล้านคน พร้อมกับอาวุธที่ทันสมัยกำลังกองทัพภกล้านคนนี้ ข้าพเจ้าเชื่ออย่างแน่นอนว่าเพียงพอจะรักษาชาติบ้านเมืองไว้ได้ชั่วบุตรหลาน ไม่มีใครกล้ามารังแกเราได้ยกเว้นแต่ก่อนที่เดียว เรามีกำลังใจไม่กล้าแข็งเท่าบรรพบุรุษของเราเพราะเรายู่กันอย่างแสนสบาย วางศึกสงครามมาเสียช้านาน ถึงจะเสียดินแดนไปบ้างก็เป็นไปโดยง่าย

¹⁸² เรื่องเดียวกัน, 166.

แปลแห่งความทรงจำของทั้งชาติไม่ยั่งยืนเท่า... ยูวชนพยายามจะตั้งรากฐานให้แก่ชาติไทย
ก่อนให้เกิดสยามใหม่ สยามใหม่ต้องการศีลธรรม วัฒนธรรม เอกราช และความมั่นคง¹⁸³

จอมพล ป.พิบูลสงครามมีความพยายามในการสร้างทหารใหม่รวมถึงยูวชนทหาร ทำให้ประเทศมีกำลังทหารทั้งกองประจำการและกองหนุนเป็นอันมาก เพื่อที่จะสร้างรากฐานให้แก่ชาติไทย ให้เกิดสยามใหม่ ที่มีพร้อมทั้งศีลธรรม วัฒนธรรม เอกราช และความมั่นคง

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าในช่วงเวลานี้(พ.ศ. 2479) ชาติของจอมพล ป. ประกอบด้วยศีลธรรม(ซึ่งนี้ไม่น่าหมายรวมถึงศาสนาเพียงแง่เดียว น่าจะหมายรวมถึงการกระทำตนให้เป็นไปตามความมีระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมืองด้วย) เนื่องจากสาระของพระราชกฤษฎีกาควบคุมคนจรจัดและคนเร่ร่อน พ.ศ. 2495 ได้กล่าวว่าการควบคุมดำเนินการกฎหมายนี้ก็เพื่อประโยชน์ของศีลธรรมอันดี (เช่นกัน), วัฒนธรรม, เอกราช และความมั่นคง และชาติดังกล่าวนี้จะสร้างขึ้นมารากฐานทางการทหารที่พัฒนาขึ้น ทั้งกองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ และยุทธโศปกรณ์สมัยใหม่อีกจำนวนมาก

4.2.3 ผังเมือง: สยามใหม่>ไทยอารยะ>มหาอาณาจักรไทย

ในช่วงต้นของบทที่ 3 ซึ่งมีการกล่าวถึงผังเมืองนครหลวงใหม่นั้นได้กล่าวว่า ผังนครหลวงใหม่สระบุรี มีรูปแบบที่แตกต่างไปอย่างสิ้นเชิงกับรูปแบบของผังเมืองลพบุรี หรือผังเมืองเพชรบูรณ์ก็ดูราวกับว่าจะคล้ายคลึงกับทางผังลพบุรีอย่างยิ่ง(อาจเนื่องด้วยการยุทธศาสตร์และการวางกำลังพลทางทหาร) และเมื่อนับเอาระเบียบผังเมืองของผังพิษณุโลกซึ่งออกแบบในปี พ.ศ. 2483 แม้จะพบการเชื่อมโยงบางส่วนแต่กลับไม่คล้ายแม้แต่น้อย(ไม่นับว่าตรงส่วนกลางผังเป็นรูปท่อนระเบิดหรือเรือดำน้ำคล้ายกับผังวอชิงตัน)

ดังนั้นตามรูปแบบที่ได้เรียงมาจึงกล่าวได้ว่า ผังนครหลวงใหม่ที่สระบุรีนี้ สร้างขึ้นมาด้วยจุดประสงค์ที่แตกต่างไปจากผังอื่นๆ ซึ่งกล่าวโดยสรุปคือ มันถูกสร้างขึ้นมาเพื่อรองรับการเป็น “นครหลวงแห่งมหาอาณาจักรไทยในมหาเอเชียบูรพา”

จากข่าวจากหนังสือพิมพ์ศรีกรุง เรื่องสร้างนครหลวงใหม่ ฉบับ วันศุกร์ ที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2485

¹⁸³ หนังสือพิมพ์ประชาชาติ. (4 พฤศจิกายน พ.ศ. 2482), อ้างถึงใน สุรวุฒิ ปัดไธสง, อำนาจและทรัพยากรทางการเมือง : ศึกษากรณีจอมพล ป. พิบูลสงคราม. (รายงานวิจัยฉบับที่ 51 : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มศว .ประสานมิตร), 35.

หนังสือพิมพ์นี้ได้เคยเสนอข่าวมาครั้งหนึ่งแล้วว่าทางการของรัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการจัดตั้งนครหลวงใหม่ขึ้น และคณะกรรมการนี้ได้กำหนดให้นครหลวงใหม่นี้ตั้งอยู่ที่ จ.สระบุรีแล้ว โดยเอาพระพุทธรูปบาทเป็นหลักเมือง ซึ่งทางการจะกำหนดก่อสร้างต่อไปในเร็ววันนี้

บัดนี้เราได้ทราบข่าวเพิ่มเติมมาแล้วว่า การจัดสร้างนครหลวงใหม่นั้น ทางราชการจะได้กำหนดไว้เป็น 4 ระยะ คือ

1. จัดสร้างผังเมืองของนครหลวงใหม่ขึ้นโดยจัดสร้างถนนหนทางเป็นประการแรกก่อน ซึ่งกำหนดนี้จะได้ใช้เวลาไม่ต่ำกว่า 5 ปี
2. ทางการจะได้จัดสร้าง อาคารบ้านเมืองตามผังเมืองใหม่ ซึ่งการราชการได้กำหนดให้เป็นแห่งๆตามสมควร ไม่ยอมให้ผู้ใดผู้หนึ่งสร้างขึ้นตามใจชอบ
3. จะได้สร้างที่ทำการรัฐบาล สถานที่ทำงานต่างๆที่การราชการได้กำหนดให้รวมทั้งโรงเรียนต่างๆด้วย
4. จะได้อนุญาตให้ประชาชนจัดสร้างอาคาร เคหะสถานตามที่ต่างๆที่การราชการได้กำหนดไว้เป็นแห่งๆ ซึ่งทางราชการจะได้กำหนดแบบอาคารบ้านเรือนไว้โดยละเอียดจากการที่ทางราชการได้กำหนดระยะเวลาไว้เช่นนี้ก็เพื่อความสะดวกต่อการสร้างนครหลวงใหม่เป็นขั้นๆ และสะดวกต่อการขยายตัวของราษฎรที่จะเข้าไปในนครหลวงใหม่แห่งนี้

เป็นที่คาดหมายว่านครหลวงใหม่ของมหาอาณาจักรไทย จะได้เป็นนครหลวงที่งามและมีระเบียบตลอดจนเป็นนครหลวงที่อุดมสมบูรณ์ รวมทั้งใหญ่โตแห่งหนึ่งในมหาเอเซียบูรพาในอนาคต¹⁸⁴

นับเป็นช่วงเวลาภายใน 6 เดือน (จากการ โจมตีเพิร์ล ฮาร์เบอร์ ของญี่ปุ่น) ซึ่งในช่วงเวลานี้ ความฮึกเหิมของกองทัพไทยและชาวไทยอยู่เป็นอันมาก ณ ช่วงเวลานี้ ปฏิเสธไม่ได้เลยว่าเราคาดถึงชัยชนะของฝ่ายอักษะ โดยมีมหาอาณาจักรไทยร่วมเป็นพันธมิตรในชัยชนะนี้

อย่างไรก็ตามหลังจากนั้นไม่กี่เดือนสหรัฐอเมริกาเริ่มตั้งตัวได้และญี่ปุ่น(รวมทั้งเยอรมัน กับอิตาลี เริ่มเสียเปรียบขึ้นเรื่อยๆ โครงการเมืองหลวงแห่งเอเซียบูรพา จึงถูกยกเลิกไปในที่สุด (รัฐคู่สถานการณ์ หรือหาทำเลการตั้งเมืองหลวงใหญ่อยู่เกือบปีก่อนที่จอมพล ป. จะมีคำสั่งให้ย้ายขึ้นไปสร้างที่เพชรบูรณ์

¹⁸⁴ “เตรียมสร้างนครหลวง” ศรีกรุง. (26 พ.ค. 85) 1.

ทั้งนี้จากแผนการสร้างขึ้นจนถึงข้อการจัดการรูปแบบและลักษณะของอาคารต่างๆ ภายในผังเมือง ให้เป็นไปตามแบบที่ได้กำหนด(หรือกำลังกำหนด) อย่างเคร่งครัด และคาดว่า ลักษณะอาคารน่าจะเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

การผังเมืองในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม โดยสรุปแล้ว ส่วนหนึ่งสร้างขึ้นเพื่อแสดงความศิวิไลซ์ ของชาติที่เป็นชาติอารยะ ต่อสายตานานาประเทศ และเพื่อความสะอาด เรียบร้อย ถูกสุขลักษณะของประชาชนเอง (ตามแบบอย่างของฟิสิกส์สม์ ต้องการเสริมสร้างกำลังกายของประชาชนเป็นอย่างมาก เนื่องด้วยต้องการแรงงานคุณภาพดีในภาคการผลิต) ทั้งนี้การผังเมืองดังกล่าวโดยใช้ผังเมืองแบบ Garden City โดยในกรณีของ ผังนครหลวงสระบุรีมีรูปแบบของ City Beautiful รวมด้วย ซึ่งผังเมืองที่กล่าวมานี้เป็นผังเมืองซึ่งนิยมอยู่ในยุโรปช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20 และการผังเมืองในช่วงที่ทำการศึกษานั้น เชื่อว่าเป็นส่วนเริ่มต้นที่ส่งผลไปสู่การเกิดกฎหมายผังเมืองและผังชนบทในปีพ.ศ. 2495 ขึ้น และนำมาสู่การผังเมืองในปัจจุบัน

บทที่ 4

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากนโยบายผังเมืองในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ระหว่างพ.ศ. 2475 – 2487

การผังเมืองในสมัยจอมพล ป. มีโครงการผังเมืองที่สำคัญๆ ได้แก่ ผังเมืองใหม่ลพบุรี ผังเมืองบริเวณถนนราชดำเนิน ผังเมืองพิษณุโลก (ผังเมืองตัวอย่าง โครงการผังเมืองทั่วราชอาณาจักร) ผังนครหลวงใหม่ (สระบุรี และเพชรบูรณ์) เป็นต้น จากนโยบายผังเมืองและโครงการผังเมืองที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 และ 3 นั้น ทำให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ของรัฐบาลต่อการผังเมืองที่สร้างในช่วงปีพ.ศ. 2475 – 2487 โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัด สระบุรี ลพบุรี และเพชรบูรณ์ ซึ่งแม้ว่าโครงการผังเมืองที่ยกมาอ้างเป็นตัวอย่างนั้น ไม่ได้สำเร็จทุกโครงการ บางส่วนเป็นโครงการที่ถูกยกเลิกกลางคัน หรือบางโครงการยังไม่มีโอกาสเริ่มโครงการก็ตาม แต่ยังคงเป็นที่กล่าวถึงเป็นวงกว้าง ทั้งนักวิชาการและประชาชนทั่วไป

โดย “ผลสะท้อน” จากโครงการผังเมืองในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. ที่จะกล่าวถึงในบทนี้เป็นข้อมูลที่รวบรวมจากบันทึกคำบอกเล่าของบุคคลร่วมสมัยและข้อมูลการบันทึกต่างๆ ในยุคปัจจุบันที่มีต่อการผังเมืองในสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงยุคจอมพล ป.พิบูลสงคราม ยุคแรกของการเป็นรัฐมนตรีและนายกรัฐมนตรี (พ.ศ. 2475 – 2487)

1. ผลกระทบจากการจัดระเบียบ “เมือง” “ที่ดิน” และ “ผู้คน”

1.1 ระเบียบของเมืองและระเบียบของผู้คนในทีสาธารณะ

การจัดระเบียบเมืองให้มีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย สวยงาม สมที่เป็นชาติอารยะ ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามนั้น ในระยะแรกของการดำเนินการนโยบายดังกล่าวนี้ เป็นแค่เพียงการเชิญชวนชักจูงเพื่อให้ประชาชนปฏิบัติตาม แต่เมื่อเริ่มเข้าสู่พ.ศ. 2485 การชักจูงเริ่มเปลี่ยนไปสู่การบังคับ ประชาชน “ต้อง” ปฏิบัติตามอย่างเข้มงวด โดยเฉพาะในบริเวณศูนย์ราชการ หรือในบริเวณสาธารณะใช้รัฐนิยมและพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นเครื่องมือกำหนดพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตขั้นพื้นฐานของประชาชน เช่น

รัฐนิยม ฉบับที่ 4 ประกาศ เมื่อวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2482 ว่าด้วยเรื่องการเคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี ด้วยการเคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลง

สรรเสริญพระบารมีเป็นสิ่งสำคัญประจำชาติ ประชาชนชาวไทยพึงให้ความเคารพและเชิดชูซึ่งเมื่อเห็นธงชาติขึ้นหรือลงจากเสา ประจำสถานที่ราชการเวลาปกติ หรือได้ยินเสียงแตรเดี่ยวหรือวงหรีด เป่าค่านับ หรือให้อาณัติสัญญาณการชดธงชาติขึ้นหรือลดธงหรือได้ยินเพลงชาติ ไม่ว่าจะเป็นการบรรเลงโดยราชการหรือบุคคลในงานพิธีต่างๆ ให้แสดงความเคารพ, เมื่อเห็นธงไชยเฉลิมพล ธงเรือรบ ธงประจำกองยุวชนทหาร หรือธงประจำกองลูกเสือ ซึ่งทางราชการเชิญผ่านมา หรืออยู่กับที่ประจำแถวทหาร หน่วยยุวชน หรือลูกเสือ ให้แสดงความเคารพ, เมื่อได้ยินเพลงสรรเสริญพระบารมี ทั้งทางราชการบรรเลง หรือมีบรรเลงในงานมหรสพ หรือสโมสรใดๆ ให้ผู้ที่อยู่ในงานเลี้ยงหรือโรงมหรสพนั้นแสดงความเคารพ โดยปฏิบัติตามระเบียบเครื่องแบบหรือตามประเพณีนิยม ทั้งนี้หากเห็นผู้ใดไม่แสดงความเคารพ ควรช่วยกันตักเตือน และชี้แจงถึงความสำคัญของการเคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี¹⁸⁴

รัฐนิยม ฉบับที่ 10 ประกาศเมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2485 ว่าด้วยเรื่องการแต่งกายของประชาชนชาวไทย ประชาชนพึงแต่ตัวให้สุภาพเรียบร้อยสมกับวัฒนธรรมของชาติไทย โดยเฉพาะการแต่งกายในสาธารณสถานหรือที่ชุมนุมชน ไม่ควรนุ่งกางเกงขั้นใน หรือไม่สวมเสื้อ หรือนุ่งลอมขวยในที่สาธารณะ การแต่งกายที่ถือว่าเรียบร้อยสำหรับประชาชนชาวไทย คือ

- ก. แต่งเครื่องแบบตามสิทธิ์และโอกาสที่จะแต่งได้
- ข. แต่งตามแบบสากลในทำนองที่สุภาพ
- ค. แต่งตามประเพณีนิยมในทำนองที่สุภาพ¹⁸⁵

รัฐนิยม ฉบับที่ 11 ประกาศเมื่อวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2484 ว่าด้วยเรื่องกิจประจำวันของคนไทย โดยให้แบ่งหนึ่งวันออกเป็น 3 ส่วน เพื่อปฏิบัติอาชีพ, เพื่อปฏิบัติกิจส่วนตัว และเพื่อพักผ่อนนอนหลับ ทั้งนี้ควรบริโภคอาหารให้เป็นเวลาไม่เกิน 4 มื้อต่อวันและหยุดเพื่อรับประทานอาหารพักกลางวันไม่เกิน 1 ชั่วโมง ควรนอน 6-8 ชั่วโมง ตอนเย็นหลังเลิกงานควรออกกำลังกายหรือทำสวนครัว เลี้ยงสัตว์ ปลูกต้นไม้ อย่างน้อย 1 ชั่วโมง แล้วจึงอาบน้ำรับประทานอาหารส่วนในเวลากลางคืนควรใช้เวลาว่างในการทำงานที่คั่งค้าง, สนทนากับครอบครัวมิตรสหาย,

¹⁸⁴ “การเคารพธงชาติ, เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 56 (9 กันยายน 2482), 1611.

¹⁸⁵ “การแต่งกายของประชาชนชาวไทย” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 58 (21 มกราคม 2484), 113.

ศึกษาหาความรู้โดยการฟังข่าวทางวิทยุกระจายเสียง อ่านหนังสือ หรือในงานมหรสพ งาน ศิลปกรรม สำหรับวันหยุดงานควรประกอบกิจการทางศาสนา ฟังเทศน์ ทำบุญ ศึกษาหาความรู้ ท่องเที่ยว เล่นกีฬา พักผ่อน เป็นต้น¹⁸⁶

นอกจากออกประกาศรัฐนิยมแล้วยังมีการออกพระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2483 และพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติพ.ศ. 2485 ขึ้นอีกด้วย โดยตามพระราชบัญญัติ ดังกล่าวได้ออก “พระราชกฤษฎีกา กำหนดวัฒนธรรมซึ่งประชาชนชาวไทยต้องปฏิบัติตาม พ.ศ. 2484” และ “พระราชกฤษฎีกา กำหนดวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485” ตามลำดับ

โดยพระราชกฤษฎีกา กำหนดวัฒนธรรมซึ่งประชาชนชาวไทยต้องปฏิบัติตาม พ.ศ. 2484 กำหนดให้ ชาวไทยต้องรักษาเกียรติของประเทศชาติไม่ทำให้เสื่อมเสีย โดยแต่งกายให้ เหมาะสมตามวัฒนธรรมในที่สาธารณะ หรือในเขตเทศบาล อีกทั้งในสถานที่สาธารณะหรือที่ ปรากฏแก่สาธารณะชน ห้ามไม่ให้ก่อเสียงดัง โดยไม่มีเหตุ พุดจาเสียงดัง หยาบคาย, ห้ามเบียดเสียด หรือยื้อแย่งในที่ชุมนุมชน, ห้ามก่อให้เกิดความน่ารังเกียจ และห้ามอบน้ำตามถนนหลวงอันเป็นที่ ชุมชนชน ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามมีความผิดระวางโทษปรับไม่เกิน 12 บาท¹⁸⁷

ส่วนในพระราชกฤษฎีกา กำหนดวัฒนธรรมแห่งชาติพ.ศ. 2485 ที่มาแทนกฎหมาย 2483 นั้น แบ่งเป็น มารยาทในที่สาธารณะ กับ การปฏิบัติต่อบ้านเรือนที่ปรากฏแก่สายตาสาธารณะ มารยาท ในที่สาธารณะนั้นเหมือนกับข้อห้ามในพระราชกฤษฎีกาปี 2484 แต่มีเพิ่มข้อห้ามบ้างข้อเพิ่มเติมคือ ไม่ก่อความรำคาญหรือห้อมล้อมผู้อื่น โดยไม่มีเหตุสมควร, ไม่นั่ง นอน หรือยืน บนราวสะพาน, ไม่นั่งหรือนอนบนทางเท้า สำหรับการปฏิบัติต่อบ้านเรือนที่ปรากฏแก่สายตาสาธารณะนั้น คือ ไม่ตาก ผ้าหรือสิ่งอื่นให้เกิดความรุงรังอูจาดตา, ไม่ขีดเขียน ปิดข้อความหรือภาพอูจาดตา, ไม่ปล่อยให้ สิ่งของรุงรัง ไม่ทำส้วมและที่ทิ้งขยะให้อูจาดตา ทั้งนี้ต้องรักษาเกียรติของประเทศชาติไม่ทำให้ เสื่อมเสีย โดยแต่งกายให้เหมาะสมตามวัฒนธรรมในที่สาธารณะ หรือในเขตเทศบาลทั้งนี้จะต้อง เคารรพธงชาติ เพลงชาติและเพลงสรรเสริญพระบารมี ทั้งนี้ผู้ใดฝ่าฝืนจะมีความผิดระวางโทษปรับ ไม่เกิน 12 บาท¹⁸⁸

¹⁸⁶ “กิจประจำวันของคนไทย” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 58 (6 กันยายน 2484), 1132.

¹⁸⁷ “พระราชกฤษฎีกา กำหนดวัฒนธรรมซึ่งประชาชนชาวไทยต้องปฏิบัติตาม พ.ศ. 2484” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 58 (23 กันยายน 2484), 1195.

¹⁸⁸ “พระราชกฤษฎีกา กำหนดวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 63 (29 กันยายน 2485), 1744.

ข้อกำหนดข้างต้นเป็นการบังคับพฤติกรรมการแสดงออกของผู้คน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พฤติกรรมและการแต่งกายที่แสดงออกในที่สาธารณะ การเปลี่ยนแปลงการแต่งกาย การห้ามให้ ประชาชนเลิกพฤติกรรมเคยชินดั้งเดิมที่กระทำมา เหล่านี้ไม่ได้เป็นไปได้ไปอย่างละมุนละม่อม อันจะ เห็นได้ว่าเมื่อประกาศออกมาแล้ว ได้มีข้อกำหนดด้วยว่าหากไม่ปฏิบัติตามจะถูกการตักเตือนจาก สังคม(กรณีการไม่เคารพธงชาติและเพลงสรรเสริญพระบารมีในรัฐนิยม) และมีโทษระวางโทษ ปรับในกรณีที่ไม่ปฏิบัติตามพระราชกฤษฎีกากำหนดวัฒนธรรมแห่งชาติ

ภาพที่ 44 ภาพโฆษณาวัฒนธรรมไทย : การแต่งกายเมื่อไปในที่สาธารณะหรือตามถนน
ที่มา : “พระราชนิยม รัฐนิยม” เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี. (2)สร 0201.45, อ้างถึงใน สุวิมล พล
จันทร์, กรมโฆษณาการและการโฆษณาอุดมการณ์ทางการเมืองของรัฐ (พ.ศ. 2476-2487).
(กรุงเทพฯ : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531), 101.

จากภาพที่ 44 นอกจากการแต่งกายให้เป็นอารยะแล้ว เห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงบริบท เมืองไม่ใช่เฉพาะการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายหรือพฤติกรรมเท่านั้น หากแต่เป็นการ “บังคับให้ เปลี่ยนแปลง” วัฒนธรรมทางเชื้อชาติศาสนาเช่นกัน ทั้งนี้เมื่อผู้คนเปลี่ยนการแต่งกายที่มิตามเชื้อ ชาติศาสนาแต่เดิมมาสู่การแต่งกายตามแบบสากลแล้ว ย่อมสร้างให้เกิดความเป็นเอกภาพและไม่สามารถแบ่งแยกลักษณะผู้คนจากการแต่งกายได้อย่างแต่ก่อน

การแต่งกายที่ถูกต้องตามวัฒนธรรมต่อๆมานั้น มีข้อกำหนดมากขึ้นไม่เฉพาะเสื้อผ้าเท่านั้นรวมถึงทั้งการใส่หมวกและการใส่รองเท้าอีกด้วย และแม้ว่า ในปี พ.ศ. 2485 ประเทศไทยประสบปัญหาด้านอุทกภัยและปัญหาด้านภัยสงคราม ทำให้เกิดความขาดแคลนทั้งเครื่องอุปโภคและบริโภค การหาหมวก รองเท้า หรือเสื้อผ้าให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมอันดีของรัฐ เพื่อให้สามารถออกมายังพื้นที่ชุมนุมชนหรือที่สาธารณะ ติดต่อราชการต่างๆ ได้นั้นกลายเป็นการสร้างความสะดวกร้อนซ้ำซ้อนให้แก่ประชาชน

การจัดระเบียบเครื่องแต่งกายและพฤติกรรมต่าง ๆ นั้นเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับการจัดระเบียบเมือง ซึ่งหากพูดให้ตรงประเด็นกว่านั้นคือ เกี่ยวกับการสร้างภาพ “ไทยอารยะ” ในพื้นที่เมืองทั้งนี้จะสังเกตได้ว่าพื้นที่ๆบังคับให้ประชาชนแสดงวัฒนธรรมอันดีนั้นเป็นพื้นที่ซึ่งถูกจัดการทางกายภาพให้เป็นพื้นที่ทันสมัยอย่างอารยะแล้ว อาทิเช่นบริเวณสถานที่ราชการ ที่ชุมนุมชน หรือในตัวเขตเทศบาล(ซึ่งได้มีการปรับปรุงมาแล้วตั้งแต่ปีพ.ศ.2477 และกำหนดขอความร่วมมือรวมถึงจัดแจงตัวอย่างและการดำเนินงานอย่างชัดเจนในปีพ.ศ.2483)

ถ้าท่านมีหมวก คววไซบังแดด ก็ผูก กับเพื่อเช็ดเหงื่อของคุณ และของชาติให้คุ้มค่า จะดีกว่าวางหรือถือไปโดยไม่ระโยชน์

ภาพที่ 45 ภาพ โฆษณารณรงค์ให้คนสวมหมวก

ที่มา : นสพ.สร้างตนเอง กรมประชาสัมพันธ์ พ.ศ.2485, อ้างถึงใน สุวิมล พลจันทร์, อ้างแล้ว, 122

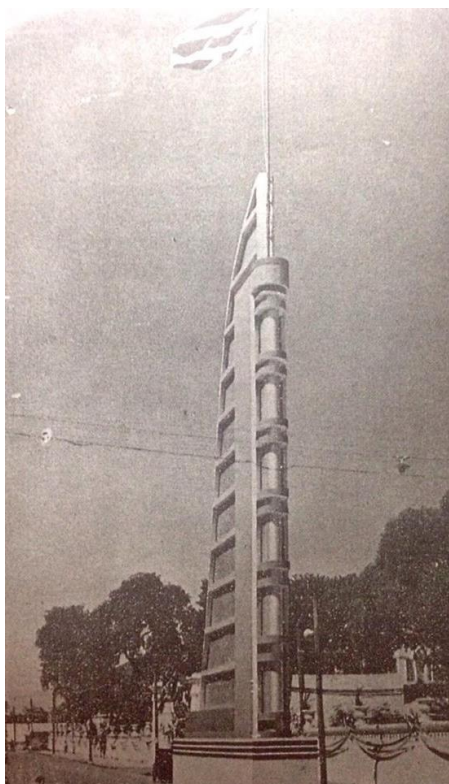

ทุกท่านควนพึงวิทยุไว้เสมอ จะเป็นคุณแก่ชาติของท่านอย่างมาก.

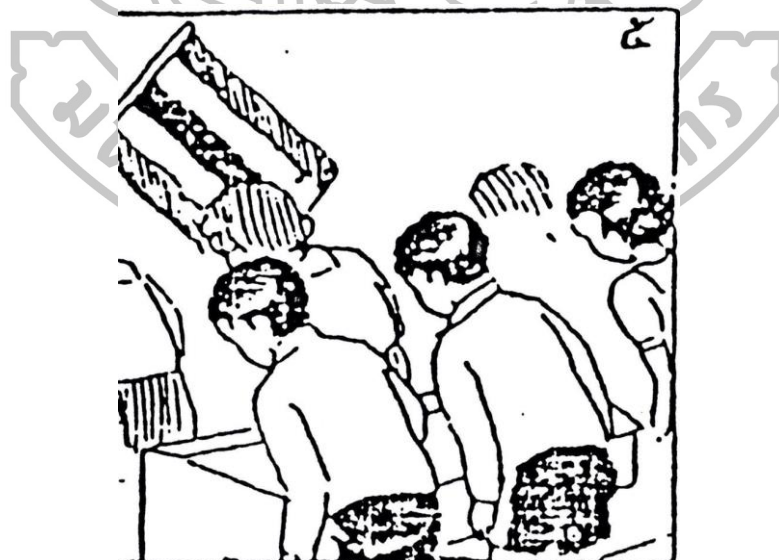
ภาพที่ 46 ภาพโฆษณาณรงค์ให้คนพึงวิทยุ (ซึ่งวิทยุกระจายเสียงได้ในพื้นที่ไม่ไกลนักจึงมีการกระจายเสียงบริเวณพื้นที่ชุมชน)

ที่มา : นสพ.สร้างตนเอง กรมประชาสัมพันธ์ พ.ศ. 2485, อ้างถึงใน สุวิมล พลจันทร์, อ้างแล้ว, 91.

จากภาพที่ 45 และ 46 จะเห็นว่าหากต้องการจะออกไปยังบริเวณพื้นที่สาธารณะแล้วประชาชนต้องเปลี่ยนเครื่องแต่งกายก่อน เห็นได้ชัดจากคำพูดของผู้หญิงในภาพที่ 46 “เอ๊ะนั่น แต่งตัวจะไปไหนจะ” อันเป็นเครื่องยืนยันว่าในเวลาปกติเมื่ออยู่บ้านหรือละแวกบ้าน ฝ่ายชายไม่ได้แต่งตัวตามที่ตามแบบวัฒนธรรมอันดีอย่างในภาพ ส่วนภาพที่ 45 นั้นแสดงให้เห็นว่าประชาชนไม่มีใครให้ความร่วมมือในการสวมหมวกเท่าใดนัก คือมีติดมือไว้ในยามที่ต้องเข้ามายังเขตเทศบาลหรือพื้นที่สาธารณสถานแต่ ไม่ได้สวมไว้ก่อน อาจจะค่อยมาสวมอีกทีเมื่อถึงที่หมายหรือต้องปะปังกับเจ้าหน้าที่บ้านเมือง เป็นต้น

ภาพที่ 47 ภาพเสาธงในงานฉลองรัฐธรรมนูญปี 2481 ภาพที่ 48 ภาพเสาธง ใน มหาวิทยาลัย
 ที่มา : อเนก นาวิกมูล, อ้างถึงแล้ว, 148. ราชภัฏเทพสตรี

ภาพที่ 49 ภาพนักเรียนกำลังทำความเคารพธงชาติ
 ที่มา : มณี เกตุรายนาค, หนังสืออนุทิน-อนุน้อย, อ้างถึงใน สุวิมล พลจันทร์, อ้างแล้ว, 68.

นอกจากการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและเครื่องแต่งกายให้เป็นอารยชนแล้ว อีกพฤติกรรมหนึ่งที่ต้องปรับเปลี่ยนและปฏิบัติในสมัยนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าราชการและนักเรียน นักศึกษา คือ การยื่นตรงเคารพธงชาติ ซึ่งในสมัยนี้มีความนิยมในการก่อสร้างเสาธงชาติด้วยรูปสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ซึ่งแสดงความเข้มแข็งและโอ้อ่า ทั้งนี้ นอกจากจะมีการเชิญธงขึ้นลง ในเวลา 8 นาฬิกา และ 18 นาฬิกา ของทุกวันแล้ว ยังมีการเปิดเพลงชาติในวิทยุกระจายเสียงในเวลาดังกล่าวอีกด้วย ซึ่งเช่นที่กล่าวทางด้านบนวิทยุกระจายเสียงมักจะตั้งกระจายเสียงอยู่บริเวณชุมชน สี่แยก หรืออนุสาวรีย์¹⁸⁹ เป็นต้น จึงนับว่าเป็นการกำหนดพฤติกรรมของคนที่เข้ามาใช้พื้นที่เมืองและพื้นที่สาธารณะในอีกรูปแบบหนึ่ง ซึ่งหากไม่ปฏิบัติตามก็จะถูกการดำเนินหรือตักเตือนจากเจ้าหน้าที่และบุคคลอื่น ๆ ตามไปด้วย การยื่นตรงเคารพธงชาตินี้เป็นแนวคิดที่ไม่ได้สร้างขึ้นเพื่อความอารยะ เช่นกับการแต่งกายหรือการพุดิตนแบบมีวัฒนธรรมอย่างเช่นที่กล่าวมาก่อนหน้า แต่เป็นการตอบสนองอุดมการณ์ชาตินิยมหรือลัทธิฟาสซิสต์ที่ต้องการให้ผู้คนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมี “ชาติ” เป็นจุดรวมของเอกภาพดังกล่าว

การจัดระเบียบเมืองให้เป็นไทยอารยะและการสร้างชาตินั้นจึงไม่ได้มีผลเฉพาะต่อรูปแบบเมืองทางกายภาพเท่านั้น หากแต่ยังผลกระทบต่อผู้คนในการดำเนินชีวิต พฤติกรรม และรสนิยมของผู้คนเป็นอย่างมาก ผลกระทบนี้บางอย่างยืนยาวเรื่อยมาจนถึงเช่นทุกวันนี้

1.2 การจัดระเบียบ บ้านและที่ดิน สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม

ส่วนหนึ่งในความพยายามในการจัดระเบียบของจอมพล ป.พิบูลสงครามคือการจัดระเบียบที่อยู่อาศัยและการใช้สอยประโยชน์ในที่ดินบริเวณบ้านของตัวเอง ทั้งนี้เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง และเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชน โดยการจัดระเบียบบ้านนั้นแยกเป็นการจัดระเบียบบ้านของประชาชนทั่วไป และบ้านของชาวนาชาวสวน

ในบทก่อนหน้านี้ได้กล่าวถึงมาบ้างแล้วว่า จอมพล ป. ได้สั่งการให้บ้านเรือนบริเวณที่อยู่ติดถนนสำคัญและบริเวณที่ชาวต่างชาติต้องผ่านไปมาเป็นประจำ หรือแม้แต่บริเวณชุมชนมุสลิม เจ้าของบ้านต้องรักษาความสะอาดบ้านเป็นอย่างดี ไม่ให้เป็นที่อยู่อาศัยแก่สาธารณชน เพื่อวัฒนธรรมอันดีของชาติ ไม่ให้เป็นที่ขายหน้าแก่นานาชาติ

¹⁸⁹ นอกจากวิทยุกระจายเสียงที่ตั้งประจำอยู่ตามเขตเทศบาลเมืองแล้ว ยังมีการเพิ่มขยายเสียง บริเวณจุดชุมชนสำคัญๆ ด้วยเช่นกัน จากสมุดสั่งการจอมพล ป.พิบูลสงคราม ถามว่า “วันนี้ได้เอาเครื่องวิทยุไปตั้งตามตำบลบ้าน หรือตามหมู่บ้าน หรือเปล่า?” ซึ่งมีกรายงานกลับว่า “ไม่ได้นำไปตั้ง แต่เพียงขยายเสียงรอบๆ บริเวณอนุสาวรีย์เท่านั้น” ดูรายละเอียดเพิ่มเติม ป.พิบูลสงคราม, จอมพล. สมุดสั่งการฝ่ายพลเรือนเล่ม 1, 182.

โดยในแบบบ้านนั้น มีการจัดทำขึ้นเผยแพร่ในหลายๆแบบ ทั้งจัดทำเป็นหนังสือแจกแก่ผู้ใหญ่บ้านเพื่อนำไปบอกต่อลูกบ้าน ทั้งการจัดทำแบบจำลองในงานแสวงวัฒนธรรมแห่งชาติตามจังหวัดต่างๆของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ และมีการพิมพ์โฆษณาใบปลิวตีตราประกาศรูปแบบบ้านที่เหมาะสมของประชาชน เพื่อวัฒนธรรมอันดีอีกด้วย

พระท่านนายกรัถมนตรีได้มีความประสงค์จะสร้างตึกด้วยดินฟางและไม้ใผ่อย่างราคาถูกลงเพื่อให้เป็นที่อยู่ของชาวนา จึงขอให้กะชวงมหาดไทยติดต่อกับนายช่างใหญ่ เทศบาลกรุงเทพฯ ทำแบบวิธีการสร้างบ้านให้ชาวนาพออยู่ได้สำหรับครอบครัวหนึ่งมี 4 ห้อง คือ ห้องรับแขก ห้องนอนเจ้าของบ้าน ห้องนอนลูก และห้องครัว เมื่อเขียนแบบเส็ดแล้วให้อธิบายวิธีผสม และวิธีสร้างบ้าน โดยละเอียด เพื่อพิมพ์แจกแก่กำนันผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งจะเดินทางเข้ามากรุงเทพฯ ในวันที่ 5 มี.ค. 86¹⁹⁰

และ จัดงานวันรณรงค์ที่จังหวัดลำปาง เป็นแห่งแรก โดยสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ เป็นผู้ดำเนินการกำหนดจัด 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2586

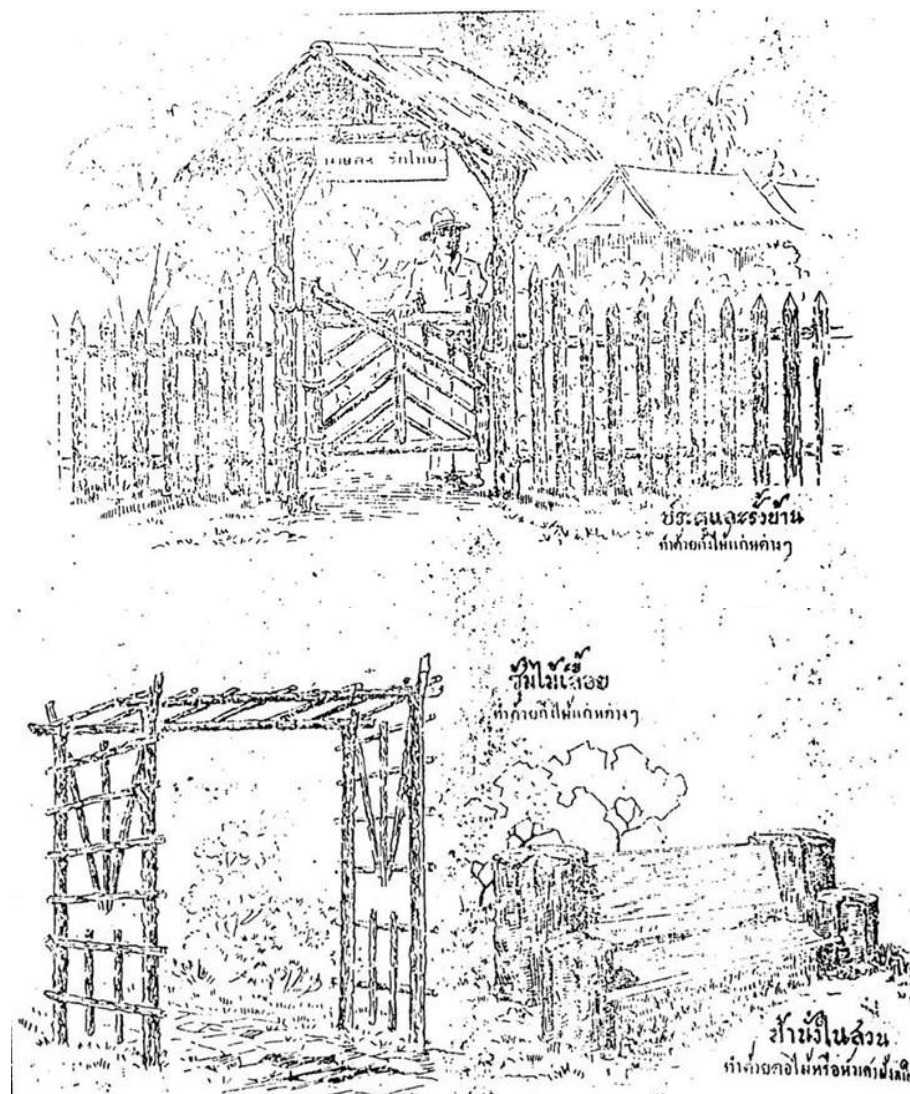
...การแสดงของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ แสดงบ้านจำลองและการจัดแบ่งส่วนภายในบ้านให้ถูกต้องตามหลักวัฒนธรรม

...การแสดงของมหาดไทย ตัวอย่างแบบบ้านคสิกร¹⁹¹

ข้อความข้างต้นเป็นตัวอย่างการรณรงค์ให้ประชาชนสร้างบ้านตามหลักอนามัยที่ดี และมีวัฒนธรรมโดยวัสดุที่ไม่แพงสมกับฐานะของตนเห็นได้จากแบบรั้วบ้านและซุ้มไม้เลื้อยในภาพที่ 50 และนอกจากนี้นั้นสภาวัฒนธรรมแห่งชาติยังจัดให้มีการประกวดแบบบ้าน ที่เป็นบ้านตึก 2 ชั้น และบ้านไม้ 2 ชั้น อีกด้วย ทำให้เห็นว่านอกจากภายในเขตเมืองแล้ว รัฐบาลยังมุ่งเน้นให้ประชาชนในเขตพื้นที่อื่นๆตามชนบทมีบ้านเรือนตามแบบที่รัฐบาลมองว่าดี ไม่ใช่แค่จัดการดูแลเฉพาะแก่บ้านเรือนที่อยู่ภายในเมือง อย่างไรก็ตามบ้านเรือนชาวนาที่อยู่ตามชนบทนี้ไม่ได้เป็นไปในลักษณะบังคับนัก ดังนั้นผลกระทบและแรงกดดันที่มีต่อประชาชนเทียบไม่ได้เมื่อเทียบกับนโยบายรัฐนิยมข้างต้น

¹⁹⁰ ประมวลวณวัน (พุทธที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2486)

¹⁹¹ ประมวลวณวัน (อังคาร ที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2486)

ภาพที่ 50 ภาพแสดงรูปแบบประตูกับรั้วบ้าน และภาพซุ้มไม้เลื้อยกับม้านั่งในสวน ทำแบบง่าย
ที่มา : นสพ.สร้างตนเอง กรมประชาสัมพันธ์ พ.ศ.2485, อ้างถึงใน สุวิมล พลจันทร์, อ้างแล้ว, 130.

อย่างไรก็ตามสมัยรัฐบาลนี้ได้มีความพยายามในการย้ายบ้านเรือนผู้คนจากที่ปลูกบ้านขึ้นล้าเข้าไปในแม่น้ำลำคลอง หรืออยู่บนแพให้ขึ้นมาอยู่บนบกแทน “กะชวงมหาดไทยเริ่มประชาชนเล็กอยู่แพ หรือปลูกบ้านในแม่น้ำลำคลอง”¹⁹² ส่วนนี้เองเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นของประชาชนโดยตรง โดยเมืองไทยเป็นสังคมน้ำมาแต่เดิม ถึงแม้ว่ามีการปรับเปลี่ยนมาเป็นสังคมบก มีถนนหนทางคมนาคมทางบกที่กว้างขวางมากแล้วก็ตาม หากแต่บ้านเรือนริมน้ำยังคงอยู่(ซึ่งอยู่มาแต่เดิม) ทั้งนี้ชุมชนริมน้ำเป็นปัญหาด้านสุขภาพอนามัย และขัดต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย และ

¹⁹² ประมวลวณวัน (พุทธ ที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2486)

ความสวยงามของเมืองที่ศนะหนึ่ง ดังนั้นปัญหาด้านการจัดการขจัดผู้คนที่ใช้ชีวิตริมน้ำและวิธีชีวิตริมน้ำ ได้กลายมาเป็นปัญหาหนึ่งของการจัดการด้านผังเมืองของประเทศ ตั้งแต่ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

นโยบายการจัดสรรที่ดินและการเปลี่ยนที่รกร้างว่างเปล่าเป็นนิคมการเกษตรหรือนิคมสร้างตนเองในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามได้มีการดำเนินการอย่างกว้างขวางและจัดทำในหลายพื้นที่ เพื่อให้ประชาชนมีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง สร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นแก่ประชาชน โดยการจัดสรรที่ดินดังกล่าวนี้ได้กล่าวรายละเอียดเชิงนโยบายรัฐเอาไว้แล้วในบทที่ 2 ตอนการจัดสรรที่ดินนิคม ไปแล้ว ในส่วนของบทนี้จะเน้นในส่วนของผลที่เกิดจากนโยบายการจัดสรรที่ดินดังกล่าว

การจัดสรรที่ดินทำกิน ในรูปแบบนิคมต่างๆนั้น นับว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี โดยเฉพาะนิคมซึ่งตั้งอยู่ ต่างจังหวัด โดยเมื่อนับจำนวนการออกที่ดินก่อนเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2486 พบว่า รัฐได้ออกใบเขียวขยับ่า ไปแล้วเป็นจำนวนกว่า 131,572 ราย เป็นเนื้อที่รวม 2,449,781 ไร่ และมีการจำจองที่ดินเพิ่มขึ้นอีกเป็นลำดับ¹⁹³ ทั้งนี้จากบัญชีการอนุญาตให้ราษฎรจับจองที่ดินของกระทรวงมหาดไทยในช่วงเดือนเมษายน-มิถุนายนปีพ.ศ. 2485 พบว่า มีผู้จับจองที่ดินรวมทั้งสิ้น 13,076 ราย โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการจับจองที่ดินมากที่สุด ถึง 6,125 ราย¹⁹⁴

อย่างไรก็ตามในด้านการจัดสรรที่ดินในเขตใกล้กรุงเทพฯ อาทิเช่นทุ่งรังสิต ยังมีปัญหาที่ดินที่ไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง นั่นคือปัญหาการเช่าที่นาทำกินของผู้มีรายได้น้อย คนกลุ่มนี้ประสบปัญหาขาดแคลนที่ดินของตนเองต้องเช่าที่นาเพื่อทำกิน สภาพความเป็นอยู่ขัดสนเป็นอย่างมาก โดยในปีพ.ศ. 2482 ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อช่วยชาวนาให้ได้มีที่ดินเป็นของตนเอง แต่กลับไม่เป็นผลสำเร็จ เนื่องเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นได้ให้เหตุผลว่าพื้นที่บริเวณเขตรังสิตไม่มีพื้นที่รกร้างว่างเปล่า และเจ้าของที่ไม่ยินยอมขายที่ดิน(โดยมากเป็นนายทุนที่อาศัยอยู่ในพระนคร)¹⁹⁵ ทั้งนี้จากรายงานการถือครองที่ดินของนายอำเภอชัยภูมิบุรี พ.ศ. 2487 พบว่าที่ดินในแถบนี้ไม่ได้มีความ

¹⁹³ “พี่น้องชาวไทยนิยมจับจองที่ดินมาก” ศรีกรุง (3 พริกสจิกายน 2486), 12, อ้างถึงใน ศรัญญู เทพสงเคราะห์, “จอมพล ป.พิบูลสงครามกับนโยบายที่ดินในช่วงทศวรรษที่ 2480” ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 31, ฉบับที่ 9 (ก.ค. 2553) 102-117.

¹⁹⁴ “รายงานผลการช่วยเหลือให้มีการจำจองที่ดินของกระทรวงมหาดไทย” เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (2) สลค.3.19.3/216 (22 สิงหาคม 2485-27 กันยายน 2487). อ้างอิงใน ศรัญญู เทพสงเคราะห์, 104.

¹⁹⁵ “ขอให้พิจารณาเรื่องกัมสิทธิที่ดิน” เอกสารกระทรวงมหาดไทย มท.0601.4/313 (3 สิงหาคม 2485) สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, อ้างอิงใน ศรัญญู เทพสงเคราะห์, 113.

เปลี่ยนแปลงไปมากนักเมื่อเทียบกับการสำรวจของซิมเมอร์แมนในช่วงทศวรรษที่ 2470 ซึ่งพบว่าในเขตพื้นที่นี้มีชานาไร่ที่ดินสูงถึงร้อยละ 94 ขณะที่ปี 2487 พบว่าราษฎรในท้องที่ยังไม่มีที่ดินเป็นของตัวเองสูงถึงร้อยละ 90 ซึ่งเช่าที่ดินปลูกบ้านทำนา ในขณะที่เจ้าของที่ดินส่วนมากอยู่ในพระนคร โดยจากการสำรวจพบว่าในท้องที่มีอัตราส่วนที่ดินเฉลี่ยต่อเจ้าของราวละ 345 ไร่ ซึ่งเจ้าของเหล่านี้จ้างคนเก็บค่าเช่าแบบผูกขาดอีกทอดหนึ่งด้วย ค่าเช่าที่นาจึงราคาสูงและเป็นปัญหา¹⁹⁶

ปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาความล้มเหลวในการจัดสรรที่ดินทำกินในเขตพื้นที่ชนบท ชานเมืองกรุงเทพ ซึ่งมีเจ้าของที่นา ผู้รับจ้างเหมา และข้าราชการในพื้นที่ได้รับผลประโยชน์ส่วนแบ่งในท้องที่ดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งให้การจัดสรรที่ดินในพื้นที่นี้ล้มเหลว

2. การผังเมือง กับ โลกทัศน์

“การรับรู้” หมายถึง ประมวลความรู้ซึ่งเกิดจากการที่มนุษย์ได้เรียนรู้เรื่องราวต่างๆ แล้วนำมาเลือกสรร ตีความ และตั้งข้อสังเกต กำหนดเป็นความรู้เฉพาะตัว “โลกทัศน์” หมายถึง ทศนะในการมองโลกจะเป็นสิ่งที่กำหนดแนวทางในการตอบปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว¹⁹⁷

การรับรู้ในกรอบของ โลกทัศน์นั้นสร้างตำนาน ความเชื่อ และเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ร่วมในสังคมมนุษย์ อย่างไรก็ตามการรับรู้ที่อาจกลายเป็นตำนานเหล่านี้อาจเปลี่ยนแปลงเมื่อโลกทัศน์ของผู้คนเปลี่ยนไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของโลกทัศน์นั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากการรับรู้ข้อมูลใหม่ที่มีผลให้ข้อมูลเดิมถูกประเมินค่าและเลือกสรร ทั้งนี้ข้อมูลใหม่ดังกล่าวมักเกิดจากความเจริญที่เข้ามาในชุมชน และการได้รับการศึกษาที่มากขึ้นของผู้คน ทำให้การรับรู้และความเชื่อเดิมถูกสลับส้างกลายเป็นการเปลี่ยนโลกทัศน์ไปในที่สุด

2.1 ผังเมือง กับ โลกทัศน์ชาวลพบุรีในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม

จากรายงานการวิจัยของบุปผา ทิพย์สภาพกุล เรื่องการผังเมืองของลพบุรี ของจอมพล ป.พิบูลสงครามได้กล่าวถึงการเปลี่ยนโลกทัศน์ของคนเมืองลพบุรี ไว้ว่า ผู้คนในเมืองนี้

¹⁹⁶ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ คาร์ล ซี ซิมเมอร์แมน, *กาสำรวจเศรษฐกิจในชนบทแห่งสยาม*, แปลและเรียบเรียงโดย ซิม วีระไวทยะ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2525), และ “ขอให้พิจารณาเรื่องกัมสิทธิ์ที่ดิน”, อ้างถึงแล้ว. อ้างถึงใน ศรัญญู เทพสงเคราะห์, 114.

¹⁹⁷ ชมนาค สุขเจริญ. *ตำนานเมืองลพบุรี : การรับรู้และโลกทัศน์ทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น*. (กรุงเทพฯ : คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2531). 10.

หวาดกลัวหวาดกลัวการเดินทางเข้าสู่พื้นที่ทางทิศตะวันออก(บริเวณเมืองใหม่)มาช้านาน ถ้าจำเป็นต้องเข้าไปถึงกับจะต้องทำพิธีบวงสรวง เมื่อมีการขยายเมืองเข้าไป ความเจริญที่เกิดขึ้นจากเมืองใหม่นี้ทำให้ผู้คนเลิกหวาดกลัว และเลิกความเชื่อถือดั้งเดิม¹⁹⁸ รวมถึง “ความเชื่อแบบตำนานเมืองลพบุรี ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องรามเกียรติ์... ได้ถูกความเจริญสมัยใหม่และระบบการศึกษา เปิดศักราชทางความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์แก่ชาวเมืองมากขึ้น”¹⁹⁹ “น้ำส้มสายชูที่หาผู้ค้าขายได้ยากในตลาดเมืองลพบุรี ก็กลายเป็นสินค้าปรกติธรรมดาที่ทำการค้าขายกันทั่วไป โดยไม่เกรงกลัวว่านางศรีพระจันทร์จะเอาไปใช้ถอนศรออกจากอกของท้าวทศนาถผู้เป็นบิดาอีกต่อไป”²⁰⁰

โดยนุปลาได้อ้างไปถึงงานเขียนเรื่องตำนานเมืองลพบุรี : การรับรู้และโลกทัศน์ทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น ของชมนาด สุขเจริญ ในเรื่องของระบบการศึกษามีผลต่อความเชื่อดั้งเดิมของชาวเมืองลพบุรีจริงๆ ในช่วงหลังพ.ศ. 2490 ไปแล้ว ถึงแม้ว่าจะเริ่มวางรากฐานอย่างจริงจังในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯก็ตาม เห็นได้จากการที่เมืองลพบุรียังไม่มีน้ำส้มสายชูเข้ามาขายในเมืองตามความเชื่อในตำนานเมืองลพบุรี²⁰¹ เป็นการอ้างต่อมาจากกมล เกตุศิริ ในหนังสือเรื่องเมืองลพบุรีอีกทอดหนึ่ง

ซึ่งในหนังสือเมืองลพบุรีต้นสายของแนวคิดเรื่องโลกทัศน์เปลี่ยนจากการฝังเมืองของจอมพล ป.พิบูลสงครามนั้น ความจริงแล้วได้กล่าวว่า “...ความเชื่อถือที่ว่า ห้ามนำน้ำส้มสายชูเข้าเมืองลพบุรีอย่างเด็ดขาด ฟังซาไปเมื่อประมาณ 80 ปีมานี้เอง”²⁰² ซึ่งเป็นช่วงสมัยรัชกาลที่ 5

¹⁹⁸ นุปลา ทิพย์สภาพกุล, การวางผังเมืองลพบุรีของจอมพล ป.พิบูลสงคราม.

(รายงานผลการวิจัย ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูเทพสตรี สนับสนุนการวิจัย), 27.

¹⁹⁹ ชมนาด สุขเจริญ, อ้างถึงแล้ว, 102, อ้างถึงใน นุปลา ทิพย์สภาพกุล, 27.

²⁰⁰ นุปลา ทิพย์สภาพกุล, อ้างถึงแล้ว, 27.

²⁰¹ กมล เกตุศิริ, เรื่องเมืองลพบุรี. 215, อ้างถึงใน, ชมนาด สุขเจริญ, อ้างถึงแล้ว, 102.

²⁰² กมล เกตุศิริ, เมืองลพบุรี. (พระนคร : โอเดียนสโตร์, 2507) 227.

ตำนานน้ำส้มสายชู จากนิยายเรื่องท้าวทศนาถ โดยพระรามได้แผลงศรปักอกยักษ์ทศนาถติดอยู่กับยอดเขาวงพระจันทร์ แล้วให้ไก่แก้วเฝ้าไว้ ครั้นจะเลื่อนหลุดได้เมื่อโดนน้ำส้มสายชู หากครเลือนจะหลุดให้ขันเรียกหนุมานมาตอกศรกลับไป ซึ่งการตอกศรจะทำให้ไฟไหม้เผาผลาญเมือง โดยชาวเมืองเชื่อกันว่าท้าวทศนาถมีลูกสาวอยู่คนหนึ่ง นางจะคอนมาชื่อน้ำส้มสายชูเพื่อไปช่วยพ่อ ดังนั้นการขายน้ำส้มสายชูในเมืองลพบุรีจึงเป็นเรื่องต้องห้าม (โดยเฉพาะอย่างยิ่งขายให้กับผู้หญิงซึ่งเดินทางคนเดียว)

อย่างไรก็ตามความหวาดกลัวในการเดินทางมายังฝั่งตะวันออกของเมืองนั้น ความหวาดกลัวดังกล่าวนี้ฟังจะมากลยลงเมื่อมีการสร้างฝั่งเมืองใหม่ล่งมาแล้ว ซึ่งอาจจะด้วยเพราะตำนานที่วากกชนากที่จะกวาดล้นออกมาจับนักเดินทางคนเดียวเมื่อเข้าใกล้ชาวพระจันทร์ แต่เมื่อมีการตัดถนนสายประชาธิปไตย(พหลโยธิน)ขึ้น ต่อกับถนนพระนารายณ์ ความเชื่อนั้นก็ค่อยๆคลายไปตามลำดับ เนื่องจากถนนหนทางไม่ได้ลำบากเหมือนแต่ก่อน และปากก็เริ่มเปลี่ยนเป็นชุมชนมากขึ้น พื้นที่บริเวณดังกล่าวนั้นก็มีการประจำการตั้งค่ายอยู่เต็มตลอดทั้งพื้นที่

ทั้งนี้ขนาดได้กล่าวไว้ว่า ความเชื่อและตำนานแบบจารีตนั้น ถูกการเข้ามาของวิทยาศาสตร์ผ่านระบบทางการศึกษาเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของคนในท้องถิ่นไป ทำให้ตำนานในเชิงระบบจารีตเปลี่ยนจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกลายเป็นนิทานศักดิ์สิทธิ์ และนิทานประจำถิ่นไปในที่สุด²⁰³ ซึ่งนิทานประจำถิ่นนี้ ถูกบูรณาการทางวัฒนธรรมกลายมาเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเมืองอันเกิดจากตำนานเมือง²⁰⁴ เนื่องจากวิทยาศาสตร์ได้เข้ามาปิดความเชื่อโบราณที่ขัดต่อหลักความจริงออกไปกลายเป็นตำนาน แต่ในทางเดียวกันนั้นวิทยาศาสตร์ยังได้สร้างให้ประวัติศาสตร์แท้จริงของลพบุรีได้ถูกเรียนรู้มากขึ้น พระนารายณ์ ไม่ใช่ตำนานรามอวตารเช่นแต่เดิม แต่คือกษัตริย์ของอาณาจักรอยุธยาที่เคยมาตั้งราชธานีแปรพระราชฐานที่เมืองลพบุรี

ซึ่งถ้าพิจารณาบูรณาการทางวัฒนธรรมที่ขนาดกล่าวไว้นี้มาเปรียบเทียบกับฝั่งเมืองในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม คือ การตั้งชื่อถนนพระนารายณ์มหาราช ค่ายสมเด็จพระนารายณ์ หรือการสร้างพื้นที่ศาลพระกาฬให้โดดเด่นขึ้นเป็นวงเวียนสำคัญ เหล่านี้เป็นการดึงตำนานของชาวลพบุรีกลับมาบูรณาการใหม่

นอกจากนี้การสร้างเมืองทหารในลพบุรีในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามนี้ยังเป็นการตอกย้ำตำนานและสร้างการรับรู้ใหม่ที่ผสมผสานกับนิทานประจำถิ่นดั้งเดิมได้อย่างลงตัวอีกด้วย โดยเป็นการย้ำตำนานเรื่องที่ว่าลพบุรีเป็นเมืองหนุมานทหารของพระรามและในปัจจุบันก็เป็นเมืองศูนย์กลางทหารราบ ทำให้เกิดภาพของการเป็นเมืองศูนย์กลางยุทธศาสตร์การทหาร ให้แก่ลพบุรี²⁰⁵ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของชาวเมือง ที่เล่าว่า “เมื่อก่อนที่ยังรบๆกันอยู่ยังไม่ค่อยมีหรรอก ทหารเขาบอกว่า ลิงมันนั่งรถไปตามไปรบด้วย” ซึ่งเป็นความเชื่อเรื่องการเป็นทหารของลิงในลพบุรีตามตำนานเก่าของชาวเมือง เามาอธิบายการเพิ่มขึ้นของลิงที่ศาลพระกาฬ(ที่เยอะขึ้นเนื่องจากปัจจุบันทหารไม่ได้ไปรบที่ไหน)

²⁰³ ขนาด สุขเจริญ, อ้างถึงแล้ว, 102.

²⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, 112.

²⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, 109.

3. ความทรงจำถึงยุคจอมพล ป.พิบูลสงคราม

3.1 บันทึกร่วมสมัย ยุคจอมพล ป.พิบูลสงคราม

มุมมองร่วมสมัยเกี่ยวกับการผังเมือง และโครงการผังเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ศึกษาจากงานเขียนต่างๆ ที่กล่าวถึงการผังเมืองจากบุคคลร่วมสมัย กับโครงการผังเมืองสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีดังนี้

พ.ศ. 2483 บ้านเมืองเราเจริญมาก ท่านสั่งให้รื้อถนนราชดำเนินตั้งแต่สะพานผ่านพิภพลีลาจนถึงผ่านฟ้าลีลาศ ทำลายต้นมะฮอกกานี 2 ฝากหมุด สร้างเป็นตึกขึ้นมาอย่างที่เห็นเดี๋ยวนี้ ชาวบ้านชาวเมืองก็โหมทนาสาธุน่าจะได้เอาช่างม้าวัวความที่ไหนมาเดิน มันใหญ่เหลือเกิน ...แล้วท่านต้องการให้ที่ตรงนั้นเป็นที่รับอากาศ โรงแรมสุริยานนท์มีรอบนอกเป็นระเบียงสำหรับตั้งโต๊ะ ให้แขกต่างประเทศ เช้าๆก็มี breakfast นั่งชมอากาศกลางคืนก็มี drink อะไรต่ออะไร... ริมทางขวามือยังมีร้านเทพรส เย็นก็เอาร่วมกันตั้งตกลีหลังเดิน แหมอย่างกับเมืองนอก เดินกันริมถนน - ใหญ่ นายน

และ เมืองลพบุรีนั้น ประชาชนทุกคนพูดกันติดปากว่าเป็นเมืองของใต้เท้า เมืองนี้ถูกเนรมิตด้วยน้ำมือของใต้เท้า สถานที่ทำงาน และที่พักทั้งของทหารและพลเรือนจัดว่าสว่างามเหนือจังหวัดอื่นอีกมาก เพราะฉะนั้น สำหรับจิตใจของประชาชนแล้ว เขารักใคร่นับถือใต้เท้า แต่ที่เมืองใหม่นั้นเป็นที่กั้นคาน้ำอย่างสาหัสประชาชนจึงยังไม่ยอมตามไปอยู่ - ชลอ วนะภูติ²⁰⁶

และ ท่านพยายามที่จะถอยเข้าไป ก็เหมือนกับประเทศจีนที่ย้ายจากนานกิงไปอยู่ที่คุนหมิง เราก็ถอยเข้าเพชรบูรณ์ - ชาติชาย ชูณหะวัณ²⁰⁷

และ การย้ายเมืองหลวงนั้นเป็นที่วิจารณ์กันไม่จบไม่สิ้น บางกระแสว่าการย้ายขึ้นไปอยู่เพชรบูรณ์เป็นแผนลวงญี่ปุ่นของจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับทั้งแผนสำรองที่จะเข้าปักหลักสู่แหลมที่อยู่ที่นี่... กองทัพอากาศมีหน้าที่คนละรูปแบบกับกองทัพปกครองเมืองขึ้นซึ่งต้องรักษาตัวเองเป็นหลักไว้ก่อน ฉะนั้นจะนำยุทธการป้อมค่ายของเสนาธิการ

²⁰⁶ ชลอ วนะภูติ, (3)สร0201.7212 รายงานตรวจการข้าหลวงจังหวัดลพบุรี. หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, 2494.

²⁰⁷ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ , ชำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ และ วิกัลย์ พงศ์พินิตานนท์ (บรรณาธิการ). บันทึกการสัมมนาจอมพล ป. พิบูลสงครามกับการเมืองไทยสมัยใหม่. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2544). หน้า 12.

ฝรั่งเศสมาใช้ไม่ได้... การที่เราถอยหลังเข้าหาปรากฏการณ์ล้อมรอบจึงไม่เข้าท่า จะทำอย่างไรถ้าเกิดการสู้รบในขณะที่หน่วยงานราชการแตกกระจายอยู่กรุงเทพฯก็มี อยู่ระหว่างทางขนย้ายก็มี กองอยู่ที่เพชรบูรณ์ก็มี กองทำจะอย่างไร - สรศัลย์ แพ่งสภา²⁰⁸

และ ครั้งแรกที่โพล่เข้าไปตัวเมืองเพชรบูรณ์ ผมนึกถึงเมืองคาวบอยยุคจัมมายิ่ง ปืนในหนัง ถนนโล่งๆ ฝุ่นสีแดง ถ้าฝนตกก็จะเป็นโคลน อาคารร้านรวงก็เป็นแบบกิ่งถาวร ...ถนนสายหลักผิวลูกรังฝุ่นคลุ้ง มีถนนซอยเป็นระยะห่าง 2 ฟาก มีป้ายบอกที่ตั้งหน่วยงานกรมกอง ทั้งระยะห่างกันไม่น้อย ชาวออกไปทางอำเภอหล่มสัก โรงเรียนเป็นไม้ไผ่ใหญ่เล็กตามฐานะ ทั้งสถานที่ทำงานและบ้านพัก... อุปกรณ์สำนักงานต้องลำเลียงขึ้นไปจากกรุงเทพฯ ใช้ผสมกับสิ่งที่สร้างด้วยวัสดุในพื้นที่ดูสวยงามกลมกลืนดี ... ที่ว่านี้เป็นด้านเมืองใหม่ที่จะย้ายส่วนราชการเข้าไปจะเรียกเมืองไม้ไผ่ก็ไม่ขัดข้อง ถ้าจะลงหลักปักฐานกันจริงจังเมื่อไรคงต้องปรับแผนกันใหม่แน่... ที่สร้างฝีมือประณีตอักษรฐานหน้อยก็เรือนรับรองบุคคลสำคัญระดับต่างๆ บริเวณโดยรอบตกแต่งด้วยพันธุ์ไม้เป็นระเบียบ มีเรือนบริวารครบถ้วน²⁰⁹ - สรศัลย์ แพ่งสภา

และ พรรคประชาธิปัตย์ได้เปิดเวทีปราศรัยที่สนามหลวง โจมตี รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เช่น การนำเรื่องการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 2 กับญี่ปุ่น การทำให้ประชาชนเสียชีวิตจากการสร้างเมืองใหม่ที่เพชรบูรณ์²¹⁰

และ พระพิศาลสุขุมวิทจำต้องย้ายกรมทางทั้งกรมมาอยู่ที่ลานวัดแห่งหนึ่งชานเมืองเพชรบูรณ์ โดยสร้างเรือนใต้ถุนสูง ฝาไม้ไผ่ขัดแตะเหมือนที่อยู่อาศัยแต่มีไม้กระดานยกพื้นให้ห่างจากดินเล็กน้อย²¹¹ - ประสงค์ สุขุม

และ เมื่อไปถึงวัดโพธิ์กลาง เราก็ได้ใช้วัดนี้เป็นศูนย์กลาง แล้วใช้เรแกนักเรียนออกตัดไม้ ส่วนมากเป็นไม้ไผ่ เอามาสร้างที่พักของนักเรียน สร้างที่พักของครูอาจารย์

²⁰⁸ สรศัลย์ แพ่งสภา, หอวชิรไทยในไฟสงครามโลกครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ : สารคดี, 2558). หน้า 151-152.

²⁰⁹ เรื่องเดียวกัน, 138-145.

²¹⁰ ณัฐพล ใจจริง, การเมืองไทยสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามภายใต้ระเบียบโลกของสหรัฐอเมริกา(พ.ศ.2491-2500). (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรศึกษบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.) หน้า 200. อ้างถึง พิมพ์ไทย, 5 กุมภาพันธ์, 2499.

²¹¹ ประสงค์ สุขุม, จาก "ยมราช" ถึง "สุขุมวิท" : เหตุการณ์ใน 4 รัชกาล. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.) หน้า 440.

และอาคารอื่นๆ สำเร็จด้วยแรงนักเรียนเกือบทั้งสิ้น คนเกณฑ์ส่วนน้อย...เราได้ทำกันแบบนี้ใช้ระยะหนึ่งก็เริ่มเรียนกันได้ต่อไป มีถนนยาว มีสะพานข้ามคูเล็กคูน้อย มีอาคารบ้านพักและอาคารอื่นๆพร้อมบูรณ์ เป็นเมืองเล็กๆ แต่เราก้ยังยึดวัดโพธิ์กลางเป็นศูนย์กลาง²¹² – พลเอกเรือ เรื่องวีรยุทธ

สำหรับข้อความที่ได้ยกตัวอย่างมานี้ เป็นข้อความในเอกสารที่มีการบันทึกถึงเรื่องราวการสร้างโครงการนครหลวงเพชรบูรณ์เป็นส่วนใหญ่ ทั้งมุมมองจากส่วนราชการหน่วยงานต่างๆ หรือประชาชนเองที่มีส่วนเข้าไปก่อสร้างหรือใช้ชีวิตอยู่ในช่วงเวลาที่มิโครงการดังกล่าว และความเห็นต่อโครงการย้ายเมืองหลวงของบุคคลร่วมสมัยในขณะนั้น ซึ่งเป็นการบรรยาย “ภาพ” ของเนื้อเมือง หรือกล่าววิจารณ์การสร้างในเชิงนโยบายเสียมากกว่าจะเป็นความเห็นในทางบ่งบอกความรู้สึกส่วนตัวที่มีต่อภาพองค์ประกอบของเมืองนั้นๆ

ในส่วนของผลสะท้อนที่มีต่อการผังเมืองนั้น จากตัวอย่างที่ยกมา ได้กล่าวถึงในแง่ของการแสดงความรู้สึกของผู้คนไว้ว่า “มันใหญ่เหลือเกิน” “อย่างกับเมืองนอก” “สง่างามเหนือจังหวัดอื่น” อาจกล่าวได้ว่าเป็นผลสะท้อนกลับของการผังเมืองที่ภาครัฐมุ่งหมายอยากให้ประชาชนรู้สึก

กระนั้นในแง่ของ ความใหญ่โตโอฬารของถนนหนทาง ยังตามมาด้วยมุมมองที่ว่า “แล้วจะเอาช้างม้าวัวควายที่ไหนมาเดิน” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงตรรกะของชาวบ้าน โดยทั่วไปว่า ถนนที่กว้างขวางใหญ่โตดังกล่าว “ใหญ่เกิน” ความจำเป็นของพวกเขา ซึ่งในสมัยนั้นความนิยมในการใช้รถยนต์ส่วนตัวเดินทางในเมืองหลวงหรือปริมณฑลและเมืองใหญ่ๆยังคงมีอัตราส่วนที่น้อยกว่าการเดินทางด้วยรถจักรยาน หรือการขนส่งสาธารณะ เช่นรถราง รถลาก รถสามล้อ(แรงคนปั่น)*

²¹² โพธิ์กลางใจ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า. (เอกสารอัดสำเนา จัดพิมพ์เพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานทอดกฐิน ประจำปี 2514 ณ วัดโพธิ์กลาง บ้านป่าแดง ตำบลป่าเถา จังหวัดเพชรบูรณ์ วันอาทิตย์ที่ 17 ตุลาคม 2514), หน้า 49.

* อ้างอิงปริมาณรถจากสื่อวีดิทัศน์ ของ James A. Fitzpatrick ซึ่งได้บันทึกไว้ใน ปีพ.ศ. 2480 ที่มา Simon & Garfunkel. 2011, **Bangkok The Capital of Siam (Thailand) 1937 Incomplete Version.** [online]. Retrieved May 10, 2016, from <https://www.youtube.com/watch?v=CpLzkbNacZY>

ภาพที่ 51 ภาพการจราจรในกรุงเทพฯเมื่อพ.ศ.2480 จากวิดีโอที่ค้นของ James A. Fitzpatrick
ที่มา : Simon & Garfunkel. 2011, **Bangkok The Capital of Siam (Thailand) 1937 Incomplete
Version**. [online]. Retrieved 10 May 2016, from
<https://www.youtube.com/watch?v=CpLzkbNacZY>

จากคำกล่าวของใหญ่ นกายน ความต้องการในการสร้างถนนให้ใหญ่โตนั้นดูเหมือนกับ
ไม่ได้สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองวิถีชีวิตของชาวบ้านประชาชนทั่วไปเท่าใดนัก แต่สร้างขึ้นเพื่อ
วัตถุประสงค์ของการโชว์ภาพความเจริญของประเทศสยามมากกว่า และอาจจะหนักไปทางโชว์
“แขกต่างประเทศ” มากกว่าคนในประเทศด้วยกันเอง

ส่วนในด้านของ ความสง่างาม “เหนือ” จังหวัดอื่น ที่นายชลอข้าหลวงจังหวัดลพบุรี
กล่าวนั้นอาจเป็นความรู้สึกของชาวบ้านโดยแท้ หรือความรู้สึกของตัวท่านข้าหลวงเองผสมร่วม
ด้วย เพราะการเหนือกว่า คือต้องเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่นๆแล้ว ซึ่งในสมัยนั้น การเดินทางไปยัง
เมืองอื่นๆและกลับมาเปรียบเทียบกับ “ความสง่างาม” ของเมืองไม่น่าใช้วิสัยของชาวบ้านโดยทั่วไป
(กล่าวขยายในหัวข้อถัดไป)

ทั้งนี้บันทึกที่กล่าวมานี้เป็นบันทึกรายงานตรวจการข้าหลวงจังหวัด ที่ต้องส่งมาให้จอม
พล ป. พิบูลสงครามอ่าน ดังนั้นการบันทึกจึงไม่อาจบันทึกผลสะท้อนทางร้ายในมุมมองของ
ชาวบ้านที่มีต่อเมืองใหม่ลพบุรีลงไปได้ ดังนั้นนอกจากภาพสะท้อนในมุมมองความสง่างาม
เหนือกว่าเมืองอื่นแล้วก็ได้มีบันทึกอื่นแปลกไปจากนี้

ส่วนบันทึกในด้านการย้ายเมืองหลวง และการเลือกทำเลที่ตั้งของโครงการนั้น ต่างพูดถึงแนวคิดด้านการใช้เพชรบูรณ์เป็นฐานที่มั่นในการรบกับญี่ปุ่น และกล่าวถึงประสบการณ์ของการไปอยู่ช่วงขณะที่มีการสร้างเมืองหลวงใหม่เพชรบูรณ์ว่าได้มีการเร่งการสร้างทางอย่างเต็มที่ ถนนหนทาง และอาคารศูนย์ราชการต่างๆถูกสร้างขึ้นมาอย่างเร่งรีบเพื่อใช้ในการเป็นศูนย์บัญชาการ หรือเพื่อใช้เป็นที่พักการของหน่วยงานนั้นๆ โดยอาคารทั้งหมดส่วนใหญ่เป็นอาคารชั่วคราว-อาคารกึ่งถาวรที่ใช้ไม้ไผ่เป็นวัสดุหลักในการก่อสร้าง ซึ่งในมุมมองของข้าราชการ และผู้คนที่อพยพไปอยู่นั้น นอกจากการที่ต้องเร่งสร้างเมืองหลวงเพชรบูรณ์ขึ้นมาจากจากความเป็นป่าทึบ และความทุรกันดาร แล้งน้ำ หรือการติดต่อกับเมืองอื่นๆเป็นไปอย่างยากลำบาก อาหารสดขาดแคลนแล้ว ความเป็นอยู่ในเมืองเพชรบูรณ์ก็ถือว่าเป็นไปตามอัศจรรย์

อย่างไรก็ตามในด้านการพัฒนาเมืองเพชรบูรณ์ให้เป็นเมืองหลวงนั้น ส่วนหนึ่งที่มีปัญหามากที่สุดและได้รับการโจมตีมากทั้งในขณะนั้นเองและในปัจจุบันก็คือการที่ **คนเกณฑ์** หรือแรงงานที่ถูกเกณฑ์เพื่อไปสร้างทางหรือทำการก่อสร้างในโครงการย้ายเมืองหลวงและนครบาลเพชรบูรณ์(ซึ่งรวมไปถึงการสร้างทางคมนาคม ถนนต่างๆในพื้นที่ และถนนไชยวิบูลย์) ซึ่งกลุ่มคนเหล่านี้ไม่ได้รับการดูแลอย่างเป็นธรรมเท่าที่ควร และเจ็บป่วยล้มตายไปเป็นจำนวนมากจากไข้มาเลเรีย และจากโรคภัยอื่นๆจากการไม่ได้รับการดูแลอย่างเท่าถึง

ซึ่งนอกจากความรู้สึกที่มีให้กับความกันดารของเพชรบูรณ์และความยากลำบากของการร่วมเหตุการณ์ดังกล่าวแล้วผลสะท้อนต่อโครงการผังเมืองดังกล่าวยังคงไม่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะเนื่องจากโครงการยังไม่สำเร็จ แต่กระนั้นหากมองภาพสะท้อนของเมืองใหม่ที่ยังสร้างไม่เสร็จ สรศาสตร์ แห่งสภาได้แสดงความเห็นไว้ว่า นึกถึง“เมืองคาวบอย” อาจเรียกว่า“เมืองไม้ไผ่”ก็ไม่ผิด และวัสดุที่ขนย้ายมาจากกรุงเทพฯผสมกับวัสดุในพื้นที่คือ“สวยงามกลมกลืนดี”

มุมมองดังกล่าวนอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงความรีบเร่งในการดำเนินงานสร้างแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกของการเข้ามาผจญภัยในพื้นที่ทุรกันดารของคนเมืองอีกด้วย ทั้งนี้ในสภาพของเมืองที่สร้างแบบกึ่งชั่วคราวดังกล่าวในมุมมองของสรศาสตร์ซึ่งในขณะนั้นยังเป็นนักศึกษาสถาปัตยกรรมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภาพของงานสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นไม่ได้ดูเลวร้ายนัก ด้วยมีการผสมผสานวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างและการตกแต่งได้อย่างกลมกลืน (ในส่วนของการใช้งานชั่วคราว ไม่ใช่ถาวร)

ต่อมาในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร พิจารณาร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ ในวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 นั้น ได้มีผู้แทนราษฎรในหลายๆจังหวัดกล่าวอภิปรายไม่พอใจการดำเนินงานเกณฑ์คนของรัฐบาลเป็นอย่างดี

มาก²¹³ ทั้งนี้ยังมีคำร้องทุกข์จากการเกณฑ์แรงงาน ส่งมาลงหนังสือพิมพ์มากมาย²¹⁴ (รัฐบาลใหม่ได้เข้ามาบริหารประเทศต่อ ได้มีความคิดให้ประชาชนส่งเรื่องร้องเรียนร้องทุกข์จากการเกณฑ์แรงงานเข้ามา เพื่อรวบรวมเรื่องราวต่างๆลงหนังสือพิมพ์ “ไทยใหม่” ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ที่อยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาล)ซึ่งนอกจากจะเป็นบันทึกความเดือนร้อนและความไม่พอใจของประชาชนเกี่ยวกับการเกณฑ์แรงงานแล้ว ยังเป็นการแสดงถึงความชอบธรรมของรัฐบาลใหม่ในการเข้ามาจัดการบริหารประเทศแทนรัฐบาลชุดเดิมอีกส่วนหนึ่ง

ทั้งนี้เรื่องราวหรือข้อความต่างๆ ในหนังสือพิมพ์ขณะนั้น ได้ถูกควบคุมโดยรัฐบาลซึ่งเห็นได้จากในสมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงครามยังเป็นนายกรัฐมนตรี ในหน้าหนังสือพิมพ์นำเสนอแต่เรื่องความพร้อมขอเพชรบูรณ์ที่จะใช้เป็นที่อพยพหนีภัยสงครามและใช้เป็นเมืองหลวงแห่งใหม่ ทั้งยังกล่าวถึงเพชรบูรณ์ว่าเป็นเมืองที่มีความสวยงามเป็นอย่างมาก อยู่ในชัยภูมิที่ดี น้ำท่าและอาหารบริบูรณ์ ซึ่งในวิทยานิพนธ์เรื่องโครงการย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯไปเพชรบูรณ์ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ของพรเลิศ พันธุ์วัฒนาได้รวบรวมไว้แล้ว ดังนี้²¹⁵

²¹³ ดูเพิ่มจาก รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร. ครั้งที่ 4/2487, สมัยที่ 2 ชุดที่ 3, 20 กรกฎาคม, 2487. อ้างถึงใน พรเลิศ พันธุ์วัฒนา, โครงการย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯไปเพชรบูรณ์ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม. (วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521). หน้า 94-97.

²¹⁴ ดูเพิ่มจาก ไทยใหม่. ปีที่ 14 ฉบับ 206 (10 สิงหาคม 2487) อ้างถึงใน นายพรเลิศ พันธุ์วัฒนา, โครงการย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯไปเพชรบูรณ์ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม. (วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521). หน้า 97-98.

²¹⁵ ไทยใหม่, นิกร และสุภาพบุรุษ-ประชามิตร, 2486-2487 อ้างถึงใน ใน พรเลิศ พันธุ์วัฒนา, โครงการย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯไปเพชรบูรณ์ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม. (วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521). หน้า 226-232.

ตารางที่ 1 ตารางแสดงข่าวบทความประกาศในหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับโครงการย้ายเมืองหลังไป
เพชรบูรณ์ ในสมัยของจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี

วันที่/ หนังสือพิมพ์	ชื่อบทความ	รายละเอียด
9/9/86 ไทยใหม่	“เพชรบูรณ์เพนบุรีที่สม บูรณ์ด้วยอาหา มีลัก สนะเป็นหัวใจของประ เทศ ในเรื่องของท่าน สามัคคีไทย เชื่อว่า เพชร บูรณ์ท้องแห่งประเท สไทย”	หนังสือพิมพ์ไทยใหม่นำเอาบทความ “เพชรบูรณ์ท้อง แห่งประเทศไทย” ของสามัคคีไทย (จอมพล ป. พิบูล สงคราม) ซึ่งเป็นบทความที่บรรยายเกี่ยวกับสภาพ ภูมิศาสตร์ของเพชรบูรณ์ว่าเป็นเมืองที่สวยงามและน่า อยู่เป็นสวิตแลนด์แห่งประเทศไทย มีความสมบูรณ์ พร้อมด้านอาหารการกิน เป็นต้น เพื่อแนะนำให้ ประชาชนรู้จักจังหวัดเพชรบูรณ์ และโน้มน้าวให้ผู้คนมี ความรู้สึกที่ดีต่อเมืองดังกล่าว
15/11/86 นิกร	“จดโครงการสร้างเมือง หลวงใหม่”	ข่าวการยกเลิกการสร้าง โครงการนครหลวงใหม่ที่ จังหวัดสระบุรี ด้วยติดขัดปัญหาบางประการ และเมื่อ ทำการสำรวจพื้นที่โดยรอบแล้ว พบว่าเพชรบูรณ์เป็น เมืองที่เหมาะสมแก่การย้ายไปตั้งเมืองหลวงมากกว่า ทั้ง ด้านสภาพภูมิศาสตร์ และความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่
22/11/86 นิกร	“เมืองหลวงใหม่”	บทบรรณาธิการในหนังสือพิมพ์นิกร เป็นบทความ ประชาสัมพันธ์ เมืองเพชรบูรณ์ เป็นเมืองหลวงใหม่ แทนกรุงเทพมหานคร และโครงการเมืองหลวงใหม่ที่ สร้างขึ้นที่เพชรบูรณ์นี้จะสร้างชาติไทยให้ยิ่งใหญ่ ประชาชนควรให้การสนับสนุนโครงการดังกล่าว
5/1/87 ไทยใหม่	“จะให้ที่ดินและให้ทุน ทำมาหากินพร้อมแก่ผู้ที่ อพยพไปอยู่จังหวัดเพชร บูรณ์ ซึ่งเป็นที่อุดมสม บูรณ์และปลอดภัย”	บทความเกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลที่จะให้การ สนับสนุนประชาชนที่จะอพยพย้ายเข้าไปอาศัยอยู่ใน จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยรัฐจะจัดสรรที่ดินและให้ทุนรอน แก่ผู้อพยพในการตั้งถิ่นฐานสร้างตนเองในจังหวัด เพชรบูรณ์
12/2/87 ไทยใหม่	“สร้างสภาผู้แทนราษฎรที่ จังหวัดเพชรบูรณ์”	กล่าวถึงการดำเนินการของ โครงการเมืองหลวงใหม่ที่ จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยเป็นรายละเอียดของการสร้าง สภาผู้แทนราษฎรใหม่ขึ้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์

ตารางที่ 1 ตารางแสดงข่าวบทความประกาศในหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับโครงการย้ายเมืองหลวงไป
เพชรบูรณ์ ในสมัยของจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี (ต่อ)

วันที่/ หนังสือพิมพ์	ชื่อบทความ	รายละเอียด
17/2/87 ไทยใหม่	“เตรียมจัดตั้งที่บัญชาการ ของรัฐบาลเป็นที่ไกล ชุมชนและปลอดภัย”	บทความเกี่ยวกับแถลงข่าวของรัฐบาลซึ่งกล่าวเรื่องการ เตรียมย้ายที่ตั้งรัฐบาลออกจากกรุงเทพมหานคร ซึ่ง ขณะนี้ไม่ปลอดภัยจากภัยสงครามและภัยทางอากาศ ทั้งนี้อาจเป็นอันตรายต่อประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบที่ ทำการรัฐบาลดังกล่าวด้วย จึงได้มอบหมายให้ พล ตำรวจเอก อุดล อุดลเดชจรัส เป็นผู้ดำเนินการเตรียม ที่ตั้งบัญชาการรัฐบาลบริเวณเทือกเขาพนมดงรัก ให้ชิด กับตัวภูเขามากที่สุดเพื่อป้องกันการโจมตีทางอากาศ
23/2/87 ไทยใหม่	“ที่เพชรบูรณ์เหมาะแก่ อาศัยทุกอย่างเหมาะ แก่การเลี้ยงสัตว์ทุกชนิด พร้อมทั้งมีอาหารการ กินบริบูรณ์”	บทความนี้เป็นบทความซึ่ง พลโทช่วง เขวงศักดิ์ สงครามรัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุขและรอง นายกรัฐมนตรีประจำจังหวัดเพชรบูรณ์เป็นผู้ให้ข่าว โดยกล่าวว่า เพชรบูรณ์นั้นเป็นจังหวัดที่เหมาะสมที่สุด ในการอพยพประชาชนไปอาศัยอยู่ โดยเพชรบูรณ์ เหมาะแก่การประกอบอาชีพทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็น การเกษตรกรรม เลี้ยงสัตว์ และอื่นๆ เนื่องจากสภาพดิน อุดมสมบูรณ์ และมีทุ่งหญ้าเหมาะแก่การเลี้ยงสัตว์ทุก ชนิด
2/5/87 สุภาพบุรุษ - ประชามิตร	“อันเชิญพระแก้วไปสู่ นครเพชรบูรณ์”	บทความนี้นำเสนอถึงโครงการย้ายเมืองหลวงไป เพชรบูรณ์ โดยในรายละเอียดกล่าวถึงการดำเนินการ ย้ายพระแก้วมรกตไปยังจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อรักษา พระแก้วมรกต อันเป็นพระพุทธรูปสำคัญของชาติและ เป็นศูนย์รวมที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน ให้ปลอดภัย จากการถูกโจมตีทางอากาศ

ตารางที่ 1 ตารางแสดงข่าวบทความประกาศในหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับโครงการย้ายเมืองหลังไปเพชรบูรณ์ ในสมัยของจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี (ต่อ)

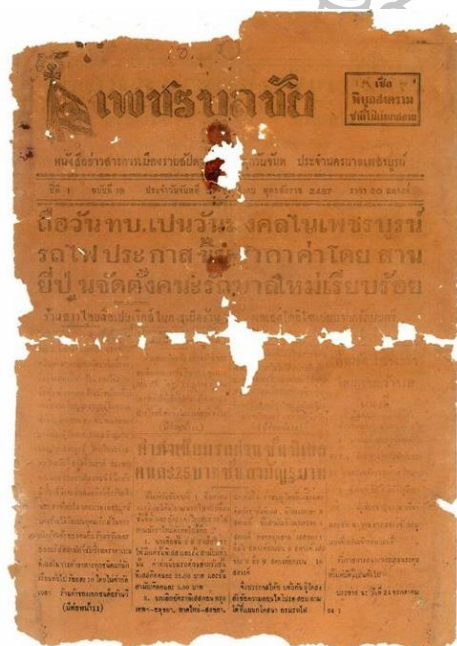
วันที่/ หนังสือพิมพ์	ชื่อบทความ	รายละเอียด
6/5/87 ไทยใหม่	“จะเปิดมหาวิทยาลัยขึ้นที่เพชรบูรณ์ และโรงเรียนเตรียมบางส่วนปรับปรุงโรงเรียนสามัคคีและอาชีวศึกษา”	เป็นบทความนำเสนอประกาศแนวทางการดำเนินงานของรัฐบาลเกี่ยวกับด้านการศึกษา ซึ่งเป็นผลมาจากโครงการย้ายเมืองหลังไปเพชรบูรณ์ โดยจะทำการย้ายจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และโรงเรียนเตรียมอุดมบางส่วนไปจัดการเรียนการสอนที่จังหวัดเพชรบูรณ์ และปรับปรุงเพชรบูรณ์ด้านการศึกษาให้ดียิ่งขึ้น และให้มีพร้อมทั้งโรงเรียนในสายสามัญและโรงเรียนอาชีวศึกษา
8/6/87 ไทยใหม่	“ประกาศสถาปนาพุทธบุรีมณฑล”	บทความเกี่ยวกับการประกาศของรัฐบาลในการสถาปนาพุทธบุรีมณฑล ที่ท้องที่ จังหวัดสระบุรีและอยุธยา บริเวณวัดพระพุทธบาทสระบุรี(รายละเอียดของประกาศกล่าวไว้แล้วในบทที่ 2)

ที่มา: ไทยใหม่, นิกธ และสุภาพบุรุษ-ประชามิตร, 2486-2487 อ้างถึงใน ใน พรเลิศ พันธุ์วัฒนา, โครงการย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯไปเพชรบูรณ์ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม. (วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521). หน้า 226-232.

ซึ่งเนื้อหาในด้านในหัวขื่อบทความหนังสือพิมพ์ดังกล่าวเป็นเนื้อหาเชิญชวนชักจูงให้ประชาชนอพยพมาอาศัยอยู่ในจังหวัดเพชรบูรณ์ และกล่าวถึงแต่ในด้านที่ดีของเมืองเพชรบูรณ์ ทั้งสิ้นจึงทำให้คาดเดาได้ว่า การสื่อและสิ่งพิมพ์สมัยนั้นถูกควบคุมโดยรัฐบาลเพื่อนำเสนอแต่ข่าวที่เป็นประโยชน์ต่อนโยบายของรัฐบาล และเป็นเครื่องมือหนึ่งในการประชาสัมพันธ์โครงการรัฐ ดังนั้นผลสะท้อนของมุมมองผู้คนจึงไม่อาจมองผ่านมิติทางสื่อหนังสือพิมพ์ในสมัยนั้นได้มากนัก

โดยเฉพาะในช่วงเวลานี้ข่าวต่างๆจะถูกตรวจสอบโดยรัฐบาล การให้ข่าวที่เป็นไปในทางตรงข้ามรัฐบาล หรือรัฐบาลเห็นว่าเป็นภัย คุณภาพต่อความมั่นคงของชาติ จะถูกห้ามนำเสนอ²¹⁶ อันเป็นความพยายามของรัฐบาลในการปิดบังข้อมูลข่าวสาร การนำเสนอ หรือวิพากษ์วิจารณ์โครงการหรือนโยบายของรัฐบาลทางด้านร้ายต่อประชาชน ข่าวที่นำเสนอได้จะมีแค่ข่าวที่รัฐบาลเห็นชอบแล้วเท่านั้น โดยในเวลาดังกล่าวข่าวที่นำเสนอมากที่สุดจะเป็นข่าวโฆษณาชวนเชื่อของรัฐบาล และข่าวสารจำพวกการวัฒนธรรมต่างๆ

และช่วงเวลาดังกล่าวนี้ได้มีการย้ายโรงพิมพ์ไปอยู่ที่จังหวัดเพชรบูรณ์ด้วยเช่นเดียวกัน โดยจัดให้มีการพิมพ์หนังสือพิมพ์เพชรบูรณ์ขึ้นเพื่อขายในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์เท่านั้น โดยจอมพล ป. พิบูลสงครามได้มีคำสั่งให้ออกหนังสือพิมพ์ดังกล่าว เมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2487 โดยตัวท่านเองมีชื่อเป็นบรรณาธิการ และให้กรมเสนาธิการช่วย และให้ พ.อ. รัตน์ พิบูลชัย เป็นผู้ทำแทน²¹⁷

ภาพที่ 52 ภาพหน้าหนังสือพิมพ์เพชรบูรณ์

53 ภาพหน้าหนังสือพิมพ์เพชรบูรณ์

ที่มา : วิศัลย์ โฆษิตานนท์. 2011, “นครบาลเพชรบูรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖-๒๔๘๗” .. เมืองหลวงประเทศไทย. [online]. Retrieved 10 May 2016, from www.facebook.com/; เรื่องเดียวกัน.

²¹⁶ ดูเพิ่มจาก สุภาพันท์ บุญสะอาด, ประวัติหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย. (กรุงเทพฯ : บรรณกิจเทรตติ้ง, 2517). และสุกัญญา ตีระวนิช. หนังสือพิมพ์ไทย : จากปฏิวัติ 2475 สู่อุบัติ 2516. (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2526).

²¹⁷ ป. พิบูลสงคราม, จอมพล. สมุดสังการเพชรบูรณ์.

สำหรับมุมมองในด้านการผังเมืองสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามของบุคคลร่วมสมัยในการผังเมืองอื่นๆนอกเหนือจาก โครงการย้ายเมืองหลวงนั้น พบว่ามีคนพูดถึงในปริมาณที่น้อยกว่ามาก อย่างไรก็ตามยังมีการกล่าวถึงในด้านของการสร้างทางคมนาคมของประเทศให้เชื่อมต่อกันได้อย่างทั่วถึง และการขยายถนนสายหลักต่างๆไว้เช่นกัน และยังมีกล่าวถึงการปรับเปลี่ยนผังและจัดสรรการใช้พื้นที่ในค่ายทหารต่างๆ เพื่อเพิ่มศักยภาพกองทัพ และเพิ่มคุณภาพชีวิตที่ดีของกำลังพลมากยิ่งขึ้น

ท่านมีความคิดกว้างขวางในการทำความเจริญให้ประเทศทั่วถึง เช่นขยายทางรถไฟ ถนนสายหลัก และถนนเชื่อมต่อระหว่างเมืองต่างๆ²¹⁸ – ถนอม กิตติขจร

และ กองพันของเราได้รับคำสั่งย้ายไปเข้าที่ตั้งใหม่บริเวณสะพานแดง บางซื่อ อันเป็นกองพันที่มีพื้นที่ใหญ่โตกว้างขวางมาก มีบ้านทหารพร้อมทั้งสนามฝึกอยู่ภายในกองพันของตัวเองอย่างพร้อมมูล อันเป็นสภาพทั่วไปของกองพันสมัยใหม่ในเวลานั้น นอกจากจะมีบ้านพักทหาร บ้านพักนายสิบ โรงพักทหาร โรงเก็บรถยนต์ รถถัง ตลอดจนสโมสร ที่เล่นกีฬาในร่ม และกีฬากลางแจ้งแล้ว ยังมีสนามฝึกขนาดใหญ่เท่ากับสนามฟุตบอล 2 สนามรวมกันเห็นจะได้ จากนั้นกฎที่ห้ามผู้หญิงเข้ากองพันก็เป็นอันว่ายกเลิกกันตั้งแต่นั้น หมายความว่านายทหารและครอบครัวต่างอยู่รวมกันภายในเขตกองพันนั่นเอง²¹⁹ – ประภาส จารุเสถียร

²¹⁸ ชาญ อังสุโชติ [บรรณาธิการ], **จอมพล ป. พิบูลสงคราม ครบรอบศตวรรษ 14 กรกฎาคม 2540**. (กรุงเทพฯ : อมรินทร์ปริ๊นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2540) หน้า 213.

²¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 215.

บทที่ 5

สรุป และข้อเสนอแนะ

สรุป

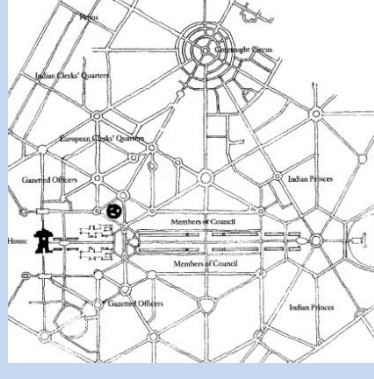

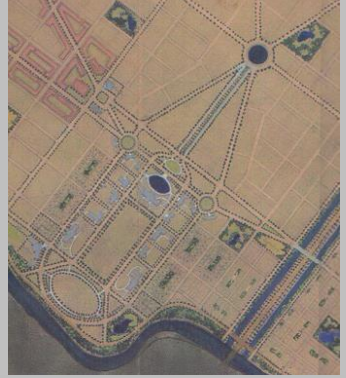

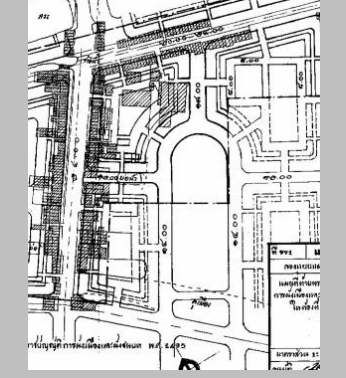
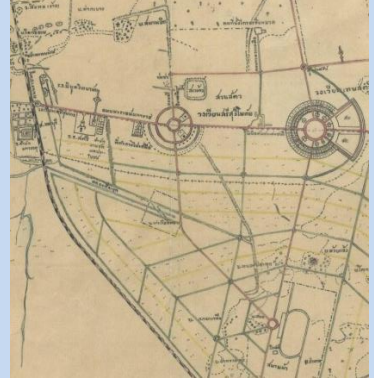
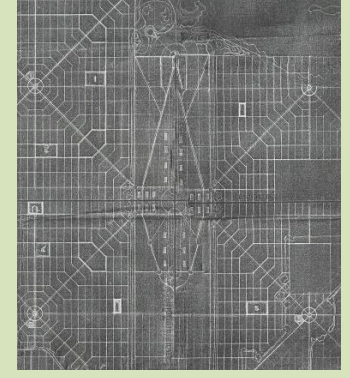
การศึกษาครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษางานทางด้านสถาปัตยกรรมศาสตร์เพื่ออธิบายบริบททางประวัติศาสตร์ โดยใช้วิธีการศึกษาจากข้อมูลทางด้านเอกสารทั้งขั้นต้นและขั้นรอง เพื่อมุ่งเน้นให้เห็นถึงพัฒนาการรูปแบบของผังเมือง และนโยบายที่แฝงอยู่ในการผังเมือง รวมถึงการผังเมืองที่ส่งผลต่อผู้คน เศรษฐกิจ สังคมในพื้นที่โครงการการผังเมืองสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475-2487) การศึกษาผังเมืองประเทศไทยที่ผ่านมามุ่งเน้นศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับผังเมืองเฉพาะพื้นที่ช่วงสมัยหรือกลุ่มวัฒนธรรมเป็นส่วนมาก และในงานที่กล่าวถึงการผังเมืองสมัยใหม่หลายงานมักพูดถึงจุดเริ่มต้นของการผังเมืองสมัยใหม่คือ โครงการแผนผังนครหลวง พ.ศ.2471, การประกาศใช้พระราชบัญญัติการผังเมืองและผังชนบท พ.ศ. 2495, และผังนครหลวง พ.ศ. 2503 เป็นจุดเริ่มต้นของผังเมืองสมัยใหม่ของประเทศไทย ช่วงเวลาที่เริ่มเข้าสู่การผังเมืองสมัยใหม่ทับซ้อนกับช่วงเวลาเริ่มต้นของเปลี่ยนแปลงการปกครองในปีพ.ศ. 2475 – 2500 ซึ่งช่วงนี้ การศึกษาด้านสถาปัตยกรรมด้านผังเมืองค่อนข้างน้อย การวิจัยด้านผังเมืองในช่วงเวลาหลังพ.ศ. 2475 – 2500 อ้างอิงอยู่ในการศึกษานโยบายรัฐซึ่งจอมพล ป.พิบูลสงครามมีอำนาจทางการเมืองในขณะนั้น ทั้งนี้จากความสนใจในช่วงเวลาดังกล่าว ร่วมกับมุมมองมิติทางด้านพื้นที่และเหตุการณ์ จึงทำให้เกิดการศึกษาผังเมืองในพื้นที่เขตจังหวัด ลพบุรี สระบุรี และเพชรบูรณ์ขึ้น ในช่วงเวลาพ.ศ. 2475-2487

จากรูปแบบและวิธีการจัดสร้างดำเนินการด้านการผังเมือง จึงสามารถแบ่งการผังเมืองออกเป็น 3 ยุคคร่าวๆได้คือ ยุคโบราณซึ่งการตั้งเมืองอิงตามคัมภีร์ศาสนาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น, การผังเมืองยุคศิวิไลซ์ ซึ่งการสร้างหรือบูรณะเมืองได้รับอิทธิพลของรูปแบบหรือเทคนิคการสร้างหรือวิธีการดำเนินงานตามอย่างผังเมืองหรือการผังเมืองสมัยใหม่ของตะวันตกมาปรับใช้ในช่วงระหว่างสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามพ.ศ.2500 และการผังเมืองยุคปัจจุบัน ซึ่งมีการดำเนินการด้านการผังเมืองอย่างเป็นระบบตามหลักการผังเมืองสากลและมีกฎหมายเฉพาะของการผังเมืองที่สอดคล้องและสามารถบังคับใช้ได้จริงอย่างเหมาะสม ตั้งแต่พ.ศ. 2503 จนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ผังเมืองในสมัยจอม

พล ป.พิบูลสง ครามตั้งแต่ผังเมืองใหม่ลพบุรี ผังเมืองพิษณุโลก จนถึงกฎหมายผังเมืองและผังชนบทพ.ศ. 2495 และผังปรับปรุงเมืองสุรินทร์ (ตั้งแต่พ.ศ. 2480 -2497) แนวโน้มการออกแบบผังเมืองในสมัยนี้เป็นผังแบบ Garden City โดยที่การออกแบบผังแตกต่างกันไปตามบริบทของเมืองและพื้นที่รวมถึงช่วงเวลาแต่เพื่อการยุทธศาสตร์ การสร้างชาติ การเป็นชาติอารยะไปจนถึงการออกแบบผังเมืองนครหลวงสระบุรีที่ออกแบบอย่างซับซ้อนและอลังการเป็นที่สุด สอดคล้องกับช่วงเวลาในประเทศไทยอยู่ในช่วงสูงสุดของลัทธิชาตินิยมผู้นำ และเรียกตัวเองว่า “มหาอาณาจักรไทย” ซึ่งหลังจากนั้นแล้วเมื่อฝ่ายอักษะเริ่มมีที่ทำแพ้สงคราม นโยบายการสร้างเมืองหลวงใหม่ของไทยได้เปลี่ยนจาก นครหลวงแบบมหาอาณาจักร มาเป็นนครบาลเพชรบูรณ์ที่ซึ่งวางผังเมืองเพื่อการยุทธศาสตร์ โดยใช้พื้นที่เดิมของนครหลวงสระบุรีเป็นพุทธมณฑลบุรีเพื่อไม่ให้กองทัพญี่ปุ่นล่วงเข้าไปในแนวหลัง ระหว่างสระบุรีและลพบุรีได้ พื้นที่ทางด้านใต้สถานีรถไฟสระบุรีจะเป็นบริเวณด้านหน้าหากเกิดการปะทะกับกองกำลังญี่ปุ่น

การผังเมืองในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามกล่าวได้ว่ามีความเชื่อมโยงกับผังแบบ Garden City ของ โฮเวิร์ดเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ผังแบบ Garden City นั้นเป็นที่นิยมอยู่ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 อยู่แล้วทั้งในอังกฤษและฝรั่งเศส ทั้งนี้เมืองที่ได้รับอิทธิพลผังเมืองแบบ Garden City ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 คือ เมือง Letch worth, Canberra และ New Delhi ซึ่งผังเมืองทั้ง 3 นี้คล้ายกับผังเมืองสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม และ ผังแบบ City Beautiful เมือง Washington, D.C. ซึ่งคล้ายกับผังนครหลวงสระบุรีเป็นอย่างมาก อันเป็นความนิยมในช่วงเวลาเดียวกันเพียงแต่เป็นฟากยุโรปและสหรัฐอเมริกา โดยอาจนำผังเมืองทั้งหมดมาจัดรูปแบบได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ตารางแสดงการจัดรูปแบบผังเมืองในสมัยของพล.ป.พิบูลสงคราม กับผังเมืองอื่นๆ
ช่วงเวลาใกล้เคียงหรือเกี่ยวข้องกัน

<p>Garden Cityแบบโค้งรูปตัวยู</p>	<p>Garden City แบบไขแฉงมม</p>	<p>The City Beautiful ศูนย์กลางทรงทู่ระเบิด</p>
 <p>Letch worth</p>	 <p>New Delhi</p>	 <p>Versailles</p>
<p>Garden Cit แบบโค้งรูปตัวยู</p>	<p>Garden City แบบไขแฉงมม</p>	<p>The City Beautiful ศูนย์กลางทรงทู่ระเบิด</p>
 <p>พิษณุโลก</p>	 <p>Canberra</p>	 <p>Washington, D.C.</p>
 <p>สุรินทร์</p>	 <p>ลพบุรี</p>	 <p>สระบุรี</p>

การผังเมืองในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามโดยสรุปแล้ว ส่วนหนึ่งสร้างขึ้นเพื่อแสดงความศิวิไลซ์ ของชาติที่เป็นชาติอารยะ ต่อสายตานานาประเทศ และเพื่อความสะอาด เรียบร้อย ถูกสุขลักษณะของประชาชนเอง (ตามแบบอย่างของฟัสซิสม์ ต้องการเสริมสร้างกำลังกายของประชาชนเป็นอย่างมาก เนื่องด้วยต้องการแรงงานคุณภาพดีในภาคการผลิต) ทั้งนี้การผังเมืองดังกล่าวโดยใช้ผังเมืองแบบ Garden City โดยในกรณีของ ผังนครหลวงสระบุรีมีรูปแบบของ City Beautiful รวมด้วย ซึ่งผังเมืองที่กล่าวมานี้เป็นผังเมืองซึ่งนิยมอยู่ในยุโรปช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 และต้นศตวรรษที่ 20 และการผังเมืองในช่วงที่ทำการศึกษานั้น เชื่อว่าเป็นส่วนเริ่มต้นที่ส่งผลไปสู่การเกิดกฎหมายผังเมืองและผังชนบทในปีพ.ศ. 2495 ขึ้น และนำมาสู่การผังเมืองในปัจจุบัน โดยเฉพาะบริเวณสาธารณะสถาน ซึ่งนอกจากการแต่งกายให้เป็นอารยะแล้ว เห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงบริบทเมืองไม่ใช่เฉพาะการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายหรือพฤติกรรมเท่านั้น หากแต่เป็นการ “บังคับให้เปลี่ยนแปลง” วัฒนธรรมทางเชื้อชาติศาสนาเช่นกัน เมื่อผู้คนเปลี่ยนการแต่งการที่มีตามเชื้อชาติศาสนาแต่เดิมมาสู่การแต่งการตามแบบสากลแล้ว ย่อมสร้างให้เกิดความเป็นเอกภาพ ตามแบบสัทธาชาตินิยมฟัสซิสม์

ในด้านการจัดสรรที่ดิน นิคม ถือว่าประสบความสำเร็จในการจัดสรรที่ดิน ในนิคมที่อยู่บริเวณพื้นที่ต่างจังหวัด หรือนอกเมือง แต่การจัดสรรที่ดินทำกินในเขตพื้นที่ชนบท ชานเมือง กรุงเทพฯ ซึ่งมีเจ้าของที่ดิน ผู้รับจ้างเหมา และข้าราชการในพื้นที่ได้รับผลประโยชน์ส่วนแบ่งในท้องที่ดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งให้การจัดสรรที่ดินในพื้นที่นี้ล้มเหลว

ในการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์นั้น ความเชื่อและค่านิยมแบบจารีตนั้น ถูกการเข้ามาของวิทยาศาสตร์ผ่านระบบทางการศึกษาเปลี่ยนแปลง โลกทัศน์ของคนในท้องถิ่นไป ทำให้ค่านิยมในเชิงระบบจารีตเปลี่ยนจากประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกลายเป็นนิทานศักดิ์สิทธิ์ และนิทานประจำถิ่นไปในที่สุด ซึ่งนิทานประจำถิ่นนี้ ถูกบูรณาการทางวัฒนธรรมกลายมาเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเมืองอันเกิดจากค่านิยมเมือง เนื่องจากวิทยาศาสตร์ได้เข้ามาปิดความเชื่อ โบราณที่ขัดต่อหลักความจริงออกไปกลายเป็นค่านิยม แต่ในทางเดียวกันนั้นวิทยาศาสตร์ยังได้สร้างให้ประวัติศาสตร์แท้จริงของลพบุรีได้ถูกเรียนรู้มากขึ้น พระนารายณ์ ไม่ใช่ค่านิยมรามอวตารเช่นแต่เดิม แต่คือกษัตริย์ของอาณาจักรอยุธยาที่เคยมาตั้งราชธานีแปรพระราชฐานที่เมืองลพบุรี

ซึ่งถ้านำการบูรณาการทางวัฒนธรรมที่ขนาดกล่าวไว้นี้มาเปรียบเทียบกับผังเมืองในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม คือ การตั้งชื่อถนนพระนารายณ์มหาราช ค่ายสมเด็จพระนารายณ์ หรือการสร้างพื้นที่ศาลพระกาฬให้โดดเด่นขึ้นเป็นวงเวียนสำคัญ เหล่านี้เป็นการดึงค่านิยมของชาวลพบุรีกลับมาบูรณาการใหม่

ภาพสะท้อนของเมืองใหม่ลพบุรี ในมุมมองของผู้คนร่วมสมัยนั้น เห็นว่าผังเมืองดังกล่าว สร้างความรู้สึกถึงความเจริญ และความสง่างามเหนือเมืองอื่นๆ

สำหรับการผังเมืองในจังหวัดเพชรบูรณ์นั้นเนื่องจากยังสร้างไม่เสร็จ ดังนั้นความรู้สึกของผู้คนร่วมสมัยต่อเมืองที่กำลังสร้าง และเมืองชั่วคราวที่มีการใช้งานอยู่ในขณะนั้นเป็นเช่นไรนั้น อาจแบ่งมุมมองความรู้สึกออกไปเป็น 2 ฝ่าย ส่วนหนึ่งคือประชาชนในท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ และอีกฝ่ายคือพลเรือนและกำลังพลที่เข้ามาใช้พื้นที่ในช่วงเวลาดังกล่าว

โดยความรู้สึกของผู้คนในพื้นที่นั้น นอกจากการรับรู้ถึงความเจริญของเมืองหลวงที่หลังไหลเข้ามาสู่ชนบททางไกลแล้ว ด้วยความต่างของวัฒนธรรมและองค์ประกอบอื่นๆต่างไปจากเดิมเข้ามาทำให้ชาวบ้านต่างรู้สึกถึง“ความเปลี่ยนแปลง”แล้ว ยังสร้างความรู้สึก“ตื่นตาตื่นใจ”ให้กับชาวบ้านอีกด้วย ส่วนในแง่ของความรู้สึกที่มีต่อการผังเมืองนั้น การตัดถนนขนาดใหญ่และเป็นเส้นตรงเป็นสิ่งที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อน และในการสร้างเมืองใหม่เพชรบูรณ์ต่างพูดถึงมุมมองของการปรับตัวเข้ากับธรรมชาติเป็นอย่างดี และการผสมผสานวัสดุที่คุ้นเคยกับวัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติในท้องที่ ซึ่งมีการกล่าวถึงเป็นอย่างมากเช่นกัน โดยความรู้สึกที่มีต่ออาคาร โรงเรือน หรือสถานที่ต่าง ๆ นั้นกลับพบว่าส่วนหนึ่งให้ความรู้สึกในแง่ดีมากกว่าแง่ร้าย อย่างไรก็ตามความรู้สึกต่อเมืองในแง่ของภาพสะท้อนต่อการผังเมืองโดยรวมนั้นไม่อาจสำรวจได้ เนื่องด้วยนครบาลเพชรบูรณ์ไม่ได้เสร็จสิ้นตามจุดประสงค์ อย่างไรก็ตามความรู้สึกร่วมหนึ่งของคนนอกพื้นที่ที่เข้ามาและคนในพื้นที่เองช่วงเวลาดังกล่าว ต่างมีความรู้สึก “ตื่นเต้น”กับการสร้างเมืองหลวงใหม่ที่เพชรบูรณ์ด้วยกันทั้ง 2 ฝ่าย

ข้อเสนอแนะ

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ประเทศต่างๆในยุโรป และอเมริกาได้เร่งซ่อมสร้างเมืองที่ได้รับความเสียหายขึ้นมาใหม่ โครงการสร้างเมืองใหม่และเคหะสงเคราะห์จึงเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ซึ่งในช่วงระยะเวลานี้ ผังเมืองแบบ Garden City ที่พัฒนามาจากผังของโฮเวิร์ดได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เช่นที่ประเทศฝรั่งเศส อังกฤษ และอเมริกา

ในประเทศฝรั่งเศส หลังจบสงครามโลกครั้งที่ 1 ฝรั่งเศสได้มีนโยบายสร้างเมืองใหม่ที่เรียกว่า Cités Jardin กระจายออกไปยังรอบนอกนอกตัวเมืองหลัก เพื่อแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในประเทศ โดยเชื่อมโยงผู้อยู่อาศัย กับกิจการร้านค้า ด้วยระบบขนส่งสาธารณะ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของนโยบายจัดสรรที่ดินในฝรั่งเศส (ดำเนินการระหว่างปีค.ศ. 1919-1940)

ซึ่งพบว่านโยบายการสร้างนิคม การจัดสรรที่ดิน หรือการประชาสงเคราะห์ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามนั้นมีความคล้ายคลึงกับการเคหะสงเคราะห์ของประเทศฝรั่งเศสอยู่ไม่น้อย

ทั้งรูปแบบสไตล์ของบ้าน ในภาพที่ 34 กับแบบของบ้านที่อยู่ในผังพิษณุโลก รวมถึงการออกแบบผังในลักษณะ Garden City คล้ายคลึงกัน ซึ่งอาจมีความเกี่ยวข้องกัน ไม่น่ามากเกินไป เนื่องจากเวลาที่การเคหะสงเคราะห์ฝรั่งเศสเริ่มโครงการอยู่นั้นเป็นช่วงเวลาที่กลุ่มคณะราษฎร ไปเรียนสรรพวิชาที่ประเทศอังกฤษพอดี

อย่างไรก็ตามนอกจากการเคหะสงเคราะห์ที่น่าจะเอามาเปรียบเทียบแล้ว การเอาผังเมืองในช่วงเวลาใกล้เคียงกันนี้ของประเทศต่างๆที่มีความคล้ายคลึงกันจนมาถึงผังเมืองที่ได้รับการออกแบบในประเทศไทย หรือเพียงแค่วิเคราะห์เปรียบเทียบกับประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสในช่วงเวลาก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 จนถึงช่วง ค.ศ. 1940 ซึ่งมีแบบแผนผังเมืองคล้ายคลึงกับการผังเมืองในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจไม่น้อย

รายการอ้างอิง

- “กฎกระทรวงเกษตรราชการ ออกตามความในพระราชบัญญัติจัดตั้งสหกรณ์นิคม พ.ศ. 2483” ,
(ฉบับ 2) และ (ฉบับ 3) ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 57, (วันที่ 24 ธันวาคม 2483), หน้า 621-627.
- กรมประชาสัมพันธ์. รายงานกิจการนิคมสร้างตนเองระหว่างปี พ.ศ. 2483-2503, (พระนคร : มงคลการพิมพ์, 2504), หน้า 7-8.
- การผังเมืองของประเทศไทย : ปัญหาและการแก้ไข. (เมษายน 2553). ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เข้าถึงเมื่อ 13 มกราคม 2559. เข้าถึงได้จาก http://www.cuurp.org/B_resource/B_data/articles/2553_01-URP_NT140410%20x.pdf
- การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม. กรุงเทพฯ : มติชน, 2550.
- คำธร กุลชล. การออกแบบชุมชนเมืองคืออะไร – การติดตามหาคำตอบในรอบ 40 ปี. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.
- ขนิษฐา บัวงาม. พระมหาธีรราชเจ้า กับ ไฮเต็ลวังพระยาไท. กรุงเทพฯ : นานามีบุ๊กส์พับลิเคชั่นส์, 2557.
- “ขอเงินเพื่อใช้ในการบำรุงจังหวัดลพบุรี”, (วันที่ 14 มิถุนา 2481). เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี. (3)สร0201.7 2/2. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. 2.
- “ขอความร่วมมือในการเปลี่ยนแปลงสถานที่ราชการ”, (วันที่ 18 กรกฎาคม 2481). (3)สร0201.7 2/2. สำนักหอสมุดแห่งชาติ. 16.
- “คำปราศรัยของนายกรัฐมนตรีกล่าวแก่ประชาราษฎร์ของชาติโดยทางวิทยุกระจายเสียง ในโอกาสจิตสมัยแห่งวันท้ายศก 31 มีนาคม 2482” พระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 57, (วันที่ 1 เมษายน 2483), หน้า 18-19.
- “คำปราศรัยของ พนฯ ท่านนายกรัฐมนตรีแก่ประชาชนชาวไทยทั้งหมด ในโอกาสจิตสมัยแห่งงานเฉลิมฉลองวันชาติ 24 มิถุนายน 2485” พระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 59 ตอนที่ 46, (วันที่ 24 มิถุนายน 2485), หน้า 1722.
- “คำแถลงนโยบายของรัฐบาล คณะที่นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 54 (วันที่ 3 มกราคม 2480) หน้า 2327-2337.

“คำแถลงนโยบายของรัฐบาล คณะที่ นายพันเอก หลวงพิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี 26 ธันวาคม 2481” **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 55** (วันที่ 2 มกราคม 2481): 3318.

“คำแถลงการณ์เกี่ยวแก่การประกาศสงครามต่อบริเตนใหญ่และสหรัฐอเมริกา”. **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 59** ตอนที่ 5 (25 มกราคม 2485). 249.

“โครงการการบูรณะเมืองใหม่ (ลพบุรี)”, (วันที่ 14 กันยายน 2485). เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี. (3)สร0201.7 2/2. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. 63–66.

จิตร ภูมิศักดิ์. **โฉมหน้าศักดินาไทย: บทวิเคราะห์สังคมไทยอันทำทลายยุคสมัย ก่อนกลายเป็น "หนังสือต้องห้าม"**. นนทบุรี : ศรีปัญญา, 2550.

จอมพล หนีพานิช. “ความเชื่อกับการเมืองไทย” เอกสารการสอนชุดสังคมไทยหน่วยที่ 5-10. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ม.ป.ป.

ชเนษฎ์ ม้าลำพอง, ฝ่าย [PowerPoint slides]. เอกสารประกอบการสอนวิชาพืชอุตสาหกรรมII สาขาวิชาการปรับปรุงพันธุ์พืช คณะเกษตร กำแพงแสน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ Retrieved 17 มีนาคม 2009, สืบค้นจาก http://agri.kps.ku.ac.th/agron/file/cotton_indusii.pdf. หน้า 5.

ชาญ อังสุโชติ, บรรณาธิการ. **จอมพล ป. พิบูลสงคราม ครบรอบศตวรรษ 14 กรกฎาคม 2540**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์ปริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2540.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, และคณะ. **บันทึกการสัมมนาจอมพล ป. พิบูลสงครามกับการเมืองไทย สมัยใหม่**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2544.

ชาติรี ประทีคนนทการ, **คณะราษฎรฉลองรัฐธรรมนูญ : ประวัติศาสตร์การเมือง หลัง 2475 ผ่าน สถาปัตยกรรม "อำนาจ"**. กรุงเทพฯ : มติชน, 2548.

ชาติรี ประทีคนนทการ. **การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรม สยามสมัยไทยประยุกต์ ชาตินิยม**. กรุงเทพฯ : มติชน, 2550.

ชาติ อี๋ยมกระสินธุ์, **พระมงกุฎเกล้าฯ กับสงครามโลกครั้งที่ 1** กรุงเทพฯ : ประพันธ์สาส์น, 2520.

ดิน ปรัชญพฤทธิ. **การบริหารการพัฒนา: ความหมาย เนื้อหา แนวทาง และปัญหา** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.

“เตรียมสร้างนครหลวง” **ศรีกรุง**. (26 พ.ค. 85) 1.

แถมสุข นุ่นนนท์. **เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2**. กรุงเทพฯ : ดวงกมล, 2521.

ท. ประทีปเสน, **จอมพล ป. ชุนศึกไร้แผ่นดิน**. พระนคร : พัฒนาการพิมพ์, 2507.

ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1-4 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (นนทบุรี : ศรีปัญญา, 2555), 601-602.

นายพรเลิศ พันธุ์วัฒนา, โครงการย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯไปเพชรบูรณ์ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม. วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521.

นารถ โทธิประสาท. สถาปัตยกรรมในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : การไฟฟ้าฝ่ายผลิต, 2542.

บุปผา ทิพย์สภาพกุล, การวางผังเมืองลพบุรีของจอมพล ป.พิบูลสงคราม. รายงานผลการวิจัย ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูเทพสตรี สนับสนุนการวิจัย ม.ป.ป.

ป. พิบูลสงคราม, จอมพล. สมุดสังการฝ่ายทหารเล่ม1-5. (2486).

ป. พิบูลสงคราม, จอมพล. สมุดสังการเพชรบูรณ์.

“ประกาศมอบพุทธบุรีมนทลแก่คณะสงฆ์ไทย”ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 61 ตอนที่ 34 (5 มิถุนา 2487). 545-546.

“ประกาศสถาปนาพุทธบุรีมนทล”ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 61 ตอนที่ 34. (5 มิถุนา 2487). 542-544.

“ประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง ตั้งกรรมการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ตามพระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์เพื่อขยายร่วมทางถนนพญาไท ถนนราชวิถี และถนนหลวงประชาธิปไตย ตอนอนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ พ.ศ. 2485” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 59 ตอนที่ 21 (31 มีนาคม 2485): 928-929

“ประกาศกระทรวงมหาดไทยเรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการจัดสร้างนครหลวง” พระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 59 ตอนที่ 52 (4 สิงหาคม 2485), 1845-1846.

“ประกาศสภาผู้แทนราษฎร เรื่องตั้งกรรมการวิสามัญพิจารณาร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งสหกรณ์นิคม พ.ศ. 2483” ราชกิจจานุเบกษาเล่มที่ 57, (วันที่ 12 พมศจิกายน 2483), หน้า 2797-2798.

“ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องตั้งชื่อถนนในบริเวณนครบาลเพชรบูรณ์” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 61 ตอนที่ 39 (27 มิถุนายน 2487). 1155 - 1156.

ประสงค์ สุขุม, จาก "ยมราช" ถึง "สุขุมวิท" : เหตุการณ์ใน 4 รัชกาล. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

“ปรับปรุงจัดตั้งนครหลวงใหม่ ตอนริเริ่มที่ จังหวัดพิษณุโลก นครสวรรค์ สระบุรี”. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ. (2)ศธ.0201.69.1/1. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. 1-2.

- ปรีดี พนมยงค์. คำปราศรัยสุนทรพจน์บางเรื่องของ นายปรีดี พนมยงค์ และบางเรื่องเกี่ยวกับ
ขบวนการเสรีไทย. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล, 2517.
- ปรีดี พนมยงค์. เล่าโครงการเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิเด็ก, 2542.
- ปรุงศรี วัลลิโกดม, และคนอื่นๆ[บรรณาธิการ]. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์
เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดเพชรบูรณ์. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการอำนวยการจัดงาน
เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2543.
- ปานปั้น รองหานาม. “วิวัฒนาการการผังเมืองของประเทศไทย”. หน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์
สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย 34, 12 (มกราคม-ธันวาคม 2558) กรุงเทพฯ :
ภาควิชาศิลปะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร. หน้า 250-271.
- สุดดี ทิพทัส, สถาปนิกสยาม : พื้นฐาน บทบาท ผลงาน และแนวคิด (พ.ศ. 2475-2537). กรุงเทพฯ :
สมาคมสถาปนิกสยาม, 2539.
- “แผนผังพระนคร พุทธศักราช 2471”. เอกสารสรุปการบรรยายอาหารสมองคนเมือง. (ครั้งที่ 12 :
ภาคการศึกษาต้น/2553), เข้าถึงเมื่อ 13 มกราคม 2559, เข้าถึงได้จาก
http://www.cuurp.org/D_publicP/D_data/academic%20meeting/2553-1/12_Pranakorn%20Plan.pdf
- พรเลิศ พันธุ์วัฒนา, โครงการย้ายเมืองหลวงจากกรุงเทพฯไปเพชรบูรณ์ของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูล
สงคราม. วิทยานิพนธ์ ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชีย
ตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521.
- พนิต ภูจันดา. “แผนผังพระนคร พุทธศักราช 2471”. เอกสารสรุปการบรรยายอาหารสมองคนเมือง.
(ครั้งที่ 12 : ภาคการศึกษาต้น/2553), เข้าถึงเมื่อ 13 มกราคม 2559, เข้าถึงได้จาก
http://www.cuurp.org/D_publicP/D_data/academic%20meeting/2553-1/12_Pranakorn%20Plan.pdf
- พินัย สิริเกียรติกุล, “ณ ที่นี้ ไม่มี “ความเสื่อม” : ถนนราชดำเนิน พ.ศ. 2484-2488”. หน้าจั่ว ว่าด้วย
ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย 6 (กันยายน 2552 - สิงหาคม 2553).
กรุงเทพฯ : ภาควิชาศิลปะสถาปัตยกรรม
- “พระราชกำหนดจัดสร้างนครหลวง พ.ศ. 2485” ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 59 ตอนที่ 40 (22 มิถุนายน
2485): 1247-1253.
- “พระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบรมมณฑล พุทธศักราช 2487” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 61 ตอนที่ 34. (5
มิถุนา 2487). 538-539.

- “พระราชกำหนดนิรโทษกรรมในคราวการเปลี่ยนแปลงการปกครอง” **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 49** (วันที่ 26 มิถุนายน 2475) หน้า 163-165.
- “พระราชกำหนด ระเบียบราชการบริหารนครบาลกรุงเทพธนบุรี พุทธศักราช 2487” **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 61 ตอนที่ 9** (3 กุมภาพันธ์ 2487). หน้า 252-255.
- “พระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พุทธศักราช 2487” . **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 61 ตอนที่ 33**. (30 พฤษภาคม 2487). หน้า 512 – 514.
- “พระราชกฤษฎีกาควบคุมคนจรจัดและผู้ไม่ประกอบอาชีพ พ.ศ. 2485” **ราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 81 เล่มที่ 59**, (วันที่ 29 ธันวาคม 2485), หน้า 2607-2612.
- “พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งนิคมกสิกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2483”, “พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งนิคมฝ้ายในจังหวัดสุโขทัยและจังหวัดอุตรดิตถ์ พ.ศ. 2485”, “พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งนิคมเกลือในจังหวัดสมุทรสาครและจังหวัดธนบุรี พ.ศ. 2485” และ “พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งนิคมสร้างตนเองในจังหวัดลพบุรีและจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2485” **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 59 ตอนที่ 34 และตอนที่ 54**, (26 พฤษภาคม 2485 และ 18 สิงหาคม 2485), หน้า 1092-1106 และ หน้า 1464-1468. ตามลำดับ
- “พระราชกฤษฎีกาจัดตั้งนิคมสร้างตนเองในจังหวัดลพบุรีและจังหวัดสระบุรี พ.ศ. 2485” **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 59**, (วันที่ 18 สิงหาคม 2485), หน้า 1464-1468.
- “พระราชกฤษฎีกาให้ใช้พระราชบัญญัติการผังเมืองและผังชนบท พ.ศ. 2495 ในท้องที่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2495” **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 69 ตอนที่ 43** (8 กรกฎาคม 2495): 830-832.
- “พระราชกฤษฎีกาให้ใช้พระราชบัญญัติการผังเมืองและผังชนบท พ.ศ. 2495 ในท้องที่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2497” **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 71 ตอนที่ 85** (21 ธันวาคม 2497): 1850-1853.
- “พระราชบัญญัติการผังเมือง พ.ศ. 2518,” **ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 92**, ตอนที่ 33 ฉบับพิเศษ (13 กุมภาพันธ์ 2518): 8-66.
- “พระราชบัญญัติจัดตั้งเทศบาล พุทธศักราช 2476” **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 51**, (วันที่ 24 เมษายน 2477), หน้า 97.
- “พระราชบัญญัติจัดตั้งสหกรณ์นิคม พ.ศ. 2483” **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 57**, (วันที่ 24 ธันวาคม 2483), หน้า 897-901.

- “พระราชพระราชบัญญัติจัดตั้งสหกรณ์นิคมในเขตที่ดินหวงห้าม ในท้องที่จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2480” **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 55** (4 เมษายน 2481)
- “พระราชบัญญัติจัดหางานให้ผู้ใช้ไร่อาชีพ พ.ศ. 2484” **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 58**, (วันที่ 30 กันยายน 2484), หน้า 1220-1227.
- พระราชบัญญัติผังเมืองและผังชนบท พ.ศ. 2495” **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 69** ตอนที่ 16 (11 มีนาคม 2495): 365-382.
- “พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์” **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 60** ตอนที่ 7 (วันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2486). หน้า 228-240.
- “พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง” **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 50**. (วันที่ 21 มีนาคม 2476). หน้า 1007-1026.
- “พระราชบัญญัติไม่อนุญาติพระราชกำหนดระเบียบราชการการบริหารนครบาลกรุงเทพ ธนบุรี พุทธศักราช 2487”. **ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 61** ตอนที่ 64 (17 ตุลาคม 2487). 944-945.
- “พระราชบัญญัติไม่อนุญาติพระราชกำหนดระเบียบราชการการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พุทธศักราช 2487”. **ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 61** ตอนที่ 56 (10 กันยายน 2487). 782-783.
- “พระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบราชการบริหารแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2476” **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 50**, (วันที่ 5 ธันวาคม 2476), หน้า 751-762.
- “พระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ในท้องที่อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี พ.ศ. 2481” **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 55** (วันที่ 3 ตุลาคม 2481): 465-475.
- “พระราชบัญญัติเวนคืนอสังหาริมทรัพย์เพื่อสร้างอาคารดำเนินการตามแผนผังเมือง ณ บริเวณถนนราชดำเนิน พ.ศ. 2482” **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 56** (30 ตุลาคม 2482): 1367-1372.
- พินัย สิริเกียรติกุล. “ณ ที่นี้ ไม่มี “ความเสื่อม” : ถนนราชดำเนิน พ.ศ. 2484-2488”. หน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย 6 (กันยายน 2552-สิงหาคม 2553). กรุงเทพฯ : ภาควิชาศิลปะสถาปัตยกรรม
- ไพบูลย์ ช่างเรียน. **สังคมการเมือง และการปกครองของไทย**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2520.
- ไพรัตน์ เตชะรินทร์, **การบริหารงานพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนา, 2524.
- “มติคณะรัฐมนตรีเรื่องกระทรวงมหาดไทยขอกู้เงิน 300,000 บาท เพื่อบูรณะเมืองลพบุรี”. เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี. (3)สร.0201.7 2/2. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- มรุพงษ์ศิริพัฒน์, พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่น. **การตรวจและการจัดราชการในมณฑลกรุงเก่า และมณฑลปาจิณบุรี**. (นครหลวงฯ : กรมศิลปากร, 2515), 51-52.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2556.

“รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 18/2481”, (วันที่ 1 สิงหาคม 2481). เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี. (3)สร0201.7 2/2. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. 19.

“รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 43/2482”, (วันที่ 25 สิงหาคม 2482). เอกสารสำนักนายกรัฐมนตรี. (3)สร0201.7 2/2. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. 110.

“เรื่องผู้นำผ้าหรือเครื่องนุ่งห่มจากต่างจังหวัดเข้ามาในเขตจังหวัดพระนคร และธนบุรี ต้องแจ้งปริมาณ และสถานที่เก็บ” (วันที่ 24 มกราคม 2478). **ราชกิจจานุเบกษา ตอนที่ 6 เล่ม 62**. หน้า 82-84.

“เรื่อง การสวมรองเท้าของพระภิกษุสามเณร”, กอง โศสนาการ. ก/ป7/24485/1/ ข. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

“เรื่องให้กรมแผนที่สำรวจภูมิประเทศ ในจังหวัดชัยภูมิ หล่มสักค้ เพชรบูรณ์”, 2486. เอกสารกองบัญชาการทหารสูงสุด. บก.สูงสุด 1/432. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

วรพรรณ พูลสง่า. **ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่มีผลต่อการสร้างเส้นทางเดินทัพในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่อำเภอขุนยวม**. เอกสารการค้นคว้าเฉพาะบุคคล ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552.

วรรณรินทร์ พัฒนะเนก. **วิวัฒนาการชุมชนและการผังเมือง**. ปทุมธานี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต, 2543.

วิภาวี วิจิตรบันดาล. “สถาบันเศรษฐกิจในแง่สังคม” **เอกสารการสอนชุดสังคมไทยหน่วยที่ 5-10**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ม.ป.ป.

วิมลสิทธิ์ หรยางกูร, และคนอื่นๆ. **พัฒนาการแนวความคิดและรูปแบบของงานสถาปัตยกรรม : อดีต ปัจจุบัน และอนาคต**. กรุงเทพฯ : สมาคมสถาปนิกสยาม, 2536.

ศรีศักร วัลลิโภดม. **สยามประเทศ**. กรุงเทพฯ : มติชน, 2547.

ศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร : สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์. กรุงเทพฯ : มติชน, 2552.

สมเกียรติ วันทะนะ. “ปัญหาและความขัดแย้งในสังคมไทย” **เอกสารการสอนชุดสังคมไทยหน่วยที่ 11-15**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ม.ป.ป.

สมเกียรติ วันทะนะ. **อุดมการณ์ทางการเมืองร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ : อักษรข้าวสวย, 2551.

- สมใจ นิ่มเล็ก, “ศาสตราจารย์พระพรหมพิจิตรกับงานสถาปัตยกรรมคอนกรีตในสถาปัตยกรรมไทย”, **ประวัติและผลงานสำคัญของพระพรหมพิจิตร**. กรุงเทพฯ : ศิริมิตรการ, ม.ป.ป.
- สมชาติ จึงอารักษ์, “จิตวิญญาณแบบไทยสมัยใหม่ : ผลงานสถาปัตยกรรมแบบ Modernism ของพระพรหมพิจิตร”, **เมืองโบราณ 27** 27, 1 (มกราคม-มีนาคม 2544) 123-121.
- สถาปัตยกรรมกับสังคมไทยยุคสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2554.
- สุกัญญา ตีระวนิช. **หนังสือพิมพ์ไทย : จากปฏิวัติ 2475 สู่อุบัติ 2516**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2526).
- สุภาพันซ์ บุญสะอาด. **ประวัติหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : บรรณกิจเทรดดิ้ง, 2517.
- สุรวุฒิ ปัดไธสง, **อำนาจและทรัพยากรทางการเมือง : ศึกษากรณีจอมพล ป. พิบูลสงคราม**. รายงานวิจัยฉบับที่ 51 : สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มศว. ประสานมิตร, 35.
- “สุนทรพจน์นายกรัฐมนตรีกล่าวทางวิทยุกระจายเสียงแก่ประชาชนชาวไทยทั้งหมด ในโอกาสกึ่งจิตสมัยแห่งงานเฉลิมฉลองวันชาติ 24 มิถุนายน 2483” **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 57** (24 มิถุนายน 2483), หน้า 1751.
- “สุนทรพจน์ของนายกรัฐมนตรีกล่าวทางวิทยุกระจายเสียงแก่ประชาชนชาวไทยทั้งหมด ในโอกาสกึ่งจิตสมัยแห่งงานเฉลิมฉลองวันชาติ 24 มิถุนายน 2483” **พระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 853**, (วันที่ 24 มิถุนายน 2483), หน้า 7.
- “สุนทรพจน์ “สำรวจตัวเอง” นายวิลาส โอสถานนท์ รัฐมนตรี และอธิบดีกรมโฆษณา กล่าวทางวิทยุกระจายเสียง 30 ตุลาคม 2482” **พระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 56**, (วันที่ 13 พฤศจิกายน 2482), หน้า 10.
- ลีปะ ประด้างผึ้ง, **การศึกษาสถาปัตยกรรมโครงสร้างคอนกรีตของพระพรหมพิจิตร**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภาควิชาศิลปะสถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2548.
- “หลักการปฏิบัติเกี่ยวกับที่ดินบริเวณราชการตามโครงการผังเมืองทั่วราชอาณาจักร”. เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ. (2)ศธ.0201.69/127.สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. “(2)ศธ.0201.69.1/1 ปรับปรุงจัดตั้งนครหลวงใหม่ ตอนริเริ่มที่ จังหวัดพิษณุโลก นครสวรรค์ สระบุรี” หน้า 6-81
- เอนก นาวิกมูล. **สมุดภาพยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม 2482**. กรุงเทพฯ : โнора, 2544.

อภิชาติ สถิตนิรามัย, รัฐไทยกับการปฏิรูปเศรษฐกิจ จากกำเนิดทุนนิยมนายธนาคารถึงวิกฤตการณ์เศรษฐกิจ 2540. นนทบุรี : ฟ้าเดี๋ยวกัน, 2556.

อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป. พิบูลสงคราม เล่ม 3. กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์, 2518.

เอเดรียน สนอดกราส, ภัทรพร ศรีกาญจน และ ธรรมเกียรติ กันอริ, บรรณาธิการ. สัญลักษณ์แห่งพระสถูป กรุงเทพฯ : อมรินทร์วิชาการ, 2541

Emily Kirkman, 2007. **Architecture in the Era of Napoleon III.** [online]. Retrieved April 29, 2016, from <http://www.arthistoryarchive.com/arthistory/architecture/Haussmanns-Architectural-Paris.html>

Félix Dumail, (N/A). **Les logements.** [online]. Retrieved April 29, 2016, from http://www.citechailot.fr/ressources/expositions_virtuelles/les_logements_sociaux/presentation01-documents01.html

N/A, **Solomon Islands Campaign.** [online], Retrieved April 29, 2016, from http://ww2db.com/battle_spec.php?battle_id=8

N/A, **Les cités-jardins dans le développement du logement social.** [online]. Retrieved April 29, 2016, from <http://www.tourisme93.com/stains/cites-jardins-developpement-logement-social.html>.

Mervyn Miller, **Ebenezer Howard: English Garden Cities An introduction.** (English Heritage, 2010), 53-54.

Thongchai Roachanakanan, (16 June 2008). **Bangkok and Asian Cities in Competition** [online]. Retrieved April 29, 2016, from <http://www.dpt.go.th/csp/images/stories/pdf/disaster/BangkokSingapore.pdf>

ภาคผนวก ก

การสัมภาษณ์ประชาชนในพื้นที่

การสัมภาษณ์ สัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 80 ปีขึ้นไปในมูลนิธิสงเคราะห์คนชราลพบุรี ที่อยู่ 88 หมู่ 2 ถนนพระปิยะ ตำบลป่าตาล อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี 15000 และผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 80 ปี หรือมีส่วนร่วมในเหตุการณ์เกี่ยวกับโครงการย้ายเมืองหลวงมาเพชรบูรณ์ ที่หมู่บ้านป่าแดง ตำบลป่าเถา อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ และที่บ้านบุงน้ำเต้า อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุที่มูลนิธิสงเคราะห์คนชราลพบุรี ที่อายุเกิน 80 ปี ที่มีภูมิลำเนาหรือรับราชการอยู่ในจังหวัดลพบุรี 13 คน (ตัดรายละเอียดผู้สูงอายุที่ไม่ได้อยู่ในลพบุรีหรือมีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่แห่งการผังเมืองในช่วงสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามออก) จึงมีรายชื่การสัมภาษณ์ดังนี้

1. คุณยายผิว จันท์ศรี	อายุ 86 ปี	ที่อยู่ บางขันหมาก ลพบุรี
2. คุณยายรัญจวน จิตต์นามกร	อายุ 88 ปี	ที่อยู่ ลพบุรี
3. คุณชายฟื้น อัมจิตร	อายุ 81 ปี	ที่อยู่ ชัยบาดาล ลพบุรี
4. คุณยายบุญมี เจริญใจ	อายุ 83 ปี	ที่อยู่ ลพบุรี
5. คุณยายเมี้ยน ศุภลักษณ์	อายุ 82 ปี	ที่อยู่ ลพบุรี
6. คุณชายละไม นัทรเจริญ	อายุ 82 ปี	ที่อยู่ ลพบุรี
7. คุณยายบุญชูบ มุลศรีแก้ว	อายุ 86 ปี	ที่อยู่ ลพบุรี
8. คุณชายพิศ ตรีรักษา	อายุ 86 ปี	ที่อยู่ บ้านหมี่ ลพบุรี
9. คุณยายดา มุจลินทร์	อายุ 83 ปี	ที่อยู่ พัฒนานิคม ลพบุรี
10. คุณตาโปร่ง เข้มจิต	อายุ 90 ปี	ที่อยู่ ลพบุรี
11. คุณตาเที่ยง คำสอน	อายุ 83 ปี	ที่อยู่ ชัยบาดาล ลพบุรี
12. คุณตาพินิจ พินิจชัย(พันเอกพิเศษ)	อายุ 89 ปี	ที่อยู่ ลพบุรี
13. คุณตาสมาน ลุยทอง	อายุ 81 ปี	ที่อยู่ บางขันหมาก ลพบุรี

การสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง เป็นการสัมภาษณ์แบบกลุ่มย่อย 3 กลุ่ม กลุ่มละประมาณไม่เกิน 5 คน โดยเป็นการสัมภาษณ์ถึงพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องราวในช่วงสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามที่ยังจำได้ก่อน แล้วจึงค่อยถามถึงประเด็นด้านการผังเมือง การทำถนน หรือการสร้างเมืองใหม่

ซึ่งจากการสัมภาษณ์ดังกล่าวพบว่า

- 1) ภาพจำเกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงครามของกลุ่มตัวอย่างเป็นภาพเกี่ยวกับเรื่องนโยบายรัฐนิยม โดยเฉพาะการแต่งกาย การสวมหมวก และการห้ามกินหมาก ซึ่งเป็นผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตโดยตรง
- 2) เรื่องถัดมาคือเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 2 การเข้ามาของทหารญี่ปุ่น เครื่องบินทิ้งระเบิด และการหลบภัยทางอากาศรวมถึงสภาพความเป็นอยู่ในช่วงเวลาดังกล่าว
- 3) กล่าวถึงเรื่องราวของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในมุมมองส่วนตัวที่ได้ประสบด้วยตัวเอง จากการทำงานหรือจากคำบอกเล่าของบุคคลที่ได้ทำงานร่วมกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม
- 4) เมื่อถามคำถามถึงเรื่องของคน หรือเมืองใหม่ หรือสถานที่ต่างๆ เช่น โรงภาพยนตร์ ทหารบก โรงแรมทหารบก และสวนสัตว์สระแก้ว พบว่าส่วนใหญ่ของกลุ่มตัวอย่างไม่ได้มีข้อคิดเห็นใดพิเศษเกี่ยวกับงานด้านการผังเมืองดังกล่าวมากนัก แม้ว่าบางท่านจะอยู่ร่วมในพิธีเปิดเมืองใหม่ลพบุรีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (ในวันที่ 24 มิถุนายน 2483 ด้วยก็ตาม) หรือเคยชมมหรสพในโรงภาพยนตร์ทหารบก ก็ตาม อย่างไรก็ตามพบว่ามีการแสดงทรรศนะคิดเกี่ยวกับการผังเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามเช่นกันจากประสบการณ์ส่วนตัว เช่น
 - 1) คุณยายบุญมี เจริญใจ ประกอบอาชีพครู โดยกล่าวว่า “...ทำเป็นคนระเบียบจัด การสร้างทาง และอื่นๆของท่านเลยต้องระเบียบ เรียบร้อย”
 - 2) คุณตาโปร่ง แยมจิต ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เล่าถึงพิธีเปิดเมืองใหม่ลพบุรีอย่างเป็นทางการว่า ในวันนี้มีผู้คนจากลพบุรีเองและจากที่อื่นเดินทางมาดูพิธีเปิดเป็นจำนวนมาก และส่วนหนึ่งมาจากทางใหม่ที่ทำขึ้นนั่นเอง
 - 3) คุณตาสมาน ลุยทอง ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ได้เล่าว่าบิดาเป็นเจ้าหน้าที่ปรับหน้าดินโครงการนิคมสร้างตนเอง ซึ่งเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ได้รับการจัดแบ่งที่ดินในนิคมสร้างตนเองเช่นกันกับครอบครัวตน และเมื่อพ่อ-แม่เสีย จึงได้ขายที่ดินผืนนั้นไป ซึ่งที่ดินในนิคมเป็นที่ดินมีโฉนดและมีคนต้องการอยู่ไม่น้อย ขายได้ราคาพอสมควร
 - 4) คุณยายบุญซุบ มูลศรีแก้ว ประกอบอาชีพค้าขาย ได้เล่าถึงเรื่องความสะดวกในการขนส่งสินค้าหลังจากมรการสร้างทางขึ้นในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยเล่าว่า ทางค่ายทหารที่ตั้งอยู่เมื่อก่อนเป็นป่าเขา เมื่อเส้นทางคมนาคมดีขึ้นการค้าขายทางเกวียนก็มีความขึ้นตามไปด้วย (คุณยายเล่าว่าสมัยนั้นชาวบ้านไม่มีรถยนต์ รถบรรทุกใช้ ต่างใช้เกวียนในการขนส่งสินค้าทั้งนั้น รถยนต์ของชาวบ้านมีแค่คันเดียว เป็นรถเติมพิน)

โดยก่อนหน้าที่จะมีการปรับพื้นที่เมืองใหม่ หลังศาลพระกาฬเปิดเนินดินใหญ่ เมื่อถึงฤดูฝน ก็จะชะเอาดิน โคลนลงมา เมื่อมาสร้างถนนจึงได้มาไถออกทำให้ไม่มีปัญหาในเรื่องดังกล่าวอีก

แต่ก่อนที่เขา... เขา... ปลุกผักทำการเกษตรกัน ก็ได้เอาขึ้นเกียนมาขายตรงแถวหน้าเพนียด พอมีการสร้างทางปรับพื้นที่ขึ้น การขนส่งสินค้าก็ดีขึ้น

เมื่อก่อนที่ยังรบๆกันอยู่ยังไม่ค่อยมีหรอก ทหารเขาบอกว่า ลิงมันนั่งรถไปตามไปปรับด้วย (ตอบคำถามเรื่อง สร้างเมืองใหม่มาทางป่า ทำให้ลิงออกมาแถวเมืองเก่ามากขึ้นไหม)

ส่วนโรงพยาบาลทหารบกนั้น ก็เหมือนโรงหนังทั่วไปมีหนังมาฉาย ด้านหนังโรงหนังมีร้านค้าเล็กๆน้อยๆมาขาย สวนสัตว์ตอนแรกๆก็มีสัตว์อยู่ไม่มาก มีช้าง มีลิง มีกวาง (ตอบคำถามเรื่อง ความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีโรงพยาบาลและสวนสัตว์ในจังหวัดลพบุรี ถามในเชิงความคิดเห็นด้านความทันสมัยและความเจริญ – ซึ่งคุณขยายบุญชูรู้สึกเฉยๆไม่ได้รู้สึกถึงความทันสมัยมากนัก แต่คุณขยายท่านอื่นๆในกลุ่มการสัมภาษณ์เดียวกัน กลับบอกว่าตนไม่ได้มีโอกาสเข้าโรงหนัง หรือสวนสัตว์เหล่านี้ เนื่องจากอยู่ “บ้านนอก” โดยทำหนึ่งกล่าว ว่า เมื่อก่อนอยากมาขึ้นรถรางมาก แต่ผู้ปกครองไม่อนุญาตจนตอนนี้ยังเสียดายอยู่ที่ไม่มีโอกาสดังกล่าว)

ความคิดเห็นทั้งหมดนี้เป็นตัวอย่างส่วนหนึ่งของมุมมองผลสะท้อนของบุคคลร่วมสมัยที่มีต่อการผังเมืองจอมพล ป. พิบูลสงครามในจังหวัดลพบุรี ที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ดังกล่าว

ภาพ ทางเข้ามูลนิธิสงเคราะห์เด็กชราลพบุรี (88 หมู่ 2 ถนนพระปิยะ ตำบลป่าตาล
อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี 15000)

และได้ทำการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ ที่มีอายุมากกว่า 80 ปีหรือผู้ที่อยู่ร่วมในเหตุการณ์ โครงการย้ายเมืองหลวง “นครบาลเพชรบูรณ์” ที่หมู่บ้านป่าแดง ตำบลป่าเลา อำเภอเมือง จังหวัด เพชรบูรณ์ และที่บ้านบุงน้ำเต้า อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ดังนี้

1. คุณตาพิน เกศแพง	อายุ 78 ปี	ที่อยู่ บ้านป่าแดง
2. คุณตาสมพงษ์ จันทร์แก้ว	อายุ 81 ปี	ที่อยู่ บ้านป่าแดง
3. คุณยายอิน ต่างใจ	อายุ 89 ปี	ที่อยู่ บ้านบุงน้ำเต้า
4. คุณยายผาย เฟ็งเขียว	อายุ 83 ปี	ที่อยู่ บ้านบุงน้ำเต้า

โดยที่อยู่ของกลุ่มตัวอย่างสัมภาษณ์ดังกล่าวอยู่ในบริเวณที่ตั้งของกรมยุทธศึกษาหรือ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า และบริเวณที่ตั้งศาลหลักเมืองเพชรบูรณ์ ตามลำดับ ทั้งนี้วิธีการ สัมภาษณ์จะเป็นการสัมภาษณ์รายบุคคล โดยเป็นการพูดคุยถึงเรื่องการย้ายเมืองหลวงมายังจังหวัด เพชรบูรณ์ก่อน และถามถึงสถานที่ตั้งของหน่วยงานต่างๆในพื้นที่บริเวณดังกล่าว เหตุการณ์ที่ เกิดขึ้น แล้วจึงถามถึงความรู้สึกหรือมุมมองที่มีต่อโครงการการย้ายเมืองหลวงดังกล่าว ซึ่งจากการ สัมภาษณ์สรุปว่า

ในพื้นที่บริเวณบ้านป่าแดง อ.เมืองเพชรบูรณ์

- 1) คุณตาพิน เกศแพง (อดีตกำนันตำบลป่าเลา) กล่าวว่าตอนช่วงเวลาดังกล่าวท่านยังคงเป็น เด็กน้อย มีอายุได้ราว 5-6 ปี บ้านอยู่ใกล้วัดโพธิ์กลาง(ที่ตั้งโรงเรียนนายร้อยจปร.) และได้ เข้ามาวิ่งเล่นในช่วงเวลานั้นบ่อยๆ กล่าวถึงงานรื่นเริง การรำโทน(รำวง)ของเหล่านักเรียน นายร้อย และกล่าวถึงเด็กชายรุ่นราวคราวเดียวกันเมื่อโรงเรียนนายร้อยจปร.ย้ายกลับ ออกไปจากพื้นที่ได้พาเด็กบางส่วนติดตามไปด้วยและได้เติบโตมีอาชีพทางสายทหาร และได้มีการกล่าวถึงพื้นที่ต่างๆที่ใช้เป็นที่ตั้ง อาคารเรียน โรงนอน กรมสรรพาวุธ คลังแสง อาคารโรงพยาบาล และอื่นๆอีกเช่นกัน(กล่าวอ้างตามคำบอกเล่า) นอกจากนี้ยังมีการเล่า ถึงการเสด็จมาเยือนของสมเด็จพระเทพเพื่อทรงศึกษาสถานที่ตั้งโรงเรียนนายร้อยจปร.ที่ป่า แดง โดยมีนักเรียนนายร้อยลูกศิษย์ในชั้นเรียนของพระองค์ร่วมเสด็จ
- 2) คุณตาสมพงษ์ จันทร์แก้ว อาชีพทำเกษตรกรรม เล่าว่าบริเวณสวนของครอบครัวมีพื้นที่ติด กับบริเวณที่ตั้งโรงเรียนนายร้อย จปร. เล่าว่าวันที่นายร้อยจปร.เข้ามาใช้พื้นที่ในบริเวณแถบ นั้นนั้น ได้ใช้อาคารเรียนโรงเรียนบ้านป่าแดงเป็นโรงพยาบาลก่อน โดยสร้างอาคารเรียน ชั่วคราวให้นักเรียนเรียนแทน และเมื่อสร้างอาคารโรงพยาบาลเสร็จจึงได้ย้ายไปที่นั่น ส่วน นักเรียนนายร้อย ตั้งอาคารพัก และ โรงเรือนที่ใช้สำหรับกิจกรรมต่างๆ จากวัดป่าแดง เรื่อยไปตามคลองป่าแดง จนถึงเชิงเขา (ปัจจุบันเป็นอ่างเก็บน้ำ) และเรื่อยไปจนถึงน้ำตก จะ เป็นบ้านพักของผบ.สส.(จอมพล ป. พิบูลสงคราม)

ซึ่งบ้านพักของจอมพลอยู่เหนือเขื่อน(อ่างเก็บน้ำ)ขึ้นไป ซึ่งเมื่อก่อนยังไม่เขื่อน น้ำไม่ได้ท่วมบริเวณนั้น

ส่วนการเวนคืนที่ดินสร้างถนนและสถานที่อื่นๆไม่ได้มีปัญหาอะไร ทางการอยากได้ตรงไหนจะซื้อบอก มีผู้ใหญ่บ้านมากอยุ่ชี้แนว และทำการเวนคืนต่อไป ตอนนั้นไม่ทราบว่าได้รับค่าตอบแทนหรือไม่ แต่ในหมู่บ้านยังมีคนน้อยอยู่ จึงไม่ได้มีปัญหาในการเวนคืนที่ดิน ไม่มีการต่อต้านใดๆทั้งนั้น ในตอนนั้นบ้านป่าแดงมีหมู่บ้านเพียงหมู่บ้านเดียวอาศัยอยู่เท่านั้น (ปัจจุบัน มีหมู่บ้าน 7 หมู่บ้าน) ซึ่งถนนที่ตัดใหม่นี้ตัดไปถนนเมืองหลวงทั้งนั้น (ถนนสามัคคีชัย) ยกเว้นแค่ตรงที่นักเรียนนายร้อยอยู่ฟากทางนั้นป่าทั้งนั้น

ถนนที่ตัดก็เป็นเส้นตรงไม่คดไม่เอียงจึงคล่องเหมือนก่อน เดินหากอยู่บนถนนก็เห็นได้หมด ซึ่งการสร้างทางทั้งหมดนั้นทำโดยแรงงานคน ไม่มีเครื่องจักร (มีรถแท๊กเตอร์อยู่คันหนึ่ง แต่ไม่ได้มาประจำการสร้างทางตรงบริเวณที่บ้านป่าแดง) ส่วนแรงงานคนมาจากจังหวัดแพร่ ชัยนาท พิษณุโลก เป็นต้น ซึ่งมีคนตายมากพอคูลังน้ำมันตั้งอยู่บริเวณเนินคู มีถังน้ำมันหลายถัง และมีรถทหารคันเขียวเหมือนในปัจจุบันจอดอยู่เต็มไปหมด

สำหรับการเดินทางเข้ามายังจังหวัดเพชรบูรณ์ มีรถโดยสารจากสะพานหินเข้ามา เป็นรถถ่านต้มน้ำ คันหนึ่งๆ บรรทุกคนได้หลายคนอยู่

สำหรับเรื่องสงครามโลกครั้งที่ 2 นอกจากผลกระทบเรื่องข้าวของเครื่องใช้ที่แพงขึ้นอย่างมากแล้ว ก็มีเรื่องเรือรบ(เครื่องบินรบ)ที่บินมาเป็นบางครั้ง พอบินมาที่พวกนายร้อยจะดีเกาะไม้ดับไฟและวิ่งหลบเข้าป่าที่เป็นเช่นนี้อยู่เนื่องๆ

ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวคุณตาเล่าว่า ตัวท่านเองได้ช่วยคุณลุงของท่านในการทำระบอบได้ (จากจี๊ซันและซุยไม้หมักเข้าแล้วอัดลงกระบอกไม้ไผ่)ขายนักเรียนนายร้อย รวมถึงได้รับจ้างล้างจานให้ร้านขายก๊วยเตี้ยวที่ขายดีมากเมื่อมีนักเรียนนายร้อยเข้ามาอยู่ในพื้นที่ โดยตั้งราคาถ้วย 50 สตางค์ ใส่น้ำอ้อย 1 บาทใส่น้ำตาล (เป็นราคาที่แพงขึ้นมาจากก่อนหน้านี้เท่าตัว) ส่วนอาหารการกินอื่นๆ ปีนั้นแล้งมาก จำได้ว่าพอนักเรียนนายร้อยมาก็ไม่ทำนากันแล้วไปอาศัยโรงเลี้ยงกิน อาสาล้างจานให้เอาข้าวเหลือแกลงเหลือกรอกกระบอกไม้ไผ่กลับบ้าน สำหรับพวกอาหารของนักเรียนนายร้อย ข้าวสาร เนื้อสัตว์ พวกเนื้อวัว และเนื้อหมูต้องขนขึ้นมาจากกรุงเทพ แจกจ่ายตามกองเสบียงของหน่วยงานราชการต่างๆ

ภาพ หลักหินสลักเครื่องหมายของนักเรียนเตรียมทหารบกและนักเรียนนายร้อยทหารบก นรต. รุ่นที่ 7 สร้างไว้เป็นอนุสรณ์ ที่วัดโพธิ์กลาง บ้านป่าแดง ตำบลป่าเลา อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์ และ ภาพแผนที่บริเวณวัดโพธิ์กลางซึ่งเป็นที่ตั้งของ โรงเรียนนายร้อยจปร. โดยอาคารพักจะอยู่เลียบบคลองป่าแดงขึ้นไปจนถึงเชิงเขา (ตอนนี้เป็นอ่างเก็บน้ำ)

ที่มาภาพ : ; www.google.co.th/maps

- 3) คุณยายอิน ต่างใจ อาชีพช่างเย็บผ้า บ้านของคุณยายอยู่ตรงข้ามของศาลหลักเมืองเพชรบูรณ์ คุณยายเล่าว่า ก่อนที่จะเอาหลักเมืองมาตั้งบริเวณแถบนี้เป็นป่ารก ทางเกวียนที่เข้ามาใกล้ลำบากไม่ได้เป็นแบบในสมัยนี้ โดยราชการได้นุ้กมาทางที่ไว้พอประมาณ ก่อนที่จอมพล ป. พิบูลสงครามจะนั่งรถจี๊ปเข้ามาตามทางเกวียนพร้อมทั้งคุณหญิงละเอียด พิบูลสงคราม เพื่อทำพิธีตั้งหลักเมืองเพชรบูรณ์ ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวนี้มีเจ้าหน้าที่ราชการพระสงฆ์และชาวบ้านมายืนชมพิธีกันอย่างเนืองแน่น

โดยหลักเมืองนี้เมื่อทำพิธีเสร็จแล้วมีแค่เพียงเพิงสังกะสีคลุมเท่านั้น และเนื่องจากด้านในมีของมีค่าอยู่มากจึงได้มีทหารตำรวจมาเฝ้าด้านหน้าหลักเมืองอีกทีหนึ่งด้วย ต่อมาจึงได้ย้ายของมีค่าไปเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑสถาน

และเมื่อมาตั้งหลักเมืองแล้วถนนก็ตามมา จากบริเวณที่มีแต่ป่าไม่มีอะไรก็มีการตัดถนนเส้นใหญ่ผ่านบริเวณนี้ บริเวณไม่ไกลกันนักยังมีถ้ำสมบัติ กระทบวงมหาดไทย อีกด้วย โดยเชื่อมกับศาลหลักเมืองและบ้านของคุณยายมีที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขขึ้น มีเจ้าหน้าที่จากกรุงเทพเข้ามาประจำการ เป็นของใหม่ที่ไม่เคยเห็นมาก่อน มีการส่งจดหมายวันวายทุกวัน มีคนเข้าออกมาติดต่อธุระมากมาย

ยายเล่าว่าเคยรวมกลุ่มกับเพื่อนไปดูสมบัติในถ้ำสมบัติ การขอเข้าไปดูต้องผ่านทหารหลายชั้นมาก ต้องขอเป็นชั้นๆ ไป ถ้าใครนำสงฆ์ทหารจะไม่ให้เข้าไปดู และในช่วงขยับย้ายได้เห็นก้อนทองคำขนาดประมาณก้อนละครึ่งถึงปึก (นายทหารคนหนึ่งบอกยายว่าถ้ายกได้ก็เอาไป ลองยกดูหนักมากจนขยับไม่ไหว)

การมาสร้างเมืองใหม่ที่เพชรบูรณ์ไม่ได้มีผลกระทบอะไรมากนัก เนื่องจากที่บ้านมีข้าวเก็บพอกินอยู่แล้ว มีการปลูกผักและเลี้ยงไก่เก็บของป่ากินไม่อดอยาก การมาของจอมพล ป. พิบูลสงครามจึงเป็นเรื่องน่าตื่นเต้นมากเนื่องจากก่อนหน้านี้หน้านั้นนานๆ ครั้งถึงจะได้เห็นรถยนต์วิ่งเข้ามา แต่หลักจากมีศาลหลักเมืองก็เห็นมีรถเข้ามามากขึ้น เครื่องบินก็มีมา แต่หลักจากที่โครงการนครหลวงเพชรบูรณ์ถูกยกเลิกไป หน่วยงานต่างๆ ได้ทยอยกลับกรุงเทพฯ ทหารญี่ปุ่นได้ขึ้นมาสอดส่องพื้นที่ในแถบนี้ ช่วงนี้น่ากลัวมาก พ่อแม่จะแอบลูกสาวไว้ไม่ให้ญี่ปุ่นเห็นหน้า แต่ไม่ได้มีเหตุการณ์ร้ายแรงอะไรนัก เป็นแต่วิตกกังวลไปด้วยทุกคนคนละภาษา

(ส่วนใหญ่คุณยายอิน จะเล่าถึงความเชื่อเรื่องพิธีกรรมด้านการตั้งศาลหลักเมืองเป็นส่วนใหญ่ มีทั้งในส่วนของร่างทรงที่นำมาจากกรุงเทพฯ เพื่อหา “มันและคง” ประจำหลักเมือง และอธิษฐานต่างๆ เกี่ยวกับเจ้าพ่อหลักเมืองเพชรบูรณ์หลักนี้)

- 4) คุณยายผาย เพิ่งเจียว เล่าว่าในขณะที่มีการสร้างนครหลวงเพชรบูรณ์ และมีโครงการย้ายเมืองหลวงมานั้น คุณยายยังเด็กมาก และไม่รู้เรื่องราวดังกล่าว แต่ทราบถึงนโยบายให้สวมหมวก เพราะต้องสวมหมวกเวลาเดินทางไปโรงเรียน กับนโยบายห้ามกินหมากเพราะที่บ้านได้ถอนสวนพลูทั้งหมดจากนโยบายดังกล่าว

และยังจำได้ถึงช่วงที่มีเครื่องบินทิ้งระเบิด บ้านที่คลุมหลังคาสังกะสีต้องเอาทางมะพร้าวคลุมอีกชั้นหนึ่งก่อน เพื่อพรางไม่ให้มองเห็นจากทางอากาศ

ส่วนเรื่องการเกณฑ์คนงานมาทำงานที่จังหวัดเพชรบูรณ์นั้น ตอนนั้นทราบว่ามีคนงานจากหลายจังหวัดถูกเกณฑ์แรงงานเข้ามาสร้างทาง ค่าแรงถูกและเป็นไขมาลาเลียตายกันมาก ตอนเดินทางไปโรงเรียนตามถนนที่ตัดใหม่ยายก็เห็นว่ามียางคนนอนป่วยอยู่ข้างทาง หิวข้าวหิวน้ำน่าสงสารมาก

ภาพ บริเวณศาลหลักเมืองเพชรบูรณ์ ซึ่งมีการบูรณะยกพื้นปรับระดับและสร้างอาคารหลังคาคลุมหลังใหม่แทนหลังคาสักกะสีแบบเดิม

ผลสะท้อนที่เกิดขึ้นจากนโยบายผังเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม

มุมมองของคนที่ใช้งาน “เมือง” ที่สร้างขึ้นในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามนี้ มีเสียงสะท้อนในด้านดีเป็นส่วนใหญ่ การค้าขายและการคมนาคมเจริญขึ้นด้วยการสร้างเมืองใหม่การสร้างทางของจอมพล ป. พิบูลสงคราม

การจัดสรรที่ดิน พื้นที่อยู่อาศัยและการขยายตัวของแหล่งชุมชนบ้านเรือนในผังเมืองลพบุรี ซึ่งถูกมองว่าแล้งน้ำ และขยายผังเมืองใหม่ออกไปโดยใครคนตามไปอยู่ มีการสร้างบ้านเรือนเพิ่มขึ้นทางด้านตะวันตกของถนนรถไฟ เขตเมืองเก่าอยู่ จนทำให้เมืองฝั่งตะวันตกแน่นไปด้วยบ้านเรือนประชาชน (แต่อย่างไรก็ตามสุดท้ายแล้วการขยายตัวมายังเมืองใหม่ก็เป็นสิ่งจำเป็นเมื่อเมืองเก่าไม่สามารถขยายตัวได้อีกต่อไป และในปัจจุบัน พื้นที่ซึ่งสร้างไว้สำหรับขยายตัวของเมืองก็เริ่มพบความหนาแน่นแล้วเช่นเดียวกัน)

ด้านการเวนคืนที่ดินแบบบังคับนั้น กลับไม่พบปัญหาที่ถูกพูดถึงเลยในขณะสัมภาษณ์ผู้ที่อยู่ร่วมสมัยกับโครงการดังกล่าว

ทั้งนี้ผลสะท้อนกลับของผู้คนที่เป็นผู้ใช้งานผังเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม(จากตัวอย่างที่สุ่มสัมภาษณ์)นั้น ต่างเห็นชอบด้วยกับโครงการนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งพวกเขาต่างได้รับผลประโยชน์ตอบแทน ในรูปแบบของเศรษฐกิจและการคมนาคมที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

ส่วนในมุมมองของความรู้สึกต่อ ภาพลักษณ์ ของถนน ทาง วังเวียน และอาคารสถาปัตยกรรมแบบใหม่เช่นอาคารโรงแรมทหารบก หรือ อาคารโรงพยาบาลนตรีทหารบก องค์ประกอบต่างๆของการผังเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามเหล่านี้ นั้น เมื่อถามถึงสิ่งเหล่านี้ คำตอบที่ได้จะมี 2 แบบคือ

1. สำหรับกลุ่มที่อยู่ในอำเภอเมืองมาตลอด พบว่าต่างไม่ได้รู้สึกอะไรมากนักต่อองค์ประกอบของผังเมืองดังกล่าวที่ได้ถามไว้ข้างต้น ทั้งนี้อาจด้วยเหตุผลเนื่องมาจากกลุ่มตัวอย่างที่ได้ทำการสอบถาม(โดยเฉพาะในลพบุรี)เหล่านี้ เห็นการเปลี่ยนแปลงของเมืองตั้งแต่อายุน้อย และอยู่กับรูปแบบของเมืองใหม่มาตั้งแต่ต้น จึงไม่ได้รู้สึกแปลกใหม่ หรือพิเศษอะไรมากนัก
2. สำหรับท่านที่อยู่ต่างอำเภอ มันจะกล่าวว่าตอนนั้นอยู่บ้านนอก ไม่รู้หรือกว่าในเมืองเขาทำอะไรกัน อย่างไรก็ตาม ส่วนหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างในกรณีนี้ บางคนได้กล่าวถึงความต้องการในการเข้ามาเที่ยวในตัวเมืองลพบุรีบ้าง แต่ไม่เคยออกไปไหนไกลบ้านเลย หรือมีการพูดถึงแถวบ้าน(อำเภออื่น)ว่า สมัยนั้นยังไม่มีถนนเส้นใหญ่ตัดผ่านเข้าไปเลย “ไม่ได้เจริญเหมือนในตัวเมืองลพบุรีหรอก”

ซึ่งที่ผลออกมาในลักษณะดังกล่าวนี้ อาจด้วยเพราะสมัยนั้นไม่ได้นิยมเดินทางออกไปต่างบ้านมากนัก เมื่ออาศัยอยู่ที่ใดก็ต่างประกอบอาชีพอยู่ในแถบบริเวณดังกล่าวนั้น โดยตลอด ดังนั้นการเปรียบเทียบหรือมุมมองที่มีต่อการผังเมือง จึงออกมาในลักษณะดังกล่าว คือคนในพื้นที่เองที่เห็นผังเมืองรูปแบบนี้จนชินตาแล้ว ไม่ได้มองว่าเป็นของแปลก หรือสวยงามน่าประทับใจ หรือเป็นความเจริญเหนือกว่าที่ใด เนื่องด้วยไม่ได้มีข้อเปรียบเทียบผังเมืองดังกล่าวนี้กับผังเมืองแบบเดิม หรือผังเมืองของเมืองอื่นๆ

และจากที่ได้พูดไปบ้างแล้วในช่วงต้นของบทนี้เรื่องบันทึกของนายชลอข้าหลวงจังหวัดลพบุรีนั้น ที่กล่าวว่าชาวเมืองมองว่าผังเมืองลพบุรี สวยงามเหนือเมืองอื่นๆ อาจเป็นการบันทึกโดยอิงความรู้สึกส่วนตัวของท่านเองส่วนหนึ่ง เนื่องจากการเป็นข้าหลวงจังหวัดย่อมเป็นธรรมดาที่จะมีการเดินทางไปตรวจงานในจังหวัดต่างๆ และได้เห็นบ้านเมืองอื่นๆมาาก จนสามารถเปรียบเทียบได้ว่า การผังเมืองของลพบุรีนี้ ให้ความรู้สึก สวยงามเหนือเมืองอื่นๆ

สอดคล้องกับกลุ่มผู้สูงอายุที่ได้ทำการสัมภาษณ์ จากคำตอบแบบที่ 2 ซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่ได้อยู่ในตัวอำเภอเมืองลพบุรีที่มองว่าเมืองลพบุรีมีในสมัยนั้นมีความเจริญกว่าอำเภอของตนเป็นอย่างมาก

ดังนั้นจึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า ภาพสะท้อนของเมืองใหม่ลพบุรี ในมุมมองของผู้คนร่วมสมัยนั้น เห็นว่าผังเมืองดังกล่าว สร้างความรู้สึกถึง ความเจริญ และความสง่างามเหนือเมืองอื่นๆ

สำหรับการผังเมืองในจังหวัดเพชรบูรณ์นั้นเนื่องจากยังสร้างไม่เสร็จ ดังนั้นความรู้สึกของผู้คนร่วมสมัยต่อเมืองที่กำลังสร้าง และเมืองชั่วคราวที่มีการใช้งานอยู่ในขณะนั้นเป็นเช่นไรนั้น อาจแบ่งมุมมองความรู้สึกออกไปเป็น 2 ฝ่าย ส่วนหนึ่งคือประชาชนในท้องถิ่นในพื้นที่จังหวัดเพชรบูรณ์ และอีกฝ่ายคือพลเรือนและกำลังพลที่เข้ามาใช้พื้นที่ในช่วงเวลาดังกล่าว

โดยความรู้สึกของผู้คนในพื้นที่นั้น นอกจากการรับรู้ถึงความเจริญของเมืองหลวงที่หลังไหลเข้ามาสู่ชนบททางไกลแล้ว ด้วยความต่างของวัฒนธรรมและองค์ประกอบอื่นๆต่างไปจากเดิมเข้ามาทำให้ชาวบ้านต่างรู้สึกถึง“ความเปลี่ยนแปลง”แล้ว ยังสร้างความรู้สึก“ตื่นตาตื่นใจ”ให้กับชาวบ้านอีกด้วย ส่วนในแง่ของความรู้สึกที่มีต่อการผังเมืองนั้น การตัดถนนขนาดใหญ่และเป็นเส้นตรงเป็นสิ่งที่ไม่เคยพบเห็นมาก่อน (ก่อนหน้านั้นทางในจังหวัดเพชรบูรณ์มีแค่เส้นเดียวและเป็นทางเกวียน สะพานข้ามแม่น้ำมีเพียง 2 แห่งและขาดการดูแล)

ซึ่งความรู้สึกของคนนอกที่ย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่ ณ ช่วงเวลานั้น หรือแม้แต่คนนอกที่ไม่ได้ย้ายเข้ามา อาจกล่าวได้ว่าเต็มไปด้วยความพริ้วพริ้งใน โรแมนติกไข่มุกที่แฝงตัวอยู่ในพื้นที่ส่วนหนึ่ง และความจำเป็นในการเข้ามาอยู่ตามคำสั่งการของผู้บังคับบัญชาอีกส่วน ทำให้มุมมองที่มีต่อจังหวัดเพชรบูรณ์และเมืองที่กำลังสร้างเป็นการมองผ่านอคติของความทุรกันดาร และความตายอย่างมากของผู้คนที่มายังเพชรบูรณ์ ทำให้เมื่อนึกถึงเมืองเพชรบูรณ์นั้น จึงมีความรู้สึกที่มาพร้อมความรู้สึกไม่ดีแฝงอยู่เสมอ

แต่กระนั้นเอง เมื่อพูดถึงอาคารชั่วคราวต่างๆที่ถูกสร้างขึ้นในเวลานั้น ในการสร้างเมืองใหม่เพชรบูรณ์ต่างพูดถึงมุมมองของการปรับตัวเข้ากับธรรมชาติเป็นอย่างดี และการผสมผสานวัสดุที่คุ้นเคยกับวัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติในท้องที่ ซึ่งมีการกล่าวถึงเป็นอย่างมากเช่นกัน โดยความรู้สึกที่มีต่ออาคาร โรงเรือนหรือสถานที่ต่างๆนั้นกลับพบว่าส่วนหนึ่งให้ความรู้สึกในแง่ดีมากกว่าแง่ร้าย อย่างไรก็ตามความรู้สึกต่อเมืองในแง่ของภาพสะท้อนต่อการผังเมืองโดยรวมนั้นไม่อาจสำรวจได้ เนื่องด้วยนครบาลเพชรบูรณ์ไม่ได้เสร็จสิ้นตามจุดประสงค์ อย่างไรก็ตาม

¹ ดูเพิ่มใน ป. พิบูลสงคราม,จอมพล. สมุดสังการฝ่ายทหาร.

ความรู้สึกร่วมหนึ่งของทั้งคนนอกพื้นที่ที่เข้ามาและคนในพื้นที่เองช่วงเวลาดังกล่าว ต่างมีความรู้สึก “ตื่นเต้น” กับการสร้างเมืองหลวงใหม่ที่เพชรบูรณ์ด้วยกันทั้ง 2 ฝ่าย

ภาพ บ้านรับรองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในจังหวัดเพชรบูรณ์

ที่มา : สำนักงานเทศบาลเมืองเพชรบูรณ์, นครบาลเพชรบูรณ์. [online]. Retrieved 10 May 2016, from http://www.nakornban.net/nakornban_history.htm

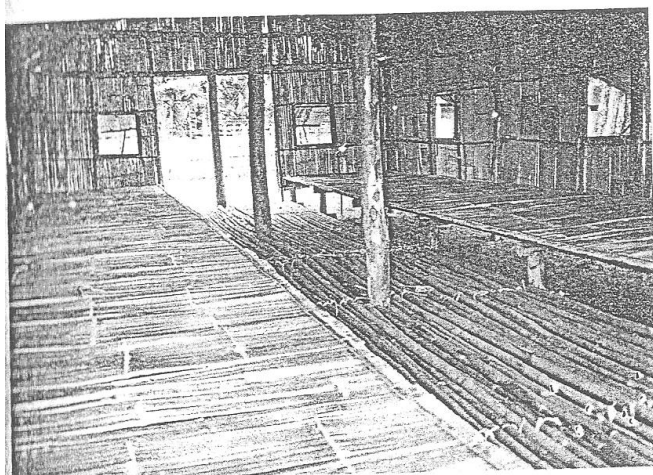
● นักเรียนเตรียมรุ่นที่ ๕ สร้างศาลาไว้ที่ “โรงเรียนบ้านป่าแดง”

ภาพ ศาลา โรงเรียนบ้านป่าแดง

ที่มา : พลศักดิ์ ไชยโกมินทร์, เรียบเรียง. หนังสืองานทอดกฐินสามัคคี. (วันที่ 5 พฤศจิกายน 2537), เอกสารอัดสำเนา. หน้า 3

- แทนหินสลักเครื่องหมายของนักเรียนเตรียมทหารบก และนักเรียนนายร้อยทหารบก นรต. รุ่นที่ ๗ สร้างไว้เป็นอนุสรณ์

- ภายในโรงนอนจำลองมาจากของเดิม

ภาพ จำลอง ของโรงเรียนนายร้อยจปร.ที่บ้านป่าแดง
ที่มา : พลศักดิ์ ไชยโกมินทร์, เรียบเรียง. อ่างแล้ว, หน้า 4

ภาคผนวก ข

รวมคำสั่งจากสมุคสั่งการเพชรบูรณ์ และสมุคสั่งการฝ่ายทหาร เรียงตามวันที่ไว้ ดังนี้ เพื่อประโยชน์สำหรับการเรียบเรียงเหตุการณ์และการวิเคราะห์ (ทั้งนี้ได้อัดตัวสะกดที่ใช้ในขณะนั้น มาเป็นแบบปัจจุบัน ยกเว้นชื่อบุคคล)

ตารางที่ 3 ตารางแสดงคำสั่งการในสมุคสั่งการเกี่ยวกับ จ.เพชรบูรณ์และการย้ายเมืองหลวง

ว./ค./ป.	รายการ คำสั่งการ
21 พ.ค. 86	ขอกกรมแผนที่ ขอท.อ. ขอมหาดไทย แผนที่ แผนที่แผนที่เพชรบูรณ์ หล่มสักดี รูปถ่ายจากเครื่องบิน ถ้ามี ฝากไว้วันนี้
	บอก พล.ท. เกสสังสี ให้ประชุมผู้แทนมหาดไทย เกษตร พาณิชย์ นิช อุตสาหกรรมว่าทางทหารต้องการมีที่บัญชาการที่เพชรบูรณ์ไว้สักแห่งหนึ่ง เป็นฐานทัพในตัว มีความจำเป็นสะสมเสบียงอาหารไว้ให้มาก ปลุกบัวสะสมไว้ ทั้งนี้สำหรับปลายฤดูฝนนี้ จะมีทางทำได้อย่างไร เวลานี้มีอยู่เพียงใด (อย่าโทรศัพท์)
11 ก.ค. 86	กรุณาหาแผนที่ ก. ประเทศไทยที่มีทางคมนาคม เคยเห็นมีแผนที่ใหญ่ ข. แผนที่รายละเอียดบริเวณตะวันตกจดแม่น้ำเจ้าพระยา ได้จดแม่น้ำป่าสักไปจนถึงที่เราไปเมื่อวาน(อยุธยา?) เหนือเพชรบูรณ์
12 ก.ค. 86	ด้วยฉันมีความประสงค์จะสร้างศูนย์หลบภัยทางอากาศ(สกลก) ขึ้นแห่งหนึ่งสำหรับประเทศ หากที่ใดถูกโจมตีทางอากาศมาก ก็จะได้ใช้เป็นที่พักพิงไปยั้งที่นี้ ในการนี้จำเป็นต้องสร้าง องค์การต่างๆ เกี่ยวกับความจำเป็นไว้ เช่นตลาด โรงพยาบาล โรงเรือนสำหรับเช่า โรงเรียน แหล่งน้ำเป็นต้น เตรียมล่วงหน้าไว้แต่บัดนี้ ฉะนั้นให้ผู้มีรายชื่อดังต่อไปนี้เป็นกรรมการอำนวยความสะดวก คือ 1. พลต. ประจวร ปัจฉีก ประธานกรรมการ 2. พ. สุทรพิณิธ ที่ปรึกษา 3. พล.ต. กลมโชติกสเถียร รองประธาน 4. พ.ท. บุระ (เจ้ากรมศพ.) กรรมการ 5. พ.ต. ล้อม บุรกรรมโกวิท กรรมการ 6. ข้าหลวงภาคกรุงเก่า กรรมการ 7. ข้าหลวงภาคโคราช กรรมการ

ตารางที่ 3 ตารางแสดงคำสั่งการในสมุดคำสั่งการเกี่ยวกับ จ.เพชรบูรณ์และการย้ายเมืองหลวง (ต่อ)

12 ก.ค. 86	8. ข้าหลวงจังหวัดลพบุรี กรรมการ 9. พ.อ. คง บุณนาค กรรมการ 10. พ. พิศาส สุขุม (กรมทาง) กรรมการ 11. พ.ท. เผ่า ศรียานนท์ กรรมการ 12. พ.อ. อุดม สรยุทธ กรรมการ 13. พ.อ. สรานุชิต กรรมการ 14. พ.ท. เนมา เขมะโยธิน กรรมการ กรรมการมีหน้าที่ 1. พิจารณาศูนย์กลางหลบภัย 2. เลือกที่ตั้งบริเวณตั้งแต่ แม่น้ำป่าสัก บ้านบัวชุมไปยังโคราช 3. วางแผนการสร้าง ถ้าที่ตั้งดีก็จะให้เป็นเมืองหลวงต่อไป
18 ก.ค. 86	ให้พ.อ. อุดมสรยุทธเป็นผู้อำนวยการสร้างถนนลพบุรีโดยไปยังอำเภอวิเชียรและไปบรรจบกับถนนตะพานหินเพชรบูรณ์ ซึ่งถนนสายนี้ต่อไปให้เรียกว่าถนนไชยวิบูลย์
	เพื่อแผนการยุทธจำต้องมีรถไฟไปเพชรบูรณ์ ต้องการให้เสร็จภายใน 2488
29 ก.ค. 86	เรียก พล.ท. สีนาด โยธารักษ์ กับพระพิศาสสุขุมวิท(กรมทาง) หรือเรื่องสร้างทางบริเวณ โคราช เพชรบูรณ์
1 ส.ค. 86	ตามคำสั่งสร้างทาง ซึ่งมี พ.อ. หาน อุดมสรยุทธ เป็นผู้อำนวยการสร้างนั้น ให้เพิ่มทำลงตามลำน้ำป่าสัก ฝั่งตะวันตกอีกสายหนึ่ง คงจะเป็นระยะประมาณ 70 ก.ม. คือเริ่มมาจากถนนไชยวิบูลย์จดลำน้ำป่าสัก แล้วเลียบริมแม่น้ำป่าสัก ลงมายังแก่งคอย ต่อจากนั้นให้ต่อเข้าสระบุรี ในขั้นนี้ให้เรียกถนนตรงนี้ว่า ไชยศักดิ์บุรี การคำนวณเช่นเดียวกับสายไชยวิบูลย์ งบประมาณทางกรมทางกรุณาทำคำสั่งเพิ่มมาเพื่อลงนาม
5 ส.ค. 86	ถาม พ.ท. บุระ (ย.ย.) แผนผังสร้างตลาดที่ไชยบาลานั้นทำแล้วเสร็จหรือยัง? ให้ตั้งชุมชนนี้ว่าค่ายสุรนารายณ์

ตารางที่ 3 ตารางแสดงคำสั่งการในสมุดคำสั่งการเกี่ยวกับ จ.เพชรบูรณ์และการย้ายเมืองหลวง (ต่อ)

16 ส.ค. 86	<p>สั่งกรมแผนที่ + พ. ราชธรรม พิเศษ เจริญเชื้อ โรงพิมพ์ประชาชาติ เพื่อไปตั้งที่เพชรบูรณ์</p> <p>“การ ไปตั้ง โรงพิมพ์นี้ ก็เพื่อเวลากรุงเทพถูกโจมตีทางอากาศมากไม่สามารถทำงานได้ จะได้ใช้โรงพิมพ์ใหม่ที่เพชรบูรณ์ พิมพ์หนังสือราชการต่อไป และเพชรบูรณ์ หล่มสักก็ จะเป็นเมืองหลวงต่อไป</p>
	ออกพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตหวงห้ามที่ดินบริเวณ จ.เพชรบูรณ์ (รวมหล่มสัก) อ.ไชยบาล จ. ลพบุรี, อ.พิมาย จ. โคราช
	ให้กรมป่าไม้ตั้งโรงเลื่อย 2 แห่ง ที่เพชรบูรณ์ 1 แห่งที่ ไชยบาล
	ให้ ป.ช. ตั้งร้านจำหน่ายเครื่องก่อสร้างบ้าน โรงเรือน ที่เพชรบูรณ์ 1 แห่ง ไชยบาล 1 แห่ง เครื่องมุงหลังคา ตะปู ไม้ เป็นต้น
1 ก.ย. 86	บอกพ.อ. หาน อุดมสรยุทธ งดสร้างทางจากสระบุรี-ไชยบาล (ซึ่งกินทางรถไฟ ตะวันตกป่าสัก) ให้เร่งทำถนนไชยวิบูลย์ก่อน ทำเพิ่มไปยังเขาที่มีน้ำตก ห่างจากสามแยกถนนตะพานหิน-เพชรบูรณ์ ดัดกับถนนไชยวิบูลย์ ไปตะวันตกราว 15 ก.ม. ขอแรงเป็นกิจก่อสร้างเมืองใหม่บริเวณ 3 แยกนี้ต่อไป
8 ก.ย. 86	<p>1. มหาคไทย</p> <p>เพื่อให้สะดวกแก่การอพยพ ในยามที่แห่งอันของราชอาณาจักรถูกโจมตีด้วยเครื่องบิน ฉะนั้นเห็นสมควรย้ายที่บัญชาการของรัฐบาลไปยังจังหวัดเพชรบูรณ์ นครราชสีมา และย้ายเมืองเพชรบูรณ์ไปไว้ที่ใหม่ ซึ่งได้วางแผนผังไว้แล้ว ทั้งนี้ให้ใช้เงินกู้จากกระทรวงการคลังเป็นเงิน 2 ล้านบาท ขอให้รีบลงมือตามนี้ ให้เสร็จเป็นการด่วน ให้สามารถพอจะอพยพไปยังจังหวัดเหล่านี้ได้ภายใน 2486 นี้</p> <p>2. เห็นสมควรจะย้ายกระทรวงทบวงกรมต่างๆไปยังจังหวัดเพชรบูรณ์ ฉะนั้นให้ผู้มีนามต่อไปนี้เป็นคณะกรรมการ</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) พล. ต. อุดมโยธายุทธ เป็น ประธาน 2) พล. ท. สีนารถโยธารักษ์ ที่ปรึกษา 3) พล. ท. ประจันท ที่ปรึกษา 4) ผู้แทนกระทรวงทุกกระทรวง กรรมการ,ให้ขอรายชื่อมา 5) อธิบดีกรมโยธาเทศบาล กรรมการ 6) ผู้แทนสำนักราชวัง กรรมการ

ตารางที่ 3 ตารางแสดงคำสั่งการในสมุดคำสั่งการเกี่ยวกับ จ.เพชรบูรณ์และการย้ายเมืองหลวง (ต่อ)

8 ก.ย. 86	<p>กรรมการทำหน้าที่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ไปเลือกที่ตั้งกระทรวงทบวงกรมแล้วทำแผนผังเสนอ 2. เมื่อได้รับขออนุมัติแล้วให้จัดการกันเขตพื้นที่และวางให้เดียน 3. จัดการออกแบบปลูกสร้างที่ทำงาน บ้าน โรงเรียน 4. จดบริเวณให้ข้าราชการไว้รับพื้นที่อยู่เพื่อปลูกบ้านของตัวเองคนละไม่เกิน 25 ไร่ แล้วจัดการทำแผนผัง 5. การย้ายจริงจะเริ่ม ค่อยทำค่อยไปตามโอกาส <p>งบประมาณเตรียมขั้นต้นนี้ตั้งให้ 1 ล้านบาท</p>
11 ก.ย. 86	<p>คำสั่งตั้งคณะกรรมการจดย้ายทรัพย์สินมีค่าของชาติไปไว้ จ. เพชรบูรณ์ เพื่อกันจากการทำลายของสงคราม มีพล. ต. บริษัทวิทยุทศกิจ เป็นประธาน</p>
15 ก.ย. 86	<p>กรรมการย้าย+ซื้อ โรงพิมพ์ประชาชาติ ไปเพชรบูรณ์ วางแผนย้ายโรงพิมพ์ทุกประเภทไปเพชรบูรณ์</p>
17 ก.ย. 86	<p>พ.ธ. ท.บ. ย้ายคลังแสงไปเพชรบูรณ์ พ.ธ. ท.บ. ย้ายโรงงานช่างแสงทั้งสิ้นไปตั้งตามลำน้ำป่าสัก ตั้งแต่บ้านบัวชุม ไปถึงหล่มสักหล่มเก่า</p>
24 ก.ย. 86	<p>สั่งพ.ธ. ท.บ. ว่าให้คิดย้ายกรมพลาธิการไปไว้ที่เพชรบูรณ์, ตั้งแต่บัดนี้ ค่อยย้ายไปแต่ขอให้เริ่มงานตั้งแต่บัดนี้ จะตั้งบริเวณใดให้ตรวจกับ พล.ต. อุดมโยธา รัตนาวดี กับ พ.อ.สรานุชิต ข้อสำคัญเมื่อถึงมกราคมนี้ ถนนจะไปเพชรบูรณ์ได้จากกรุงเทพผ่านไชยบาดาล วิเชียรบุรี (ถาม พ.อ. หาน อุดมสรยุทธ) ขอให้ที่เพชรบูรณ์นั้นเปิดทำการได้บ้าง เฉพาะกรมพาหนะของให้ไปตั้งที่นั่นไว้ รถที่ให้ซื้อใหม่ 50 คัน ก็ขอให้ไปเก็บไว้ที่เพชรบูรณ์...</p> <p>สั่งปลัดกระทรวงกลาโหม ว่าให้ย้ายกระทรวงกลาโหมไปไว้ที่เพชรบูรณ์ ส่วนไปอยู่ที่ใด อย่างไร ให้หารือกับ พล.ต. อุดมโยธา รัตนาวดี แล้วเสนอมาให้ฉันเพื่ออนุมัติก่อน ทั้งนี้ขอให้เปิดทำการได้บ้างโดยเร็วที่สุด</p> <p>อยากทราบว่าเงินบำรุงที่จะขอคืนแดนนี้จะทำได้ และเงินบำรุงการทหารจะใช้ได้ทำใด ถาม ก.ล. กับ ป.ช. ต้องการทราบวันนี้</p>

ตารางที่ 3 ตารางแสดงคำสั่งการในสมุดคำสั่งการเกี่ยวกับ จ.เพชรบูรณ์และการย้ายเมืองหลวง (ต่อ)

10 ต.ค. 86	แต่งตั้งให้ พล.ต. อุดม โยธา รัตนาวดี เป็นผู้อำนวยการสร้างเมืองหลวงใหม่ จ. เพชรบูรณ์ ตั้งแต่นี้ โดยให้มีที่อำนาจการสร้างแผนผังเมือง อำนาจการสร้างให้ เป็นไปตามแผนผัง ประสานกิจการทั้งหมดเกี่ยวกับการก่อสร้างโดยตลอด และ อำนาจการย้ายหน่วยงานราชการตลอดจนทรัพย์สิน ...
21 ต.ค. 86	ถามกรมแผนที่ว่าสำรวจแผนที่เพชรบูรณ์นั้น ได้ทำไปแล้วเพียงใด ถามกรมโยธาเทศบาลว่า แผนผังเมืองหลวงเพชรบูรณ์ทำไปแล้วเพียงใด
12 พ.ย. 86	ถามทาง พ.อ.เชวงศักดิ์สงครามว่า งบประมาณสำหรับย้ายไปเพชรบูรณ์นั้น ได้ตั้ง ไว้เท่าใด? ตอบ งบประมาณย้ายที่ตั้งรัฐบาล 2 ล้านบาท ส่วนที่ขอเพิ่มอีก 1 ล้านบาทนั้น ยัง ไม่ได้ตั้ง แต่จะจ่ายได้ในรายจ่ายพิเศษในงบเงินป้องกันราชอาณาจักร ซึ่งคงจะมี เหลือ (พ.อ. ศ.รัตนพิบูลชัย)
14 พ.ย. 86	ขอแผนผังบ้านพักคณะรัฐมนตรี ซึ่ง พ.ต.บุรกรรมโกวิทได้ร่างและฉันทส่งไป ย.ย. เพื่อให้การสร้างถนนไชยวิบูลย์ไปยังเพชรบูรณ์ให้แล้วเสร็จยิ่งขึ้น ให้พล.ต อุดม โยธา รัตนาวดี ขอให้ทหารที่ลพบุรีร่วมมือในการสร้างนี้ โดยตกลงกับ ผ.บ. จังหวัดทหารบกลพบุรี (พ.อ. ควร บุณนาค) เพื่อขอแรงทหารช่วยทำ
30 ธ.ค. 86	ทางจากสระบุรีไปแก่งคอยให้ทำเป็นถนนลูกรัง
31 ธ.ค. 86	ตั้งโรงฆ่าสัตว์ที่เพชรบูรณ์ใน ม.ค. 87
2 ม.ค. 87	ย้ายกรมทาง และโยธาเทศบาลไปอยู่เพชรบูรณ์ ใน ม.ค. 87 โรงงานซ่อมใหญ่กรงรถไฟ ย้ายไปแก่งคอย
3 ม.ค. 87	ให้สอบถามขอความช่วยเหลือจาก พ.ต. ล้อม บุรกรรมโกวิท ว่า อยากให้ทำสนาม กอล์ฟที่เพชรบูรณ์ ใกล้หนองแสหนึ่งสนาม เอาเพียงเท่าสวนจิตรก็ได้ แต่ภายหน้า ขอขยายให้เท่าหัวหินยิ่งดี ให้บรรจุ พ.ต.ล้อม เป็นผู้ช่วย พล.ต. อุดม โยธา และพันตำแหน่งทาง กระทรวงมหาดไทย
4 ม.ค. 87	ให้มหาดไทย เปิดโรงฆ่าสัตว์ที่ไชยบาดาล ให้พาณิชย์ เปิดร้านของชำ ที่ไชยบาดาล
6 ม.ค. 87	ให้อุตสาหกรรม ตั้งโรงงานทำเครื่องมุงหลังคา ตัดไม้ตั้งที่เพชรบูรณ์หรือตะพาน หิน

ตารางที่ 3 ตารางแสดงคำสั่งการในสมุดคำสั่งการเกี่ยวกับ จ.เพชรบูรณ์และการย้ายเมืองหลวง (ต่อ)

	สั่งมหาดไทย ซื้อโรงไฟฟ้าของหลวงอนุภาสที่ภูเก็ตไปตั้งที่เพชรบูรณ์ หรือหล่มสักดีโดยด่วน ให้เสร็จใน มกราคม 2478
14 ม.ค. 87	ให้อุตสาหกรรม ไปตั้งโรงงานต่างๆ ที่เพชรบูรณ์
24 ม.ค. 87	บอกไปทางมหาดไทยว่า การอพยพราษฎร ไปตั้งที่อยู่และที่ทำมาหากินในที่ปลอดภัยนั้นขอให้ประกาศ ให้ราษฎรรวมกันหลายๆครัวเรือน เพื่อได้จำนวนมากพอควรแล้ว จึงเลือกที่ตามภูเขาคู่ที่เหมาะสมให้เป็นที่อพยพ ในขั้นแรกให้ปลูกบ้านไม้ไผ่ชั่วคราวให้เสร็จแล้วให้จัดการขนราษฎรไป มีผู้ควบคุมเป็นระเบียบ ถ้าในขั้นแรกที่อยู่พื้ปลอดภัยก็ให้แจ้งแก่กระทรวงพาณิชย์จัดตลาดขึ้นพร้อมกัน รวมทั้งสร้างสุขาภิบาลขึ้นด้วย หมู่บ้านอพยพหมู่บ้านหนึ่งควรเป็นภูเขาที่ใกล้น้ำ และพยายามให้อยู่เชิงเขา... เลือกตามลำน้ำป่าสักตั้งแต่แก่งคอยขึ้นไปถึงหล่มสักดีสายหนึ่ง และอีกสายหนึ่งตามประชาติปัตย์จากสระบุรีขึ้นไปถึงเขาพังเหยเชิงดงพระยาเย็น(เลยบ้านบัวชุมขึ้นไป) และไปตามถนนไชยวิบูรณ์เข้าลุ่มป่าสักเพชรบูรณ์
4 ก.พ. 87	ถาม บ้านที่ลำปางอยู่ได้เมื่อใด วิทยุกระจายเสียง(ย้ายจากลพบุรี) ที่เพชรบูรณ์ใช้ได้เมื่อใด ทางจากเพชรบูรณ์ไป อ.งาว ลำปาง กับทางต่อโคราชไปพิมายและขอนแก่น เสร็จไปถึงไหนแล้ว
12 ก.พ. 87	ให้นายสาโรช (รักษาการคลัง) ขึ้นไปควบคุมการก่อสร้างถ้าเก็บสมบัติเพชรบูรณ์
14 ก.พ. 87	ย้ายการป้องกันภัยทางอากาศเป็น 2 กลุ่ม 1 กรุงเทพฯ-ธนบุรี 2ลพบุรี-บัวชุม และเพชรบูรณ์
15 ก.พ. 87	ตั้งกรรมการย้ายเด็กและผู้หญิง ไปอาศัยอยู่เพชรบูรณ์ เพราะ ณ ที่นั้นพอจะปลอดภัยจากอังกฤษ อเมริกาได้
17 ก.พ. 87	สั่งกระทรวงการคลังว่า ที่เก็บทรัพย์สินมีค่าที่เพชรบูรณ์ยังไม่เหมาะสม อาจทำให้เสียหายได้ โดยเฉพาะของศิลปากร ฉะนั้นให้กระทรวงการคลังสร้างคลังขึ้นใหม่ เป็นตึกชิดภูเขาบริเวณถ้าเก็บทรัพย์สินปัจจุบันนี้ คิดให้เป็นที่เก็บของกระทรวงการคลังเสียทีเดียว อีกหลังหนึ่งเป็นที่เก็บทรัพย์สินของของศิลปากร ทำเป็นพิพิธภัณฑ์เสียทีเดียว อีกหลังเป็นของสำนักพระราชวัง รวม 3 แห่งด้วยกัน ขอให้ท่านรัฐมนตรีว่าการคลัง เป็นธุระเป็นพิเศษ ลงมือสร้างโดยด่วน...

ตารางที่ 3 ตารางแสดงคำสั่งการในสมุดคำสั่งการเกี่ยวกับ จ.เพชรบูรณ์และการย้ายเมืองหลวง (ต่อ)

21 ก.พ. 87	ย้าย บก. ทบ. กับ พ.ช. ท.บ. ไปเพชรบูรณ์ เลือกตั้งที่กรมโยธาที่ได้ ส่วนกลาโหมอยู่กรุงเทพไปก่อน
23 ก.พ. 87	ถนนไชยวิบูลย์เป็นถนนประกอบการยุทธที่สำคัญที่สุด ซึ่งจะต้องใช้ในการทหารของ ท.พายัพ และท.2 หากสร้างให้เสร็จใช้จารจรไม่ได้ก่อนพฤษภาคมนี้ การป้องกันชาติจะพ้นภัยได้ยากยิ่ง... ...ช่วยเกณฑ์แรงงาน 2,000 คน ภาคอีสาน จำเป็นต้องใช้
26 ก.พ. 87	สั่งกระทรวงมหาดไทย จัดส่งปลัดอำเภอ 20 คนมาคุมการสร้างถนนไชยวิบูลย์ ติดต่อกำลังของงบประมาณสร้างถนนไชยวิบูลย์ 3 ล้าน จ่ายหมดในพฤษภาคม 2487 ...เพื่อจ่ายแก่คนสร้างทาง ได้ทันทีเมื่อทำงานเสร็จ และจะส่งกลับบ้านจากการเกณฑ์ ทำคำสั่ง บ.ก. สูงสุดคือประธานกรรมการสร้างถนนไชยวิบูลย์ มีอำนาจเรื่องเกณฑ์จ้างแรงงาน เกณฑ์จ้างรถบรรทุก และเรียกเกณฑ์สั่งการใดๆเพื่อให้สร้างถนนไชยวิบูลย์สำเร็จไปด้วยดีตามกำหนด ใน พ.ค. 87 นี้ได้ ทุกประการ...
27 ก.พ. 87	...สั่งกรมไปรษณีย์จัดการปรับปรุงเพิ่มเติมโทรศัพท์ที่เพชรบูรณ์ให้ใช้การได้ดีและพอเพียงแก่ความต้องการของราชการที่เพชรบูรณ์ให้เสร็จภายใน มี.ค. 87...
29 ก.พ. 87	จะไปเยี่ยมทหารที่หินสาว (เหนือหล่มเก่า)... ขอให้เจ้าหน้าที่ ย.ย. ไปด้วยเสมอเพื่อพูดเรื่องโรงทหาร
	เรียน ร.ม.ต. มหาดไทย 1. ให้กรมโยธาเทศบาลยกมาอยู่ที่เพชรบูรณ์ 2. เมื่อยกมาที่เพชรบูรณ์แล้วขอให้ทำหน้าที่ดังนี้ - สร้างบำรุงถนนสายหลักของเพชรบูรณ์ ตั้งแต่เขาทำวังชมพู(วังชมพู) ถึงค่ายทหารบ้านหินสาวเหนือหล่มเก่า 7 ก.ม. เป็นถนนชั้นดีหนึ่ง - สร้างและบำรุงรักษาถนนเข้าที่ทำงานของกระทรวงทบวงกรมในเพชรบูรณ์ทุกแห่ง กิจการเหล่านี้ให้ขึ้นตรงต่อฉันโดยตรง - สร้างการไฟฟ้าและประปาที่เพชรบูรณ์ทุกแห่ง
	ถึง ร.ม.ต. คลัง ...ขอเรียนให้ช่วยจัดการดังนี้ 1. ถนนบริเวณที่เก็บทรัพย์สิน ต้องทำให้ลาดน้อยลง...

ตารางที่ 3 ตารางแสดงคำสั่งการในสมุดคำสั่งการเกี่ยวกับ จ.เพชรบูรณ์และการย้ายเมืองหลวง (ต่อ)

	<ol style="list-style-type: none"> 2. ขอให้ตัดถนนเป็นวงรอบผ่านถ้ำ 3. ให้ลงพิจารณาจรดถนนบริเวณที่เก็บทรัพย์ให้ใช้ได้ทุกฤดู... 4. บริเวณรอบๆถ้ำให้ให้ยาแนวกันน้ำและกันพัง... 5. ตรงปากประตูถ้ำขอให้ทำหลังคากันน้ำฝนสาดและไหลเข้าประตูถ้ำ 6. ให้กั้นร่องเก็บน้ำสำหรับเจ้าหน้าที่ใช้ 7. บ้านโรงเรือนของเจ้าหน้าที่สร้างไว้ชั่วคราวไม่เหมาะกับงานของทรัพย์สิน ขอให้สร้างเป็นถาวรด้วย 8. ขอให้ตั้ง พ.อ.เผ่า ศรียานนท์เป็นผู้อำนวยการก่อสร้างแทนตัวท่าน 9. ควรย้ายกรมคลังซึ่งมีหน้าที่ดูแลทรัพย์เหล่านี้ที่กรุงเทพฯมาตั้งที่เพชรบูรณ์ 10. กรมคลังของท่านยังไม่มาทำอะไรเลย... ขอให้สนับสนุนบ้างตามความสมควรเพราะอยู่ในรัฐบาลเดียวกัน
	ให้กรมทางทำประกาศและป้าย ตั้งชื่อถนน จากศาลาชมวิวดึงยอดเขาสูงสุดด่านคู่ (บ้านด่านคู่ อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย)ว่า ถนนสามัคคีไชย
	ออกหนังสือพิมพ์ชื่อ เพชรบูรณ์ชัย ฉันทน์(จอมพล ป.)เป็นบรรณาธิการพิมพ์ที่กรมแผนที่ ให้พวกกรมเสนาธิการช่วย พ.อ. สส. รัตน พิบูลชัย เป็นผู้ทำแทนฉันทน์...
1 มี.ค. 87	ตั้ง ย.ย. ย้ายที่ตั้ง ไปอยู่เพชรบูรณ์ ให้มีสาขาที่ลพบุรี และกรุงเทพฯ สร้างโรงทหาร ที่เพชรบูรณ์+ บัวชุม โดยเร็ว
	<p>พล.ต. สุริยศักดิ์ ผู้อำนวยการทรัพย์สิน(ส่วนพระมหากษัตริย์ ให้จัดการก่อสร้างและเริ่มงานที่เพชรบูรณ์ โดยสร้างเรือนโรงชั่วคราวดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. สร้างโรงมหรสพ โรงหนึ่ง 2. สร้างโรงแรมและเริ่มเปิดขายอาหาร เครื่องดื่ม หนึ่งแห่ง 3. สร้างร้านขายอาหารเบากกลางคืน หนึ่งแห่ง 4. สถานที่สร้างทั้ง 3 นี้ ให้สร้างบริเวณใกล้ที่ตั้งจังหวัดเพชรบูรณ์ปัจจุบันนี้ และรวมไว้ใกล้เดียวกัน 5. วัสดุก่อสร้างที่จำเป็น ให้ขอซื้อจากกรมยุทธโยธาและ หรือ พล.ต.อดุ โยธา 6. ชั่วคราว ใช้ไม้และสังกะสี 7. มอบให้ พ.อ.เป่า ศรียานนท์เป็นผู้อำนวยการ

ตารางที่ 3 ตารางแสดงคำสั่งการในสมุดคำสั่งการเกี่ยวกับ จ.เพชรบูรณ์และการย้ายเมืองหลวง (ต่อ)

3 มี.ค. 87	ให้สร้างบ้านพัก ผล.ทบ. ที่บริเวณระหว่างกระทรวงพาณิชย์กับ ย.ส. (กรมยุทธศึกษา) ซึ่งได้ตัดถนนเข้าไปแล้ว ให้สร้างบ้านถาวรมีกองรักษาการณ์ กองบังคับการ บ้านพักข้าราชการ บ้านผ.บ.ท.บ.สร้างเป็นตึกได้จะดี นอกนั้นสร้างเป็นไม้มุงจากหรือสังกะสี ให้ทำแผนผังมาดูแลงบประมาณมาด้วย
4 มี.ค. 87	โทรเลขเรียก พ.ธ. หรือผู้แทนมารับคำสั่งสร้าง พ.ธ. ที่น้ำก้อ โดยเร็วที่สุด บอกพิจิตร เกณฑ์คน ให้ ย.ย. 600 คน มาสะพานหิน บอกนายอำเภอหล่มสักให้ช่วยขนและซื้อดินลูกรังใส่ถนนเขาบ้านก้อ(น้ำก้อ) ให้เต็มถนน พ.ธ. ผิว 5 ม. ห่างข้างละ 1 ม. เปิดป่า 15 ม. บอกเจ้ากรม ย.ย. ไปแล้ว อัครา ย.ย. ใหม่ ขอให้โทรเลขบอก พล.ท.สวัสดิธรรมรงค์ว่า ให้มีหมายเหตุไว้ว่า อัคราทหารให้บรรจุพลเรือนได้
5 มี.ค. 87	รมต. มหาดไทย เพื่อประโยชน์ในการยุทธ จำเป็นต้องเพิ่มพลเมืองในเพชรบูรณ์ ให้มากขึ้น โดยเร็ว โดยวิธีจัดอพยพราษฎรตามจังหวัดต่างๆที่มีพลเมืองมากทั่วราชอาณาจักรอย่างยิ่งภาคอีสาน เหล่านี้มาตั้งบ้านเรือนและทำมาหากินโดยเด็ดขาดที่เพชรบูรณ์ เพื่ออาศัยพวกนี้ให้เพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ เป็นอาหารแก่หน่วยทหารและอาศัยแรงงานด้วย ในชั้นนี้ขอให้ช่วยอพยพมาสัก 1000ครัว การอพยพนี้ให้เป็นการชักชวนมาทำมาหากิน ทางราชการจัดการขนส่งและจัดแบ่งที่ทำกินให้ ฟังตะวันออกแม่น้ำป่าสัก บริเวณเพชรบูรณ์ และขอทุนเริ่มแรกใช้ตามสมควร งานนี้เป็นงานยากหวังว่าคงช่วยสงเคราะห์ให้สำเร็จ จะขอบใจมาก
6 มี.ค. 87	ให้ พ.ต. ล้อมบูรกรรมโกวิท เป็นอธิบดีกรมโยธาเทศบาล จะสร้างถนนจากแยกวังชมพูไปยังน้ำตกคั่นห้วยนา
7 มี.ค. 87	ย้ายบ.ก. ท.บ. และกรมขึ้นของ ท.บ.ทุกหน่วยเข้าประจำที่ตั้งเพชรบูรณ์
	ให้ตั้งแก้าหลวงเพชรบูรณ์ เวลานี้พบกับปลัดจังหวัด ให้ร่วมกับอธิบดีกรมทางสร้างถนน จากถนนสายสัมปทานบริเวณ บ.ป่าไม้แดงไปยังน้ำตกห้วยใหญ่ปลาย ค.ป่าไม้แดง... ให้กรมทางทำสำรวจแนวทาง ส่วนทางข้าหลวงเป็นผู้ดำเนินการสร้างร่วมกับกรมทาง ทั้งนี้ยากได้ในเร็ววันนี้ จะไปสำรวจที่ตั้งรัฐบาลที่นั่น... ให้บอก ผ.ท. ท.บ. จัดการทำแผนที่รายละเอียดบริเวณน้ำตกห้วยใหญ่ปลาย ค.ป่า

ตารางที่ 3 ตารางแสดงคำสั่งการในสมุดคำสั่งการเกี่ยวกับ จ.เพชรบูรณ์และการย้ายเมืองหลวง (ต่อ)

	ไม้แดง โดยควนให้นับตรงน้ำตกเป็นศูนย์กลาง แล้วสำรวจเป็นวงกลมรอบจุดน้ำตกรัศมี 1 ก.ม....
9 มี.ค. 87	เนื่องจากเขตรวาง ย.ส. กับแม่น้ำป่าสัก ตามลำห้วยป่าไม้แดงนั้น จะเป็นบริเวณขยายเมืองเพชรบูรณ์ใหม่ ฉะนั้นภาคหน่วยงานราชการใดคิดจะเลือกเป็นที่ตั้งหน่วยราชการขออย่าให้จัดการขยายเมืองใหม่ สำหรับกรมเชื้อเพลิงนั้น ขอให้ย้ายไปอยู่ชิดเขาบริเวณตั้งแต่สามแยกวังชมพู ไปตามเขาตามถนนสายสะพานหิน แต่ไม่ควรเกิน 8 ก.ม. 75 ไปทางสะพานหิน และกรมเชื้อเพลิงนี้ต้องสามารถอำนวยความสะดวกให้เชื้อเพลิงได้ ณ ที่วังใหม่ภายใน เม.ย. 87 ด้วย
11 มี.ค. 87	บอกกรมทางว่า ที่ อ.ไชยบาดานเก่า จะตั้งโรงงาน ฉะนั้นให้ช่วยทำถนนเข้าไปตามที่ได้ลงมือไว้แล้ว ถนนสายนั้นไม่ยาวนัก
20 มี.ค. 87	ตั้งโรงไฟฟ้า <ol style="list-style-type: none"> 1. หล่มสักดี 2. บริเวณหนองแส 3. ศาลาเพชรบูรณ์ 4. ระหว่างเพชรบูรณ์-วังชมพู 5. บัวชุมไชยบาดาล ได้สั่งแก่ พ.ท. ล้อม บุรกรรมโกวิท แล้ว
23 เม.ย. 87	ตั้ง ป.ต.อ. (กองพลทหารปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยาน) ให้ย้ายมาตั้งที่เพชรบูรณ์ บริเวณกลาโหมถาวร บ้านท่าพล ให้กะการก่อสร้างชั่วคราวเพื่อให้ยกกันมาได้โดยเร็วก่อน แล้วให้สร้างถาวรประจำที่นี้
28 เม.ย. 87	พล.ต. ไชย. <p>เนื่องด้วยเพชรบูรณ์ มีหน่วยราชการย้ายมามาก อย่างยิ่งทางทหารได้มาอยู่ที่นี่หมดแล้ว สมควรปรับปรุงการปกครองให้เหมาะสมอย่างยิ่ง ข้าหลวงคนเดียวคงทำงานไม่ทันอย่างแน่นอน ฉะนั้นขอให้ช่วยจัดการปรับปรุงเพชรบูรณ์เป็น นครบาลเพชรบูรณ์ ทำนองนครบาลกรุงเทพ ธนบุรี ในขั้นนี้ ขอให้ตั้งตำแหน่งข้าหลวงนครบาลเพชรบูรณ์หนึ่งตำแหน่ง เป็นข้าราชการชั้นพิเศษ เพื่อให้ผู้ใหญ่เพียงพอบริหารงานได้กว้างขวางยิ่งขึ้น และขอให้ตั้งรองข้าหลวงเป็นชั้นเอก 1 คน มีปลัดจังหวัดชั้นเอก 1 คน ในทางการค้า ขอให้ตั้งพาณิชย์จังหวัด 1 คน เพื่อดูแลการค้า</p>

ตารางที่ 3 ตารางแสดงคำสั่งการในสมุดคำสั่งการเกี่ยวกับ จ.เพชรบูรณ์และการย้ายเมืองหลวง (ต่อ)

30 เม.ย. 87	สั่งให้กรมปลัดช่วยบำรุงส่งเสริมที่เพชรบูรณ์ เพราะเวลานี้ไม่มีคนเลี้ยงด้วย นอกจากนั้นสมควรให้กรมนี้อพยพมาเข้าที่เพชรบูรณ์ได้...
1 พ.ค. 87	ช่วยตกลงให้ ย.ย.สร้างบ้านพักพัก ผ.บ.สูงสุด และต่อไปสร้างบ.ก. สูงสุด ณ บริเวณตรงข้าม คนละฝั่งห้วยป่าไม้แดงน้ำตก ใช้สังกะสีมุงหลังคา...
	<p>ถ้ามมหาดไทย ว่า</p> <p>ในบริเวณเพชรบูรณ์ตามแนวถนนไชยวิบูลย์ หากจะสงวนที่ว่างเปล่าไว้มิให้ใครจำจองอย่างหนึ่ง และที่มีเจ้าของแล้วแต่ยังก็คขวางแผนผังเมืองใหม่อีกอย่างหนึ่ง ทั้ง 2 ชนิดนี้ ต้องการให้เป็นของรัฐบาลจับจองและซื้อ โดยมีระเบียบเข้าผังเมืองใหม่ และได้เงินคืนคลังบ้างตามสมควร จึงใคร่จะมอบงานนี้แก่กรมที่ดิน โดยร่วมกับกรมโยธาธิการ กรมทางและคณะกรรมการจังหวัดเพชรบูรณ์ กับคณะกรรมการจังหวัดลพบุรี ในส่วนที่ดินถนนไชยวิบูลย์ ตอนอำเภอไชยบาล และจะมอบให้อธิบดีกรมที่ดินเป็นประธาน...</p> <p>กรมที่ดิน ให้ย้ายมาเพชรบูรณ์เพื่องานดังกล่าว</p> <p>การประกาศตั้งชื่อถนน ให้เพิ่มถนนไชยวิบูลย์ลงไปด้วย</p>
	<p>ให้หรือกับ ร.ม.ต. ส. (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์)และอธิบดีกรมชลประทาน จัดตั้งกองชลประทานขึ้นที่เพชรบูรณ์ หนึ่งกอง มีหน้าที่จัดการสร้างทำนบกั้นน้ำ สร้างเขื่อนและทำเหมืองฝาย และการชลประทานสำหรับทำกสิกรรม ตลอดจนขุดคลอง บำรุงรักษาลำคลองและลำห้วย ให้สะอาด มีน้ำใช้ได้...</p> <p>หัวหน้ากองควรเป็นชั้นพิเศษ มีข้าราชการตามสมควร ตั้งที่ทำงานที่เพชรบูรณ์</p> <p>หัวหน้ากองของ ม.ล. ชูชาติ กำพู จะจัดข้าราชการจากกรมชลประทานมาเป็น อัตรานี้ก็ยิ่งดี</p>
	<p>ให้สั่งทรัพย์สินพระมหากษัตริย์ว่า</p> <p>ฉันมีความประสงค์ให้มาสร้างตลาดสด และอาคารรอบตลาดสด และอาคารเช่าอื่นๆ ที่เพชรบูรณ์ 3 บริเวณนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ตลาดเพชรบูรณ์ ให้สร้างบริเวณเพชรบูรณ์ ทางบ้านป่าไม้แดง ณ ที่นี้ให้สร้างโรงแรม โรงมหรสพ ตลาดสด และอาคารให้เช่า โดยสร้างตามถนนรั้วธนา(รัฐวัฒนา)ถนนใหญ่ไปป่าไม้แดง จะสร้างบริเวณใดได้ทั้งนั้น แต่ให้เข้าแผนผังเมืองให้ตกลงกับอธิบดีกรมโยธาในการวางตลาดและ

ตารางที่ 3 ตารางแสดงคำสั่งการในสมุดคำสั่งการเกี่ยวกับ จ.เพชรบูรณ์และการย้ายเมืองหลวง (ต่อ)

	<p>อาคารดังกล่าวนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. ตลาดวังชมพู ให้สร้างบริเวณวังชมพู จะสร้างที่ใดให้เลือกดู และตกลงกับกรมเสนาธิการทหารบกและกรมโยธาธิการก็ได้ การสร้างตลาดบริเวณนี้ให้มีตลาดสด โรงมหรสพ อาคารประกอบตลาด การสร้างตลาด โรงมหรสพ อาคารบริเวณนี้ให้ย่อมกว่าตลาดเพชรบูรณ์ก็ได้ 3. ตลาดหล่มสักดี ให้สร้างบริเวณปากถนนเข้ากรมพลาศิการทหารบก หรือปากถนนบ้าน ผ.บ.ท.บ. ให้อยู่ทางฝั่งตะวันออกถนนสามกษัตริย์ ให้มาเลือกและทำแผนผังเอาเอง จะหาหรือกรมโยธาธิการก็ได้ การสร้างตลาดบริเวณนี้ให้มีตลาดสด โรงมหรสพและอาคารให้เช่า เช่นเดียวกันย่อมกว่าตลาดเพชรบูรณ์ก็ได้ ให้สมกับภูมิประเทศท้องถิ่น 4. การสร้างตลาดดังกล่าวนี้ให้พยายามสร้างเป็นตึก 2 ชั้น สำหรับตลาดเพชรบูรณ์อาคารสร้างเป็นตึกเกินกว่า 2 ชั้นยิ่งดี ดูให้สมกับแผนผังเมืองใหม่ ถ้าสร้างเป็นตึกไม่ได้ให้สร้างข้างล่างเป็นตึกข้างบนเป็นไม้ก็ได้ ที่สุดหากขัดข้องให้สร้างด้วยไม้ <p>การสร้างให้เริ่มลงมืออย่างช้า 24 มิ.ย. 87 ฝั่งรากเขตถ้าทำได้ก่อนจะถือเป็นความชอบพิเศษ...</p>
2 พ.ค. 87	<p>ช่วยบอก ข.ย.ว่า การสาขป่าบริเวณบ้านพิบูล ป. หล่มสักดีนั้น ให้เริ่มสาขจากใกล้บ้านออกไปก่อน เห็นควรสาขเพิ่มทิศใต้ของบ้านไปจรดห้วยน้ำก้อ และลึกลงไปด้านหนึ่ง อนึ่งเหมืองหน้าบ้านที่ทำการขุดใหม่นั้นอยากขอให้ทำสะพานหรือฝั้งท่อ 1 แห่งเพื่อข้ามสะพานไปฝั่งนู้นได้โดยรถยนต์ และเอารถขุดไปบดสนามหน้าบ้านฝั่งโน้นไว้</p> <p>อนึ่งตรงเหมืองที่หักเป็นมุมหน้าบ้านนี้ ขอให้ขุดเป็นวงกลมเพื่อใช้ซักผ้ากัน ได้ยิ่งดี ทำบันไดทำน้ำด้วย</p> <p>อยากให้พิจารณาที่จอครถของเรา ที่หล่มสักดีนี้ทางริมห้วยน้ำก้อ ข้างล่าง หรือทางใดก็ได้ เพราะการให้รถแล่นผ่านริมบ้านพักอย่างทุกวันนี้รบกวนเราเอง ทั้งรถขึ้นเนินสูงบ่อยๆจะเริ่มสึกเร็ว</p>
4 พ.ค. 87	บอกกระทรวงมหาดไทย ให้ย้ายกระทรวงมาตั้งที่เพชรบูรณ์

ตารางที่ 3 ตารางแสดงคำสั่งการในสมุดคำสั่งการเกี่ยวกับ จ.เพชรบูรณ์และการย้ายเมืองหลวง (ต่อ)

	<p>บอกสำนักพระราชวัง ให้จัดการปักเขตวังสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งวังหลวงเขตเหนือจดถนนที่เก็บทรัพย์สินด้านตะวันตกจดทิวภูเขา ทิศใต้จดถนนแยกจากหลักเมือง ทิศตะวันออกจดถนนสามกษัตริย์ เมื่อปักหลักแล้ว ให้กั้นเขตเสร็จและจัดการถากถางป่าโดยเอาต้นไม้ไว้ และแต่บัดนี้ให้ลงมือสร้างที่พักผู้สำเร็จราชการกับคณะประชุมผู้สำเร็จกับผู้ติดตาม...</p>
	<p>ให้กระทรวง พ. มาอยู่ที่เพชรบูรณ์ตั้งแต่บัดนี้ และขอให้เปิดโรงพยาบาลรัฐที่เพชรบูรณ์เพื่อรักษาคนเจ็บที่เพชรบูรณ์เป็นการด่วน</p>
7 พ.ค. 87	<p>- แนวถนนไชยวิบูลย์ตอนเข้าสู่เพชรบูรณ์ให้เป็นแนวเดียวกับแนวถนนเดิม</p> <p>- เขตสนามหลวงเพชรบูรณ์ให้ตั้งแต่เหนือถนนรัถวีธนาไปทางหล่มสักค้ำจั้นจบโรงพยาบาลเพชรบูรณ์ และทางตะวันตกให้ตั้งเขตขอบหนองนารี</p> <p>- ทราบจากทรัพย์สินฯ จะขยายถนนตรงปากทางเข้าถนน “เชิดบุญชาติ” เป็นวงเวียนขนาด 15 เมตร เห็นว่าไม่ควรทำ ควรขยายเป็นทางคู่ขนานกับถนนสามกษัตริย์ตรงปากทางดังกล่าวสัก 100 เมตรก็พอ</p> <p>- ให้ทำประกาศนายกตั้งชื่อถนนในนครบาลเพชรบูรณ์ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> ถนนสะพานหิน-เพชรบูรณ์ <ol style="list-style-type: none"> สะพานหิน-ศาลาชมวิว ชื่อ (ตามผู้อำนวยการสร้างถนน) ศาลาชมวิว-ด่านคู่ ชื่อ ถนนสามกษัตริย์ ถนนตัดใหม่สายประธานด้านตะวันตก ชื่อ ถนนปถมคชเสนีย์ ถนนตัดใหม่จากเพิ่มทางไปถนนสามกษัตริย์ ชื่อ ถนนรัถวีธนา ถนนสายประธานด้านทิศตะวันออก ซึ่งจะตัดใหม่ต่อไปให้ชื่อถนนตามผู้อำนวยการสร้าง ถนนจากเพชรบูรณ์ไปป่าไม้แดงซึ่งแก่จากถนนเดิม ให้ชื่อ ถนนบูรกรรมโกวิท ถนนไปบ้านน้ำก้อ ชื่อ ถนนเชิดบุญชาติ(?) คุณามสกุลเจ้ากรม ย.ย.ปัจจุบัน (ดูเพิ่มเติมที่ “ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องตั้งชื่อถนนในบริเวณนครบาลเพชรบูรณ์” ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 61 ตอนที่ 39 วันที่ 27 มิถุนายน 2487)
21 พ.ค. 87	<p>ตั้งคมนาคม จัดการสร้างแผนผังกรมไปรษณีย์ กรมทาง กรมขนส่ง ที่บริเวณบ้านท่าพล จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการด่วนให้สร้างถาวรโดยใช้ขุดตะกือปูน ส่วนบ้านราชการสร้างชั่วคราวพออยู่ได้</p>

